

PROF. FR. RUTH:

KRONIKA KRÁLOVSKÉ PRAHY A OBCÍ SOUSEDNÍCH.

II.

ZEVRUBNÝ POPIS
VŠECH UMĚLECKO-HISTORICKÝCH
PAMÁTEK A VYNIKAJÍCÍCH BUDOV,
DĚJINY MĚSTA,
BIOGRAFIE SLAVNÝCH MUŽŮ,
POVĚSTI A LEGENDY.

*

S ČETNÝMI PŮVODNÍMI VYOBRAZENÍMI V TEXTU
A OSMI PŘÍLOHAMI.

NÁKLADEM
PAVLA KÖRB
V PRAZE
PŠTROSSOVA

KRONIKA
KRÁLOVSKÉ PRAHY
A OBCÍ SOUSEDNÍCH.

SEBRAL A VYPRAVUJE

PROFESSOR FRANTIŠEK RUTH.

OBRAZEM DOPROVÁZÍ

PAVEL KÖRBER.

SVAZEK II.

HRADČANSKÉ NÁMĚSTÍ — KARLOV.

S ČETNÝMI ILLUSTRACEMI A OSMI PŘÍLOHAMI.

MCMIII.

NÁKLADEM PAVLA KÖRBRA V PRAZE.

Hradčanské nám. IV. se táhne na západ od hradu v podobě trojúhelníka, jehož tupý vrchol jest u hradu. Zde dle řady jmen ulic pražských přicházíme na posvátnou půdu našeho sídla královského, i nutno nejdříve zmíniti se vůbec o celé této (IV.) části Prahy, velebných Hradčanech. — »Hradčani« jsou obyvatelé hradští, »Hradčany« (v obecné mluvě Hradčana) sluje jejich bydliště t. j. hrad sám a jeho nejbližší okolí, které jinde se nazývá předhradím i podhradím.*

»Velebné Hradčany! Co bouře, jásotu, hluku válečného, jásavé slávy a štěstí i žalu se víže k těm kamenným mlčenlivým pomníkům našich dějin! Celá historie naší vlasti zachycena jest do velkolepého panoramatu hradčanského, jehož každý kámen za velké svazky kronik hlásá slávu České země, hlásá ony přerůzné doby vývoje našeho národa. Němě, mlčky stáli tito pomníkové našeho národního života nad proudem staletí; mlčky přihlíželi, jak bouře valily se zemí naší, a němě hleděli v ony dny, kdy královskou Prahou táhlo štěstí, blaho, radost.« (Z pam. spisu 1901.)

Již dávno bylo hlučno na hradě Pražském i v podhradí jeho dolejším při Vltavě, a ještě nejbližší sousedství hradu, kde jest nyní IV. část spojených měst Pražských t. j. Hradčany, bylo lesem, kamž vyjíždívali si páni na zábavu loveckou. Snad zúmyslu tak ponecháno, aby les ten tvořil přední hradbu hradu, jenž na jiných stranách jsa chráněn přírodními svahy, zde na západě spojen byl mírným návrším s okolím. Lesem tím šla cesta od hradu přes nynější náměstí Hradčanské ke Strahovu (založenému r. 1140) a Břevnovu, kde byl klášter již od r. 993. Snad při cestě bylo již i něco obydlí, ale až do Jana Lucemburského prostora nynějších Hradčan byla »horou« skoro pustou.

Místo nynějšího náměstí Hradčanského bylo bojištěm r. 1310. Bylo třetího, posledního roku vlády slabého Jindřicha Korutanského, manžela Anny Přemyslovny. Za tehdejších nepokojův a sporů panstva s německými měšťany Jindřich z Lipé, Jan ze Stráže a Vítek z Landšteina s velikou mocí vojenskou se položili v těchto místech před branou hradu Pražského, kam král k pomoci si povolal z Korutan žoldnéře udatného Jindřicha Auffenšteinského. Tento učinil výpad z hradu, a počal boj prudký, krvavý, v němž někteří spadli do hlubokého příkopu hradního; Auffenštein konečně byl jat, a král s přední věže mrzutě se díval, kterak vojsko jeho ustupuje do hradu. Za nimi s lomozem se zřítil dřevěný most, sice byl by statečný Jan ze Stráže dostal se do hradu, z něhož až po půl letě v noci tajně král utekl, když Jan Lucemburský dostal se do města.

Za Jana Lucemburského asi r. 1321 byla založena zde obec od purkrabí pražského pana Hynka Berky z Dubé, aby rozmnoženy byly příjmy toho úřadu.

Nové město toto — ne královské, nýbrž poddané — mělo sice své konšely a rychtáře, ale ti, že stálo město pod ochranou purkrabí hradu pražského, jako bývala na venku městečka poddaná soukromým vrchnostem, dosazováni byli od purkrabí, jichž práva vykonával místopurkrabí.

Tehdejší Hradčany byly menší než nynější, a byly tu brány tyto:

1. Hlavní brána z Malé strany, kde jsou nyní schody Radnické. Druhdy se tu jezdilo — předkové naši nedbali tak úzkostlivě většího stoupání — jak vidíme ještě na obraze Sadelerově. Viz obr. na str. 246. a 247. — 2. Fortna v Loretánské ulici pro pěší z Úvozu u č. 103-17 n. — 3. Strahovská brána u domů č. 102-8 n. a 106-23 n. v téže ul. — 4. Špitálská v nynější Kanovnické ulici za býv. špitálem č. 73-13 n. — 5. Branka vedoucí dolů do Brusky či do Jeleního příkopu v nyn. ulici U kasáren. — Tedy nynější nám. Loretánské, Pohořelec a Nový svět byly již mimo staré Hradčany.

* Jméno »hrad« vysvětluje Redel r. 1710 z »hora« (místo »horad«), jako prý něm. Burg od Berg.

Až do r. 1350 není zmínky ani o Hradčanech ani o jeho farním chrámu sv. Benedikta; od toho roku se zachovala městská kniha hradčanská, v níž již od r. 1388 — dříve tedy než v ostatních městech pražských — se činily některé zápisy jazykem českým. Zkvetla pak i tato část za Karla IV., jenž v obvod nových hradeb, starých nezbořiv, pojal i Hradčany, k jejichž dosavadnímu obvodu připojil i Pohořelec, Strahov a Petřín. Tehdy mnozí šlechtici si stavěli nová obydlí na blízku královského hradu, usazovali se tu i četní duchovní, takže občanstvo odkázáno bylo do tichých ulic postranních, jak jest skoro doposud.

R. 1420 dne 28. května Táboři s Pražany dobývali Hradčan i hradu; při tom skoro celé Hradčany lehly popelem. Stáliť obléhatelé na Pohořelci a na Strahově, odkudž stříleli na hrad i předměstí.

Hradčany (část západní) dle Sadelerovy rytiny z r. 1606.

R. 1421 dne 7. června Hradčany i s hradem se vzdaly bez boje; a pak z nenávisti proti duchovenstvu lid tu drancoval a bořil.

Po mnohých spoustách z dob husitských teprv pozdě zde se stavělo. R. 1483 Vladislav dal obci Hradčanské právo, že konšelé směli poustky, jichž majetníci se nehlásili nebo nebyli již ani známi, propůjčovati sousedům ke stavbám. Když pak sám odstěhoval se na hrad, úředníci a služebníci dvorští i páni jiní opět počali se usazovati zde i na Malé Straně, čímž obě města se zvelebovala. Tím se sílila též strana pod jednou v těchto dvou městech, kdežto v ostatní Praze tehdy rozhodovala strana podobojí.

O rozkvětu města Hradčanského svědčí, že r. 1512 král Vladislav II. udělil mu právo dvou trhů výročních. — Při velikém požáru r. 1541 vyhořely celé Hradčany mimo radnici (č. 173) a šest domů k Pohořelci.

Z té doby Winter (Kult. obr. I. 210) vypravuje příběh charakteristický: V domě biskupa vídeňského na Hradčanech seděl vikář od sv. Jakuba s mladým Židem Jáchimem,

jenž chtěl se dáti pokřtíti; přišel starý Žid s ženou a disputovali horlivě s mladým, aby se nedával na křesťanství. Když nepovoloval, Židovka si dala vejce a sama je pekla i sůl z pytlíku vyndala a nasolila. Pak s mužem odešli. Jáchim jedl vejce, ale brzy naříkati počal, že jest otráven. Chtěli tedy Židé novokřtěnce raději otráviti, nežli by ho nechali křesťanům.

Za Rudolfa II. tu šlechtici* stavěli si domy a paláce, a později tu vznikaly rozsáhlé kláštery, ovšem na úkor rozkvětu města a měšťanstva. R. 1626 byly tu pouze 94 domy, z nich 5 bylo osob duchovních, 27 stavu panského a rytířského, 62 měšťanův. — Při korunovaci Karla VI. (II.) baldachýn nad králem nésti měl s primasy staroměstským, novoměstským a malostranským i hradčanský, ale s ním o tu přednost se přel vyslanec Kutnohorský. Nebylo divno; Hradčany bylo město poddané, a páni

Hradčany (část východní) dle Sadelerovy rytiny z r. 1606.

měšťané ještě v 17. stol. byli povinni síci trávu a kliditi seno v Ovenci. Také měli povinnost hlídati vězňů v Daliborce; i naříkají r. 1618, že jest to proti jejich povinnosti, když Rudolf císař je vyzdvihl za město královské.

R. 1756 dne 5. června Marie Terezie povýšila Hradčany za čtvrté město pražské a obdařila je všemi přednostmi a svobodami měst ostatních. Purkmistr a rada města Hradčan též měli právo seděti a hlasovati na sněmích stavovských.

Konečně císař Josef II. Hradčany sloučil pod jediný magistrát pražský. Obyvatelstva tu nepřibývá, ba ubývá; r. 1869 bylo tu i s vojskem 5940 osob, r. 1890 5805 a r. 1900 jen 5786; budují se nové kasárny, domy obytné jsou většinou malé. Průměrně tu bydlí v jednom domě jen skoro 30 osob, v Praze vůbec však přes 41. Dle národnosti r. 1900 bylo tu 5.331 Čechů, 397 Němců, 12 jiných.

* I jinde po Praze šlechtici si kupovali domy, aby byli blízko dvora a sídla sněmův i úřadů; chtěli tedy míti zde vlastní příbytky, když jim bylo sem přijížděti na sněm, k deskám a soudům zemským. Také mnozí raději v městě se zdržovali, že se jim tu žilo veseleji, někteří do Prahy se táhli, když zchudli.

»Hradčany jsou místem zajímavých protiv. Honosný někdy soused královského sídla, účastník hlučného života dvorského, jeví se nám nyní bezmocným starcem, od světa odloučeným, žijícím jen ve svých vzpomínkách. Hrobové ticho zavládlo na výšině staroslavného hradu Pražského, toliko ozvěna vlastních kroků dotýká se sluchu poutníka, jenž u vážném zadumání zabloudil v ty končiny, kdežto tam na vltavských březích kypí a šumí život nový... Tam dole přítomnost valí své proudy zčeřené k cílům nedohledným, zde minulost k nám mluví tichá, veliká, pravdivá. Vedle hrdých paláců šlechtických stranou ustupujíce choulí se v hromadu chatrné domky znuzovaného lidu, hostíce v sobě život strádání a bídy. Ticho a hlucho — toť celkový ráz nynějších Hradčan. A proto jest tak milo putovati jejich prostorami člověku vnímavému, jenž unavil se všedním ruchem velikého města moderního.« Čechy, Praha I. str. 287.

A nyní již projděme si Hradčanské náměstí!

Č. 186-1 n. i 185-2 n. jsou paláce knížete Adolfa Josefa Schwarzenberga; nejpřednější šlechtický rod český jest tu nejbližším sousedem sídla královského, jako naproti s hradem sousedí církevní hlava království. Viz obr. str. 249. a str. 251. O rodě Schwarzenbergů v Praze a okolí viz Švarcenberkova tř.

Zaletíme-li duchem do minulosti těch míst, zříme tu mezi nyn. náměstím a hradem i na místě nyn. král. náhradí prvního tři hluboké příkopy. Poslední z nich, nejkrajnější byl největší — 24 m. široký a 30 m. hluboký; zasypání příkopu a srovnání prostranství před hradem se stalo za Marie Terezie kolem r. 1754, když byl hrad přestavován. Viz obraz Sadelerův. Nad samým příkopem prvním, přes nějž šel zvedací most do hradu, byl dům, jejž r. 1380 od krejčího Marše Nohy koupil Ctibor z Valečova i Kněžmosta; i zůstal pak dlouho v držení pánů z Valečova (u Mnichova Hradiště.) Z nich bratří Bartoš a Bernard brzy se přidali k Táborům. — Vedle (také ještě na místě č. 186) byl r. 1390 dům pánů z Ustí, jenž stal se nárožním, když předešlý byl vypálen a zůstával opuštěným městištěm. R. 1430 dům nový drželi synové Jiřího někdy vrátného královnina, r. 1487 jej koupil zeman Jan Čéč z Nemyčevsi, maršálek královský. Pak jej měli Jan a Bernard bratří z Valdštejna.

Od r. 1511 byl majitelem pověstný Albrecht Rendl z Aušavy († 1522), r. 1494 purkrabí hradu Pražského, od r. 1496 královský prokurátor, hlavní skladatel tištěného práva zemského,* jenž měšťany nazýval chlapy a byl jich odpůrcem v tehdejších sporech mezi Pražany a pány. O něm měšťané žalovali, »že jeden člověk neučený, neupřímný a ve víře nestálý práva nová neřádná spisoval, pod kterýmižto právy mnoho zlého přišlo v tomto království, ohňové, loupežové, zločinstva a jiní nepořádní výstupkové«. Vynikající tedy tento právník byl z takových, o nichž říkávali: Juristen böse Christen. — Rendl vyloučen byl z Jednoty českých bratří, později od šlechty se přidal k měšťanům, a na konec zase stranil šlechtě. — R. 1515 dům koupil pan Zikmud Smiřický ze Smiřic. —

Později i onen přední dům zase byl vystavěn a byl Berkův z Dubé, r. 1600 Jindřicha Libštejnského z Kolovrat; stržen byl za Marie Terezie.

Dům vedle č. 185 byl r. 1590 Pavla Sixta Trautsohna, svob. pána ze Šrofenštejna a Šprechenštejna, maršálka dvorského cís. Rudolfa II. R. 1601 Petr Vok z Rožmberka koupil dům od pana Trautsohna (mezi domem svým a Henricha Libštejnského z Kolovrat) za 4250 kop gr. č. českých a daroval jej panu Volfovi Novohradskému z Kolovrat. Viz Břežan, Život Vil. z Rožmb. str. 192.

V první polovici 17. stol. byl majitelem dvou domů zde Frant. Mat. Karel hrabě ze Šternberka, pak syn jeho Ignác Karel; potom držel je kníže Václav Paar, a r. 1770 koupil je JUDr. Josef Bretfeld (viz Nerudova ul. č. 240), r. 1795 arcibiskup Vilém Flor. Salm-Salm, jenž vystavěti dal palác stavitelem Frant. Pavíčkem.

* Zákonník ten byl nazýván »právy Rendlovými«; schválen byl přes odpor měst od krále Vladislava r. 1502. Ale po jeho smrti r. 1517 města donutila šlechtu, že uzavřela s nimi smlouvu t. zv. Svatováclavskou, již zřízení zemské z r. 1500 bylo opraveno. V. Flajšhans, Písemn. 266.

Odtud jest veliké S (Salm) nad vraty. — Budovu ještě ne zcela dokončenou r. 1811 koupil a stavbu dokončil Josef kníže ze Schwarzenberga. — Na domě bývaly jelení parohy, prý proto, že na tom místě stával lovecký zámek královský; nyní jsou ještě parohy na zadní straně západního štítu starého (viz dále) paláce, viditelné pouze z nádvoří. — Obrázek na str. 252. zařaděný, jest věrná reprodukce jedné z maleb nalezených při opravování domu Bretfeldova v Nerudově ul.; v pozadí na levo od paláce Toskánského jest viděti bývalou bránu Strahovskou v nynější Loretánské ul.

Č. 185 vlastní či starý palác Švarcenberský.

Na tom místě stávaly domy čtyři. První r. 1370 byl rytíře Markvarta ze Svinomasl; r. 1371 jej koupil Jan Pes kanovník. Od r. 1387 držel jej nejv. purkrabí pan Otto Bergov

Pohled na Hradčany s věže svatovítské.

z Biliny, jenž za krále Václava IV. r. 1341 s Prahou a některými městy slezskými i jinými pány se zaručil za dluh 8000 kop gr. Později držel se Zikmundem proti králi, jenž jej pokládal za nejhoršího svého nepřítele mezi pány českými. — R. 1390 koupil jej pan Hynek Berka z Dubé a z Holšteina či Hohenšteina, nejv. sudí zemský; pak byl mistra Petrlíka či Petra kameníka, stavitele chrámu sv. Víta, prý vnuka stavitele Petra Parléře.

Po jeho útěku z Prahy dům měl zeman Jan z Kopaniny; ale později jej držel zase Petrlík, vrátiv se za Zikmunda do Prahy. Po jeho smrti r. 1453 vdova Petrlíkova r. 1460 jej prodala panu Čeňku z Klinštejna, purkrabí pražskému, jenž r. 1466 vedl vojsko krále Jiřího proti Plzni; později byl mezi 6 pány českými, kteří v Olomouci r. 1478 vyjednali smír mezi Vladislavem II. a králem Matyášem. Mírem tím Morava, Slezsko a Lužice zůstaly Matyášovi po čas života, po smrti pak aby připadly zpět ke koruně České, ale za výplatu 400.000 zl. uher.

Po jiných majitelích r. 1487 jej koupil pan Půta z Riesenberka a na Švihově, nejvyšší sudí (držel též dům 608-14 na Starom. nám.); i slul pak domem pánů Švihovských, až při velikém požáru r. 1541 také vyhořel. K domu tomu náležela i vápenice pod palácem nynějším, kde se jezdí z Nerudovy ul. ke hradu.

Dům druhý měl arcijáhen Půta r. 1371, od něhož jej koupili bratří z Vartenberka. Pak dům držel měšťan Václav Mazanec, po něm známý doktor Jan Náz, syn Jindřicha Náza (Heinricus Naso), jenž byl písařem kuchyně královské a časem nabyl velikého jmění. Měl Hrádek pod Skalkou-II., veliký dům na Perštýně (č. 356), ves Strašnice a Cibulku (viz t.) v Košiřích. Syn Jan, doktor práva duchovního i římského, byl r. 1403 kanovníkem pražským, radou krále Václava a poslem jeho ke koncilu v Pise, konečně biskupem kostnickým. (Viz str. 118.) Ten daroval dům svým příbuzným, až Jindřich Náz z Chřenovic jej r. 1458 odkázal kapitule; ale byla to tehdy poustka, jíž v nájem dostal pan Jan z Roupova, hofmistr krále Vladislava II., od něhož r. 1477 poslán byl k otci jeho králi Kazimírovi do Polska žádat za pomoc proti Matyášovi. Byl pak po roce mezi těmi, kteří smluvili mír Olomoucký. R. 1488 měla dům Marketa z Chřenovic, pak Půta z Risenburka a r. 1502 slovutný panoše* Otík z Šontála (Šuntála). (Viz str. 139.)

Vedle tohoto domu (asi nádvoří nyn.) byla ulička na jih směrem k nejvyššímu místu nyn. Nerudovy ul. A v uličce této za domem oním byl r. 1372 dům paní Elšky z Valdeka, r. 1387 pana Viléma Zajíce. Po dvou letech jmenuje se tu kanovník Mikuláš z Potštejna a Žampachu; před r. 1420 byl pana Viléma z Šumburka. V bouři husitské byl zpustošen; vystavěn byl znova od Hanuše ševce a slul u červených dveří. A za tím domem v uličce byl ještě jeden dům, majetek kněžský, pak za Vladislava krále Jana holiče; r. 1499 jej koupil Václav Adam z Drahonic a na Ploškovicích, proti němuž známý Dalibor vedl při.

Dům třetí do náměstí (za uličkou k západu) odkázán byl od kněze Radslava řečeného Ďábla na stavbu kostela; byl pak prodán letopisci kanovníku Beneši Krabici z Veitmile († 1375). Podobiznu jeho spatříš v triforiu chrámu u sv. Víta, jehož stavby byl ředitelem; on přenesl těla knížat a králův i biskupů do nového kůru u sv. Víta. — Po něm měl jej nevlastní bratr jeho kanovník Beneš Úborka; po jeho pak smrti jiný nevlastní bratr jeho rytíř z Veitmile prodal jej svému synovci, vrchnímu písaři královskému Vlachníkovi z Veitmile, ten pak Kateřině, vdově Kunata Kaplíře ze Sulevic. Ta zde r. 1400 založila sbor 12 bekyň, »kteréž by marnosti toho světa opustily a k službám Božím se oddaly«.** I tento dům za války husitské byl poustkou, a kapitula r. 1486 postoupila jej zemanu Marku Vlašimskému do dvou životů.

Dům čtvrtý do náměstí r. 1372 byl pana Sezemy z Počedělic, potom rytíře Chotěbora z Brloha, pak Diviše z Talmberka či z Miličína. — R. 1390 byl kanovníka Martina Hišpana, jenž jej odkázal kostelu. Bydlil tu pak kanovník Matěj z Biliny, jenž r. 1417 zabit byl v jednom ze sousedních domů, dopaden byv při nepočestnosti. Král Václav IV. dům zabavil a dal jej Kolihovi z Kolovrat; později jej koupil pan Půta z Ilburka pán na Lokti, a páni z Ilburka měli jej ještě r. 1486. Tento Půta s Václavem z Dubé, Janem z Chlumu a Jindřichem Lacembokem r. 1415 v Kostnici koncilu podali stížnost, že zajetí Husa se stalo proti gleitu a že s ním nelidsky se nakládá.

Ohromný požár r. 1541 zničil všecky domy, jež stávaly na tom místě; dva z nich měl Jan mladší z Lobkovic, jenž také spáleniště druhých dvou r. 1545 dostal od krále Ferdinanda I. a pak tu vystavěl do r. 1563 jediný nový palác, krásnou stavitelskou památku pražskou, pravou perlu florentinské renaissance, jakou dle Heraina dnes ani Florencie chlubiti se nemůže (viz obr. příl. 11.). Stavitelem se jmenuje mistr Augustin Vlach r. 1563. — Zvenčí palác byl obnoven r. 1871 od prof. J. Schulze. Krásné jest hlavní průčelí do náměstí (z r. 1810), ale ještě více vyniká část na straně druhé kde pyšně shlíží na Prahu; zde »vystupuje na kvádrové podnoži do výše dvou pater, černobílou sgrafitovanou rustikou zdobených, v lunetové římse převládají sgrafita motivů listnatých, a oba čelní štíty, kordony členěné a na pokraji bohatými vasami zdobené, mají krásná sgrafita listnatá i figurální. Směle vykroužené římsy, zajímavé

---

* Slovutný panoše se nazýval erbovník (t. j. měšťan mající erb a titul), jenž nabyl nějakého zboží, a rod jeho do třetího kolena; teprv potomci další sluli urozenými vladykami.

** Také nadala druhého českého kazatele u sv. Víta.

sgrafito, napodobená rustika a vysoko vyhnané štíty velmi se líbily a hojně v Čechách byly napodobeny.« — Jest tu v palácích obou přes 100 pokojů a tři veliké sály, ale vše skoro prázdné, smutné, jen s nejnutnějším nábytkem; mimo konírny na dvoře jsou ještě stáje koňské v podzemí na straně obrácené k městu; letos kníže tam přijme asi 40 koní vojenských.

Tento Jan z Lobkovic na Týně Horšovském (1510—1570) byl nejvyšším zemským komorníkem a r. 1554 nejvyšším purkrabím; podporoval vědy a umění, a proslulý Mathioli v herbáři (vydaném česky od Tadeáše Hájka) jej uvádí svým příznivcem. Synové jeho Kryštof a Vilém prodali palác tento za 4000 kop gr. č. Jiřímu z Lobkovic na Chomutově a Libochovicích. Vynikající tento šlechtic katolický opřel se dani, požadované od krále proti Turkům, a upadl v nemilost; říkali též, že se chtěl státi českým králem. Byl v tomto domě r. 1594 zajat a vězněn pod stráží 24 střelců, pak odvezen na hrad Líčkov v Žatecku do vězení, odtud do Kladska, kamž jej doprovázela věrná jeho dcera Eva, vězněná pak u sv. Jiří na Hradčanech. Zemřel r. 1607 v Lokti. Eva si později vzala bratrance Mikuláše a zemřela r. 1624.

Majetek Lobkoviců byl skonfiskován; palác tento pak r. 1600 císař Rudolf II. směnil s Petrem Vokem z Rožmberka* za panství Krumlovské a dům u hradu (nyn. Terez. ústav). Vok, poslední svého rodu, r. 1610 jej odkázal panu Janu Jiřímu ze Švamberka na Vorlíku a Ronšperce; syn Švamberkův Petr odboje r. 1618 se účastnil a zemřel v květnu r. 1620. Zabavený** dům r. 1631 Ferdinand II. daroval Janu Oldřichu knížeti z Eggenberka (viz. str. 187); rukou dcery posledního knížete z Eggenberka, kněžny Marie Arnoštky, palác r. 1719 dostal se Adamu Frant. knížeti ze Schvarzenberga, v jehož rodě dům ten od té doby trvá jakožto dům majorátní. (Tak se nazývá statek fidejkomisní (rodině nezcizitelný), jenž vždy přechází na nejstaršího z dědiců; před r. 1763 byla takovým domem Švarcenberským v Praze nynější zbrojnice; viz Újezd.)

S palácem Švarcenberským sousedí č. 184-3 klášter Karmelitek s kostelem sv. Benedikta.

Zde dříve byl hřbitov a menší domy, z nichž jeden r. 1385 koupili synové Petra Parléře. Byl tu i dům kapitule odkázaný od kanovníka Martina Hispana. — Shořel také při známém požáru r. 1541.

Část nyn. kláštera vedle č. 185 byl palác latinského básníka Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. »Nejvýtečnější ten duch, který přiosobením vzdělanosti římské a řecké se skvěl v Čechách toho času, náležel ke straně pod jednou; on

Arcibiskupský palác.

* R. 1601 v říjnu u Rožmberka na hostině byl slavný hvězdář Tycho Brahe, po níž však hned se rozstonal a skonal po 5 dnech.

** Ohromné statky Švamberkovy tehdy skonfiskované byly: Orlík, Zvíkov, Nové Hrady, Rožmberk, Liběјice, Třeboň a j. Bylo však na nich dluhů 1,303.773 kopy miš. — Když jsem si zvenku prohlížel tento palác a dal se do hovoru se starým občánkem hradčanským, řekl mi, že »Švarcenberk má 99 panství; kdyby měl sté, musil by si vydržovati vojsko«.

však a stejnověrci jeho v Čechách vůbec byli již odcizeni svému národu, hleděli opovržlivě na všecko domácí jako sprzněné kacířstvím, a škodili mnoh. jménu českému u cizích, s kterými se spřátelili raději.« (Tomek, Děje král. Č. 6. vyd. str. 282.) Řehoře Hrubého z Jelení, jenž některé spisy jeho přeložil do češtiny, nazval »neumělým oslikem«. Viz Flajšhans, Písemnictví str. 260.

Dům mezi domem Lobkovickým a domem vedle kostela sv. Benedikta zdědila Eva z Hohenlohe roz. z Valdšteina r. 1606 po svém prvním manželu; druhým mužem jejím byl Jiří Fr. hrabě z Hohenlohe či Hollachu, jenž byl vůdcem stavů českých a se Zimním králem utekl.* Prodala iej r. 1628 Jindřichu Šlikovi hraběti z Pasaunu a z Lokte za 6000 tolarů širokých.

Kostel sv. Benedikta ponejprv se jmenuje r. 1353; vystavěn byl asi při založení městečka Hradčan a byl farní, v 15. stol. na Hradčanech jediný. Právo podací od starodávna náleželo arcijáhnu pražskému. Nyní jest dokola zastavěn, ale druhdy stál volně, maje kolem hřbitov. U Radnických schodů stával však již r. 1369

Hradčanské náměstí ku konci 18. století.

dům kostelu poplatný; na straně pak do náměstí tohoto byla škola, ještě r. 1486 v rozvalinách. Byloť celé okolí to zpustošeno v bouřích husitských; však v kostele již za Vladislava byly pravidelné služby Boží. Zde od r. 1495 bylo bratrstvo kameníků, jichž představeným r. 1510 Beneš Ried, slavný stavitel kostela sv. Víta. Člen bratrstva Bohuslav Dražický z Kunvaldu r. 1512 odkázal 260 kop na stavbu zdi hřbitovní.

Po velikém požáru r. 1541 vznikla nynější málo úhledná, jednolodní budova; ale stojí na základech původního tvaru gotického. Ještě na obraze Sadelerově i na prospektu Hollarově z r. 1636 viděti jest štíhlou věž tohoto kost la. Na vnitřním portálu jest v kamenu letopočet 1492.

Ferdinand II. r. 1626 daroval mnichům Barnabitům (zvaným tak po klášteru a chrámu sv. Barnabáše v Miláně) chrám a faru u sv. Benedikta. Když jim fara (část

* Hohenlohe byl jeneral-lieutenantem vedle Henricha Matesa z Thurnu, později však nedostav jakési peněžité náhrady od stavů, císařským prý prozrazoval zámysly vojska Fridrichova a i v bitvě na Bílé Hoře zrádně si vedl. Utekl pak s Fridrichem z Prahy a do klatby dán, ale již r. 1622 dostal milost i jmenován tajným radou dvorským. Proto i statky zabavené jemu vráceny.

Chrám sv. Víta od východu.

Příl. 10.

býv. radnice hradčanské č. 173) nedostačovala, od hraběte Viléma Krakovského z Kolovrat koupili dům sousední (prve uvedený) za 10.000 zl. a přistavěvše k němu křídlo, upravili si klášter r. 1655, jak svědčí letopočet na dveřích do síncе. V něm bývalo též arcibratrstvo nejsv. Trojice k vykupování křesťanů ze zajetí tureckého. Když počet mnichů r. 1786 klesl na 5, klášter byl zrušen a darován r. 1792 přísnému řádu Karmelitek, které dříve byly u sv. Josefa-III. Obecně se nazývají tyto řeholnice Barnabitkami, což jest omyl povstalý upomínkou na dřívější Barnabity.

Na hlavním oltáři jsou obrazy sv. Terezie a Matky Boží Karmelské od Jos. Hellicha. Bývalý obraz oltářní ještě z dob Barnabitův nyní visí na kruchtě; představuje Matku Boží Montserratskou, jíž se koří sv. Benedikt, sv. Pavel a císař Ferdinad III. s chotí.

Zde se chová neporušené tělo sv. Elekty († 1663) první převorky pražské, tehdy u sv. Josefa. O ní Svátek vypravuje tuto legendu: Když jeptišky po třech letech našly pochované tělo sestry Elekty v rakvi neporušeno, ač leželo ve vodě, myly je, a při tom zčernalo. Chtěly při tom mrtvolu posaditi, ale nedovedly; i oznámily to abatyši, kteráž řekla: »Rcete blahoslavené sestře, že za živa vždy bývala poslušná, tedy ať i nyní poslechne a se posadí.« Sotva to jeptiška vyřídila mrtvému tělu, poslechlo. — Tělo sv. Elekty po zrušení kláštera u sv. Josefa (viz Josefská ul.) přeneseno bylo do Pohledu u Něm. Brodu a r. 1792 sem.

V kostele jsou náhrobky místokancléře Vojtěcha Libštejnského z Kolovrat z r. 1648 a nejvyššího purkrabí Filipa Krakovského z Kolovrat a jeho choti Barbory, roz. Michnové z r. 1773. — Jest tu též na kůru obraz zločince na kůl přibitého, jenž r. 1512 sem se dovlekl a tu byl pochován. (Viz Loret. ul.)

Karmelitky mají přísná pravidla řeholní; ode vstupu do řádu nemluví se žádným z příbuzných, pouze s matkou a jen za mříží. — Ředitelem kůru býval tu Jan Kutnohorský; žák jeho Frant. Čech, kněz řádu premonstrátského, byl výtečný varhaník. — Josef Černý, administrátor Karmelitánek († 1834), byl český spisovatel.

Č. 183-4 jest nízký domek hostince při Radnických schodech. Býval to majetek Barnabitů, po zrušení kláštera prodaný soukromníku za 176 zl.

Na západní straně náměstí Hradčanského se rozkládá č. 182-5 t. zv. Toskánský palác, majetek domu císařského; jest v něm ústřední správa nejv. soukromých a rodinných statkův. Jest to dvoupatrová, prostá budova se dvěma věžemi, slohu renaissančního, z části barokového. V nároží jest socha sv. Michala.

Zde v době nejstarší byly tři domy do rynku a dva vzadu, a všecky za doby husitské byly zničeny. Roh ul. Loretánské r. 1491 byl komorníka královského pana Litvína z Klinštejna.* Dům za ním (k nyn. vojenské nemocnici) s loubím měl Matiáš Louda z Chlumčan, od r. 1456 pan Čeněk z Klinštejna. Prostřední r. 1500 paní Eliška z Miřetic odkázala bratrstvu kameníkův u sv. Benedikta; od nich jej koupil Tíma z Koldic.

Pak jej držel Mikuláš Žehronický z Kolovrat, potom Otík Zádubský ze Šontáia, jenž r. 1512 měl dvůr v Dejvicích. (Viz str. 139.) Třetí dům měl r. 1488 Václav z Lomnice a po něm Albrecht z Kolovrat na Hradišti, syn probošta Hanuše, jenž ovdověv r. 1467 se stal knězem a po 2 letech proboštem, zvolen byv od kapituly tehdy v Plzni dlící pro neshodu s králem Jiřím. Později tu byly dva paláce; jižní, knížat z Plavna, podobal se tvrzi maje cimbuří a vížky.

Nynější jediný palác stavěl kolem r. 1690 (na balkonech jsou letopočty 1689 a 1691) Michal Osvald hrabě Thun z Hohenšteina, jenž tu měl knihovnu a cenné

* Dům ten r. 1485 zemanu Vojt. Tvochovi z Nedvídkova prodal soused Jan Haťapaťa, kdysi rychtář hradčanský.

sbírky; r. 1718 prodán byl velkovévodkyni Marii Anně Toskánské*; po ní dědila jej dcera Karolina, provdaná za vévodu Ferdinanda Bavorského; od r. 1753 byl syna jejich Klementa Frant. vévody Bavorského. Po jeho smrti r. 1770 dědil dům bratrovec jeho Maxmilián, a od r. 1777 držel jej vévoda Karel August falckrabí Rýnský; po tomto rodě Wittelsbašském dědictvím domu nabyl panující rod Rakouský.

Zde 30. listopadu 1741 se ubytoval francouzský maršál hrabě Belleisle, velitel vojska francouzského, jež přitáhlo na pomoc bavorskému Karlu Albertovi proti Marii Terezii. Zařídil se velikou nádherou dle způsobu dvoru francouzského, aby skvělostí imponoval české šlechtě, jež tehdy z části nevalně zachovala věrnost rodu Habsburskému. Bylť i král Albert přítelem okázalosti; ale když hlasatel jeho u slavném průvodu dne 7. prosince jezdil po Praze a vyhlašoval patent, kterým vyzývalo se obyvatelstvo k poslušnosti a věrnosti novému králi Karlu III., po cestě s žezla hlasatelova spadl český lev do bláta. I byl z toho posměch a hádalo se, že vláda nového krále nebude míti dlouhého trvání. — Sem do paláce přenesen byl r. 1742 prapor studentské legie, schovaný v Karolině i všecka zbraň, což vyzradil Francouzům ze msty sám jeden důstojník té legie.

Č. 65-6 jest dům kanovnický, majetek vždy věrné metropolitní kapituly u sv. Víta; do r. 1903 sídlil tu Thdr. Jos. Doubrava, nyní biskup v Králové Hradci. Mezi ním a palácem Toskánským bývala ulička, kterou se oklikou šlo do nyn ul. Loretanské mezi jmenovaným palácem a nyn. vojenskou nemocnicí. Býval to dům od r. 1365 pánů Vilhartických; po válce husitské ještě r. 1473 byl pustý. — Na domě jest »svatojanská« hvězda i obraz sv. Jana Nep.; dle staré tradice zde bydlil tento světec.

Vedle býval malý domek kanovnický č. 66 zvaný Dírka, nyní zbořený. Odkázán byl kapitule ve 14. stol. od arcijáhna litoměřického Ctibora; zde bydlil Václav z Radče, dříve kanovník v Řezně, pak stav se zde kanovníkem, byl ředitelem stavby kostela a děkanem sv. Apollináře. Asi r. 1478 opravil dům Hanuš z Kolovrat, jemuž byl od kapituly propůjčen na čas života; pak tu zase bydlili kanovníci.

Č. 68-7 též dům kanovnický; nyní v něm bydlí kanovník dr. Jan Marek. R. 1367 byl Přibíka arcijáhna Horšovského, jenž jej odkázal kapitule.

V tomto koutě náměstí před jmenovanými domy kanovnickými bývaly jako na jiných náměstích dvě řady masných krámů. Před nimi, více do středu náměstí, stával pranéř. Zde dne 22. srpna 1547 byla vykonána poprava 4 osob před samým započetím sněmu t. zv. krvavého. Již jsme slyšeli jinde, že tehdy stavové čeští Ferdinandu I. odepřeli poslušenství; za to těžce ztrestána byla hlavně města velikými konfiskacemi. Při výslechu zmučeni byli mimo jiné páni Václav Pětipeský z Krásného Dvora a Bernart Barchanec, s nimi i soused novoměstský a soukeník Václav z Jelení a sedmdesátiletý primas staroměstský Jakub Fikar z Vratu. Potom na Hradčanech z prken postaveno bylo vysoké lešení, na němž byli tito čtyři popraveni; první dva byli pochováni u sv. Apollináře, Václav z Jelení u sv. Štěpána při kapli Všech Svatých, Fikar ve vsi Chovořicích.

Pro poznání mravů dob minulých stůjž zde ještě toto: R. 1549 místokomorník zemský Burian Medek z Valdeka v jakési při vydal pod přísahou úřední oběma stranám svědectví sobě odporující; za to byl odsouzen jako křivopřísežník a ač na kolenou Ferdinanda I. prosil za milost, zde sťat byl.

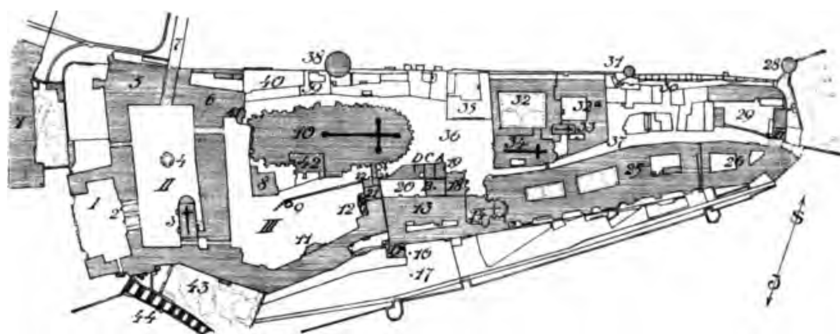
Č. 67-8 při rohu ul. Kanovnické jest soukromý rozsáhlý dům, bývalý dům Martinický (do náměstí) a druhý Trčkovský (do ulice.)

Zde druhdy bývaly domy čtyři; z nich dva r. 1359 koupil kanovník a známý letopisec Beneš Krabice z Veitmile, jenž po 20 let řídil stavbu chrámu sv. Víta.

* Tato velkovévodkyně dala svým nákladem postaviti řadu kaplic k Bílé Hoře a do Hájku dle počtu odstavců Loretanské litanie.

Odkázal domy své r. 1374 kapitule; bydlil tu pak slavný mistr Vojtěch Rankův de Ericino, scholastik kapituly, druhdy rektor university, jejž Tomáš ze Štítného nazývá mužem »hrozného rozumu«, t. j. velmi učeným. — Třetí dům zde náležel rytíři Tistovi, purkrabímu na Bezděze, a pak synu jeho; čtvrtý r. 1392 odkázán byl od oltářníka Jakla kapitule na byt jednoho kanovníka.

Nynější dům starožitné podoby vystavěl Ondřej Teyfl z Kinstorfu. R. 1583 jej koupil Jiří Bořita z Martinic; nástupce jeho byl od r. 1592 Jaroslav Bořita z Martinic, horlivý katolík, r. 1618 oknem na hradě vyhozený; u něho před tím se dála důležitá vyjednávání proti protestantům. — Vchod posud ozdoben leknem

Pudorys královského hradu.

I. Král. náhradí první. — II. Král. náhradí druhé. — III. Král. náhradí třetí. — 1. Palác arcibiskupský. — 2. Portál Scamozziho. — 3. Zámecká kaple. — 4. Kašna. — 5. Španělský sál. — 6. Německý sál. — 7. Prašný most. — 8. Býv. proboštství (č. 48). — 9. Socha sv. Jiří. — 10. Chrám sv. Víta. — 11. Balkon nad vchodem do zámku. — 12. Vchod do Vladislavské části. — 13. Vladislavský sál. — 14. Kostel Všech Svatých. — 15. Kancelář královská. — 16. Pomník Martinicův. — 17. Pomník Slavatův. — 18. Soudní síň. (Sněmovna.) — 19. Vchod ke schodišti pro jezdce. — 20. Dvůr před palácem. — 21. Zelená světnice. — 22. Vězení Václava IV. či t. zv. ložnice krále Vladislava. — 23. Místnost s erby. — 24. Chodba z hradu do chrámu. — 25. Tereziánský ústav šlechtičen. — 26. Dům Lobkovicův. — 27. Černá věž. — 28. Daliborka. — 29. Purkrabství. — 30. Zlatá ulička. — 31. Věž bezejmenná. — 32. Bývalý klášter sv. Jiří. — 32a. Kasárny svatojiřské. — 33. Kaple sv. Anny. — 34. Kostel sv. Jiří. — 35. Proboštství. — 36. (Náměstí) U sv. Jiří. — 37. Jiřská ulice. — 38. Mihulka. (Bílá věž.) — 39. Na Vikárce. — 40. Fara. — 41. Schodiště k sálu Německému. — 42. Veliká věž u sv. Víta. — 43. Rajská zahrada. — 44. Schody zámecké nove. — A. První místnost desk zemských. — B. Druhá místnost desk zemských. — C. Třetí místnost desk zemských. — D. Archiv svatováclavský.

a hvězdou, erbem pánů z Martinic. Po vymření rodiny té po meči zdědila dům dcera Fr. Michala Marie Anna z Althanu.

Č. 63-9 jest dům kanovnický; od r. 1392 byl pánů z Rožmberka. Zde při jednání mezi utrakvisty a stranou pod jednou či římskou na poč. 16. stol. se scházeli páni pod jednou, kdežto podobojí schůze mívali na radnici starom. Po ohni r. 1541 Petr a Vilém z Rožmberka vystavěli dům nový velikým nákladem skrze stavitele vlašského mistra Honza; zdi byly pokryty rýsováním a malbami, nahoře byly 3 vížky přikryté plechem.

Č. 62-10 dům t. zv. Sasko-lauenburský, též majetek kapituly, byt světícího biskupa spisovatele dr. Fr. Krásla. Býval mansionářův kostela pražského, t. j. sboru 24 kněží, ustanovených od Karla IV. k říkání denních hodinek. — V něm r. 1372 bydlil slavný sochař a stavitel či, jak tehdy říkali, kameník Petr Parléř, povolaný po smrti Matyáše z Arrasu od Karla IV. r. 1356; stavěl o kostele sv. Víta asi 40 let

a býval na Hradčanech mezi konšely. Od něho jest socha sv. Václava a náhrobek Přemysla Ot. II.; zemřel r. 1397. Syn Parléřův Mikuláš, kanovník a lékař koupil r. 1392 dům ten a odkázal otci i bratřím; ti jej pak prodali kanovníku Petrovi ze Všerub, jenž jej nově vystavěl a r. 1408 odkázal kapitule. — Syn Petra Parléře Jan byl nástupcem otcovým při stavbě chrámu. — Jest tu znamenitá knihovna kapitulní a v ní i velmi bohatý a důležitý archiv. (Viz Soupis památek.)

Č. 61-11 dům Losenavský, býv. Šternberský, jest majetek nadání rodiny Jindřicha Losyho z Losenau; rodina tato rytířská v 17. stol. z Horních Rakous se přistěhovala do Čech. — R. 1373 daroval dům zde Jan Šiška, oltářník v kostele sv. Víta, kapitule pro kanovníka králem dosazeného. Po zboření ve válce husitské dán byl někomu k vystavění a slul u labutí. R. 1517 jej koupila abatyše týnecká Johanna z Tandorfu. — R. 1848 tu byl okresní polic. komisariát pro Hradčany.

Č. 60-12 jest kapitulní děkanství a ústřední ředitelství metropolitní kapituly, býv. dům Šternberský. R. 1374 odkázali jej kapitule bratří Vrativoj, děkan pražský, a Ctibor, arcijáhen litoměřický, pro oltářníky a vikáře kostela; pak tu bydlili poenitentiáři. Pust stál do r. 1486, kdy tu zase bydlil kanovník. Kolem r. 1600 byl to dům Vostrovců z Kralovic. — Zde sídlo kapitulního děkana Thdr. Fr. Hrádka.

Č. 59-13 dům kanovnický, kde bydlí kanovník Fr. Brusák. R. 1486 slul u černého orla; koupil jej tehdy pan Mareš ze Švamberka se strýcem svým Burianem od řezníka Zoubka; potom měl jej sám Burian ze Švamberka, r. 1513 Václav Bezdružický z Kolovrat, nejvyšší sudí zemský. — V 16. stol. jej držel Jan Bezdružický jinak Košátecký z Kolovrat. Když r. 1546 kníže Moric Saský přijel do Prahy, aby s Ferdinandem učinil smlouvu osobně, bydlil v tomto domě.

Č. 58-14 dům kanovnický; r. 1489 od Jana ze Šárky (viz str. 143.) jej koupili prve jmenovaní páni ze Švamberka; onen Jan od obce dostal zabavený dvůr proboštství pražského v Šárce. R 1600 byl to dům Kaplíře ze Sulevic. Viz Kaplířova ul.

Za tímto domem jest ulička k č. 57-15, býv. domu Šternberskému; nyní majetek Spolku paní sv. Anny, i jest tu od r. 1872 ústav slabomyslných (idiotů), t. zv. Ernestinum. Zde obětavě působil Mdr. Karel Amerling († 1884), nyní ředitelem jest Amerling Vincenc. (Viz str. 96.)

Za starých dob byla tu ulice, kudy se šlo k fortně nad Bruskou; po pravé straně bylo tu několik domů na místě nyn. zadní části paláce arcibiskupského (jeden byl r. 1488 pana Beneše Libštejnského z Kolovrat) a tři domy v levo právě tam, kde nyní jest č. 57. Jeden z nich byl správců školy hradské, odkázaný jim r. 1376 od správce školy Konráda; z něho r. 1486 zbýval jen sklep, jiný od mistra Jana ze Stojčína odkázán byl kapitule.

Ke konci 16. stol. byl tu dům Kryštofa Popela z Lobkovic, jenž r. 1599 od B. Wurzelbaura v Norimberce si dal ulíti bronzovou skupinu Venuše s Amorem; sousoší to stálo pak zde v zahradě na kašně. Po Lobkovicovi palác měl Vratislav Fürstenberg, za něhož fontána ona se dostala do zahrady Valdštýnské. Ale r. 1648 Švédové s jinými poklady odvezli figurální část fontány a tam nechali jen podstavec s mísou. R. 1888 kníže z Lichtenštejna ji koupil ve Štockholmě a daroval Uměleckoprůmyslovému museu pražskému, kde dílo to spatříš. Viz o tom spis dr. K. Chytila.

Bývalý tento majorátní palác hrabat Šternberků byl vystavěn koncem 17. stol. od Václava Vojt. hraběte ze Šternberka, jenž vynikal učeností a láskou k umění. Od něho též pochází zámek v Troji. — O rodě Šternberků viz Šternberkova ul.

R. 1796 palác koupila Společnost vlasteneckých přátel umění a zařídila v něm v prvním poschodí obrazárnu, nyní v Rudolfinu. Také sbírky Českého musea byly tu chovány v l. 1821—1847. Zde bydlil též r. 1835 známý Václav Hanka, archivář musea; botanické sbírky spravoval K. B. Presl (viz Preslova ul.), zoologické Aug. Corda (1809—1849), jenž utonul na cestě z Ameriky, mineralogické Fr. Zippe (1791—1863), jenž tu působil od r. 1823, až r. 1849 byl povolán za ředitele hornické akademie v Příbrami, odkudž po roce se dostal na universitu vídeňskou. — Pěknou stavbu tuto uvidíš nejlépe z Jelení ulice; zvláště vyniká kopule nad dvoranou.

Č. 56-16 jest arcibiskupský palác (či u konsistoře), jenž má dva dvory oddělené loubením na štíhlých sloupech. Jest to budova nádherná, třípatrová, uprostřed čtyřpatrová. — Viděli jsme již u protějšího domu Švarcenberského, že tímto směrem býval již v 13. stol. příkop před hradem; šířku příkopu toho okazuje nám posud vzdálenost paláce tohoto od hradu. Vedle příkopu zde stával r. 1366 dům měšťana Tomáše Vladaře a jiné dva se zahradami. — Jak obšírněji vypravuji při ul. Josefské, biskupové a pak arcibiskupové nebydlili zde, nýbrž ve svém dvoře biskupském dole u Karlova mostu, a to až do válek husitských. Jenom v době nejstarší měli skrovné obydlí tam, kde jest nyní »staré proboštství« č. 48 na třetím nádvoří hradním, kde pak bydlili vikáři.

Bývalo domnění, že pokřtěním 14 županů českých v Řezně r. 845 přivtěleny byly Čechy k diecési řezenské. Však křesťanství u nás zavedl sv. Methoděj a to s liturgií slovanskou; neboť dokud k nám křesťanství se pokoušelo o vstup z nepřátelského západu, bylo odmítáno, vděčně však přijato, když přišlo od východu ze země sbratřené. Teprv když Přemyslovci vyžadovali si pomoci v Němcích, asi od r. 900 přicházeli k nám kněží němečtí s obřady latinskými. A tak na hradě Budči byla liturgie latinská, na hradě však pražském u sv. Jiří kapitula slovanská; také posvěcení chrámu u sv. Víta vykonal biskup řezenský ne jako biskup diecésní, poněvadž Čechy nenáležely k Řeznu, nýbrž k arcibiskupství moravskému. Až Boleslav I. chtěje míti v Praze biskupství, poslal dceru svou Mladu do Říma, žádaje za povolení biskupství slovanského. Tomu však nepřál císař Oto I., a také kapitula řezenská ze sobectví tomu překážela, až s vůlí biskupa sv. Volfganga proti vůli té kapituly za Boleslava II. r. 973 povoleno u nás biskupství s liturgií latinskou.* Prvním biskupem se stal mnich Dětmar (Thietmar) rodem ze Sas, jenž však mnoho let v Praze bydle, dokonale znal řeč českou; byl posvěcen na biskupa r. 975. Při nastolení jeho dle zprávy Kosmovy se zpívala již velebná píseň »Gospodi pomiluj ny . . .«

Založením biskupství, jemuž podřízeny byly kromě celých Čech také Morava, Slezsko, jižní Polsko a Halič až po Lvov a v Uhrách celé dnešní Slovensko, nad kterými zeměmi tehdáž Boleslav II. panoval, stala se Praha střediskem osvěty, vyzařující paprsky do veškerých zemí diecési přidělených. (Lehner, Děj. um. 46.)

Biskupové pražští vládli velikými statky a jsouce vždy po panovníku prvními v zemi, mocný vliv měli na události důležité. — Po Dětmarovi r. 982 na Levém Hradci byl zvolen biskupem Čech Slavníkovec sv. Vojtěch (viz Vojtěšská ul.)

Následovali Strachkvas (Křišťan), jenž zemřel při svěcení v Mohuči, Sas Thiddag, dříve mnich a lékař (998—1017), Ekkard, příbuzný cís. Jindřicha II., Izzo, Šebíř (Severus), za něhož do Prahy přeneseny byly ostatky sv. Vojtěcha, Jaromír (1068—1089) u Němců zvaný Gebhardem, syn Břetislava I. a bratr Vratislava II., Kosmas (1091—1098), za něhož křižáci v Praze Židy násilím křtili; on měl spor s opatem sázavským Božetěchem, a za něho ze Sázavy vypuzeni byli mniši slovanští.

Následovali býv. probošt boleslavský Hermann či Heřman, za něhož byl založen chrám sv. Apollináře v Sadské, cizozemec Menhart, jenž putoval do Palestiny a r. 1131 byl v podezření, že měl účastenství při spiknutí proti Soběslavu I., pak Jan I., dříve probošt vyšehradský, Silvester, opat zbraslavský, jenž z ostýchavosti důstojnost vzdal, Otto, dříve

* Sr. Kalousek, Kontroversy atd. Č. čas. histor. I. 75.

probošt pražský, za něhož r. 1142 vyhořel chrám sv. Víta při obležení a přísněji zaváděny byly předpisy o bezženství kněžském, Daniel I., jenž s králem Vladislavem táhl do Italie (vzpomeň přechodu přes Addu a dobytí Milána); zdá se, že byl Čech, jsa syn pražského kanovníka Magna. Za něho r. 1159 založena byla kommenda Johannitů (Maltézův.) Potom byl biskupem Gotpold, příbuzný královny Judity, jenž zemřel po měsíci, Fridrich, rodem Sas, jenž česky neuměl, Valentin, také cizinec, Jindřich Břetislav, bratr Vladislava II., 1182—1197, za něhož byl založen klášter Křižovníků na Zderaze.

Po něm byl Daniel II. či Milík, oddaný Přemyslu Otakaru I., jemuž více hověl než potřebám duchovním; však nástupce Ondřej 1215—1224, dříve probošt pražský, opřel se králi a vydav se žalovat do Říma, způsobil vydání interdiktu na Čechy, až král uznal práva biskupská.

Dále byli biskupy Pelhřim a Budilov (oba jen po roce), Jan II., za něhož se usadili Dominikáni u sv. Klimenta na Poříčí, Minorité u sv. Jakuba a založen byl klášter od blah. Anežky; Bernard Kaplíř ze Sulevic, Mikuláš, jenž stál na straně proti Václavu I. a stíhán byl proto kletbou papežskou; za něho němečtí křižáci se obořili v Praze na Židy. Jan III. z Dražic 1258—1278, Tobiáš z Bechyně (v zlé době Otty Braniborského) dostal pro sebe a nástupce název knížecí, Řehoř Zajíc z Valdeka 1296—1301, Jan IV. z Dražic, poslední biskup v l. 1301—1343 s přestávkou 11 let. Viz str. 167.

Již Břetislav I., Přemysl Otakar I. i II. snažili se, aby biskupství povýšeno bylo na arcibiskupství; podařilo se to až moudrému Karlu IV. — K arcibiskupství pražskému dosud náleží i hrabství Kladské, ač od r. 1742 země ta odstoupena byla Prusku. — Prvním arcibiskupem byl Arnošt z Pardubic; viz Arnoštovská ul. Nástupce jeho Jan Očko z Vlašimě, byl dříve kanovníkem pražským a pak biskupem olomouckým; stal se kardinálem r. 1378 poděkovav se z arcibiskupství toho roku. Byl důvěrníkem Karla IV. a dobrým rádcem Václava IV. Jan z Jenštýna (—1396), synovec předešlého, měl spory s Václavem IV. a zřekl se důstojenství svého. Volfram (Olbram) ze Škvorce (—1402), před tím probošt sv. Apollináře, jenž potvrdil Husa za správce kaple Betlemské; pocházel z pražské rodiny Olbramoviců. Po něm zvolen byl generální vikář Mik. Puchník, ale zemřel nenastoupiv. Zbyněk Zajíc z Hasenburka (—1411), jenž dříve duchovním věcem méně rozuměl než vojenským a teprv povýšen byv, učil se prý abecedě; byl příznivec Husův, až na doléhání kapituly knihy Viklifovy spálil a na Husa vydal klatbu r. 1410. Albín z Uničova (viz str. 192.) odstoupil po roce a byl pak správcem proboštství na Vyšehradě († 1427 ve Vratislavi.) On dal udělati dvě veliká poprsí sv. Petra a Pavla jež objevena byla r. 1886 v sakristii kaple tohoto paláce a jsou tam nyní v kapli.

Když r. 1421 osmý arcibiskup Kunrát z Vechty (Konrád Vechta) přestoupil k Husitům a proto od papeže dán byl do klatby, prestol arcibiskupský zůstal neosazen 140 let (1421—1561.) V té době metropolitní kapitula pražská spravovala církevní věci katolíků v Čechách, volíc jednoho nebo dva administratory, kteří od papežské stolice dostávali právomoc biskupskou. Prvním administratorem byl Jan, biskup Olomoucký, posledním Jindřich Scribonius, probošt svatovítský, jemuž pak nabízena byla hodnost arcibiskupská od Ferdinanda I. Však nepřijal jí a odporučil Antonína Brusa z Mohelnice, dříve velmistra řádu Křižovníků, tehdy biskupa vídeňského. Byla tehdy konsistoř tato katolická či hořejší,* a utrakvistská či dolejší na Starém městě. — (Strana pod obojí r. 1435 zvolila arcibiskupem Jana z Rokycan, ale papež ho nepotvrdil. — Na sněmu r. 1549 ustanoveno, že arcibiskup má býti vždy »přirozený Čech«.)

Obnovené arcibiskupství nemělo příjmův ani jako chudá fara; bylyť statky duchovenské v době husitské rozchváceny a dávno již přešly v jiné ruce, když stal

* Konsistoř ta na hradě udržela se jenom pod ochranou posádky Zikmundovy; v červnu r. 1420 se odstěhovali do St. Boleslavě, odkudž v lednu 1421 přešli do Žitavy. Ač někteří kanovníci odebrali se i do Budišína a do Olomouce, v Žitavě byli hlavní s mocí úřední. — Jména 20 administrátorů najdeš v Ottově Sl. N. I. 216. Viz též str. 222.

se arcibiskupem učený a výmluvný Brus, jenž bydlil zprvu v klášteře Křižovníkův. Císař Ferdinand jemu vykázal ročně 3000 kop č. či 6000 kop míš. a za byt mu dal dům tento vedle hradu, dříve Floriana Griespeka z Griespachu,* v l. 1562—1564 goticky přestavěný od Oldřicha Augustalia. R. 1570 na čas tu bydlil arciv. Ferdinand, a arcibiskup se odstěhoval do kláštera Křižovníkův.

A od té doby zde jest residence arcibiskupská. Nástupcem Brusovým byl Martin Medek (1581—1590) z Mohelnice, také velmistr Křižovníkův. Za něho r. 1588 převezeny byly ostatky sv. Prokopa do kostela Všech Svatých. — Zbyněk Berka z Dubé (1592—1606) přestavěl renaissančně dům ten a zřídil v něm skvostnou kapli** sv. Jana Křt., obnovenou r. 1599 a r. 1670. O ní viz Herain str. 258 a 259. Jsou v ní nástěnné malby z r. 1599 od Daniela Aleše z Květné, jenž maloval též výjevy ze života sv. Václava v kapli Svatováclavské. — Tento arcibiskup ostřeji nastupoval proti nekatolíkům, naléhal na lepší vzdělání a bezúhonnost kněžstva, do Prahy povolal Kapucíny r. 1599 a sobě i nástupcům na stolci arcibiskupském r. 1603 vymohl bývalý název knížecí. — Jsa před tím (od r. 1574) proboštem vyšehradským, přestavěl tam svým nákladem presbytář kostela sv. Petra a Pavla.

Dvanáctým arcibiskupem byl Karel svob. pán z Lamberka (1607—1612), muž slabý, za něhož velikou moc měl přísný suffragan jeho a potom nástupce Jan Lohelius (—1622), dříve převor a opat na Strahově; těžce stíhaje protestanty dal r. 1617 zavříti kostel v Hrobech, což od defensorů protestantských prohlášeno za porušení majestátu Rudolfova; následovalo svržení místodržících a válka třicetiletá. Sám ujel do Vídně, odkudž se vrátil po bitvě na Bílé Hoře; za konfiskací vrátil arcibiskupství statky Červ. Řečici, Týn n. Vlt. i Rožmitál. Zemřel však již r. 1622 a pochován byl v klášteře strahovském, kde mu opat Kašpar z Kvestenberka r. 1626 postavil nákladný náhrobek. — Arnošt hrabě Harrach (—1667) již ve 20. roce nastoupil tuto hodnost a po 3 letech se stal kardinálem; za něho založeno bylo biskupství litoměřické (r. 1655) a královéhradecké (r. 1660). Měl veliké spory s Jesuity. Za svého 44letého úřadování vykonal mnoho chvalitebného, že právem se staví po bok slavnému svému předchůdci Arnoštu z Pardubic. Za něho k nám přišli Barnabité, Hybernové, Kajetáni, Piaristé a Voršilky.

Jan Vilém hrabě Kolovrat-Libštejnský, generál křižovnický, zemřel r. 1668 dříve, než byl potvrzen za arcibiskupa. — Matouš Ferd. Zoubek z Bilenberku (—1675) také tu stavěl. Byl rodem z Rajhradu moravského, převorem v Broumově, pak v Rajhradě a od r. 1649 u sv. Mikuláše v Praze-I., od r. 1660 biskupem v Králové Hradci. Za něho r. 1671 posvěcen byl kostel sv. Josefa-III. a založen klášter karmelitánský u sv. Havla; počal též r. 1673 dostavovati chrám sv. Víta. Za něho založeno bylo »Dědictví svatováclavské« k vydávání českých spisů náboženských.

Jan Bedřich hrabě Valdštein (—1694) skoro celou budovu přestavěl; od něho jest ozdobný portál renaissanční z červeného mramoru sliveneckého s latinským nápisem z r. 1676. Vynikal svatostí života a šířil úctu P. Marie. Znak jeho (lev a císařský orel) viděti ve vlysu pod balkonem; stavitelem tehdejším Herain uvádí Matouše z Burgundu, arcibiskupského architekta.

* Dům ten dříve měl od kapituly Viktorin z Drást, jenž r. 1537 byl vězněn; když z vazby utekl, dům jeho za trest propadlý dostal královský sekretář Griespek (Gryspek). Tohoto cizozemce stavové obviňovali, že privilegia zemská nepořádně chová, a našli prý i zlámané pečeti v příkopě zámeckém pod jeho okny. Též o něm říkali, že »přibrav se do Čech s kapsou prázdnou, za mnoho tisíc statků svým nespravedlivým v lidských statcích handlem nabyl.« Byl ochráncem Židů, tehdy z Prahy vypověděných, kteří »stříbrným a zlatým klíčem otvírali srdce rádců královských, zvláště Floriana Griespeka.« I byl r. 1547 uvězněn, ale brzy propuštěn na zápis, a když Ferdinand trestal odboj toho roku učiněný, byl jemu pomocníkem a stal se radou a pak presidentem královské komory. — Tento Griespek též vystavěl známý zámek v Nelahozevsi, kde zemřel r. 1588; ale jest pochován v Kralovicích. Nelahozeves r. 1622 konfiskována byla synu jeho Blažejovi, ponechána však z cís. milosti vdově jeho roz. z Bubna, a ta prodala zámek Polyxeně z Lobkovic.

** O obrazu Ukřižovaného v té kapli se vypravuje, že jej maloval malíř dle podoby žebráka, jehož za peníze si najal a v dílně skutečně pověsil na kříž. Ale když mu pak žebrák umřel pod rukama, malíř strachem utekl do světa. Podobná pověst se povídá o krucifixu u Křižovníku. Viz též Zeyerovy »Tři legendy«.

Jan hrabě Breuner (—1710) svým nákladem zřídil stříbrné sochy sv. patronů zemských u sv. Víta a r. 1705 k nám uvedl Trinitáry (při kostele sv. Trojice ve Spálené ul.). — František Ferdinand hrabě Kuenburg (Khünburg), štědrý podporovatel chudých, jichž celé davy sem denně chodily; za něho zavedeno bylo pozdravení: »Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!« On též se přičinil o kanonisaci sv. Jana Nep. r. 1729 a dal podnět k výroční pouti 16. května. — Krátce arcibiskupy byli Mayer z Mayern (1731—1733) a Jan Adam hrabě Vratislav z Mitrovic. Následoval Jan Mauricius hrabě Manderscheid-Blankenheim (—1763), před tím arcibiskup v Palermě, jenž korunoval r. 1741 Karla kurfirsta bavorského na krále Českého; proto potom Marie Terezie naň se hněvajíc dala se korunovati r. 1743 od biskupa olomouckého. Za něho Prusové ohavně r. 1757 stříleli na Prahu a zvláště na chrám sv. Víta. Od r. 1752 maje koadjutorem hraběte Příchovského, žil stále jako ve vyhnanství na Břežanech.

Antonín Petr hrabě Příchovský z Příchovic (—1793) r. 1763—5 dal rozšířiti palác a vystavěti nynější průčelí (sloh přechází z baroka do rokoka) od pražského stavitele Jana Jos. Vircha; sochy a ozdoby kamenické zhotovil Ignác Platzer. Když časem sešly, nahrazeny jsou novými od Tomáše Seidana (socha Víry a Síly). — Za něho zrušen byl řád Jesuitů r. 1773 a vydán byl od Josefa II. toleranční patent.

Dvacátým čtvrtým byl Vilém kníže Salm; po něm nastoupil Václav Chlumčanský rytíř z Přestavlk (—1830), poslední potomek vladyckého rodu z Přestavlk, štědrý podporovatel ústavů vlasteneckých;* v dějinách školství proslul založením reálky v Rakovníce (1834) a v Liberci (1836). Dle jeho příkladu stavové při technice (v Husově tř.) zřídili první reálku pražskou r. 1836.

Alois hrabě Kolovrat-Krakovský (—1833), dříve biskup hradecký. — Ondřej hrabě Ankvicz-Skarbek (—1838), dříve arcibiskup lvovský; r. 1836 korunoval císaře Ferdinanda a do Prahy uvedl Milosrdné sestry do ústavu slepcův.

Alois svob. pán Schrenk z Notzinku (—1849) vystavěl krytou chodbu za kaplí a palác obnovil. — Kardinál Bedřich kníže Schwarzenberg (—1885), čestný měšťan kr. hl. m. Prahy od r. 1854, zjednal veřejnou úctu blah. Anežce.

Frant. de P. hrabě Schönborn-Buchheim-Wolfsthal. (Za jeho slavného pohřbu r. 1899 byla panika v průvodu na Příkopě i Ferdin. tř.) Byl zprvu právníkem, pak důstojníkem a bojoval r. 1866 s Prusy; potom dal se na kněžství, 1883 po slavném Jirsíkovi se stal biskupem v Budějovicích a r. 1885 arcibiskupem. V závěti polovici jmění odkázal české kolleji v Římě, čtvrtinu chrámu sv. Víta. — Za něho palác arcibiskupský byl obnoven, jak svědčí znak Schönbornův a letopočet 1888 nad oknem pod balkonem druhého poschodí.

Nyní arcibiskupem jest Lev baron Skrbenský z Hříště, před tím kanovník olomoucký, z českého rodu šlechtického, známého na Moravě již v 15. stol. — V době pobělohorské Bernard Skrbenský z Hříště propadl všecken majetek, jejž koupil lacino známý císařský plukovník, pak generál Jan Wangler. Jiný z toho rodu Jan byl direktorem v době odboje a uprchl; zabaveny mu byly statky Dřevohostice a Fulnek.

V paláci pozoruhodna jest kaple již jmenovaná. Na stropě jsou obrazy ze života sv. Jana Křt.; nad hlavním oltářem nejsv. Trojice jest obraz nejsv. Trojice od Daniela Alexia z Plzně z r. 1599. – V přízemí paláce se chová arcibiskupský archiv a bohatá knihovna.

Než rozloučíme se s tímto tichým prostranstvím, s něhož jest pěkný pohled na západní průčelí hradu (viz obr. str. 261.), zajdeme si ještě do středu, kde uprostřed stromoví stojí sloup se sochou Panny Marie, obklopený kamenným zábradlím a sochami osmi patronů zemských. Když r. 1713 v Praze byl veliký mor, zde pod širým nebem se konávaly mše sv., a na památku pak postaveno toto sousoší, k čemuž císařské svolení dáno bylo r. 1725. Jest to práce Jana Ferd. Brokoffa a učitele jeho

* Byl vychován v Konviktě (viz t.) a pak byl biskupem litoměřickým; pro štědrost císař František I. jej nazval »otcem chudých«. Zamítnuv arcibiskupství lvovské jen z toho důvodu, že neuměl polsky, stal se arcibiskupem v Praze r. 1814; hned potom chudým v Praze rozdal 16.000 zl. na založení Národního musea věnoval 8000 zl., Jungmannovi dlouho platil zvláštního písaře k práci, o Slovníku atd.

Ondřeje Quitainera. — Znak staroměstský sem dán byl teprv po spojení Hradčan s ostatní Prahou.

Ještě kolem r. 1790 náměstí bylo velmi nerovné, a nedaleko sousoší domeček zohyzďoval prostranství; viz obr. str. 252. Bývala to strážnice vystavěná od purkrabího Bernarda hrab. Martinice, později městu darovaná; chovali tu stříkačku.

Blíže ke královskému zámku stával dřevěný, vysoký kříž, na němž prý se kdosi oběsil; od té doby pocestní chasníci kovářští do dřeva vráželi železné hřeby, aby sebevrah pokaždé v pekle ucítil novou bolest. Časem tedy kříž plný byl hřebíků; a tovaryši věřili, že zaražením hřebu nabudou větší síly. (Podobně ve Vídni Stock im Eisen.)

Mezi domem Švarcenberským a hradem královským jest volné místo, zídkou obehnané, od něhož jest čarokrásný pohled* na Prahu, pohled, jehož se nenasytí ani

Pohled na královský hrad s Hradčanského náměstí.

cizinec, neznající všech podrobností naší zlaté Prahy. Zde do r. 1791 stával kostelík P. Marie Einsiedelské či Poustevnické, založený r. 1672 od hraběnky Šternberkové, rozené Kavkové z Říčan, pro mnichy řádu Theatinů či Kajetánů, kteří přišli do Prahy r. 1671. Posud jest tam původní podlaha a přízemek zdi, u níž stojí sloup se sochou P. Marie. Kostel zrušen byl za Josefa II. a zbořen r. 1791; od té doby zůstal prázdný teras, zavřený železnou mříží.

Kostelík ten byl vysoký, úzký, skoro jako věž o třech poschodích, aby Theatini (viz Nerudova ul.) ze zahrady své přímo mohli choditi nahoru po schodišti dosud i z venku patrném. Jediné snad vyobrazení kostela tohoto zachovalo se v domě č. 240-37 v Nerudově ul.; viz Zl. Praha XIX. str. 106.

* Na počátku r. 1903 vyskytl se návrh, aby sem byla vedena elektrická dráha z Nerudovy ul. od kostela t. zv. Kajetánského; ale proti tomu právem se ozvali přátelé krásné Prahy.

Na zdi tarasové stojí socha sv. Václava, jež do r. 1785 bývala na mostě,* a dále, při samých Nových schodech zámeckých socha sv. Filipa Nerejského od J. Ferd. Brokoffa; dle nápisu dal ji udělati hrabě Frant. Voračický r. 1715.

O místě tom Neruda vypravuje pověst (Obrazy života 1860): Dcera pyšného pana inspektora ve Švarcenberském paláci si zamilovala chudého řemeslníka z Ostruhové ulice; milenci na sebe viděli z oken a zde se scházeli. Ale otec dal nemilého ženicha odvésti na vojnu; při loučení dívka slíbila, že na těch místech bude naň čekati. Minula léta; inspektor zemřel, a věrná dívka, již stará panna, sem denně chodila a to v šatě té mody, v níž se zalíbila milenci. Lidé z okolí ji dobře znali a říkali jí »Marie poustevnice«. Konečně jednou ráno v zimě nalezli ji tu zmrzlou.

Cílem nám nyní jsou místa, jež obyčejně v užším smysle nazýváme Hradčany.**

Královské náhradí I., II., III. — tak úředně se jmenuje místo v Praze polohou nejkrásnější (viz příl. č. 12), v dějinách nejdůležitější, Čechům nejposvátnější a nejdražší, hrad královský, nádherná koruna Prahy a původem vlastní Praha.

Mimo starý Vyšehrad za Libuše byly prý hrady Krakov, Kazín, Tetín, Děvín, Libušín i Levý Hradec, ale hlavního města ještě nebylo. R. 720 sešlo se všecko množství lidu českého před Libuší žádajíce, aby jim ukázala svými věštbami místo příhodné, pravíce, že by chtěli město veliké a pevné stavěti; jestliže by se kdy přihodilo nepřátelům do jich země vkročiti, tak že by chtěli škodu činiti a je z té země vyhladiti, aby se tu mohli shrnouti společně a brániti. Libuše jim odpověděla: »Mojí věrní milí, žádám vás, mějte malé shovění; až já k stavění čas příhodný uznám a místo slušné vyhledám, aby mohlo to město, kteréž byste založili, trvati až na věky, vám chci ukázati i také, kterého času by se mělo počíti stavěti, oznámiti.«

Po třech letech Libuše stála na hradě Libušíně s Přemyslem, lechy a vládykami a rozhlížejíc se po vlasti, duchem věštím promluvila: »Město vidím veliké, jež slávou hvězd se dotkne; jestiť místo v lese, v dálce hradu od toho mého do 30 honů, Vltava zmývá patu nízkou. Na půlnoční straně mocně je ohrazuje Brusnice potok a hlubokým úvalem teče, k polednímu hora Petřín se zdvihá a převyšuje to místo. Místo samo na východní straně ku podobě delfínu či mořského vepře se chýlí dolů k řečenému potoku a k Vltavě. Když pak přijdete k tomu potoku, najdete člověka uprostřed lesa, an práh k domu přitesává. A poněvadž před nízkým prahem i velicí páni se shýbají, nazvete hrad, jejž vystavěti máte, Prahou. V tomto hradě budoucně někdy vzejdou dvě zlaté olivy, které vrškem svým proniknou až do nebe a po celém světě budou zářiti znameními a zázraky. Je budou ctíti obětmi a dary a k nim se modliti všecka pokolení země České a druzí národové.« (Vykládá se o sv. Václavu a sv. Vojtěchu.)

I vyšli sluhové, aby hledali místa k založení nového hradu, až v lese našli dva tesaře, kteří osekávali kmen. Ptali se jich, co dělají, a tesaři odpověděli: »Práh tešeme.« Vidouce tedy, že nalezli pravé místo, vrátili se a zvěstovali kněžně. A Libuše pravila: »Dobře jest tak!« I šli hned dělníci a stavěli město, Prahou je nazývajíce.

Tak dle kronikářů r. 723 vznikla Praha (dle Veleslavína založena byla 2. listopadu) a **Praha bylo prvním jménem Hradčan**; jméno to potom se rozšířilo i na podhradí, vznikající po obou březích Vltavy, protože nový tento hrad brzy předstihl i svatý Vyšehrad. Oba hrady ty původu předhistorického byly pak i hrady župními; župa Pražská zaujímala břeh levý, Vyšehradská pravý. Ale záhy celé »podhradí« na obou březích náleželo ke hradu Pražskému, a po založení města Prahy za Václava I. bezprostředně postaveno pod moc královu.

* Zde bývala před kostelíkem též socha sv. Lidmily, jež jest na mostě. — Jmenovaná socha sv. Václava zřízena byla nákladem Václ. Arn. Markvarta z Hrádku; umělecká není.

** Zde jsem porušil pořádek abecední a kladu tuto část o královském hradě sem, ač by náležela až ke **K**. — V tomto oddíle spisu hlavním pramenem jest Em. Tonner; v části t. zv. Vladislavské dbáno zvláště míst nyní přístupných.

Ovšem výklad jména od »prahu« správný není; někteří myslili na »prahy«, t. j. malé vodopády řeky nebo potoka Brusnice, ale spíše jméno to povstalo od »pražiti«, kde byl les vypražen, vypálen, aby se tam mohli usazovati lidé, jako jest Mýto od mýtiti.*

A bylo to místo vhodné, takové, jakých hledali naši předkové; na severu, východu i jihu chráněno bylo příkrými svahy, kdežto na západní straně, kde nebylo ochrany přirozené, horu na příč přervali příkopem širokým a hlubokým; tam byla »větší vrata« či hlavní brána, kdežto zadní, ale starší »malé vrátce« šly k Opyši, jak slula nejvýchodnější část vrchu u nynějších Starých schodů zámeckých. Tam asi v místech nynějšího purkrabství založen byl původní skrovný hrad, a odtud se časem postupovalo stále k západu na místa volnější; a dlouho hrad se táhl pouze až tam, kde jest příční křídlo mezi druhým a třetím náhradím; ale na šířku hrad od počátku zaujímal celý hřbet hory zámecké.

První stavba byla dřevěná, i hradby — prý od Nezamysla stavěné a od Mnaty rozšířené — byly roubeny z trámů vodorovně kladených; bylyť staré hradby slovanské dřevěné, ve městech venkovských ještě v 15. století. I první dům v Praze (viz str. 90) ovšem byl dřevěný.**

Dosti pozdě byly zřízeny hradby kamenné, o nichž v Čechách první zmínka se děje r. 932, kdy Boleslav svůj hrad (Boleslav) stavěl se zdí tlustou a vysokou »dílem římským«, t. j. zděné.*** Naučiliť se předkové naši stavěti »od kamene« teprv od Římanů; podobně i Němci, jak svědčí i slova Mauer (z l. murus), Ziegel (těhla, cihla z l. tegula), Keller (cella-cellarium), Pfeiler (pilíř-pila-pilarius), Pfahl (z l. palus) a j. Tehdejší Německo, samo stojíc úplně pod vlivem vzdělanosti římské, tuto pak přinášelo k nám.

Na Hradčanech či v Praze Břetislav I. r. 1050 stavěl hradby zděné, při nichž Soběslav I. r. 1135 zřídil nad branami věže »dle vzoru latinského či vlašského«. V sousedství pro bezpečnost dlouho byl ponechán les, a kde jest doleji Janský vršek, ještě později jméno vsi Obora okazuje, že tu byl les.

Praha† — první písemná památka o ní jest teprv z r. 928 záhy vzkvetla a stala se známou po Evropě; cestovatel Ibrahim ibn Jakub klade ji nad všechna města slovanská. (Viz Čas. Mus. 1878 str. 509 a 1886 str. 293.) A píše-li tento sou-

---

* Kronika Norimberská z r. 1493 klade založení Prahy do dob Abrahamových, a v Schallerově popisu z r. 1796 odvozuje se jméno Praha takto: Dříve se říkalo: Praměsto, pak jen Pra a z toho vzniklo Praha. — V Hálkových Květech V. str. 279. Jos. Kouba vykládal, že Praha jest od pražiti a to prý značí zaráženými koly místo vlhké vysoušeti, pevniti. Takové jehly r. 1868 nalezeny prý byly v Ul. k mostu pod domem č. 273. i jinde. Ale i to není správno, poněvadž pravá Praha byla nahoře, a ne u vody. — V Rozhledech Em. Zeiner vykládá Praha z gallského Pargam-Parga-Praga a uvádí slovo to ve spojení se známým názvem »parkán«.

** Dle Hájka r. 717 Libuše na jednom vrchu, kterýž Bruský potok obchodí pod Petřínem, jemuž jméno Svinský vrch bylo, kázala náhle les posekati a tu dům dřevěný nad míru vysoký postaviti; jednoho pak dne na nejvyšší jeho ponebí vstoupivši, pilně lesy a planiny spatřovala. A posadivši se na dřevěnou stolici, kteráž byla jejím znamením znamenána, mnoho budoucího o tom vrchu oznamovala, všecko to kázavši písákovi svému, kterémuž Žák jméno bylo, slovanskými literami a slovy na korách březových k tomu připravených popsati a služebnici své milé Vlastě pro budoucí pamět dala to schovati.

*** Dle Hájka kníže Mnata jednou svolav mnoho dělníků, poslal je na horu Petřínskou, kázav jim kamení lámati, a hned za nimi mnoho chlebů poslal; potom kázal ten kámen na Svinský vrch voziti, tu kde někdy Libuše dala postaviti dům dřevěný, velmi vysoký. Tu on poručil dům kamenný velmi prostorný a ozdobný udělati; tam měla žena jeho Střezislava s pannami deseti přebývati.

† Podle hlavního sídla i vůbec Čechové, osedlí mezi Ohří, Labem, Mží a Vltavou nazýváni byli Pražany. Viz Flajšhans, Písemnictví české str. 2. Vedle nich byli v Čechách jiní kmenové slovanští, jako Chrváti, Lučané, Netolici, Pšované a j.

věkovec Boleslava I., že Praha vystavěna jest od kamene, rozuměti tím ovšem pouze hrad (castrum, civitas Pragensis).

Ponejprv, pokud známo, Praha viděla nepřítele za sv. Václava r. 928, kdy až sem přitáhl německý král Jindřich I., podruhé to byl Boleslav Chrabrý r. 1003, jenž na čas na hradě sídlil, potom král německý Jindřich III. Jindy o hrad a tím i o moc knížecí mezi sebou zápasili sami Přemyslovci.

Na hradě prý již Neklan sídlil, a Bořivoj I. asi r. 875 vystavěl blíže předních vrat, tedy asi blízko místa nynější dvorní kaple, první zdejší chrám Panny Marie. V chrámě tom se slavily postřižiny sedmiletého sv. Václava. (Viz Čas. Mus. 1830 str. 454.) Byl to první kostel v Praze — starší byly kostel sv. Klimenta na Levém Hradci, kde starý hrad knížat českých stál ještě ve 12. století, a druhý kostel taktéž sv. Klimenta na Vyšehradě. Že pak kostelík Panny Marie brzy zastíněn byl novými kostely sv. Jiří a sv. Víta, zmizel ve 13. století; protože však se čtlo o kostele P. Marie »v Praze«, pozdější mínili, že to byl chrám v Týně (viz str. 100.).

Vratislav I., otec sv. Václava, založil asi uprostřed tehdejšího hradu druhý kostel sv. Jiří a tam i pochován jest r. 926. Sv. Václav († 935) zbudoval chrám třetí, nádhernější ke cti sv. Víta, a chrám ten za Boleslava II. stal se biskupským (r. 973). Tím i hradu přibylo lesku; a již v 10. století nemocní chodili i z ciziny ke hrobu sv. Václava. — Palác či dvůr stál po pravé straně kostela sv. Víta, kde nyní jsou pokoje císařské; na jih od kostela byla památná stolice, kde usazováni byli knížata při nastolení.

Obřad starodávný nastolovati nového panovníka na kamenném stolci poprvé byl zanedbán r. 1228, kdy Přemysl Otakar I., jsa již 70 let stár, syna svého Václava dal korunovati dne 6. února v chrámě sv. Víta. Snad tím král chtěl naznačiti, že Václav vstupuje na trůn ne řádem starodávným, nýbrž posloupností dle prvorozenství. Co se stalo s kamenným stolcem, nevíme; snad balvanu toho užito bylo za stavivo a ukryt jest někde v základech zdí.

Mnoho budovy posvátné i světské utrpěly, když r. 1142 hrad obléhal Konrád, kníže Znojemský. Povolali jej na pomoc pánové čeští proti Vladislavu II. Tehdy po bitvě u Vysoké blíže Hory Kutné Vladislav na rychlo opravil hradby a nechav tu manželku a bratra Děpolta spěchal do Němec pro pomoc. Konrád přitáhl ke Praze a jal se jí dobývati; nemoha pořiditi mocí, střílel na hrad ohnivé šípy, jimiž zapáleny byly budovy; i kostely i klášter sv. Jiří pohořely. Když pak s císařem vrátil se Vladislav, Konrád dal se na útěk; hrad byl tak zpustošen, že císař bydlil tehdy na Vyšehradě.

Po 35 letech kníže Bedřich obléhal hrad, jenž se vzdal pod úmluvou; po roce (r. 1179) Soběslav II. marně hrad obléhal a poražen byl na Bojišti. Viz str. 64. A zase při l. 1182, 1184, 1191 a 1193 čteme o dobývání i dobytí hradu Pražského v rozbrojích rodu Přemyslova, kdežto pevnější, a snad i méně důležitý Vyšehrad mezi tím vždy obstál.

Když za Václava I. (1230 1253) hrozilo nebezpečenství od Mongolů, znovu byly opravovány hradby »pražské« a přistavěn byl »rajský dvůr« (na straně západní k nyn. Hradčanům) zvaný tak po zahradě toho jména. — Tehdy též ohrazeno bylo Staré město, jak jsme slyšeli při Havelské ul. Ještě více hrad pražský či »hrad sv. Václava«, jak se čte již r. 1350, zvelebil Přemysl Otakar II. (1253—1278), jenž stavěl do kola hradby nové, mohutné i silné věže; z té doby víme, že tu byly pavlače dřevěné, podsebití na krakovcích visutá, šindelem krytá, a tak že se mohlo choditi po hradbě kolem hradu. Z těchto starých hradeb některá část do dnes se zachovala na straně Jeleního příkopu. — V té době vznikl i čtvrtý chrám, nynější kostel Všech Svatých, jejž r. 1263 vystavěl nejvyšší sudí Čč.

R. 1278 byly přidány dva nové příkopy na straně západní před příkop starší. Vedly tedy pak tři mosty a tři brány s té strany do hradu; první příkop byl 40 loket široký a 50 loket hluboký, na jedné straně vyzděný, druhý, užší byl asi v nynějším prvním nádvoří, třetí, 40 loket široký a 30 hluboký, byl nevyzděný na nynějším druhém zámeckém dvoře, tak že císařská kaple by stála na jeho východním kraji. Později zřízený Prašný most byl mezi druhým a třetím příkopem. Nad každou branou byla věž, nejvyšší na bráně třetí, t. zv. veliká či bílá věž, která byla zároveň částí hradních hradeb. Nedaleko věže té stávala kulatá věž »biskupská«, která sesula se r. 1280, kdy spadl též dřevěný svršek Bílé věže.

Ale již mezi těmi příkopy za Karla IV. byly budovy hradní, a kde jest nyní prázdný taras (po bývalém kostelíku), nad vozovou cestou, se říkalo mezi mosty či před hradem.

Karel IV. pro větší bezpečnost pokladův a svatých ostatků na hradě dal učiniti veliký příkop i mezi hradem a Malou Stranou.

Na straně východní také r. 1278 zřízen byl příkop na příč hory a přes něj most dřevěný; věž nad branou slula »zadní« či po sousedním purkrabství »purkrabskou«. Jest to nynější Černá věž.

Třetí přístup byl po kamenných stupních (kde jsou nyní Schody zámecké nové) asi z r. 1278; tudy se přicházelo do druhé brány, mezi prvním a druhým příkopem. Viz vyobr. str. 246.

Slavná doba Přemyslova skončila r. 1278 na Moravském poli. Tím hrozněji bylo za Otty Braniborského, jenž prohlásil se za poručníka a vladaře království, všecky poklady a věci drahocenné loupil a ze země vyvážel. Jen z kostela svatovítského prý nahrabal 2000 hřiven stříbra, jež si dovézti dal do Branibor. Poručník se obohacoval na škodu sirotka, potom krále Václava II., jenž chován byl jako ve vězení nehodně na Bezdězi a pak v Braniborech. Nastaly i nepokoje mezi Čechy a Němci, mezi pány a městy, pole ležela ladem, nastal hlad a mor; konečně za veliké peníze byl dvanáctiletý Václav propuštěn.

Po takovém utrpení lid český radostně 24. května 1283 doprovázel na hrad naději svou, mladičkého Václava II. Již v zimě »na den sv. Štěpána se ukázala duha velmi veliká a jasná a všecko město obklíčila, z čehož někteří Židé i také některé ženy křesťanky jako za znamení budoucnosti celému království věštili štěstí tvrdíce, že jako duha opírajíc se přívalům zadržuje časy bouřlivé, tak Pán Bůh svou milostí takové bouřky a těžkosti lidské že zastaviti a přetrhnouti ráčí. Také i ze znamení jiného, totiž z hvězdy, kteráž třpytíc se leskem nejsvětlejším, dne 5. dubna viděna byla nad růžkem měsíce, lidé moudřejší příští panovníka svého a dědice království v brzkém čase býti pravili. Když přijížděl, pánové a rytíři vyšli mu vstříc na několik mil, duchovenstvo pak s lidem, jdouce mu v ústrety, v průvodech uctivě jej vítali, pějíce: »Přišel jsi, žádoucný« a jiné zpěvy a písně. Lid také zpíval: »Hospodine, pomiluj ny.« — A naděje lidu se splnily, Praha zazářila novou slávou, že z Polska i Uher přijeli poslové, aby Václavu II. nabízeli koruny svých zemí.

Král ten byl tak pobožný, že se až mnohým zdálo býti přílišným. Pro útrapy, jež mu bylo snášeti v mládí, byl těla slabého a tak bojácný, že prý při bouřce se ukrýval do skříně. Ale byl dobrosrdečný; jednou v nevrlosti odbyl chuďasa jakéhosi, jenž při hostině žádal od něho pomoci proti úředníkům královským. Toho přenáhlení svého potom tak litoval, že chtěje se sám ztrestati, schválně si popálil nohu, až kulhal. O dobré vůli jeho svědčí slova jeho, »že ví, kterak není schopen lidu svému vlásti tak dobře, jak by si přál« a často prý říkával, »že kdyby mu volno bylo postoupiti vládu, komu by chtěl, s radostí by to učinil a i nejnepatrnějšímu štolbě s trůnu by ustoupil, kdyby věděl, že lépe než on bude panovati«.

Ke konci vlády Václava II. neštěstí stihlo palác královský, jenž r. 1303 všecek vyhořel. Padl palác a za ním hned po dvou letech umřel Václav II. a brzoučko po

Poprsí Karla IV. z triforia chrámu sv. Víta.

něm Václavem III. po meči vymřel slavný rod Přemyslovců. Hned potom rozpadla se veliká říše, již Václav II. zbudoval, spojiv s Čechy Polsko; vladaři čeští z Krakova a Hnězdna, nemajíce vojenské posily z domova, vrátili se do Čech.

Dobře hospodařil na hradě Rudolf I., zvolený r. 1306 za krále. Jím dosedl na trůn první člen rodu Habsburského, ovšem tehdy na dobu nedlouhou. Zahynulť již r. 1307 obléhaje Horažďějovice.

Nejednu dobrou vlastnost kronikáři při tom králi velebí, zejména jeho rozumnost, statečnost, však i dobrotu a laskavost, pro říši českou však nejvítanější byla jeho hospodárnost a spořivost. Říše česká byla před tím zavedena do velikých dluhův, a proto král výdaje svého dvoru uváděl na míru nejmenší. Poněvadž i při stole královském počalo se šetřiti, byla věc tato těm, kdož byli pamětníky bývalé hojnosti a přepychu, velice proti mysli, tak že nejedno slovo hanlivé a urážlivé suto na mladého krále a on nazýván posměšně »král Kaše«. Přezdívka tato následovala krále až do hrobu, a posud latinský nápis na olověné desce králi později do rakve vložené končí českým slovem »Kaše«.

Za Jindřicha Korutanského a hrabivých jeho žoldnéřů mnoho trpěti bylo Pražanům, a neméně za Jana Lucemburského, jenž tak velice zklamal naděje národa i šlechetné choti své, Elišky Přemyslovny. Vše promarnil, palác i svatyně oloupil, i korunu královskou zašantročil, aby měl na své »rytířské« choutky. Jak praví Karel IV. ve svém životopise, »hrad pražský tak byl zkažen, opuštěn a zbořen, že od časů krále Otakara nebyl opravován, ale vešken padl a až do země zrušen. Protož my znova sien (síň) velikú a krásnú a dóm (dům) s velikými náklady kázali sme vzdělati, jakož i dnešní den opatrujícím (patřícím) zjevno jest«. Nebyl tedy od požáru r. 1303 palác obnoven až do přestavby Karla IV.

Dlouhé utrpení bohatou měrou vynahradil nám Otec vlasti Karel IV. Viz obr. str. 266. Ne nadarmo jej s takovou slávou vítal hodný český lid dne 30. října 1333, když po desíti letech se vracel do vlasti, zanechav sice v cizině jméno své české (Václav), ale ne srdce planoucí láskou k České vlasti. Za něho biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství, téhož dne (21. listopadu 1344), kdy položen i základ nového chrámu sv. Víta. Pět korun zdobilo moudrou hlavu tohoto panovníka, jenž tolik dobrého prokázal celé zemi — zvláště matičce Praze.

Slavnou i bohatou byla Praha za Karla IV., kdy byla nejen středem koruny české, nýbrž i hlavním městem říše německé. Cizí knížata světská i duchovní buď zde stále bydleli, buď sem často dojížděli, přicházela poselstva z Uher, Němec, Italie, z Francouz. Zkvétala umění, řemesla, obchod — byly to doby Prahy opravdu královské. Tisíce cizinců sem přinášelo peníze, Praha bohatla. Tehdy v Praze tolik bylo svatyň a tolik kněžstva, že právem se zvala »Římem severu«.

Že Karel IV. založil Nové město, jest známo; zajímavo však, že původně je chtěl založiti za Hradčany, od čehož upustil prý na zlou věštbu mistra Havla, hvězdáře, lékaře a professora universitního.

Na místě starého paláce královského, ale nově od základů, Karel IV. stavěl nový královský palác či dvůr od r. 1333 modo Gallico, t. j. dle vzoru francouzského* paláce Louvru v Paříži. Byla to stavba tehdejší doby podivuhodná, nádherná. — Ve přízemí nového paláce Karlova byla veliká síň či veliký palác, kde bývala větší shromáždění, na př. sněmy; vedle byla kaple P. Marie, v níž se konaly přísahy uložené soudem zemským.

Bohužel, dílo Karlovo nepotrvalo; máme-li věřiti kronikáři, sám tušil, že již za synů jeho přijdou pohromy veliké. R. 1377 rok před smrtí svou, císař Karel se procházel po paláci hradu sv. Václava, a synové jeho Václav a Zikmund za ním. A přistoupiv k oknu hleděl na města pražská a z toho velmi srdečně plakal.

To vidouce dvořané jeho tomu se velice divili, však žádný na příčinu pláče nesměl se otázati, až hejtman dvorský přistoupiv, řekl jemu: »Milostivý pane, proč ráčíte plakati?«

Kterýž odpověděl: »Jest mi oznámeno od Pána Boha mého, že tito synové moji nepřáteli budou této České země, a jeden z nich zkazí město toto. Bych mohl znáti a věděti, který jest ten, chtěl bych jemu sám svou rukou hlavu stíti.« I řekl hejtman: »Milostivý císaři, račte to Pánu Bohu poručiti, on to ráčí v lepší proměniti a ze zlého lepší učiniti.« I řekl císař: »Dejž to Pán Bůh!«

Nesplnila se naděje jeho, a národ jako v předtuše blízkých neštěstí tak hrozně naříkal při pohřbu Otce svého r. 1378. Nástupce jeho Václav IV. sice mnoho hradu nedbal (měl za sídlo »dvory královské« v Praze-městě), ale přece neprohřešil se tak, jako bratr jeho Zikmund, jenž hned rok po svém nastoupení (1419) s vojskem cizím přitáhl na Čechy.

Když po smrti Václava IV. proti Zikmundovi nastal odboj, hrad dlouho zůstával v moci jeho posádky, kterou sem zrádně bez vědomí Pražanů vpustil pan Čeněk z Vartenberka dne 7. května 1420, ač on právě dříve se postavil v čelo odporu proti králi. Ihned sice lid udeřil přes Hradčany na hrad, ale že byli bez vůdce a bez pořádku, byli odraženi až na Strahov. Tehdy zde bylo posádky asi 7000 mužů, mezi nimi nejvíce Němcův. Když pak Pražané vedeni jsouce Žižkou ke konci května hrad oblehli se všech stran, vznikl tam hlad; i jedli maso koňské a vinné listí místo zeleniny. Ale 12. června podařilo se Zikmundovi lstí přes Střešovice posádce dodati potravy i střeliva, že mohli se dále brániti; ba 30. června i sám vjel do hradu, když obdržev větší pomoci měl značné vojsko v ležení po návrších na levém břehu Vltavy. Odtud pak učinil útok na vrch Žižkov, byl však poražen; ale čtrnáct dní po bitvě dal se korunovati od arcibiskupa Konráda u sv. Víta na království České. Byla to tehdy (28. července 1420) smutná slavnost; byli tu sice hosté z ciziny — Albrecht, vévoda rakouský, dva markrabí míšenští, dva vévodové bavorští, pět knížat slezských, několik pánů uherských — ale národ byl ve zjevném proti němu boji. I Zikmundovi nebylo volno; na vyplácení vojska již před tím vydal peníze zachované Václavem IV., a proto hned v den korunovační sáhl na klenoty kostelní u sv. Víta i drahocenné věci v klášteře sv. Jiří, dal loupati zlato z obrazův, roztloukati monstrance

* Sloh francouzský nyní asi od 200 let se nazývá gotickým; pojmenovali jej tak Italové po starých Gothech. Čistá gotika trvala u nás do doby husitské; potom nastává sloh gotiky pozdní či »vladislavské«.

i zlatou rakev sv. Václava — ovšem slibuje, že všechno dá udělati znovu a krásněji, »až Bůh dá zemi pokoj a odpočinutí«.

A válka zatím zuřila dále. Když pak v květnu r. 1421 znova Pražané oblehli hrad, posádka králova dne 25. května učinila smlouvu, že se vzdá, nepřijde-li jí na pomoc král do 14 dní; i učinila tak vskutku dne 7. června,* a Pražané sem vložili posádku svou. Po Praze všude radostně se vyzvánělo, ale tři dni potom chátra vedená vášnivým knězem Janem ze Želiva od Panny Marie Sněžné se obořila na kostel sv. Víta a jala se tu páliti a ničiti; byli by rozbořili a spálili hrad i kostel, kdyby s velikým úsilím nebyli toho zamezili vážnější měšťané a páni.

Když v září r. 1431 v Praze se konala radostná oslava velikého vítězství nad křižáky u Domažlic, ze všech farností kněží na hrad vedli processí. Když se vraceli,

Vladislavský sál.

probořil se most před hradem; asi sto lidí padlo do příkopu, 16 lidí se zabilo a 60 těžce zranilo.

Po slávě i hrůzách doby husitské konečně Zikmund stár jsa již 68 let došel trůnu otcova r. 1436. Opravil přede vším velikou síni či palác na hradě, kde v lednu r. 1437 konán byl soud zemský. Ale zůstal v Praze jen něco přes rok a odejel do Uher; byl Čechům cizí a pohřben byl i v cizině, v uherském Varadíně.

Po něm nastoupil zeť jeho Albrecht rakouský, jenž skoro stále byl zaměstnán věcmi uherskými a v Praze sídlel jen dvakrát po několik neděl. Hrad osiřel a pustl. — Po smrti jeho narodil se r. 1440 dědic trůnu Ladislav, a v Čechách nastalo dlouhé bezvládí, plné nepokojů náboženských. Uklidnilo se poněkud, když Jiří Poděbradský, správce zemský, r. 1448 se zmocnil Prahy. Mimo korunovaci Ladislava Pohrobka

* Tehdy odtud odešel i poslední kanovník zde zbylý, Ondřej z Brodku, za ostatními do Žitavy.

Palác Švarcenberský.

Příl. 11.

r. 1453 a Jiřího r. 1458 hrad zůstával bez lesku královského; bydlilit oba v Králově dvoře (viz Králodvorská ul.) na Starém městě, a veliká síň na hradě oživovala jen při slavnostech. Tamtéž sídlil s počátku i Vladislav II.,* až se přestěhoval r. 1484 na hrad, o čemž vypravuji při Králodvorské ul.

Tehdy staroslavné sídlo královské počalo se zvelebovati. Mimo jiné opravy a přestavby Vladislav vystavěti dal nákladem 40.000 kop gr. č. novou síni dílem uměleckým od Beneše Rieda či z Loun**; jest to známý **Vladislavský sál**. Viz obr. str. 268. Dílo, dokončené r. 1502, od současníků se chválí obzvláště, že prý v celé Evropě nebylo jiného díla, jež by s ním měřiti se mohlo krásou a nádherou. Dosud podivení budí velikolepé síťové kružby a rozpjetí klenby takové, že není rovné ve stavitelství pozdní gotiky. Vzpomenouti sluší, že smělá klenba ponejprv r. 1493 se zbořila.

Východní část hradu od jihu dle rytiny z r. 1840.

Týž král kolem r. 1504 upravil i pokoje královské »s velikými náklady i znamenitými, sobě i budoucím králům českým k potěšení a k spanilosti i cti tomu království«. (O stavbách za Vladislava II. viz Em. Leminger Arch. Pam. XIX. 625.) Rozumí se, že s palácem též nově se zřizovaly hradby; Herain vedle Beneše uvádí stavitelem na hradě té doby Ondřeje z Borku. — Na obr. str. 269. jest viděti Vladislavovu část hradu s kostelem Všech Svatých dle rytiny z r. 1840.

Vladislav II. zemřel r. 1516 v Budíně, kde již od r. 1490 většinou sídlil; mladý syn jeho Ludvík, jenž již r. 1509 jsa stár teprv 3 leta, byl korunován za krále, ale

* Když r. 1483 za nepřítomnosti krále Vladislava II. obce se vzbouřily proti konšelům a zmocnily se všech tří měst, také proti hradu vytáhly, aby ho dobývaly. Ale purkrabí tamní Oldřich Medek z Valdeka nemaje dosti silné posádky, hrad jim postoupil s tou podmínkou, aby knězím neublížily. A potom až do příchodu králova, což stalo se po roce, správu hradu vedl měšťan jeden novoměstský, Valentin Růžený.

** Beneš či Benedikt Ried (Reyd, Retta, nesprávně zvaný z Loun, kde od r. 1520 stavěl proslulý chrám sv. Mikuláše a kde i zemřel r. 1534) narodil se v Pistově (dle Balbina v Lounech) a pro výtečnost svou od Vladislava II. byl povýšen na rytířství »z Pistova«. U sv. Víta mimo jiné zřídil známé oratorium, v Kutné Hoře řídil stavbu kostela sv. Barbory, stavěl v Mostě, v Lužici i v Sasku.

potom stále dlel mimo Čechy, do Prahy přijel teprv r. 1522. I on stále byl zaměstnán. různicemi náboženskými u nás a v Uhrách boji s Turky; zahynul u Moháče r. 1526. Zpráva o tom do Prahy přišla teprve jedenáctý den.

Nástupcem jeho byl zvolen Ferdinand I., manžel dcery Vladislavovy, laskavé Anny. Král ten skoro stále sídlil u nás, a později stálý zde náměstek, arcikníže Ferdinand, vedl v Praze skvělý dvůr. Hrad opět oživl; byla zřízena Císařská zahrada (viz u Prašného mostu) a proslulý letohrad královny Anny (viz Marian. hradby.) Tehdy též vznikly nádherné sály zdejší, španělský (příjezd k němu viz obr. str. 271.) a německý i most t. zv. Prašný, aby byla pohodlnější cesta do zahrady.

R. 1533 král zrušil dvě krčmy uvnitř hradu; z jedné — blízko Bílé věže — dal zříditi kancelář dvorskou, z druhé, nedaleko odtud, místnosti nově zřízené rady komorní.

Všechny stavby ty a podniky velice se zdržovaly však nedostatkem peněz; naříkají na př. r. 1535 radové komory královské v listech králi do Vídně, že od 7 měsíců jsou dlužni plat zřízencům pošty, že nemohou platiti sluhům či holomkům na hradě a žákům zpěvákům u sv. Víta že jsou dlužni již za celý rok.

Za něho veliké neštěstí stihlo hrad, když 2. června 1541 požárem vzniklým na Malé Straně skoro vše tu lehlo popelem. Ferdinand I. dostav o tom zprávu do Vídně, kázal zastaviti stavbu letohrádku (nyn. t. zv. Belvederu) a peněz užiti na opravy.

I celá Praha vinou stavů za krále toho hrozně utrpěla. R. 1546, když císař Karel V. marně se namáhal po dobrém utišiti hnutí protestantské, vypukla válka t. zv. Šmalkaldská. Král Ferdinand I., bratr císařův, dle úmluvy s ním měl vtrhnouti do zemí kurfiřta saského. Tehdy čeští stavové pod obojí nesnází královych chtěli užiti k seslabení moci královské i odepřeli vytáhnouti za hranice; král tedy na vlastní útraty sbíral vojsko, maje pomoc pouze od katolické šlechty. Dne 24. dubna 1547 spolek Šmalkaldský byl poražen v bitvě u Mühlberka, král vítězný se vrátil do Čech a trestal odboj stavů, jichž slabost a nedůslednost tehdy došla odplaty. Opatrný Ferdinand většiny pánův a rytířů ušetřil, ale těžce potrestal města na právech i jmění.

Od roku následujícího pilněji se stavělo na hradě, když přestaly v nepokojích r. 1546—47 dříve počaté opravy po zkáze r. 1541; tak r. 1548 počaly se nové malby ve velké síni královské, a rok potom znova slit byl veliký zvon u sv. Víta. Ferdinand I. novou střechu na chrámě dal natříti v barvách českých a na obou stranách jejích vymalovati znak zemský.

Ferdinand I. po bratru svém Karlovi stav se císařem, častěji již dlel mimo Prahu a zemřel ve Vídni r. 1564, ale tělo jeho převezeno bylo do Prahy a pohřbeno u sv. Víta, jak sám ustanovil v závěti, což svědčí o příchylnosti jeho k zemi naší. — Jím již na stálo u nás zavládl dům Habsburský mimo kratičkou dobu vzdorokrále Bedřicha Falckého. Za Ferdinanda hrad obnovovali Pavel della Stella, Jan Ferro, Jiří z Lugana, od r. 1554 Bonifác Wohlmuth či Wohlgemuth, jehož pomocníkem a nástupcem byl Oldřich Austalis (Avostali) de Sala a Jan Lucchese.

Po horlivém katolíku Ferdinandovi nastoupil syn jeho císař Maxmilián II.,* za něhož hrad zůstal beze změny. Při r. 1569 poznamenáno, že chodba z komnat císařských do oratoria sv. Víta pro chatrnost musila býti podepřena šesti trámy.

* Česky uměl dobře; mělť učitelem proslulého probošta litoměřického Jana Horáka z Milešovky, jenž byl r. 1545 navržen za arcibiskupa; však zemřel dříve, než arcibiskupství bylo obnoveno.

Skvělá doba Hradčanům nastala r. 1576, když tu sídlil umění milovný císař Rudolf II.* V Praze tehdy sídlil císař, a bratr jeho Arnošt, potom mladší bratr Matyáš, byli místodržícími Rudolfovými ve Vídni. Do Prahy přicházeli panovníci cizí, vyslanci, jednatelé, učenci, umělci i dobrodruzi.

Praha celá kvetla. Posud Jihoslované Prahu naši nazývají Zlatou Prahou, jak za Rudolfa II. napsal Petr Capela:

Ze dřeva jest zbudována ponejprv za dávnověkosti
máť Praha, an Libuší věštkou jí vznik byl dán.
Zaskvěla pak mramorem se vzácným, vztýčila vzhůru
v oblaka svých věží týmě i štíty domů.
Ze dřeva více není, ani nesluje více kamennou,
stavši se tvým trůnem, králi Rudolfe, zlatou.

Příjezd k Španělskému sálu v Královském zámku.

Rudolf II. na hradě nashromáždil sbírky ohromné a drahocenné, že nikdy podobných nebylo v Evropě. Sám nemiloval prací státnických, raději četl, studoval, vyřezával, hrál na hudební nástroje, poslouchal výklady astronomův a byl prvním sběratelem děl uměleckých.

»Co umění klassické i moderní do časů Rudolfových vzácného a mistrného vytvořilo, co všecky tři říše přírodní a všecky tehdy známé díly světa krásného a zvláštního zplodily, to vše bylo shromážděno v uměleckých sbírkách a v klenotnici cís. Rudolfa II. na Hradčanech, jimž nevyrovnal se žádný z nynějších uměleckých kabinetů v Evropě, neboť ty skoro všecky obohatily se teprve z nich mistrovskými výtvory malířskými a sochařskými i uměleckými pracemi řemeslnými, které dnes vzbuzují podivení veškerého světa vzdělaného. Jest známo, že při smrti Rudolfově udávána byla cena těchto sbírek na 17 millionů

* Vychován byl v Madridě; od r. 1571 měl učitelem češtiny Šebestiána Pechovského z Plzně. Rudolf Prahu tak si oblíbil, že tu stále bydlil a snažil se ji učiniti nejpřednějším městem v Evropě, ale jazykem dvorním byla za něho nejvíce vlaština.

zlatých, dle nynějších peněz pětkrát tolik; Roulanger, francouzský archaeolog, odhadoval jen klenoty stříbrné a zlaté předměty na sumu jmenovanou.« (Jos. Svátek.)

Obrazárna Rudolfova, část jeho »umělecké a pokladové komory«, měla obrazy Tizianovy, Rubensovy, Dürerovy a j.; nyní jsou v Drážďanech, Lipsku, ve Vídni, ba i ve Švédsku a Dánsku.

Uvedu jediný příklad. Rudolf II. koupil v Římě proslulou antickou sochu Ilionea* za 34.000 dukátů. Socha ta zůstala v Praze přes loupení bavorského vévody Maxmiliana r. 1620, loupeže Sasův 1631 a Švédů r. 1648, až při bombardování r. 1757 s jinými drahými věcmi sochu tu »uklidili« do sklepa tak na rychlo, že jí urazili hlavu i ruce. Tam v prachu a zapomenutí zůstala do r. 1782, kdy se »čistil« hrad, aby sem mohlo přijíti vojsko, jak zamýšlel Josef II. Něco odvezli do Vídně, ostatní rozprodáno v Praze za směšné ceny; tak sochu tuto, nesmrtelné dílo řeckého umění, vetešník nějaký koupil za 31 kr. a hned ji prodal sochaři za 4 rýnské (1 zl. 68 kr.) Hlava prodána za 2 kr. Od sochaře toto torso koupil vídeňský starožitník za dukát; když pak r. 1815 ve Vídni dlel na kongressu bavorský princ, potomní král Ludvík I., koupil sochu tu za 6000 dukátů. Jest to nyní hlavní ozdoba mnichovské glyptotheky.

Ještě r. 1720 na hradě bylo asi 550 slavných obrazův; ale r. 1721 a 1723 z rozkazu Karla VI. veliká jich část převezena byla do Vídně do nově zřízené galerie v císařském hradě.

Ještě stůj zde několik slov dle vypravování Svátkova. (Poslední dnové sbírek Rudolfových.) Po veškeré Evropě musíš cestovati a sbírky umělecké ve všech hlavních městech navštěvovati, chceš-li spatřiti to, co druhdy bylo nakupeno v sálech a galeriích Hradčanských. Vídeň, Drážďany a Berlín, Mnichov, Štockholm, Řím a Paříž, jakož i četná jiná města rozdělila se o poklady a vzácnosti Rudolfovy.

Hned v první době odboje stavovského k návrhu pana Václava z Roupova mnoho zlatých a stříbrných předmětů bylo odtud vzato a prodáno, aby mohl býti vyplácen žold. Tak si vedli domácí; proto se nedivme, že Maxmilian Bavorský za svou válečnou pomoc dne 17. listopadu 1620 na patnácti vozech si odvážel bohatou kořist; byl to začátek a základ proslulých nyní sbírek v Mnichově.

A r. 1631 kurfiřt Saský nejcennější díla malířská a sochařská odvezl na 50 vozech a několika lodích do Drážďan. Císař Ferdinand II. a jeho nástupce opět doplňovali sbírky hradčanské; dle inventáře v posledních letech války třicetileté bylo tam opět 760 obrazů, množství sochařských děl antických i nových, bronzové figury, tisíce mincí a medailií, řezby ze slonoviny a z korálů, přes 900 drahých nádob z drahých kamenův a porculánu, celé skříně drahých kamenů, na sta mathematických a hvězdářských přístrojův a hodin, mnoho starobylých rukopisů s miniaturami, prvotisků, skvostných zbraní, nástrojů hudebních, zrcadel, skvostů, nábytku atd.

Velikolepý poklad tento padl do rukou Švédům, když v noci na den 26. července 1648 zradou Otovalského se zmocnili Hradčan. A jisto jest, že švédský generál Königsmark před samým podpisováním již míru Vestfalského tuto výpravu na Prahu učinil jen proto, aby se zmocnil těchto sbírek. Za měsíc srpen všechno odvezeno do Švédska; k tomu ovšem uloupili i mnoho kořisti z paláců české šlechty na Hradčanech a na Malé Straně.

Jen něco málo ušlo Švédům a zůstalo v Praze. Ferdinand III. na novo stal se mecenášem, a bylo prý tam zase na 600 obrazů. Později však se odváželo mnoho do Vídně k rozmnožení tamní galerie a za válek doby Marie Terezie prodávalo se z Prahy na uhrazení potřeb válečných.

Konečně když r. 1757 pruský král Fridrich barbarsky Prahu bombardoval, na spěch vše odnášeno do sklepů, při čemž bylo mnoho polámáno. Potom převezeno, co se našlo, do Vídně; leccos zůstalo nepovšimnuto ve sklepích.

Když pak r. 1782 hrad královský měl býti změněn v kasárny a prohlížely se místnosti, opět něco dovezeno z toho »haraburdí« do Vídně, jiné prodáno pětidenní dražbou.

Za Rudolfa II. se jmenují stavitelé hradní Antonio Valenti a Jan Gargiolli z Florencie, potom Horatius de Fontana a Martin de Gambarinis, sochař Antonio Procho, malíři Geminger a Jan Friedeman de Fries. Viz Herain str. 264.

---

* Vykládají, že jest to socha nejmladšího syna Nioby, známé z řecké báje; jiní myslí na Ganymeda a jinak.

Praha se hemžila tehdy cizinci všech národností, kteří byli ve službách císařských a královských, a mnohdy se svými rodinami na vždy tu se usadili; veselý byl to nárůdek umělců, rytců, brusičů drahých kamenů, zlatníků, malířů, řezbářů a p. Vedle nich byli tu i hvězdáři, alchymisté, mathematikové; na př. Švýcar Ivost Bürgi, od r. 1609 povýšený od cís. Rudolfa II. na šlechtictví. Vedle různých nástrojův a pomůcek od něho vynalezeny byly v Praze první logarithmy (ještě před skotským mathematikem Neperem), tiskem vydané od universitního knihtiskaře Pavla Sessia (Seissena.) Viz Harlas, Z pokladů pražských.

Tehdy v Praze tolik žilo umělců, že nedá se nic podobného nalézti po městech evropských v žádné době.

Za Rudolfa II. i hudba byla na hradě* pěstována; císař vydržoval četný sbor hudební, jehož členy byli většinou cizozemci Italové, Nizozemci a Němci. Vrchními kapelníky byli Filip de Monte, žák Orlanda de Lasso, Lambert de Sayve a Jacobus Gallus či Haendl i Hänel, snad vlastně Kohoutek rodem z Krajiny, nejslavnější skladatel své doby; zemřel v Praze r. 1591. Z hudebníkův a skladatelů vynikal i Karel Luyton. Později se dvorem za Matyáše i dvorská kapela (asi 45 zpěvákův a 40 instrumentalistů) přišla do Vídně.

Ovšem zevnější lesk měl i rub. Když r. 1611 nemoc Rudolfa císaře se rozmáhati počala, císařští muzikanti před hradem truchlivou muziku dělali, zpívajíce žalm »Miserere mei Deus«. Mnozí lidé se domnívali, že se to z císařského zármutku děje; ale když ti muzikanti byli tázáni od císařských dvořanů, jaká by byla příčina tak truchlivé muziky, odpověděli žalostně: »Již velmi dlouhý čas žádného penízku své služby jsme nedostali, a kterak veselí býti máme v nouzi postavení lidé, kteří pokorně prosíme, ať se nám déle náš plat nezdržuje.« Tou muzikou a tou odpovědí dvůr císařský oni tak pohnuli, že bez dalšího odkladu svůj náležitý a dávno zadržený plat dostali. - Ačkoli se mluvívalo, že veliké bohatství při tom císařském dvoře se nachází, však ani vojáci ani řemeslníci ani dvořané ani jiní náležitě placeni nebývali.« (Beckovský.)

Rudolf II. zemřel r. 1612. Nástupce Matyáš II. dokončil sice stavbu předního průčelí s ohromnou branou proti Hradčanům (viz obr. str. 261.), ale r. 1614 přestěhoval dvůr i úřady do Vídně, prý vlivem kardinála Khlesla; tím klesla Praha a vzrůstati počala Vídeň. V době té stavové protestantští, kteří již majestátem císaře Rudolfa dosáhli splnění svých některých žádostí, za Matyáše domáhali se i větší moci politické; proti císaři byl hlavně Jindřich z Thurna (viz Thurnova ul.) popuzen tím, že mu byl odňat výnosný úřad purkrabí Karlštejnského. Aby i lid k svým úmyslům panovačným přitáhli, užili rozepří náboženských o kostely v Broumově a Hrobě — vyhozením místodržících dne 23. května r. 1618 nastala doba hrůz války třicetileté.

V březnu 1619 zemřel Matyáš, a proti nástupci jeho Ferdinandu II, na království České korunovanému již r. 1617, nastal odboj branný. Za krále stavové si zvolili slabého Bedřicha Falckého, syna zakladatele jednoty evangelické.

Živo bylo na hradě, když páni tu se scházeli k poradám. — Dne 4. listopadu 1619 byl korunován Bedřich Falcký za krále, a když z kostela se vracel, mezi lid se házely peníze zlaté i stříbrné. Potom ve 2 hodiny odpolední sedl král s královnou ke stolu v soudní světnici (viz plán Hradčan č. 18.), kdež i jiných 14 stolův a tabulí pro knížata a nejvyšší úředníky se spatřovalo, za nimiž všickni vesele a skvostně hodovali. A dokud král stolil, tehdy rozdávali se také lidu obecnému a soldatům chlebové, ano i kašna v tom place mezi domem nejvyššího písaře a okny světnice soudné byla udělána, do níž víno bílé i červené za dobrou hodinu ustavičně teklo, takže každý sobě ho natočiti a napíti se mohl. (Pavla Skály ze Zhoře Historie české.)

* Tehdy i obec staroměstská měla sbor 5 »pozaunářů«, kteří hudbu provozovali na místech veřejných i na radnici staroměstské v určitých hodinách.

S novým králem vznikaly různice i náboženské, že zohaviti dal svatyni národu milou, chrám sv. Víta (viz dále); vznikaly i neshody a pletichy dvorské mezi pány českými a cizozemci, jež s sebou král přivedl. »Zatím pak největší část šlechty, stavu měšťanského, lid selský, zakrsalí dávno v hovění sobě, navyklí dřepěti v jídle a pití, mdlí v starání se o věci vyšší, ochabli příliš záhy ve snášení břemen, jež nevyhnutelně s sebou přinášelo předsevzetí smělé, do kterého národ v celosti zaveden byl ovšem nevědomky. Tedy nedbale se scházely daně rozepsané k velikým potřebám obecným, a ještě menší byla odhodlanost k bojování pro vlast uvedenou v největší nebezpečenství. Rozhodnutí osudného boje záleželo zcela jen na najatém vojsku, kterého znamenitá část skládala se z cizinců; a vojsko toto zůstávalo zhusta bez platu, v nedostatku oděvu a jiných potřeb; tudy nakloněno bylo k nekázni a k loupežím, které budily tím větší nářky obecného lidu. Velitelové vojenští přičiňovali k tomu na mnoze provozováním všelijakých tehdáž obvyklých šmejdů, zadržujíce vojákům i co se pro ně sešlo, a obohacujíce se na útraty obecné.« Tomek, Děje král. Česk., 6. vyd. str. 335.

Kdož by se tedy divil, že možna byla nešťastná Bílá Hora? Bitva začala, a král Bedřich seděl na hradě s pány a paními při hostině nádherné. Přijel posel a krále zval na bojiště, ale král se rozejel až po tabuli; u Strahovské brány již se potkal se zbytky vojska prchajícími — a hned prchal z hradu na Staré Město a druhý den z Prahy a z království.

Co následovalo, byla hrůza — popravy, konfiskace, vylidnění země.

Litice válečná zuřila v Praze, v Čechách, v Evropě. Po Ferdinandu II. r. 1637 nastoupil Ferdinand III., muž dobrý, jenž častěji než otec přebýval v Praze a česky dobře hovořil.* On zamýšlel přestavěti celý zámek dle plánu Diviše Miserona z Lisonu a také část v třetím nádvoří vystavěl, jak svědčí písmě »F. III.« nad dveřmi k vedlejšímu schodišti.** Za něho r. 1639 švédský vojevůdce Banner marně se pokusil o Prahu, dav stříleti na město po několik dní.

Hůře bylo r. 1648, když Švédové vedení Otovalským se dostali do Prahy, ovšem jen na hrad a Malou Stranu. Hrdinnou obranou Pražanů nedostali se na břeh pravý, ale za to vyplenili břeh levý dokonale. Císař potom, aby ztráty umělecké poněkud Praze nahradil, koupil a sem daroval drahocennou obrazárnu anglického lorda Buckinghama.

Čtyři leta po skončení války třicetileté do Prahy přijel s rodinou císař Ferdinand III., pozvav sem kurfiřty k jednání, aby syn jeho byl přijat za panovníka německého. Císař v Praze pobyl od 3. července, v říjnu přijel i Karel Ludvík, kurfiřt falckrabě rýnský, syn*** Zimního krále, týž, jenž jsa stár 2 leta s otcem r. 1619 přijížděl ve slávě do Prahy. Stalo se císaři po vůli, ale syn jeho Ferdinand IV. zemřel již r. 1654. Místo něho nastoupil bratr jeho Leopold, jenž 14. září r. 1656 v Praze byl korunován, tři dni po korunovaci císařovny, nevlastní matky Eleonory. I tehdy mezi lid rozhazovány byly peníze, a v kašnách proudilo víno červené i bílé. Leopold byl muž velice vzdělaný, mluvil latinsky, vlašsky, španělsky, německy, ale česky uměl jen málo.

* Při jeho korunování byl obnoven starobylý způsob, že mu byly přineseny lískové ořechy z Přemyslova keře ve Stadicích. Svátek, Habsburkové a jazyk český str. 23.

** Tento znak F. III. dostal do erbu (na černém klíči) Diviš Miseroni († 1661). Rodina tato přišla do Prahy za Rudolfa II.; Diviš Miseroni pěkně řezal kameny, a císař jej jmenoval správcem klenotnice. Z rodu toho mnozí nabyli statků po Čechách; vymřeli r. 1760. Jan Ant. Miseroni měl v l. 1645–1658 známý dům u Štajgrů ve Vodičkově ul.

*** Jemu r. 1633 věnoval proslulý Pavel Stránský své proslulé dílo »Respublica Bojema«.

Devět let po válce třicetileté dokonal Ferdinand III., jenž mnohými milostmi se hleděl odměniti statečným Pražanům za obranu r. 1648. Za nástupce jeho Leopolda I. (1657—1705) Praha ušetřena byla válek, ač císař ten bojovati musil se Švédy, Turky a Francií; ale veliký mor r. 1681, kdy v Praze pomřelo na 32.000 lidí, a potom požár, založený od francouzských paličů (viz str. 216.), v Praze zanechaly na dlouho stopy neblahé.

Mor ten vypukl ve Vídni na podzim r. 1679. Císař Leopold proto se dvorem se usadil v Praze, kde v síních královského paláce zavládl život neobyčejně čilý; konaly se tu mnohé slavnosti s nádherou skvělou, plesy, maškarní průvody, mythologické balletty (po tehdejší modě francouzské), a císař byl štědrým hostitelem šlechty i předních rodin měšťanských. Zvláště dlouho se mluvilo po Praze o maškarním plese, konaném v pondělí masopustním r. 1680 ve španělském sále, při němž členové nejpřednějších rodů šlechtických představovali selskou svatbu. Ale všechny ty radovánky byly jen k tomu, aby se zapomnělo na hrozící »černou smrt«, která z Rakous konečně přišla i do Prahy, odkudž zase dvůr ujel. Císař v červenci r. 1680 odejel do Lince, zemští úřadové do Plzně a pak do Klatov.

Nástupce Leopoldův Josef I. od neštovic zemřel r. 1711 dříve, než se dal korunovati.* Za nástupce, mladšího bratra jeho Karla VI. (1711—1740) hrad náš viděl velikou slávu, když nový patron český sv. Jan Nep. byl prohlášen za svatého r. 1729. (Viz dále.) Za Karla VI. (jakožto krále českého II.) ujednána byla známá pragmatická sankce (viz str. 168.), přijatá na sněmě v Praze r. 1720 listinou německou. Tím utvořen byl na základě psaných zákonů stát Rakouský, který do té doby existoval skutkem, ale právního svazku neměl mimo osobu panovníkovu. — Před korunovací r. 1723 purkmistři pražští císaře vítali německy, rektor universitní latinsky, nejvyšší purkrabí hrabě Jan Josef z Vrtby česky; také přísahu korunovační král učinil jazykem německým, že česky neuměl. Tehdy v Praze dvůr pobyl 4 měsíce.

Sotva po otci nastoupila Marie Terezie, navštívili r. 1741 Čechy Bavoři, Francouzi a Sasové; slabá posádka v Praze bez velikého odporu se vzdala, a bavorský vévoda Karel dal se 19. prosince u sv. Víta korunovati na krále. Na hradě žilo se v přepychu a nádheře neobyčejné; kurfiřt chtěl Čechům ukázati, jak by se skvěla Praha za jeho vlády — ovšem hned po korunování sněmu předložena byla proposice francouzským jazykem sepsaná, jíž žádalo se na půl leta berně šest millionů zlatých.

Ale když císařovna upokojila odstoupením Slezska nenasytného Bedřicha pruského, Karel Lothrinský 5. srpna r. 1742 nepřítele oblehl v Praze; Bavoři a Francouzi se udrželi tu do 17. prosince, kdy branou Strahovskou a Bruskou utíkali k Chebu v hrozném nepořádku, hladu a mrazu, takže jich zahynulo bez bitvy na 6000 mužův. Však zakusili již i dříve v Praze hodně bídy a tehdy vyjedli tu všechny psy a kočky.

S velikou radostí Pražané vítali pak císařovnu, jež se dala 12. května 1743 korunovati a několik neděl pobyla v Praze, naloživši velmi milostivě s těmi, kteří podporovali bavorského Karla. (Viz str. 168.) Moudrá mírnost její rázem jí zjednala srdce celého národa.

Ale již r. 1744 Bedřich, soused nedobrý, s velikým vojskem přitáhl do Čech a po třech dnech obležení dne 15. září město naše vzal útokem, když střelbou pobořil mnoho domův a velikou část městské zdi. Pruský král pak nešetřil obyvatel,

* Josef I. dal země České zapsati do matriky říšské, nezeptav se ani stavův o dobrozdání, čímž zavázal Čechy k příspěvkům peněžitým na potřeby říše Německé.

jako z opatrnosti činil r. 1741 Karel bavorský; veliké dávky peněz a potravin přísně a krutě byly vymáhány. Ale když Karel Lotrinský s vojskem přitáhl do Čech, Prusové musili odtáhnouti do Slezska; generál Einsiedel ještě marně se pokusil vyhoditi hradby na Vyšehradě a na Petříně.

Avšak r. 1757 týž král pruský přitáhl ku Praze, kde u Štěrbohol 6. května zvítězil nad vojskem císařovniným, jež se uzavřelo v městě. Tehdy Bedřich dal stříleti na město, obzvláště na budovy památné.

Teprv vítězstvím Daunovým u Kolína nepřátelé přinuceni byli odtáhnouti z Prahy, jež těžce a pomalu se sbírala po takové spoustě. — Tehdy opraven a vystavěn byl zámek tak, jak dosud se spatřuje; pracovali tu pod dohledem hraběte Fr. Jos. Pachty z Rájova dvorští stavitelé Anselm Luragho, Ant. Kunz, od Němců psaný Gunz, a Ant. Hafenecker v l. 1756—1774. Při tom zbořeny byly domy, jež tu stály u příkopů, mezi nimi v l. zbrojnice. Tak konečně byl dobudován zámek, jenž obsahuje tři veliké sály a 711 obytných místností.

Na starších obrazech dobře jest viděti, že dřívější budovy paláce byly mnohem nižší a nezakrývaly proto tak chrámů sv. Víta a sv. Jiří jako nyní. Byl to pohled daleko malebnější.

R. 1780 nastoupil Josef II., jenž ve všem soustřeďoval moc vládní. Z královského hradu pražského chtěl podle návrhu úřadů vojenských udělati veliké kasárny; ale proti takovému zhanobení se ozval odpor tak hlučný, že aspoň z vlastního zámku vojsko bylo vyvedeno; zůstalo však a trvá dosud v památném klášteře sv. Jiří. Však tehdy z hradu mizely poslední pozůstatky pokladů Rudolfových, o nichž vojenská komise, prohlédši sklepy, do Vídně referovala, že tam »leží na sáh zvýši rozbitých věcí a střepů, pravého prý haraburdí.« Čti Svátek, Obrazy z kult. dějin č. I. str. 57—67.

Po smrti Josefa II., jenž nedal se korunovati za krále Českého a veliké změny učinil i v Praze (viz hlavně při Josefské tř.), již po třech nedělích přijel bratr jeho Leopold II. do Prahy a potom v září r. 1791 dal si na hlavu vložiti posvátnou korunu naši, již dal přivézti z Vídně.* »R. 1791« se skví posud na výstavišti na památku, že tehdy v Praze byla první průmyslová výstava (v Klementině.) Téhož roku nařízeno bylo zříditi stolici jazyka českého na universitě, od doby Josefovy zcela německé.

Také František I. (1792 – 1835) dal se korunovati** u nás; ale rodinu císařskou již zřídka jen hostil hrad svatováclavský, až Dobrotivý Ferdinand r. 1848 usadil se mezi svými věrnými Čechy. Více o něm jsem vypravoval na str. 183.

I za věku našeho ještě jednou hrad pražský viděl nepřítele; r. 1866 dne 8. července do Prahy vtrhli Prusové; zde bydlil velitel jejich generál Rosenberg Gruszczynski a po něm nástupce jeho Vogel z Vogelsteina. Prý se jim na královském hradě našem velice líbilo.

* Potom 15. září císař — v prostém obleku občanském – dával v sále Španělském a Německém veliký ples maškarní, na nějž sešlo se ohromné množství dosti »míchaných« hostí; »mnozí jako přikováni byli ke stolům, kde se nalévalo«.

** Za něho přestalo císařství »Německé« a vzniklo císařství Rakouské manifestem dne 11. srpna r. 1804. – R. 1811 vyšel pověstný finanční patent, zlý následek těžkých válek francouzských. V lepší paměti jest založení Akademie výtvarných umění, Musea království Českého a Matice české. (Viz Václav. nám.) Císař František často mluvil česky; v Praze často byl v českém divadle, zejména se mu líbila Štěpánkova fraška „Čech a Němec“, již dal též hráti v Mnichově Hradišti r. 1833 při sjezdu s panovníky ruským a pruským. Viz Svátek, Obrazy z kult. děj. č. I. 41.

Hradčany s Malou Stranou.
(Pohled s Nebozízku.)

Příl. 12.

Nynější císař pán r. 1854 do Prahy dne 3. června přivezl svou mladou choť, a s nesmírným jásotem je vítali Pražané; hned prvního večera zřídili k jich oslavě velikolepý průvod pochodňový, v němž bylo i 1200 horníkův. Po dvou letech zavítal do Prahy ke stříbrné svatbě císaře Ferdinanda; r. 1858 pobyl tu s chotí 10 dní; tehdy, 13. listopadu, přítomen byl odhalení pomníku Radeckého. R. 1868 byl v Praze při otevření mostu cís. Františka Josefa; r. 1875 přijel na pohřeb císaře Ferdinanda, r. 1891 navštívil památnou výstavu. Posledně jsme vítali jej r. 1901 při svěcení nového mostu Františkova; viz str. 199.

Jinak od smrti blahé paměti Ferdinanda Dobrotivého na hradě bylo smutno. Opět oživl hrad královský r. 1878, když na delší dobu sem zavítal korunní princ Rudolf. Velikolepé bylo jeho uvítání dne 7. srpna, a královic brzy si získal lásku všeho lidu.

Z doby pobytu jeho v Čechách vypravují se všeliké historky. Jednou se zálibou pohlížel na několik chlapců, kteří se proháněli na prostranství před hradem; zvláště čipera jeden bosý mu se zalíbil. Zavolal jej k sobě a ptá se, proč není obut. Chlapec odpověděl, že chudá matka nemůže mu koupiti tolik bot, co by roztrhal. A Rudolf dověděv se, že hoch již nemá otce, dal mu bankovku pětizlatovou, aby mu chudá matka mohla koupiti, čeho potřebuje. Chlapec málem že nebyl bit od přísné matky, jež myslila, že bankovku ukradl; když jí vše vypravoval, pospíchala s ním do hradu, kde od sluhů se jí dostalo uspokojivého vysvětlení.

Jindy Rudolf v prostém oděvu šel po nádvoří, když uviděl ševcovského učedníka, an si zpíval vesele: »Koulelo se, koulelo«. Princovi se zalíbil veselý klouček, i řekl mu, aby mu píseň zazpíval ještě jednou. Klouček nevěděl, s kým mluví, a po svém způsobu mu odsekl, aby si ji zazpíval sám. A když Rudolf sliboval mu pětku za to, řekl: »Pětku? kde by ji vzali, oni jeden fajermone?« Hlasitě se zasmál Rudolf a vyňav z tobolky pětku, položil ji na zemi. »Vidíš, tu je pětka! Zazpívej, a bude tvá.« Tu učedník zazpíval z plna hrdla a ukončiv první sloku, rychle popadl bankovku a upaloval. Tu ho zastaví kdosi a ptá se ho, co s ním mluvil korunní princ. Klouček zbledl, vypoulil oči a zpátky běžel k Rudolfovi; padl před ním na kolena a podávaje mu pětku, prosil za odpuštění. Ale dobrotivý Rudolf mu řekl, že se nehněvá a odešel.

Za našich dob od 3. prosince r. 1902 na hradě sídlí arcivévoda Ferdinand Karel.

Tak letmo jsme prošli minulostí; mnoho jsme musili pominouti, aby tato část knihy naší nevzrostla příliš, ale i co jsme uvedli, ukazuje, že dějiny Královského hradu jsou dějinami Prahy i království.

Projdeme památná tato místa směrem od Hradčanského nám. a naposledy navštívíme velebnou svatyni sv. Víta.

Poněvadž na západní straně hrad neměl přirozené obrany, udělány byly na příč od jihu k severu tři příkopy hluboké i široké s mosty. Byl to zajisté pohled velice malebný. — Když r. 1558 vítali tu Ferdinanda I. po zvolení jeho za císaře, všecky brány přes tři příkopy ty, všecky stěny a zdi až ke kostelu sv. Víta byly ozdobeny čalouny, malbami a nápisy. Císař tehdy jel cestou, kde jsou nyní Radnické schody, ke bráně slavnostní na Hradčanském nám. a odtamtud pěšky pod nebesy za zvuku trub a bubnů veden byl do kostela.

Místo celé srovnáno bylo až po r. 1757 při opravách a přestavbě za Marie Terezie; monogram její M. T. a pod ním J. (Josef II.) jest v krásné mříži nad hlavními vraty z Hradčanského nám. Kde jest nynější hlavní příjezd pod Švarcenberským palácem, bývala skála až k domům v Nerudově ul. (viz t.) Říkali tu v době nejstarší »Lezka«.

První nádvoří Královského zámku.

Na hlavních dvou pilířích přední hradby nynějšího zámku viděti ohromná sousoší gladiatorů; jest to veliká práce z r. 1770—1780 dvorského sochaře Ign. Fr. Platzera (viz str. 112.) Na pilíři v l. k orlu s žezlem se tulí dva geniové, na pr. na korunovaném lvu též žezlo držícím sedí pachole a s druhým pacholíkem jej věnčí. Na ostatních čtyřech pilířích jsou andílkové a vásy; vše bylo r. 1890 před příjezdem císařovým opatřeno nátěrem olejovým, r. 1901 nahrazeno nebo opraveno od sochařů Ducháčka, Procházky a Vosmíka. Viz obr. str. 278. Mříže ve 3 vratech i čtyřech otvorech mezi pilíři poskytují volný pohled na první nádvoří, kamž vede též postranní vchod pod balkonem nad Novými zámeckými schody. Již dříve tu bývala fortna ve zdi hradební, která spojovala hrad — před dostavěním nynějšího křídla tohoto — s třemi domky, které stávaly mezi příkopy hradními; v nich bydlívali strážníci a čeleď císařská. I známý komorník Rudolfův Filip Lang měl tu dům.

Na pravo i v levo nádvoří jsou vojenské strážnice;* bývalať tu stráž silnější než nyní. V křídle levém jest průjezd do předdvoří severněji ležícího, kterým jest nejkratší cesta od Prašného mostu na Hradč. nám. Tudy dvorem »baštovým« (proti paláci arcibiskupskému) jest pod mohutným balkonem v zahradě (viz. obr. str. 271.) příjezd k sálu Španělskému. Mimo to do sálu toho vedou schody ze druhého dvora. Jest to síň veliká (48 m dl., 24 m š., 12 m vys.), z nejkrásnějších v Evropě, zajímavá pěknou ozvěnou. Říkávali tu »na novém paláci« na rozdíl od staršího Vladislavského. V sále tom slavili velikou hostinu po křtu syna Zimního krále »s náramnou myslí i těla veselostí«.

R. 1690 Leopold dal jej opraviti a vyzdobiti; práce stukaterské provedl David Hegemüller (Hagenmüller), malby na stropě Jan Schröder (Schrötter). Když bombardováním pruským r. 1757 i tato část hradu velmi utrpěla, opravy vykonal Ign. Kil. Dienzenhofer zde i na sále Německém. Posledně úprava dle návrhu hradního hejtmana architekta Kirschnera se tu dála r. 1868 štědrostí cís. Františka Josefa I.; z té doby jsou allegorické sochy od vídeňského sochaře Delavigne (La Vigne). Fresky zde maloval Norbert Saekel či Seckel (1725—1800), komorní malíř hraběte Václava Kolovrata.

Vraťme se na hlavní nádvoří; v pravo ve křídle vybíhajícím k Hradčanům v prvním patře bydlil císař Ferdinand v pokojích, odkudž jest přerozkošná vyhlídka. Viz str. 183. — Proti nám ve křídle příčném, jež odděluje první nádvoří od většího druhého, jest

* R. 1848, kdy na hrad přiváděno bylo mnoho »provinilcův« a zde vězněno, také známý Petr Faster tu ve vězení byl do 18. září. Toho dne byl propuštěn a hned dal stráži na hradě vyvaliti sud piva. »A stateční tito hrdinové, kteří celého čtvrt leta nemohli mu přijíti na jméno, ihned neměli pro něho dostatek chvály a při jeho odjezdu v kočáře z Hradčan vyprovázeli ho hlučným voláním »Ať žije Fastr!«, což prý i knížete Windischgrätze, jenž to viděl, rozesmálo.« — Do doby cís. Josefa II. zde na stráži stávali hradní strážníci, jimž říkali též »Švejcaři«.

mohutný portál z doby krále Matyáše r. 1614, jak hlásá latinský nápis (D. Matthias. el. Rom. imp. S. Aug. Hung. Boh. rex etc. ff. anno MDCXIV.) nad korunovaným dvojhlavým orlem, kterýžto znak s obou stran drží šklebiví nohové. — Doleji jsou menší erby zemí koruny České, císařství Německého a král. Uherského. Stavitelem se uvádí Vincenc Scamozzi.* Jest to práce již skoro baroková obrovských rozměrův. Na římse nejvýše jsou trofeje a 6 soch. Portálem tím vedou 4 průchody, uprostřed průjezd. Uvnitř v pravo vedou zasklenné dvéře na hlavní pohodlné schody, po nichž snášívali chorého císaře Ferdinanda do kočáru.

Ještě i v těch místech za »rajským dvorem« stávaly dříve domy písařův, kanovníkův a j., což strženo při stavbě v první polovici 17. stol.

Na nádvoří druhém v l. stojí vysoká kamenná kašna (viz obr. str. 281.), již prý zhotovil r. 1686 Arnošt Heidelberger; ale Herain nalezl tu ve figuře Vulkanově písmena H. K. t. j. Hieron. (Jeronym) Kohl, a to byl žák onoho.** V přestručném poučení, jež dostávají návštěvníci hradu (vstupné 40 h) stojí jméno Jer. Kolb.

Voda měkká na hrad nebývala vedena z řeky pro výšku, nýbrž z Brusnice. Rudolf II. r. 1585 založil rybník u Liboce pod Hvězdou, odkudž voda struhou byla vedena ke zdím, kde zřízena čistírna; viděti ji dobře z bašty XI. nad Jelení ulicí. (Struha ta pak vyzděna byla dle návrhu Tychona de Brahe.) Voda ta se vedla do kašen na druhé i třetí nádvoří, do některých paláců na Hradčanech i domů vysoko položených v Nerudově ul. Rudolf II. tehdy také v t. zv. bažantnici (viz u Prašného mostu) zřídil dva veliké vodojemy, jež trvají dosud.

Voda pramenitá od r. 1540 se vedla z pramenů u Liboce (z »Královské či Tříkrálové studánky« pod Hvězdou), Veleslavína a Střešovic rourami do král. kuchyně, do kašny na náměstí sv. Jiří, do purkrabství i paláce Lobkovického. V 18. stol. byla zavedena také do místodržitelství, do paláce Fürstenberského a j. na Malé Straně. Od r. 1864 jest i na Malé Straně voda ze Smíchovské či Malostranské vodárny, v částech nižších nejnověji (od r. 1902) voda z Kinského zahrady.

Blíže k sev. stojí pumpa s vkusnou mříží ze 17. stol. — Na téže severní straně jsou v přízemí kolny a dále rozsáhlé dvorské stáje,*** kde nedávno byla i část jízdní posádky pražské a kde bývala slévárna děl; v l. rohu malými dveřmi se vstupuje do kanceláře zámeckého hejtmanství (s nápisem K. u. k. Schlosshauptmannschaft); nyní úřad ten spravuje vrchní inspektor architekt Alf. Zapletal. Uprostřed vede průjezd na Prašný most (viz t.) a dále na Marianské hradby (v pr.) a do Jelení ul. (v l.).

V tom křídle v sousedství sálu Španělského jest sál Německý; jest sice tak dlouhý jako Španělský, ale užší a nižší (8 m). Pochází, jako sál Španělský, z doby Ferdinanda I. Jde se do něho buď po schodech ze třetího nádvoří[0] nebo »sálovou« chodbou v křídle mezi druhým a třetím nádvořím. Poslední oprava se tu dála r. 1886 dle návrhu vídeňského architekta Ferstla. O slavnostech (na př. dvorním plesu za kor. prince Rudolfa) svítí tu 1020 svic, v sále Španělském 2300.

Sálu tomu říkali též pokladnice nebo pokladní komora královská, »kunštkomora«, protože tu byly nejcennější sbírky Rudolfovy, o nichž prve mluveno.

* Scamozzi byl dozorcem nad státními stavbami v Benátkách, vystavěl kathedrálu v Solnohradě a sepsal proslulé dílo Idea dell'architettura. — Náklad na tento portál činil 20.000 kop gr. m.

** Tehdy Heidelberger byl již mrtev; Kohl († 1709) provedl sochy sv. Augustina a sv. Mikuláše na Karlův most; měl dům v Nerudově ul. 237-43. — V popise Heroldově r. 1884 též místo Kohl psáno Kolb. — Heidelberger žil v Praze 1650—1686 a pracoval též o sousoší Panny Marie na Starom. nám.

*** Stavěl je r. 1601 Horacio Fontana de Brusato; nad nimi z části bývala zahrada.

0 Schodiště (na plánu č. 41.) jest ve výstupku hradu proti novému portálu chrámu sv. Víta, kde začíná Vikářská ul.; Španělský sál (od Německého na záp.) začíná právě nad průjezdem na Prašný most.

Zde ještě pověst, již vypravuje Svátek. V klenotnici Rudolfově byla uměle vyřezávaná vrhcábnice s kostkami, z nichž jedna byla ze dvou kusův. Na vrhcábnici té hrál sv. Jan Nep. s čertem o duši pražského studenta, jenž v souboji umíraje, zvolal: »Pomoz, svatý Jene z Nepomuku!« Čert třemi kostkami vrhl 18 a myslil, že má vyhráno, ale sv. Jan tak silně hodil, že kostka jedna se rozletěla ve dvé, a tak i on měl třikrát šest a k tomu jedničku z druhého kusu kostky. Vyhrál tedy duši studentovu, na niž si již čert laskominy dělal.

Na blízku jest severní průchod do třetího nádvoří blíže ul. Vikářské, o níž zvláště bude mluveno dle pořádku abecedního. Více pozornost poutá nádherně uvnitř vypravená, ale zevně prostá královská kaple sv. Kříže, spojená chodbami na straně jižní a jihovýchodní se zámkem. Vystavěna byla od Luragha za Marie Terezie opravena a rozšířena r. 1852—1858. Sochy sv. Petra a Pavla ve výklencích venkovských na západní straně jsou od Em. Maxa z r. 1854; před tím tu byly sochy Platzrovy. — Na hlavním oltáři obraz Krista na kříži maloval Karel Palko, bratr slavnějšího Fr. X. Palka,* jenž maloval obrazy na druhých dvou oltářích (sv. Františka a sv. Terezie). Socha sv. Jana Nep. z bílého mramoru (v rohu u dveří) jest od Em. Maxa. Fresky jsou od V. Kandlera; dle kreseb tohoto provedl zde pět oken s arabeskami na temné půdě A. Riedl, český vynálezce leptání skla. — V císařské oratoři prvního poschodí na straně východní rád se modlíval Ferdinand Dobrotivý.

Kde jest jižnější průchod na třetí nádvoří blíže kaple, stávala první či původní Bílá věž,** již vidíš v levo od věže svatovítské na obr. str. 246. Býváť tu třetí příkop s mostem zdvihacím; vedle stával dům hejtmana hradního a za ním k východu vlastní budova paláce. — Posud tu říkají »věž«, ač při stavbě Luraghově úplně spojena byla se sousední budovou; v třetím patře se zachovaly štukové ozdoby a fresky mythologické.

To byla proslulá Veliká, později Bílá věž, v níž bývali vězňové do požáru r. 1541; Bílou slula po barvě opuky, z níž byla vystavěna, nebo dle desk opukových, jimiž byla pokryta za Vladislava II. Byla čtverhranná, jako dosavadní Černá věž protože tu byla zároveň brána; ostatní věže (bylo jich 22 od opevnění hradu za Přemysla Otakara II.) byly kulaté, a proto snad vůbec zvány byly »Mihulky« dle podoby ryby. Vlastní Mihulkou však jmenovali věž při východním konci nynějšího třetího nádvoří blíže Vladislavské části hradu, která však r. 1541 shořela úplně a již nebyla vystavěna.

Po jmenovaném požáru státním vězením se stala bašta nejbližší Prašnému mostu; jde se do ní ve Vikářské ul. domem č. 38-4, a jest ve správě kapituly svatovítské. Bezejmennou věž v Zlaté ulč. (viz str. 135.) spravuje zámecké hejtmanství, jemuž náleží i půda tamních všech domků; Daliborka a Černá věž přísluší pod správu zemských statkův.

Ve staré Bílé věži skoro dvě leta vězněn byl Vítkovec Záviš z Falkenšteina, jejž za manžela si vzala královna Kunhuta, vdova po Přemyslu Otakaru II. Po její smrti měl za choť Jutu, sestru uherského krále Ladislava; když přijel do Prahy, aby krále Václava pozval na křtiny, byl jat a uvězněn. Skládal prý zde písně. Když pak r. 1290

* Otec jejich Frant. X. Palko (Balko) vymaloval fresky a známý obraz sv. Frant. Xaveria u sv. Mikuláše-III., fresky u sv. Jana na Skalce, několik obrazů pro Strahov, sv. Rocha a sv. Tomáše a j. Viz Pam. arch. XVII.

** Viz Svátek, Zl. Praha II. a téhož Ze staré Prahy. Do Památek arch. IX. a X. psal konservator Fr. Beneš (1820—1888) články: Památné věže hradu Pražského.

král dobýval hradů Vítkovců, před Hlubokou, již bratr Závišův nechtěl vydati, Záviš jest sťat.

Karel IV. střechu této i Černé věže dal r. 1370 pozlatiti, aby již zdaleka hlásaly slávu a moc sídla královského a císařského. A pod tou zlatou střechou za nedlouho ve vězení byl chován — král Václav IV. R. 1394 páni zajali krále Václava IV. u Berouna a dovedli do Prahy, kde jej vsadili do veliké věže nad přední vnitřní branou hradskou, která se později nazývala Bílou věží a pilně jej chovali pod stráží. Tu Pražané pobouřeni jsouce tou zprávou strojili se oblehnouti hrad, aby krále osvobodili. Když pak i bratr králův Jan, kníže Zhořelecký, táhl mu na pomoc, páni i s králem v noci utekli a věznili jej v jižních Čechách a potom v Rakousích.

A opět na počátku března r. 1402 zde uvězněn byl Václav IV. od zrádného bratra Zikmunda, který jej zajal ve dvoře jeho na Starém městě a vedl přes město veřejně na hrad do věže. Odvezl pak jej do Vídně, odkudž Václavu se podařilo uprchnouti.

Této věže také se týká zpráva o zvláštní ukrutnici. Kateřina Bechyňová, »delší čas se dopouštěla strašných zločinů na čeledi své ženského i dílem mužského pohlaví,

Zámecká kaple a kašna na druhém nádraží královském.

mučíc a vraždíc je řezáním noži, draním vochlemi, solením krvavých ran, kůže odíráním a jinými způsoby. Čtrnáct lidí takto zavraždila, a jiní nesli na sobě znaky ztrýznění po čas svého těžce zachráněného života. Postavena konečně před soud komorní a odsouzena jest 30. ledna 1534 k smrti hladem, a uvržena dne 27. února do věže Mihulky, ve které po 16 dnech zahynula. Dne 16. března umrlou ji vytáhli a nesli městem na Karlov, kdež pochována.«

Zhoubný požár r. 1541 zničil i tuto věž; poněvadž pak hrad za Ferdinanda I. (jenž vystavěl i Hvězdu a letohrádek královny Anny) byl nově přestavován, po ohni věž Bílou připojili ke komnatám hradním; na opravenou věž dali báňovitou střechu a hodiny na všech čtyřech stranách.

Za vězení pak určena hlavně věž při ulč. Vikářské, která zdědila po oné i účel i jméno; a to jest tedy druhá Bílá věž, opravená po ohni v l. 1541—1544. Dříve jí říkali Mihulka. O mohutnosti její svědčí, že pouhé výklenky ve zdi jsou nyní příbytky služebnictva chrámu sv. Víta v přízemí a dvou poschodích; také na půdě jest dobře viděti rozsáhlost věže. Viz na plánu č. 38.

Hned r. 1544 zde v žaláři byl Václav Mitmánek, lutheranský kazatel týnský, že vypověděn byv tajně se vrátil; byl pak vyobcován z Čech a žil v Sasku a Krakově. —

Téhož roku sem přišlo pět pánů Šliků, že razili mince déle, než jim bylo povoleno. (Viz str. 111.)

Za odboje r. 1547 v Bílé věži nějakou dobu od pánů vězněn byl Florián Griespek, jejž však svobodou a novými hodnostmi obdařil král, pokořiv vzpouru. Viz str. 259.

Za to uvězněni byli původci vlastní i svedení; zde trýzněn byl a na konec popraven sedmdesátiletý kmet Jakub Fikar z Vratu. (Bydlil v domě č. 406 v Rytířské ul., kde nyní jest tržnice.)

V té době těžce opět stíháni byli pro víru Čeští bratří; z nich výtečný Jan Augusta (1500—1572) s věrným bratrem Jakubem Bílkem zde byli v žaláři, až odvezeni byli na Křivoklát, kde r. 1564 po 26 letech choť arciknížete Ferdinanda Filipina Velserová jim vyprosila milost.

Později v Bílé věži byli vězni alchymisté Šeb. Essen a Ed. Kelley; tento Angličan z domova pro nesprávnosti odešed r. 1580 přišel do Prahy, kde Rudolfa II. tak si naklonil, že jej pasoval na rytířství. Náležel mu t. zv. Faustův dům na Karlově nám. Pro vraždu vězněn byl v Mostě, kde zemřel.

Pro tiskové přečiny sem r. 1602 přišel Sixt Palma Močidlanský, muž velice vzdělaný; od něho mimo jiné jest Historie o bratru Palečkovi; viz str. 68. — Po něm vězněni tu byli knihtiskaři Jacobaeus Jiří Dačický (jenž měl dům v Melantr. ul. č. 468 5) a Daniel Sedlčanský; tiskárna Sedlčanských byla v domě u Mrázů č. 504 roh Havelské a Melantrichovy ul.

Veliký rozruch v Praze způsobilo, když 1. června 1608 náhle sem do žaláře byl dán všemohoucí Rudolfův komorník F i l i p L a n g z Langenfelsu. Byl rodem Žid z Prahy a přestoupiv na katolictví, oženil se s komornou Filipiny Velserové a konečně se stal komorníkem Ferdinandovým, pak Rudolfovým. Bez jeho vůle nikdo se nedostal k císaři, šidil kde koho, až si nalakotil mnoho peněz; teprv když se účastnil pikl Matyášových proti císaři, jat jest a skonal ve vězení. O zahradě jeho uslyšíme při Újezdu.

Po něm stejně zle pověstný komorník císařský, K a š p a r R u c k ý* zde vězněný v žaláři se oběsil r. 1612, boje se mučení. Kat mrtvolu jeho oknem z věže shodil a na káře vyvezl za Strahov; tam jí nohy a ruce usekal, »srdce vytrhl z těla a tloukl jím mrtvole o hlavu, konečně tělo na kusy rozsekal a do jámy vhodil. A poněvadž potom se roznesla pověst, že duch Ruckého na hradě straší, kat musil tělo jeho vyhrabati a spáliti.«

Také bývalý vévoda Sedmihradský Z i k m u n d B a t h o r i, jenž dopustil se věrolomnosti, zde nějaký čas ztrávil. (Viz dále při kapli sv. Zikmunda u sv. Víta.)

Žaláře hradní naplnily se po bitvě Bělohorské; zde v Bílé věži nejprve byli šlechtici Václav Budovec, Kašpar Kaplíř a j.; když pak již byli odsouzeni a jinam po hradě dáni, sem přišli měšťané; mimo jiné Kober (viz Kobrova ul.), Sixt z Ottersdorfu (viz str. 99.) a Martin Fruvein (viz str. 163.) Odtud konečně většinou odvezeni byli před popravou na radnici staroměstskou v neděli večer a po smutné noci popraveni.

Mrtvola Fruveinova v pytli byla odvezena za Strahovskou bránu, kde jí kat hlavu sťal a pak tělo rozčtvrtil; každá čtvrt pověšena na kolo za jinou bránu pražskou, hlava a pravá ruka byly přikovány na justici na Koňském trhu. Tak vykonán byl i na mrtvole ortel; viz Heyduk, Dva mučedníci:

»Soud vynesen: Buď Fruvein čtvrcen v těle,
buď sťata hlava víry rušitele
za zrádných činů roj a smělých řečí svod;
buď na justici přibit jazyk s rukou,
prost zboží buď a zahyň hladu mukou
pikhardský jeho rod.«

Dle pověsti, již uvádí básník, katův pacholek sám svrhl jej ráno s věže, aby ho zbavil muk při popravě. Pacholek pak od stráže byl zabit. — Tento Martin Fruvein mimo dům uvedený na str. 163. měl i dům v Dlouhé tř. č. 733-37, prodaný pak Ondřeji Leinhozovi z Břevnova.

---

* Tento polský šlechtic zatčen byl hned po smrti Rudolfově, právě když chtěl ještě klenotnici obrati.

R. 1625 na dvorku Bílé věže byl sťat mladý šlechtic Adam Zapský ze Zap, jenž zavraždil za Hrdlořezy Daniela Kapra z Kapršteina, oblíbiv si jeho choť.* Po 6 letech sem přišel pověstný Žid Jakub Bassevi, o němž viz Šmilesova ul. Jemu na svobodu pomohl druh jeho podvodů hrabě Valdštein, který zde r. 1632 uvěznil několik důstojníků pro zbabělost v bitvě u Lützenu a je dal popraviti v únoru r. 1633 na náměstí Staroměstském.

Poslední rok války 30leté Švédové tu měli prachárnu; něco prachu tu zbylo po jejich odchodu a zavinilo výbuch, jímž věž byla poškozena r. 1649.

Posledními známějšími vězni tu byli za Marie Terezie přívrženci bavorského Karla (viz str. 108.); ale tehdy nenásledovaly popravy. — Od druhé polovice 17. stol. vězňové častěji přicházeli do Daliborky a do Černé věže, až konečně vůbec zde přestala vězení.

Zde někde u bývalé brány — šlyť staré hradby od východu pouze až sem — bylo místo, kde sedával Karel IV. na soudě v rozepřích chudého lidu.

»Císař Karel často mezi soudci v soudu sedal, vdovským a sirotčím spravedlivostem velmi jsa nápomocen. A ten byl jeho obyčej, že každý den hned po jedenmecitmé hodině šel k vratům předním svého dvoru tu na hradě proti Bílé věži a tu se posadil a někdy až do západu slunce tu zůstal z příčiny té, aby jej každý z lidu obecného, s malým počtem tu sedícího k své potřebě nalezl a tu nedostatek svůj jemu nebo má-li nějakou při soudu těžkost, oznámil. A to hned tu kázal komorníku svému na destičky poznamenati a doma na papíře napsati, a to vzal s sebou, když šel do soudu, a tím příklad spravedlivosti potomkům svým, budoucím králům českým, zůstavil.« (Hájek.)

Vstupujeme na nádvoří třetí, největší, průjezdem ve příčním křídle; v jeho prvním patře jest dlouhá chodba, kde se procházívala císařovna Marie Anna, choť Ferdinanda V.; bydlilať zde v prvním patře křídla jižního nad »rajskou zahradou«, již ohraničuje vysoká zeď nad Novými schody zámeckými. Vchod do té části hradu jest ze třetího nádvoří v pr. pod rozsáhlým balkonem na sloupech (na plánu č. 11.) Zde r. 1881—1883 bydlil korunní princ Rudolf; r. 1866 zde se ubytovali i velitelé pruští a r. 1830 tu bydlil s rodinou a dvorem s trůnu svržený francouzský král Karel X., vnuk Ludvíka XV., než se odstěhoval do Gorice; s ním k nám přišel i slavný Barrande (viz str. 28.) Vnuk Karla X. hrabě Henri Chambord vychován byl v Praze; pochován jest v Gorici. — Oblíbenou procházkou nebohého krále bylo stromořadí na Marianských hradbách, kde říkali též »allej hňupů«.

Pokoje tohoto královského bytu jsou vyzdobeny nádherně; jsou tam i cenné obrazy od Giordana, Rubensa, Spagnoletta, Bassana, Brueghela, Pavla Veronese.

Na jih od tohoto dílu hradu, za vysokou zdí nad schody zámeckými (novými) jest Rajská zahrada (na plánu č. 43.); při jejím jihových. konci vyčnívá štíhlá věžička okrouhlá, t. zv. Trubačská věž, kde dvorní trubači dávali znamení, když započala tabule královská. Nad makovicí střechy jest císařský orel a pod ním písmena M. A. (císař Matyáš a choť jeho Anna.) Nejlépe tuto část uvidíš s hořejšího konce nových schodů zámeckých.

Proti tomuto jižnímu křídlu vypíná se velechrám sv. Víta; před ním na konci nevysoké terasy stojí nad kašnou proslulá socha sv. Jiří, potírajícího draka. Viz obr. str. 284. Socha ta byla ulita r. 1373 za Karla IV.; původci jejími se jmenují bratři Martin a Jiří z Kološe (Klausenberku) a nikoli, jak se dříve myslilo, z »Klussenberchu«, jak mínil Beckovský a j. Čtlať se jména ta na štítě, od 18. století ztraceném, jejž měla socha sv. Jiří na prsou. Teprv nejnověji přihlásili se Uhři k tomu dílu světové pověsti, a nedávno chtěli je koupiti; avšak dvorní erár odmítl nabídku,

* Byla též uvězněna, ale ve »Špince« na radnici; potom mrskána po ulicích a sťata na náměstí.

Socha sv. Jiří.

a císař František Josef I. daroval sádrový odlitek sochy zemskému museu sedmihradskému.

Jest to dílo uměním i stářím drahocenné, za němž britské museum kdysi nabízelo 200.000 zl. Dříve stávalo* blíže nynějšího velkého balkonu; sem bylo přeneseno v 18. století. Při velikém ohni r. 1541 soše byla uražena pravá ruka; při turnajích, na tomto nádvoří konaných r. 1562 od diváků, kteří na sochu vystoupili, byla svržena; na štěstí utrpěla jen menší škody, a posud jest viděti přidělání pravé ruky sochy a hlavy koně. — Druhdy ze druhé dračí hlavy mocně vystřikoval pramen vody.

Terasa či vyvýšení půdy zde mezi kostelem a hradem jest skrovný zbytek bývalé zdejší vyvýšeniny, kde na jakémsi pahorku na jih od kostela sv. Víta stával kamenný stolec knížecí; druhý pahorek (snad v místech pozdějšího kostela) slul Žiži, o kterémžto jméně posud jest spor; byla to upomínka z dob pohanských, kdy tu asi stálo nějaké obětniště. S místa toho dle staré zprávy troubením dáno bylo r. 1004 znamení knížeti Oldřichovi, jenž od Petřína přitrhnuv, vyhnal z hradu Boleslava Chrabrého. Na blízku (viz plán str. 255 č. 8.) stojí dosud starší dům č. 48, kde nyní bydlí stavitel dómu architekt K. Hilbert. — (Na rohu domu ve výši prvního patra jest socha sv. Václava.) — Domu říkají staré proboštství; nápis nad vchodem zní: »Praepositura Sanctae Metropolitanae Ecclesiae et Reverendissimi Semperque Fidelis Capituli Pragensis.«

Zde stával dům biskupů, než se odstěhovali v 13. století do rozsáhlejšího dvora biskupského (viz Josefská ul.) Po domě tom se říkalo nedaleké věži »biskupská«. — Po spoustě husitské teprv r. 1485 vystavěl tu dům probošt Pavel Pouček, jenž zároveň byl proboštem na Zderaze a tajemníkem krále Jiřího. — Ten pak bydlil zde i jeho nástupci, a ne v dřívějším dvoře proboštském v nyn. Nerudově ul. (č. 247—255.) — Blíže k severu u proboštství stávala bývalá škola (č. 41.), kde bydlil kanovník Pešina, na nynějším staveništi nového průčelí chrámu. Na místě tom v 11. století stávala věž chrámu Spytihněvova, a v ní kaple sv. Mikuláše. — Tvrdilo se mi od starších lidí, že i v té věži byla podzemní místnost taková, jakým všude říkají »hladomorna«.

A již půjdeme do nejzajímavější, nejstarší části hradu, ke křídlu východnímu, které spojeno jest chodbou v prvním poschodí s kostelem sv. Víta. V těch asi místech, nebo ještě dále na východ (ke kostelu Všech Svatých) stával asi starší palác knížecí, až za Václava I. r. 1252 rozšířen byl k západu.

* Nacházím i zprávu, že do 18. stol. stávalo před chrámem sv. Jiří.

Pod dlouhým balkonem (na plánu č. 12.) uprostřed jest kašna, po stranách jejích dva dosti úzké vchody, kudy po několika schodech vkročíme do pusté předsíně a z ní v pravo do skvostného sálu Vladislavského (na plánu č. 13.), jenž překvapuje velikostí (68 m. dl., 19 m. š., 13 m. v.) i ušlechtilostí mistrovské klenby. O něm se tvrdilo, že žádná stavba na světě s ním měřiti se nemůže, a G. Mercator napsal, že v celé Evropě není tak široké a veliké klenby. (Viz obr. str. 268.) Po něm celá tato část hradu sluje Vladislavskou; že byla již velice zanedbána, od r. 1901 se opravuje. Potřebný kámen dodává sousední »huť« svatovítská. Práci provádí stavitel Fr. Šafařík. Tento »palác« vystavěl Beneš Ried (z Loun) za Vladislava II.; dokončení klenby ohromné se stalo r. 1502; byl to vskutku »palác« ve smysle tehdejším (viz str. 102.), t. j. veliká síň, z níž se chodilo do pokojův a jiných místností. Jest tu proto 8 dvéří: dvoje z předsíně, kudy jsme vešli, dvéře, kudy se chodívalo do kostela Všech Svatých, dvéře na chodbu k obydlí královskému, na straně severní dvéře k bývalým deskám zemským, prostřední po pohodlných »jezdeckých« schodech* na náměstí mezi kostelem sv. Víta a sv. Jiří, kudy sem vskutku se jezdívalo na koních k turnajům, a třetí do světnice soudní či sněmovny; konečně jsou dvéře v rohu jihozápadním do zámku. Na obraze našem (viz str. 268.) jest v čele viděti okna do kostela Všech Svatých; okna v pravo jsou z části zakryta dřevěnou pavlačí, jež tu vede po celé délce sálu, jak viděti na obr. str. 285. Okna z r. 1493 se pokládají za nejstarší renaissanční práci u nás.**

Zmínky zaslouží i ozvěna tohoto sálu, když od západní stěny hlasitě promluvíš směrem ke kostelu Všech Svatých.

Na místě tedy tak živém, kudy se chodilo do úřadoven královských, za Ferdinanda I., Maxmiliána a Rudolfa II. i císařských, usadili se i obchodníci, kteří tu podél stěn a ve výklencích oken měli krámky a boudy, jak vidíme na rytině Sadelerově z r. 1607; byli to hlavně různí dvorní umělci, kteří vedle svého stálého platu za Rudolfa II. takto si přivydělávali. Prodávati tu směli i dvorní kramáři, jak tehdy říkali »hofkromer«. Budky tyto odstraněny byly r. 1794, když se kladla nová podlaha.

V sále tomto se konávalo i holdování zvolenému králi, proto říkali též síň holdovační. (Čti popis Tonnerův, Praha str. 134.) Stavové králi holdovali či vykonávali slib pod-

Zevnějšek Vladislavského sálu (strana k městu).

* I toto schodiště má překrásnou klenbu.

** »U tří sdružených oken na sev. straně vidíme 8 lisen kanelurovaných s hlavicemi listnatého tvaru, slohu gotickému se blížící. Hlavice lisen, které jsou každá jiného tvaru, nesou architráv. V těchto hlavicích lisen kanelurovaných a v architrávu shledáváme první renaissanci, dříve než kdekoli v Rakousku a nejméně o 20 let dříve než v Německu. S chloubou můžeme pohlížeti na hrad Pražský, že zde u nás objevují se první počátky renaissance italské, a severně od Alp nenalézáme nic staršího.« Ottův Sl. N., Čechy, str. 402. — Liseny či lesiny (z franc. lisière) se nazývají svislé, polovystouplé pruhy na stěnách, podobné pilastrům bez hlavic.

danosti hned po jeho korunovaci, od r. 1627 před korunovací. Posledně tu slavnost ta byla 3. září 1836.

Čeho všeho dílo Benešovo bylo svědkem!

R. 1527 dne 26. února tu se konala kolba a šerm, při čemž i mladý král Ferdinand I., dva dni před tím korunovaný, se vyznamenal.

Byl tehdy zřízen turnaj zvláštního způsobu v Čechách nebývalého u veliké síni na hradě při osvětlení svícemi a pochodněmi četnými. Byly postaveny dvě strany proti sobě o 13 osobách k zápasu spolu, s jedné strany král sám, brandeburští markrabí Kazimír a Jiří i 10 šlechticů německých, s druhé strany nejvyšší podkoní králův, Španěl Don Pedro de Cordova v čele 12 jiných, vesměs Španělů a Nizozemců. V síni byla učiněna ohrada, vedle které na lavicích po stupních do výšky za sebou postavených zasedly královna

Stará sněmovna.
(Pohled ode dveří ze sálu Vladislavského.)

a četné paní a panny české, dole pak postavili se páni a jiní diváci. Zápasníci, všichni v pancířích, seřadili se ve dvou světnicích vedlejších s jedné i druhé strany síně, a odtud nejprve Ferdinand a Don Pedro vyrazili proti sobě a šermovali; potom dva proti dvěma s každé strany a konečně všech 26 svedli boj mezi sebou prudký, který trval dobře půl hodiny, a v němž král zvláště statečně se držel k zalíbení českých divákův. Všichni potom v pořádku se představili paním a pannám, a odloživše v světnicích zbroje, navrátili se do síně k tanci, kterým se slavnost skončila. (Tomek.)

A po 20 letech — po nešťastném odporu proti Ferdinandu I. přicházeli obeslaní Pražané všech tří měst, asi 600 osob, na palác, kde na východní straně (u kostela Všech Svatých) na lešení zasedl mezi soudci král. Tehdy kancléř staroměstský Jan Sixt z Ottersdorfu (viz str. 99.) četl prohlášení Pražanův, »že králi a pánu svému nejmilostivějšímu na milost a nemilost se dávají a jeho se vší pokorou za to prosí a věří, že jim to všecko milostivě vážiti, prominouti a je k sobě přijíti ráčí.« Potom posláni byli do vedlejší světnice soudné, kde zůstali zavřeni, aby vyslechli kruté požadavky, jež jim přečetl sekretář kanceláře české Zikmund Held; měli se odříci zápisu s druhými stavy, králi vydati všecky listiny a dopisy o jednání, vydati i všecka privilegia městská i cechovní, vydati všecku střelbu, děla městská i zbraň soukromou, králi postoupiti všecky statky, důchody a cla

i zavázati se, že budou odváděti posudné. Až v 5 hodin odpoledne 50 měšťanů na závazek bylo propuštěno, aby obce pražské přiměli ku přijetí článků; ostatních asi 500 zůstalo na hradě po sklepech pod palácem, ve světnici soudné a jinde.

Tak se tu tísnili, že mnozí z toho se i rozstonali. Obce poslušně hned druhého dne odvážely střelbu (děla, kule, prach) na hrad, což trvalo po několik dní. Proto také obce 12. července učinily zápis, že »dobrovolně« zachovají články uložené. A přece nebyli všichni najednou propuštěni, nýbrž po částech, a asi 40 měšťanů, mezi nimi primas staroměstský, Jakub Fikar z Vratu, ponecháni ve vazbě. — A v téže místnosti souzeni byli v červenci toho roku páni a rytíři i předvolaní zástupci měst venkovských, nejprve Žatce, Litoměřic, Tábora, Hradce a Klatov, potom měst ostatních. — Ze stavů vyšších na pokutování bylo vybráno jen 35 osob, z nichž 6 uteklo, ostatní potrestáni na statcích, dva popraveni (viz str. 23.) a s nimi i dva měšťané, před tím ukrutně zmučení, Václav z Jelení

Stará sněmovna.
(Pohled od stolce královského ke dveřím do sálu Vladislavského.)

z Nového města a Jakub Fikar z Vratu, primator staroměstský. Stalo se před početím »sněmu krvavého« 22. září 1547.

Jiný výjev! Bylo 23. května 1618, když páni vyhodili místodržící. Již chtěli odejíti, když se rozneslo, že se zamykají východy z hradu, i »vzešel z toho na paláci takový šust a běh lidu, že sem i tam jedni k jedněm a druzí k druhým dveřím palácovým běhajíce a, co se tu děje, nevědouce, tak hustý prach na paláci vyzdvihli, že proň lidé sotva se mohli spatřiti«.

R. 1848 zde měl se konati sněm království Českého; již vše bylo připraveno — tehdy také postavena byla galerie dřevěná při straně západní — ale bouře svatodušní sněm ten zmařila.

Ze sálu Vladislavského půjdeme do staré sněmovny či světnice soudné (na plánu č. 18.) s překrásnou žebrovou, smělou klenbou ve slohu pozdní gotiky. Renaissanční dvě okna jsou na straně severní, tři na východ (proti vchodu do ústavu šlechtičen), a nad těmi jsou ještě menší okna okrouhlá. Síň tato stavěna byla současně se sálem Vladislavským. Po ohni r. 1541 na sněmě bylo povoleno

2000 kop gr. teprv r. 1557 na opravu této světnice a jiných pokojů k potřebám úředním; ale ještě po 3 letech upravena nebyla. Na rychlo se opravoval hrad celý před korunovací Maxmilianovou r. 1562; bylyť prý sem tam zdi porušeny i také v paláci mnohá okna roztlučena.

Naproti dveřím jižním pod baldachýnem a znakem království stojí stolec krále nebo jeho zástupce při sněmích, které tu se konaly do r. 1847. Nad trůnem vidíš kamenné poprsí Vladislava II., nad vchodem poprsí Beneše Rieda. Viz obr. str. 286 a str. 287. Po obou stranách stolce a před ním jsou lavice pro stavy, stůl a tři starobylé, pěkné stolice. (Nyní právě místnost ta se opravuje.) — V rohu severozápadním po dřevěných schodech se jde na ozdobnou, zděnou galerii či kathedru a z ní dvojími železnými dveřmi do místností desk zemských. (Na našem vyobrazení str. 286. v levo.)

Na stěnách bez oken (západní a jižní) visí podobizny cís. Marie Terezie, chotě jejího Františka Lothrinského, Josefa II., Leopolda II., a Františka I. U velikých kamen viděti mapu Čech z r. 1720, nade dveřmi ze sálu Vladislavského prapory dobrovolníků za válek francouzských. Konečně ve skříni zasklenné jsou památky z korunovace Ferdinandovy r. 1836.

V této síni se konával zemský či veliký soud, odtud jméno starší »světnice soudná«; soud tento býval čtyřikrát do roka, předsedali král, nejvyšší komorník, nejvyšší sudí a nejvyšší písař. Za Vladislava král sedal na trůně v majestátu královském, před nohama jeho na stupni nejvyšší purkrabí pražský, jenž za nepřítomnosti královy zaujímal místo jeho; po stranách seděli nejvyšší komorník, nejvyšší sudí, 12 pánův a 8 vladyků; na kathedře byly vyloženy desky zemské, při nichž seděl nejvyšší písař se svými úředníky. Uprostřed do místa ohrazeného směl vstoupiti jen ten, čí pře se jednala. — Vždy po dva dni před soudem velikým také zde se konal menší soud ve sporech do 10 hřiven stříbra nebo o dluhy do 10 kop grošů a jiné pře menší.

Od dob Vladislava II. též se konávaly zde důležité sněmy království. Před sněmy i soudy vždy dříve se konala pobožnost v sousedním kostele Všech Svatých. — Zde tedy byl sněm t. zv. krvavý r. 1547, zde r. 1593 Jiří Popel z Lobkovic přednášel spis stížný proti vládě císařově, a byl pak, když pikle jeho se nezdařily, jat a uvězněn, zde r. 1603 stavové pod obojí ústy Václava Budovce z Budova se opírali mandátu císařovu o náboženství; zde na sněmu v květnu r. 1608 Rudolf II. ve mnohém povolil stavům pod obojí, aby si je získal proti bratru Matyášovi, a v květnu r. 1609 stavové ti zřídili si defensi a třicet direktorů, až 9. července t. r. Rudolf podepsal památný majestát.

V květnu r. 1611 tu se konala hostina po korunovaci Matyášově; veselili se do 9. hodiny na noc, zatím co nešťastný Rudolf v samotě v letohrádku královny Anny zachvácen byl návalem choromyslnosti. (Zemřel 20. ledna 1612.)

Před smrtí Rudolfa II. »nějaký člověk prostý, vloudiv se časem nočním do soudní světnice, když aneb sněm aneb soud zemský byl držán, posadil se do majestátu královského, zlatohlavem obestřeného, a zastižen v něm sedící nebo spící od ponocných; dal tudy návěští zvláštním řízením Božím, že táž stolice brzy osiřelá a bez krále, pána svého, doněkud prázdna zůstane«.

V této síni 9. června 1617, poněvadž Matyáš byl churav a bez dětí, Ferdinand II. za krále českého byl »přijat«; po korunovaci jeho dne 29. června, opět zde se hodovalo u 12 stolů. Byli mezi nimi kardinál Melichar Khlesl, biskup vídeňský a Matyášův přemocný ministr, byli tu potom z oken vyhození místodržící, ale i čtyři z popravených 21. června 1621, totiž Diviš Černín z Chudenic, Prokop Dvořecký z Obramovic, Bohuslav z Michalovic a Kašpar Kaplíř ze Sulevic; byli tu i Vilém st. z Lobkovic, potom odsouzený do žaláře na život, i Vilém Vchynský ze Vchynic, s Valdšteinem zavražděný v Chebu r. 1634.

A ode dne vzpoury — vyhození místodržících — zde se konaly téměř denně porady pánův až do bitvy Bělohorské; zde si zvolili za nejvyššího vůdce Jindř. M. z Thurnu i vůdce ostatní a direktory, jichž předsedou byl Václav Vil. z Roupova. Zde 17. září r. 1618

marně radil vyslanec stavů moravských Karel ze Žerotína, aby stavové čeští »se snížili a skrze svou pokoru J. M. C. zase sobě v lásku uvedli.« Ale páni čeští již daleko pokročili v odporu a těšili se na slibovanou pomoc cizí — —. Zde 26. srpna 1619 stavové, když si zazpívali modlitbu »Bože otče, sesliž nám nyní Ducha svatého« a týmž nápěvem i německou »Gott du Vater wohne uns bei«, za krále zvolili Bedřicha Falckého. Po dvou dnech zde, jak Pavel Skála vypravuje, »když mnozí z mladších lidí stavu panského i rytířského sem a tam se procházeli, a jednak do světnice soudné přicházeli, jednak z ní zase vycházeli, Václav z Roupova domluvil jim s pohnutím slovy těmi: »Páni, Páni! Kdož to? Račte posečkati maličko! Já soudím, že páni ráčí pospíchati k snídaní, ale hleďtež, abyste někdy vlasti své neprosnídali.« V této památné síni také hodovali 4. listopadu 1619 po korunovaci Bedřicha Falckého, jenž při tom stále seděl »pod korunou a v hábitu královském«; zde také hodovali po 3 dnech po korunování choti jeho Alžběty anglické.

Po bitvě Bělohorské, jež vedla ke koncům tak děsným, teprv r. 1627 zde opět se konal »tichý« sněm na základě »obnoveného zřízení zemského«; neměl jiného skoro na práci než povoliti daň. — Poslední z těchto sněmů »postulátních« — vždy totiž se rokovalo jen o postulátech (požadavcích) vládních — zde byl 3. srpna 1847.

Ze světnice soudné vstoupíme po schodech dveřmi železnými, prve uvedenými, do místností desk zemských,* o jichž stěhování po městě vypravuji při ul. Husově; stále na hradě desky se chovaly od r. 1512. Když známým požárem r. 1541 shořely i desky na hradě, Ferdinand dal přistavěti tuto budovu. Jsou tu místnosti nyní skoro zcela prázdné. Na plánu str. 255. A—D. V první (od soudné světnice) na omítce jsou namalovány erby a jména úředníků při deskách z r. 1605; zabílen byl erb Bohuslava z Michalovic, popraveného r. 1621. Proti oknu (nad vchodem k jízdeckým schodům) stojí prastará dřevěná skříň práce znamenité. Větší jest místnost druhá (k jihu), jejíž klenba spočívá na pilíři uprostřed; i její strop a z části i stěny jsou pokryty erby. Tato část jest pozdější; na jižní straně v ní se nachází začátek nápisu: Vladislaus, rex Hungariae et Bohemiae 1493, kteréhožto nápisu větší část jest na nádvoří Vladislavském či »před palácem«. Na téže straně jsou okénka do sálu Vladislavského. Mezi okny na západ (na ono nádvoří) jest charakteristický nápis: »Žádnému nebude nic čteno ani psáno, leč bude prve hotovými penězi zaplaceno« — musiloť se platiti za vklady i výpisy z desk, a druhý nápis »Juste judicate filii hominum« (Spravedlivě suďte, synové lidští). — Odtud, kde ještě si všimneme velikých kamen, se vcházelo na jih jedněmi dvěřmi do sálu Vladislavského, druhými (k sev.) vejdeme do třetí síně s erby z r. 1629; i zde pozůstaly dvě staré skříně. Se síní tou sousedí menší pokoj s erby z r. 1737; zde se chovával archiv Svatováclavský a uloženy tu bývaly korunovační klenoty, posledně (po válce pruské) r. 1867. Zde »desky« byly chovány až do 18. stol., kdy přiděleny byly soudu zemskému a přeneseny na Malou Stranu.

Vrátíme se do sálu Vladislavského, z něhož dveřmi v rohu jihozápadním přijdeme do chodby, kde z části se zachovala pěkná klenba; ostatní zašla při přestavbě za Marie Terezie. Chodbou tou se dostaneme do bývalé kanceláře královské, jež obsahovala dvě síně. Jest to ve vysoké staré budově,** jejíž úzké průčelí hledí k městu do býv. příkopu zámeckého, nyní zahrady, západně od nižší budovy při

* Desky zemské, původně jen zápisy o soudech zemských a sněmích; vznikly u nás za Přemysla II., dříve než jinde v Evropě. Potom do nich byly kladeny i zápisy o změnách pozemkového majetku, a pro jejich velikou důležitost dle našeho vzoru i sousedé si zřizovati počali knihy pozemkové. Úřední řečí v nich český jazyk se stal až r. 1493. Zbytky desk (po požáru r. 1541) vydali Dvorský a Emler.

** Toto křídlo vzniklo asi ze starší bašty; do 18. stol. bylo ještě o patro vyšší. Zdi dole jsou skoro 5 m. tlusté. Odtud za úzkým dvorkem se táhne nízké, nevzhledné stavení po celé délce Vladislavského sálu až ke kostelu Všech Svatých a k Terezianskému ústavu. Viz obr. str. 290.

kostele Všech Svatých. Proto místnost jižní, vlastní kancelář, má veliká okna volná se tří stran; na čtvrté (severní) straně uprostřed jest vchod z místnosti druhé.

Zde úřadovali nejvyšší kancléřové královští, od dob Matyášových místodržící.

To jest místnost, ze které* ve středu dne 23. května 1618 vyhozeni byli královští místodržící Jaroslav Bořita z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu i Košumberka se sekretářem Filipem Fabriciem (viz str. 99.).

Že při tom nikomu nebylo smrtelně ublíženo, katolíci vyhlašovali za zázrak; i vypravovalo se, když Martinic a Slavata dolů letěli, že objevila se P. Maria v nádherném plášti barvy nebeské a je na plášti svém dolů snesla bez úrazu. Nekatolíci to měli za náhodu šťastnou a Pavel Skála ze Zhoře dí, »že upadli na smetiště, na něž vrátní kanceláře české, kdykoli od mnoha let vymetali kancelář i druhou světnici, v níž osoby přísežné obyčejně sedají, dotčeným oknem všecky smeti dolů vysypávali, takže to místo nebylo příliš tvrdé a ulehlé, nýbrž jako nějaké hnojiště zkypřené a změkčené.« Budovec pak jednou později, ukazuje to místo vyslanci tureckému, podivuhodné zachování místodržících vyhlásil za dílo čarodějství.

Na památku svržení místodržících, což bylo »počátek a dvéře všech našich následujících běd a neřestí,« v bývalém příkopě jsou postaveny dva pískovcové obelisky (viz plán str. 255. č. 16. a 17.); bližší pod osudným oknem má latinský

* Dříve se myslilo, že se to stalo o poschodí výše, a tím také přibývalo divu, že vyhození páni jen tak málo si ublížili. Em. Tonner uvádí, že architekt Ant. Baum a malíř Ed. Herold dokázali bezpečně, kde vskutku se stalo.

Vladislavská část se strany k městu a pomník Slavatův.

nápis, že Martinic, »poněvadž Bohu i císaři a králi svému věrnějším byl než nevěrnost snésti mohla, od kacířské šlechty z královské kanceláře na to místo jako na nejjistější smrt byl vyhozen a třemi olověnými kulemi byl uhozen; avšak, které vzýval, Ježíš a Maria jako za vůz jemu a za štít byli, a tak neutrpěl škody větší a větší z pádu povstal.« (Týká se jeho potom od císaře povýšení.) Dále od domu stojí pomník Slavatův, též s nápisem latinským. Viz obr. str. 290.

O poschodí výše nad těmito místnostmi jest kancelář říšské a dvorní rady; strop jest dřevěný, podlaha cihlová; obrovská kamna a starobylý nábytek doplňují ráz dob minulých. V meziokní jsou obrazy habsburských panovníků, a v mezidveří podobizny Karla I. anglického a Filipa II. španělského. Viz obr. str. 291. a str. 292. (Malý pokojík vedlejší byl zřízen teprv r. 1699 při zazdění starých schodů; bydlíval tu vrátný říšské dvorní rady.)

Bývalá kancelář (pohled první).

Zde zasedali »krvaví« komisaři, kteří konali po bitvě Bělohorské soud nad povstalci. Zde dne 19. června 1621 — dva dní před popravou — čteny byly ortely odsouzeným — —

Odtud půjdeme zpět až do předsíně, kterou jsme vstoupili do sálu Vladislavského; z ní na severní straně vkročíme do vysoké, prosté místnosti, jež se nazývá Zelenou světnicí. (Viz plán str. 255 č. 21.) V ní se scházíval stav rytířský k poradám, v ní se shromažďovali stavové evangeličtí v 16. a na počátku 17. století; také vyslanci z Moravy a Slezska i Lužice odtud teprv voděni bývali do světnice soudné. V této místnosti se konával královský soud komorní (čtyřikrát do roka vždy nejméně po 14 dní) a dvorský manský soud.

V této světnici r. 1523 na zelený čtvrtek král Ferdinad I. vykonal v Čechách ponejprv mytí nohou. »Byl to obyčej snad ze Španěl přijatý, v Čechách do té doby od králů nevídaný. Třináct chudých lidí přivedeno na hrad do zeleného pokoje, a posazeni jsou za stůl dlouhý, na němž byly ubrusy, taléře a konvice dřevěné každému zvláště při-

pravené. Páni znamenití čeští i rakouští přinášeli z kuchyně krmě nákladně připravené, kterých bylo 13, na miskách dřevěných, jedné pro každou osobu, a král podával z nich každému obzvlášť a vína do konvic jim naléval. Po obědě čteno jest evangelium sv. Jana o poslední večeři Páně a o umývání noh apoštolům; dle čehož král opásav se prostěradlem a dav přinésti měděnici s vodou, přiklekl k jednomu každému z chudých v pořádku po sobě; biskup tridentský měděnici držel a král z ní každému umyl pravou nohu, vytřel čistou rouškou a políbil. Po vykonání toho zavěsil každému z chudých malý měšeček na šíji, v němž byl groš zlatý rýnský. Každému také z nich doneseno jest, co nedojedl, i s miskami a konvicemi na neckách do příbytku jeho a k tomu každému několik loket sukna dobrého na sukni a kmentu na košili.«

Zde dne 5. července 1547 smutné chvíle přečkali purkmistři a konšelé všech tří měst pražských po nešťastné vzpouře; ač byli obesláni, přece jim se povědělo, že král se nepamatuje, aby jim byl den a hodinu ustanovil a načekavše se marně přes hodinu, zarmouceni odešli. Viděli jasně, že král velmi se hněvá. Teprve po dvou dnech byli znovu předvoláni.

Bývalá kancelář (pohled druhý).

Kdežto Zelená světnice pozbyla stropu klenutého, ve vedlejší nižší komnatě se zachovala překrásná klenba; říkají, že tu vězněn byl Václav IV., dle jiných byla to ložnice Vladislava II. Jsou tu na zdech malované erby a jména pánů, kteří úřadovali na soudech konaných ve vedlejší Zelené světnici; ti měli zde místnost pro porady. Také asi užívali vedlejší kobky při straně východní, kde také jsou erby s nápisy pánů ze stol. 17. a 18.

Ale z t. zv. ložnice Vladislavovy jest na straně sev. též vchod do schodiště točitého ve věži, kterou vidíme z venku na této straně hradu vedle uvedené již chodby ze zámku do kostela sv. Víta. Do věže té vede též několik schodů z uličky mezi kostelem a hradem.

Mezi oběma popsanými křídly severně od sálu Vladislavského (na plánu č. 20. str. 255.) se prostírá uzavřený dvůr před palácem. V rohu (při Zelené světnici) jest staré schodiště, proti nám mezi dvěma okny krásné pilíře s fiálami, v druhém

rohu nápis z r. 1493*, na polo zakrytý přístavbou desk zemských. Plány ke krásné opravě této strany Vladislavského sálu v lednu 1903 zaslány byly ke schválení do Vídně. — Bylať do konce r. 1902 dokončena oprava kostela Všech Svatých, zevnějšku Soudní síně až po roh, kde jsou dveře k jezdeckým schodům. Zbývá tedy opraviti jmenovaný dvorek »před palácem«, jenž na straně ke kostelu sv. Víta jest uzavřen zdí a dvěma domky. — Kde jest nyní půda, bývalo několik komnat s otevřenou galerií, která nyní bude obnovena. Z tohoto dvora pod Vladislavským sálem v přízemí jsou dvoje dveře; z nich východní mají nápis »tribunale appellationum«, vedou tedy do síně appellací. Soud tento zřídil Ferdinand I. r. 1547, a k tomu šla odvolání všecka, kdežto dříve hledávali práva i v cizině. — Místo bývalého soudu appellačního nyní zastupuje vrchní zemský soud. Zde při svou konečně prohráli nešťastní Chodové (viz Chodská ul.).

Mimo tuto místnost pod Vladislavským sálem jest ještě několik jiných, pocházejících z doby starší, na př. veliká kuchyně královská a místnost pod Zelenou světnicí s klenbou křížovou na dvou sloupech. Jsou to asi pozůstatky starého paláce.

V těchto dolejších prostorách uzavřeni byli měšťané pražští r. 1547. Také tu okazují vězení sv. Jana Nep.; ale právě stavba ta pochází až z r. 1770, a sv. Jan na hradě vězněn nebyl.

Ještě hlouběji, pod zemí jsou sklepy, a to pod celou touto částí hradu i pod kostelem Všech Svatých; má se za to, že tato část pochází ještě z doby Karla IV. Tam konávalo se i známé právo útrpní, jehož zle zakusili r. 1547 Václav Pětipeský, Bernart Barchanec, Jakub Fikar, Sixt z Ottersdorfu a jiní. Zde mučen byl i starší Jednoty bratrské Jan Augusta.

Na konec jsem si ponechal zprávu o velikém požáru dne 2. června r. 1541, kteréž nyní, vykonavše již procházku po hradě, snáze porozumíme. Oheň vzešel v č. 7.—20. n. na Malostr. nám. (nyní v domě Šternberském vedle Montágů, tehdy řečeném »Bašta«), a šířil se rychle na všechny strany; na hrad se dostal, když se vzňala suchá tráva na valech zámeckých, a od ní chytila dřevěná pavlač u bašty, kde tehdy bydlil obročník Staněk, jenž též o život přišel. Odtud se zapálil krov na kostele Všech Svatých, jenž vyhořel i uvnitř, a hned k západu se vzňal krov sálu Vladislavského, dále krov nad pokoji královskými (na nyn třetím nádvoří) novými, z doby Vladislavovy, i staršími k západu, i ještě dále na západ nad pokoji královninými blíže Bílé věže. A již na jiných stranách hořelo od tří hodin odpoledne, když po páté hodině vyhořela »veliká síně soudní s kathedrou a šranky, za kterými byly lavice soudců, i se vším jiným v ní i s dveřmi vedoucími z ní do sklepa, ve kterém se chovaly desky zemské**, a zřítily se pokoje, které byly nad sklepem tím; tu pak, jak se myslilo, buď z jakéhos hokyňského krámu vedle něho nebo domku, který byl na straně k městu obrácené při samém tom stavení uvnitř ohrady zámecké, když oba hořely, vpadly jiskry do sklepa, a shořely od toho desky zemské i některá část peněz při nich chovaných; větší část peněz se zachovala. Dále odtud k straně západní shořela též Zelená světnice, ve které zasedával soud komorní; ale dsky téhož soudu i také dsky dvorské a privilegia královská zachována jsou ve sklepě pod ní.« (Tomek XI. 202. n.) — Na nejnutnější pak opravy král nejprve povolil 600 zl.; ještě posledního prosince r. 1542

* Zůstalo viděti jen »Ungariae Bohemiae 1493«; tehdy asi bylo dosaženo rovnosti té stavby; uvnitř však klenba nynější, jak svrchu pověděno, pochází z r. 1502.

** Proto z opatrnosti r. 1543 nařízeno, aby byly dsky dvoje; jedny na hradě v témž sklepě, kde před tím, druhé na Karlově Týně. Ale pro náklad peněz z toho později sešlo.

král z Vídně píše radám komorním, aby nejdříve upravili pokoje pro něho, pro královnu a dva syny jeho, poradíce se s mistrem Pavlem della Stella. Pracovalo se dnem i nocí do samého příjezdu králova koncem dubna r. 1543. Opravy byly asi ceny skrovné; r. 1600 hrozila spadnutím střecha nad velikou síní; náklad na to byl vypočten na 1245 tolarů, jež císař zapravil z vlastních důchodů, že by prý hanba byla tak malé věci žádati od stavův. Po 7 letech sněm povolil zvláštní berni na opravu kostela sv. Víta a na rozšíření hradu.

Rozsáhlost hradu nejlépe viděti na obraze příl. 12., kde lze rozeznati i trojí nádvoří královského hradu na západ od kostela sv. Víta. Upozorňuji též zvláště na zachovanou dolejší část bývalého kostelíku Panny Marie Einsiedelské (viz str. 261.) pod nejzápadnější částí jižního křídla zámeckého při cestě z Nerudovy ulice ke Královskému hradu. Také tu dobře viděti Vladislavskou část hradu a ostatní budovy dále k východu, o nichž vypravuji při Jiřské ulici.

Pohled na Hradčany ode dávna jest na všech rytinách a obrazech pohledem na Prahu; ať díváme se s Petřína nebo, což častější jest, s nábřeží a vůbec břehu pravého, vidíme panorama úchvatné, jež poznáme na každém obraze od dob nejstarších. Velebná svatyně sv. Víta vždy vévodí celému obrazu a nikdy obraz její nezměnil se tak, jako Královský palác; ten na starších obrazech jest vskutku hradem, kolem něhož se táhnou zdi s baštami, a sám do konce 18. století malebnější než nyní. Postupem času Menší město pražské se vztyčovalo a blížilo k hradu, vždy však ponechávalo jemu přednost, jsouc jen podnožím nádherného toho trůnu. Hradčany zůstaly Prahou par excellence.

* * *

A již navštívíme chrám sv. Víta, místo v Čechách nejposvátnější, kde působili svatí patroni naši, kde králové byli korunováni, kde jsou hroby a ostatky našich svatých a králův, kde se chová koruna svatováclavská. Ale i jakožto památka umělecká chrám náš ode všech i cizích znalců se prohlašuje za výtečný pomník nejkrásnějšího rozkvětu slohu gotického v Evropě. I při této památce stavitelské výtečné nejprve vzpomeneme její minulosti. — Sám sv. Václav tu vystavěl okrouhlý románský kostelík (na hradě třetí), dostav od Jindřicha I. rámě sv. Víta.*

Kosmas vypravuje: »Sluha boží Václav zůstavil kostel ve hlavním sídle v Praze ke cti sv. Víta mučenníka vystavěný, ale, poněvadž jej smrt předešla, nezasvěcený«. V kostelíku tom byl v apsidě hlavní oltář sv. Víta, v rotundě oltář 12 apoštolů. Viz Lehner str. 180.

Vysvěcen byl tedy kostel »ozdobný leskem kovů« až po smrti sv. patrona našeho a sem do zvláštní kaple asi r. 939 přeneseno bylo tělo jeho ze Staré Boleslavě. (O tom viz Malostr. nám. a Křižovn. nám.)

Skrovný kostel posvěcený tělem sv. Václava ve stříbrném náhrobku** a vyznamenaný tak četnými zázraky, že z daleka přicházeli nemocní tam hledajíce uzdravení, stal se předním v Čechách i tím, že při něm založeno bylo biskupství r. 973. V chrámě biskup Šebíř světil na opatství sv. Prokopa, zakladatele kláštera Sázavského.

Když Břetislav I. z Polska r. 1039 přivezl ostatky sv. Vojtěcha, uloženy byly mimo chrám do mausolea ve zvláštní, nově přistavěné okrouhlé kaple sv.

* Celé tělo sv. Víta vyprosil si Karel IV. v Pavii r. 1355 a přivezl do Prahy. — Půdorys a dějiny chrámu mimo jiné najdeš ve Světoz. 1867. Půdorys z doby Matyáše z Arrasu v Ottově Sl. N. II. 781.

** Viz Lehner, Dějiny umění str. 181.

Vojtěcha. — Ale kaple r. 1880 zbořená pocházela až z r. 1673; v ní byl obraz P. Marie od Brandla, a nyní jest v kapli »Vlašimské«. Podobu její viděti na našem obr. str. 295.

Ostatky sv. Vojtěcha kdysi spočívaly v mausoleu ze zlata (váhy 300 liber). Po zboření kaple té nalezeny byly v hrobce ostatky sv. Vojtěcha v truhle dřevěné, pobité plechem olověným. Hrobka ta nyní jest uprostřed staveniště nové lodi, přikryta ohromným balvanem, i bude asi nějak důstojně to místo označeno, až chrám se dostaví.

Poněvadž pro nával lidu, hlavně vždy o svátku sv. Václava, kostelík nedostačoval, po dvaceti letech Spytihněv II. († 1061) jal se budovati nový, prostornější chrám, jejž dokončil nástupce Vratislav II., který zde v den sv. Víta 15. června 1086 byl korunován za prvního krále Českého od arcibiskupa trevírského.

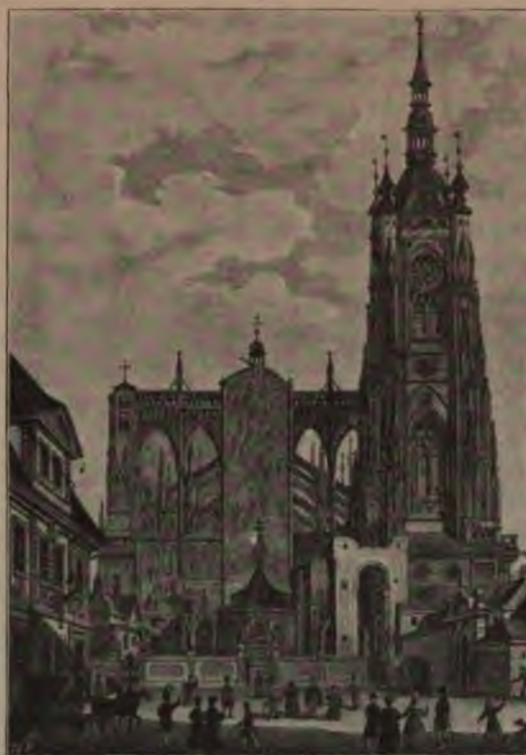
Ze slavnosti té zbyl korunovační evangelistář, řečený Kodex Vyšehradský, nejvzácnější skvost českého malířství z doby románské. Viz Lehner str. 63.

I tato stavba byla románská, se dvěma kryptami (sv. Martina a sv. Kosmy a Damiána, kde pohřben byl sv. Radim či Gaudentius, arcibiskup hnězdenský) a dvěma chory, a zahrnovala v sobě i hrobku sv. Václava pod věží i hrob sv. Vojtěcha. Tento chrám stál blíže pozdějšího proboštství (č. 48.), kde r. 1879 po zboření východní části tohoto stavení nalezena byla krypta sv. Martina s krásnými románskými sloupy; jsou nyní v městském museu. — Kaple sv. Vojtěcha stála pak prostřed nového tohoto kostela blíže hlavních dveří. — V kostele Spytihněvově byla také již komora na poklady a potřeby kostelní a kaple sv. Václava, již dal biskup Šebíř rozšířiti. Tělo sv. Podivína, původně v kapli sv. Václava, bylo přeneseno za biskupa Menharta († 1134) do kaple pod věží kostelní, která stávala sev. od starého proboštství. Kolem kostela, ale snad jen na severní straně býval hřbitov, a při něm ve 12. století krytý ambit s kaplí Všech Svatých. Při ambitě tom, jenž ozdoben byl malbami, na severní straně kostela stávaly první budovy kněžské (na př. č. 39.-6. ve Vikářské ul. byl dům děkanův), kdežto dům kapitulní byl od paláce k východu; v tomto kapitulním domě se připomíná r. 1243 pěkná malovaná chodba. — Za Vratislava II. kněžstvo při chrámě bylo uspořádáno v kapitolu či sbor kanovníkův.

Po čtyřech letech kostel vyhořel, a nově vysvěcen byl od biskupa Kosmy až r. 1096 na jméno sv. Víta, Václava i Vojtěcha za Břetislava II.

Nástupce Břetislavův Bořivoj II., jenž kapitule pražské daroval příjmy z ungeltu (Týna), zemřel v Uhrách; tělo jeho roku 1124 z Uher sem bylo přivezeno a pohřbeno u sv. Víta v kryptě sv. Martina.

Také r. 1142 při obležení hradu od knížete znojemského Konráda kostel

Bývalé západní průčelí sv. Víta s kaplí sv. Vojtěcha.

utrpěl, ale asi ne tak mnoho, poněvadž již roku následujícího znovu byl vysvěcen od biskupů pražského Otty, olomouckého Zdika a biskupa babenberského.

Zde r. 1228 byl korunován Václav I., při čemž poprvé se opomenul staroslavný obřad sázení na kamennou stolici; po dvou letech byl tu pochován otec jeho Přemysl Otakar I., r. 1261 Otakar II. a choť jeho Kunhuta. R. 1256 dány sem nové varhany, jež stály 26 hřiven stříbra. — R. 1264 vichřice velikých škod na kostele nadělala i zvonici pobořila; biskup Jan III. opravil pak kostel a r. 1276 dal naň krytbu z tašek kamenných.

Když po pádu Přemysla Otakara II. (26. srpna 1278 na poli Moravském) v Praze vládl Otto Braniborský, do chrámu sv. Víta poslal své žoldnéře a některé rytíře, aby pátrali po penězích, jež si tam mnozí uložili k uschování za minulých rozbrojů v zemi. Žoldnéři ti prohledavše nejprve sakristii, skříně a truhly rozbíjeli sekerami a dláty, hledajíce pokladův. Když kněží trnouce nad takovým zneuctěním svatyně, hlasitě k Bohu volali za pomoc, »Němci rozpálivše se hněvem, pohanili kněží slovy i skutky, jedněm prý pěstí hrozíce pod bradou, jiné bijíce a sem a tam tahajíce i vyhnali je ze sakristie, vzali sakristanovi klíče mocí a zavřevše dvéře na zámek postavili stráže k nim. Potom šli do kaple sv. Václava a prohlíželi nešetrně všecko při hrobě jeho, kdež však peněz hledaných nenalezli. Posvátnost místa tohoto však přece působila při jednom, jenž chtěl ukrásti stříbrnou kaditelnici v té kapli, že strachem jsa pojat zase ji navrátil kněžím. Odtud šli do krypty sv. Kosmy a Damiana, sběhali všecko od kouta ke koutu, počítali a obtěžkávali skříně s poklady zde uložené a poznamenavše všecky bedlivě, aby nemohly těžší směněny býti lehčími, odešli s klíči od kaple, krypty a sakristie, aby je odevzdali markrabímu. Po dvou dnech pak znovu přišli služebníci markrabovi, zotvírali dvéře a vybrali všecky peníze v kostele uložené, jichž on tím způsobem zmocnil se.«

S velikou nádherou r. 1297 byl korunován Václav II. od arcibiskupa mohučského. Toho roku teprv sem přivezeno bylo tělo Přemysla Otakara II. ze Znojma. R. 1306 zde Alžbětu, vdovu po Václavu II., za manželku pojal Rudolf rakouský, jenž však skonal již po roce a zde byl pochován.

R. 1311 byl korunován Jan Lucemburský s chotí Eliškou Přemyslovnou, která za zlé vlády švakra svého Jindřicha Korutanského zde hledávala útěchy. — A r. 1316 zde byl křtěn synáček jejich Václav -- Karel IV.

Třetí, nynější chrám dne 21. listopadu 1344 založil Jan Lucemburský, zajisté z ponuknutí syna svého Karla; vždyť víme, že Jan před tím, jsa v stálé tísni peněžní, i z kostela sv. Víta uloupil stříbrné sochy 12 apoštolů, dané tam od syna jeho, a je zastavil věřitelům.* Jako tehdy právě biskupství pražské bylo povýšeno na arcibiskupství a tím vybaveno z podřízenosti arcibiskupu mohučskému, tak měl býti zbudován i chrám velkolepý, důstojný; hned tedy po nastolení prvního arcibiskupa Arnošta z Pardubic konána slavnost druhá, založení nového chrámu.

Při stavbě, jež založena byla opodál staršího chrámu, směrem ke kostelu sv. Jiří, bořen byl onen starší kostel po částech, jak bylo potřeba při postupu stavby nové; úplně odstraněn byl r. 1369. Stavitelem (magister fabricae) nového chrámu byl výtečný Matyáš z Arrasu, jehož si z Francie přivedl Karel IV. (Viz studii Tonnerovu o stavitelích chrámu sv. Víta ve Zl. Praze V.) Stavělo se goticky, kterýžto sloh Karel IV. poznal ve Francii.

Francouzský tento stavitel pracoval o chrámě našem skoro 8 let; po něm k tomu od Karla IV. byl vzat Petr Parléř**, jenž do Prahy přišel r. 1356 jsa stár

* Poradil mu to prý rytíř jeden, jenž ještě toho dne byl zabit. I král prý oslepl za trest za tuto svatokrádež; však r. 1341 daroval chrámu desátek ze všech stříbrných dolův.

** Jméno to z pozdělat. parlerius, odkudž i moderní »polír«.

23 léta; dokončil r. 1362 klenbu první lodi, r. 1365 vnitřek velikého kůru, po roce kapli sv. Václava, r. 1367 portál lodi příčné, r. 1385 klenbu kůru vnitřního, po roce triforium.

Jeho nástupcem byl od r. 1397 syn Jan a potom vnuk, řečený Petrlík, až do války husitské.

Péči o náklad a dohled Karel IV. svěřil kanovníku, jenž byl nazýván director fabricae, ředitel díla. Byli to Bušek Linhartův, arciděkan kouřimský, od r. 1350 Mikuláš Holubec, třetím byl kronikář Beneš Krabice z Veitmile do r. 1374. Za něho stavba již tak pokročila, že r. 1373 sem přenesena byla těla Bořivoje II., Břetislava II., Spytihněva II., Břetislava I., obou Přemyslův a j.

Následovali Ondřej Kotlík, Václav z Radče (od r. 1380), jenž byl původcem, že triforium ozdobeno bylo poprsími dosud zachovanými. Šestým správcem stavby se jmenuje až r. 1455 kanovník Martin z Lomnice; bylať tu práce všecka zastavena za bouří husitských.

R. 1347 dne 2. září korunován byl Karel IV. novou korunou, jež mimo slavnosti korunovační stále měla zůstati na hlavě sv. Václava.

V novém chrámě, jenž měl býti 158 m dlouhý, r. 1363 byl korunován tříletý syn Karlův Václav; po 6 letech již zcela zbořen byl starší kostel, a služby Boží se konaly v novém. — Karel IV. sem nanesl plno sv. ostatkův a drahých památek, i nebylo města mimo Řím, kde by bylo tolik sv. ostatkův či »svátostí kostelních«.

Tehdy zde bylo 67 oltářů, přes 300 duchovních, v celé Praze asi 1200; mezi kněžími byl sbor 12 mansionářův, kteří denně zpívati měli na kůru officium Panny Marie; i oni měli své zástupce, t. zv. menší mansionáře, jako kanovníci své vikáře. Viz Vikářská ul. Nejmladší kanovník slul kantor a cvičil choralisty.

R. 1378 zemřel zakladatel Karel IV. a pohřben byl do hrobky (zřízené již před r. 1348) uprostřed velikého kůru ke svým třem manželkám a malému Václavu; místo to bylo blíže hlavního oltáře, než jest nyní mausoleum královské.

Klenba kůru vnitřního byla vysvěcena 1. října 1385, tedy 7 let po smrti velikého krále; ale teprv na hod Boží svatodušní r. 1392 byl položen základ dlouhé lodi chrámové, v jejímž středu stál hrob sv. Vojtěcha. Tedy i za Václava IV. pilně se pokračovalo ve stavbě; ale jeho smrtí nastaly nepokoje husitské, v nichž dílo zdárně započaté na dlouho zcela ustalo.

Václavu IV. bylo prý prorokováno, že zahyne před věží svatovítskou; poručil ji tedy sám rozbořiti, aby věštba se nevyplnila. Již snesli hořejšek, když vypukla bouře lidu v Praze, po níž raněn byl král mrtvicí. Skonal tedy vskutku dříve, než byla věž rozbořena; po smrti králově věž nechali.

Když lid husitský ponejprv chtěl zpustošiti chrám 7. května 1420, nezdařilo se. Ale za krátko sám nehodný král Zikmund v den své korunovace oloupil chrám o skvosty, aby měl na výplatu žoldnéřům; dal loupati drahý kov s obrazův a sv. ostatků, roztloukati nádobí kostelní i zlatou rakev sv. Václava.

A když rok potom posádka královská z hradu odešla, dne 10. června 1421 lid vedený Janem Želivským sápal se na chrám a zničil oltáře, obrazy i všecky ozdoby; však tu se sběhli sladovníci a jiní měšťané i páni, a tím zachován hrad od pohromy, jaká stihla Vyšehrad. Potom nehodný Zikmund, když hrad byl v moci Pražanů, dovedl je napomínati, aby hradu nebořili jako učinili s Vyšehradem, že prý »jest to hlava koruny české a že tu leží sv. Václav a jiní dědicové svatí i císař dobré a svaté paměti otec jeho Karel«.

Kanovníci pražští se rozprchli ukryvše skvosty a památnosti chrámové. Nebylo tu služeb Božích do r. 1437. Sám arcibiskup Konrád z Vechty přidržel se Husitův, ale »vždy věrná« kapitula volila ze sebe administratory ke správě diecése, očekávajíc dnů lepších. Uvedeného roku biskup Filibert vysvětil kostel dne 10. února, kde hned potom 11. února za královnu byla od něho korunována Barbora, choť Zikmundova;* byli přítomni i někteří kněží strany pod obojí, ale nepřišel arcibiskup Jan z Rokycan. V březnu t. r. císař obnovil zdejší kapitulu (12 kanovníků, 12 vikářů, 16 choralistů, 18 žaltářníků, faráře, kazatele, kantora a školmistra); poněvadž statky stále ještě byly rozebrány, král Zikmund sám dával kněžstvu plat (na př. kanovníkům po 1 zl. týdně). Za královy nepřítomnosti obětavě duchovenstvo živil sám biskup Filibert. Kanovníci z Prahy utekli opět r. 1448, když Jiří dobyl města, a vrátili se r. 1453 s Ladislavem, jenž duchovenstvu katolickému přál, jako později Vladislav.

V červnu r. 1439 za obecného nářku byl zde v dómu svatovítském v kůru před oltářem Panny Marie pochován důstojný biskup Filibert, jenž dle Palackého »zasluhuje co přední smírce a pokojitel národa vděčnější paměti u českého potomstva, nežli mu dosavad věnována byla«. Pošed ze vznešeného rodu francouzského r. 1424 stal se biskupem v Konstancii, městě Normandském, nyní Coutances. Vynikl na sněmu basilejském, a proto jmenován byl legátem koncilia toho do Čech. Horlivosti jeho a vlídnosti se podařilo, že konečně ujednána byla známá kompaktáta, jež poprvé vyhlášena byla r. 1436 v Jihlavě. On také vysvětil r. 1437 chrám tento, tehdy nuzně obnovený, a znovu zřídil v něm katolickou kapitolu, ovšem počtem i jměním chudou. Byl z prvních obětí moru r. 1439, kdy v Čechách pomřelo přes 50.000 lidí.

Rok před tím u sv. Víta byl korunován Albrecht, r. 1453 Ladislav Pohrobek, jenž zemřel morem r. 1457 a pochován byl v hrobce královské; při pohřbu na rozkaz kanovníků žáci i deset koní pokrytých černým suknem vedli až do kostela, aby dle starého zvyku i to sukno připadlo kostelu.

Teprve v pokojnější době Jiřího z Poděbrad počali si všímati opuštěného chrámu; král ten 7. května 1458 zde byl korunován a r. 1471 pohřben dne 25. března. V srpnu t. r. korunován byl Vladislav II., jenž později přestěhovav se na hrad, opět budoval o chrámě**; tehdy mistr Beneš Ried r. 1493 vystavěl známé královské oratorium, »modlitebnu či pavlač dílem vznešeným«, kamž již tehdy se chodilo chodbou přes ulici mezi kostelem a hradem. – Tento Beneš, u nás posud známější jménem z Loun, jest vedle slavného Rejska, stavitele Prašné brány, hlavním repraesentantem gotiky druhé, t. zv. pozdní či vladislavské.

R. 1509 začali dostavovati kostel, ale pro stálé nesnáze o peníze s výsledkem nepatrným. Téhož roku tu byl korunován tříletý Ludvík, jenž se dal do pláče, když na hlavu mu kladli korunu; i sestra jeho Anna zaplakala, a tu otec, aby ji upokojil, také jí dal korunu na hlavu. Byla to pozdější dobrá královna, choť Ferdinanda I., jenž zde korunován byl 24. února 1527.

Veliký zmatek tu v kostele byl 10. dubna 1538 o slavném křtu třetího syna krále Ferdinanda jménem Jana. Ve všech kostelích pražských se zvonilo, a již bylo všechno shromážděno zde v kostele, kde před hlavním oltářem postavena byla skvostná pavlač, když náhle se strhlo veliké hromobití, ač den byl studený. Pětkrát uhodilo do Bílé věže, a tu křičelo se, že kostel hoří; všechen lid ve zmatku z něho utíkal i kněží, shazujíce se

* Po smrti jeho bydlila na Mělnice, kde zemřela r. 1451; pochována byla u sv. Víta v hrobě královském.

** R. 1474 jistá šlechtična činíc odkaz na opravu kostela dí, že toho znamenitě veliká jest potřeba. R. 1487 papež ustanovil odpustky těm, kdo by o sv. Václavě kostel navštívili a na dostavění, opravení a zachování jeho pomoc nějakou učinili.

sebe roucha kostelní; také do Černé věže uhodilo, že shořela až po klenutí. Tak slavnostní obřad byl přerušen, a křest vykonán v tichosti pozdě večer; a mnozí vzpomínali toho zlého znamení, když synáček Jan do roka zemřel.

Za Ferdinanda 2. června 1541 známým velikým požárem vše zničeno; zbylo jen porouchané zdivo. Oheň do chrámu přišel od pokojů královniných při Bílé věži, která tehdy uvnitř zcela vyhořela i domy mezi příkopy na straně k Hradčanům; nejprve se vzňala střecha nad síní kostelní západní vedle domu proboštství (č. 48.), a od tohoto chytila šindelová střecha na věži, potom i krov kostela (části nedostavěné). Odtud se zapálily domy v nyn. ul. Vikářské, dům vikářův, děkanův a jiné i huť kamenická a přístřeší, pod nímž byla chována děla. Ve zdi, která dělila část kostela rozestavěnou od starší budovy, byly hodiny, které rovněž shořely, a od nich se dostal pod křidlicový krov nad klenbou kostelní, že shořel úplně; děrami v klenbě oheň se dostal i do kostela, kde shořely varhany i vše v kůru a v kaplích, co bylo hořlavého.

Potom dvorní stavitelé Pavel della Stella, Bonifác Wohlgemuth (Wohlmuth) a Hanuš Tirol nově zřídili jen veliký kůr; strana západní, dříve zakrytá provisorní dřevěnou lodí, t. j. střechami nad nehotovou částí, byla zazděna a co stálo dále z hlavní lodi, vše odklizeno. Tak hrob sv. Vojtěcha byl pod širým nebem, a proto nad ním vystavěli kapli. O krovu věže kostelní a oratoři královské se stavělo r. 1560.

R. 1561 opět obsazen byl stolec arcibiskupský po tak dlouhé přestávce; nový arcibiskup Ant. Brus po roce tu korunoval* krále Maxmiliána, r. 1575 Rudolfa II., jenž r. 1589 zřídil nové mausoleum královské. (Viz obr. str. 300.) O přenášení mrtvol do nové hrobky viz Beckovský I. 360.

Dne 22. května 1611 byl tu korunován Matyáš a roku následujícího zde pohřben Rudolf II., poslední z panovníků českých zde pochovaných. R. 1617 dne 29. června byl tu korunován Ferdinand II, ale než minul rok, nastal odboj stavův.

Za Bedřicha Falckého, jenž tu 4. listopadu 1619 byl korunován** po způsobu kalvínském, vyhnáni byli všichni duchovní katoličtí; kanovníci ještě v čas nejvzácnější skvosty chrámové odvezli do Řezna.

Král na místě oltáře u sv. Víta chtěl míti holý stůl černě krytý, »místo hostií na stůl položiti dal kvašený koláč veliký, na skývy krájený, z něhož po kuse se bralo a jedlo, a víno každý z koflíků sám pil. K večeři té přisedli i Budovec, Harant, Škreta a jiní, ale bylo z toho divení a pohoršení.« Winter, Život církevní 848.

R. 1619 dne 22. listopadu tu noc před sv. Klimentem v kostele sv. Víta vidíno bylo tak jasné světlo, že jím se všechna okna, jako by celý kostel vnitř hořel, osvěcovala. Opět dne 29. listopadu v noci před sv. Ondřejem podobnou jasností netoliko ta okna kostelní osvícena byla, ale také zpěvy v tom kostele se dály. Služebníci Abrahama Skulteta (byl dvorským kazatelem Zimního krále a proslul neblaze obrazoborstvím v chrámu svatovítském) taková světla vidouce i zpěvy slyšíce pána svého ze sna probudili a co se v kostele děje, oznámili.« Abraham Skultet si myslil, že snad vyhnaní katoličtí duchovní tajně v noci tu se shromažďují, poslal pro strážníky a spěchal ke kostelu. Poručil dvéře otevříti; »když pak jeho služebník ty dvéře odvírati počal, tak mocný a strašlivý vichr se strhl, který všechny přítomné velice přestrašil; neboť oni jináče se nedomnívali, nežli že to všechno

* O množství hostí k slavnosti té čekaných svědčí, že po Praze shledáno bylo tehdy v 2918 domech 563 světnice, 1352 komory, 2188 postelí, maštalí na 7230 koní ku propůjčení hostem, k tomu ve vsích Bubnech, Holešovicích, Ovenci a Břevnově 7 světnic, 16 komor, 30 postelí v 71 domech a maštalí pro 230 koní.

** Korunoval jej s biskupem bratrským Janem Cyr. Třebíčským Jiří Dikastus, administrátor podobojích, farář v Týně, před tím u sv. Štěpána; po bitvě Bělohorské se odstěhoval do Žitavy, kde zemřel r. 1630. Mimo jiné sepsal Postillu.

přístřeší, pod nímž u těch dveří stáli, na ně ihned padne; také ten vichr všechny jich světla jednímkrátem nenadále zhasil. Tím jsouce oni přestrašeni, kdo jenom kam mohl uskočiti a utéci, nelenoval obávaje se, aby od toho přístřeší zařícen nebyl. Sám také Skultet tak byl přestrašen, že na tom místě více mrtev nežli živ státi zůstal, ani od těch dveří bez pomocníkův do svého obydlí na děkanství hradu pražského navrátiti se nemohl.« Vzpamatovav se konečně stráž tam nechal do rána a druhého dne kostel prohledal; nenašed katolíků, rozzuřil se a hned chtěl oltáře bořiti. Bylo mu v tom tehdy zabráněno; ale Skultet nepřestal krále žádati, aby chrám »očistil« ode všech oltářů, soch a obrazův. Tehdy v radě královské Vilém z Lobkovic, nejvyšší hofmistr království Českého, králi řekl: »Kdokoli se osmělil nějakou neúctu tomu svatému místu, kostelu sv. Víta, učiniti, ten jistě od Boha patrně, příkladně a přísně vždycky trestán byl.« Ale nepomohlo; královna Alžběta, »rozená Angličanka a zatvrzelá kalvinka, tak dlouho manžela svého neupokojitelnými prosbami zaneprázdňovala, dokud při něm toho neobdržela, a tak daleko jej pohnula, že on zapomenuv se na dobré rady svých moudrých rádců, pánů českých, nařídil, aby dne

Královské mausoleum v chrámě sv. Víta.

21. prosince Abraham Skultet všechny oltáře v kostele sv. Víta, všechny také obrazy a jiné kostelní okrasy ven z kostela vyházeti, je spáliti a kostel tak vyčistiti (raději zohyzditi) dal.«

Ale v tu noc před 21. prosincem opět »veliké světlo v tomto kostele se ukázalo a tak všechna jeho okna osvítilo, že každého, kdo jenom se na ně díval, veliká hrůza obklíčila; kromě toho vidění a divného těch oken osvícení slyšán byl také zpěv, jakoby v kostele katolické duchovenstvo své modlení a služby Boží konalo. Ta kostelní okna neobyčejným světlem osvícena viděli, také modlitby říkati a litanie zpívati slyšeli nejenom strážní od Fridricha k opatrování dveří kostelních nařízení, ale také mnozí jiní na hradě bydlící kalvíni i jiní lutriáni a husiti, všichni jednosvorně vysvědčujíce, že v čas toho světla a zpěvu velikou hrůzou všichni obklíčeni byli. — Také svou přísahou to potvrdili oba hlásní na věži sv. Víta ponocující, jedním hlasem pravíce, že také té noci veliké světlo v kostele spatřili, které když v něm se ztratilo, nenadále uhlídali jasný oblak nad týmž kostelem se vznášeti a z něho paprslek jasně se třpytící vycházeti.«

Však Skultet úmyslu svého se nevzdal a 21. prosince »oltáře bořiti, hroby odvírati, kamenné obrazy tlouci, dřevěné pak a ostatky svatých páliti rozkázal«. O tom viz Zapovu Kroniku IV. str. 1456, Ekrt I. str. 31. a j.

Hrad nad Jelením příkopem.

Příl. 13.

Bohoslužbě katolické chrám vrácen byl po bitvě Bělohorské; hlavní oltář vysvětil dne 28. února 1621 arcib. Lohelius, jenž 1. února s velikým průvodem přijel z Vídně, kam se byl utekl. Bylo potřeba mnoho peněz, než poněkud se zahladily stopy obrazoborství; tehdy z kostela také vykopali tělo pana Petra ze Švamberka, odstranili kalvínské stolice a vše, co upomínalo na předešlou dobu.

Ovšem po 10 letech při návratu emigrace české za vpádu Sasů r. 1631 chrámu se zmocnili kazatelé evangeličtí, ale trvalo jen kratičko; na žádost kanovníků kurfiřt saský chrám jim zase odňal a přidělil jim kostel Týnský.

Za Leopolda I., zde korunovaného r. 1656, se rozneslo proroctví, že kdo chrám náš dostaví, vyžene Turky z Evropy a obnoví chrám sv. Žofie v Cařihradě; bylo v době, kdy všude u nás zvláštní modlitby se konaly »proti Turkům«, kteří hrozili i Vídni. Pobožný císař uposlechl hlasu obecného a r. 1673 s arcibiskupem Zoubkem z Bielenberku položil základ k nové stavbě; ale dobře se stalo, že pro nedostatek peněz — byloť ve válce s Turky — v té době mnoho se nepostavilo. Budovaliť chrám slohem zcela různorodým, barokovým. Na obr. našem str. 295. viděti mezi kaplí sv. Vojtěcha, která tehdy též byla nově vystavěna, a věží část této stavby ze 17. stol.; tyto neforemné hrubé massy zdí, travou zarostlé a na polo zřícené, odstraněny byly r. 1842. Viz Jiřík, Bývalé zatímní průčelí chrámu sv. Víta, Čas. Společn. přátel starožitností IX. str. 13. — Při jakési opravě chrámu r. 1704 dostal »zednický mistr« Kryštof Dienzenhofer 799 zl.

Na témže obrázku vidíme dole poněkud ambit před průčelní zdí, v níž byly dva vchody do chrámu; na pr. ční známá věž, na levém konci při kostele přes ul. Vikářskou byl podjezd k domku kostelníkovu, vedle něhož byl domek (též služebníků chrámových) o jednom patře. V tom r. 1859 bydlila paní V., jíž několikrát se zdálo, že k ní někdo přistoupil a ji vybízel: »Hledej, kopej, ve sklepě jest poklad.« Konečně sen pověděla příbuzným, kteří tedy šli do sklepa kopat a hledat pokladu. Vskutku tam našli uprostřed pod dubovým poklopem okrouhlý otvor do neznámé místnosti spodní; vstoupili tedy tam po žebříku a našli v dolejším sklepení začátek chodby směrem k věži. Že světla jim špatně hořela a nechtěli se pouštěti do další práce, všeho nechali. — Když po letech dům byl zbořen — vystavěnať tu již nová loď chrámu — přišlo se i na tu chodbu, a po Hradčanech se vypravovalo, že tam nalezena byla truhla se zlatým kostelním nádobím. Vskutku byl tam nalezen kalich. (Dle zprávy sochaře p. K. Vlačihy, příbuzného oné rodiny.)

R. 1721 dne 4. července zde byla konána veliká slavnost, když Jan Nep. prohlášen byl za blahoslaveného.

Do chrámu Svatovítského dostavilo se tehdá téměř veškeré duchovenstvo z Čech, šlechta v přehojném počtu, universita pražská, městské rady tří měst pražských, cechové, sbory a spolky i nesčíslné množství věřícího lidu z Čech, Moravy a jiných zemí. Císařovna Alžběta, vracejíc se toho času z Karlových Varů, zdržela se za tou příčinou v Praze, aby vzácné této slavnosti přítomna býti mohla. Tělo mučenníkovo nesli střídavě preláti, kanovníci, professoři universitní a farářové měst pražských na oltář, arcibiskup hrabě Kuenburg pak neporušený jazyk jeho v nádobě křišťalové; za arcibiskupem kráčela císařovna, provázena jsouc přítomnou šlechtou českou. Rakev s tělem blahoslavence postavena na vyvýšeném místě mezi dvěma oltáři pod baldachýnem na místě, kdež jest podnes, kdežto jazyk světcův uložen byl v kapli Svatováclavské. Ve chrámě Svatovítském slouženo toho roku ke cti Jana Nep. 50.672 mší sv. a v dalších pěti letech 327.001 mší, kdežto k sv. přijímání v těch letech přistoupilo u oltáře blah. Jana Nep. 7,286.477 věřících.

Druhá slavnost svatojanská se konala po osmi letech, když blah. Jan Nep. vyhlášen byl bullou papežskou 19. března 1729 za svatého. Tehdy arcibiskup hrabě Kuenburg vydal pastýřský list již na jaře a pro rozsáhlé přípravy ustanovil k slavnosti té dny od 9. do 16. října 1729. K velkolepé oslavě této oděla se královská Praha v roucho slavnostní a zvláště vyzdoben byl vně i zevně chrám Svatovítský, že podobné nádhery a skvělosti posud neviděl. Z veškeré země České, z Moravy a Slezska i z jiných zemí

vydalo se do Prahy nesčetné množství šlechty i vynikajících osob, na sta procesí směřovalo se všech stran do hlavního města království Českého, tak že hostince ve městě nestačily návalu cizincův a každý dům pražský měl tehdáž mnohokrát více obyvatelů než jindy; tisíce poutníků pak nocovalo po celou oktávu buď na kamenném mostě, buď na stupních chrámů neb v ambitech a dvorech klášterů. Všude v ulicích ozýval se zpěv procesí, z nichž větší měla i své sbory hudební.

V první den slavnosti v neděli dne 9. října časně z rána přenesl světící biskup šl. Mayern jazyk sv. Jana Nep. z chrámu svatovítského do kostela strahovského, před nímž byla slavobrána zřízena. Tam shromáždilo se veškeré duchovenstvo pražské s arcibiskupem v čele, veškeří král. místodržící a zemští hodnostové, množství šlechty, primátoři a purkmistři měst pražských s konšely a úředníky a nepřehledné množství věřícího lidu. Z chrámu strahovského pak vyšlo slavné procesí, v němž arcibiskup držel skvostný relikviář s neporušeným jazykem sv. Jana Nep. Duchovenstvo v průvodu neslo vesměs rozžaté svíce, vyšší úřednictvo hořící pochodně. Za hlaholu zvonů a hřmění děl bralo se procesí do chrámu svatovítského, kde opat strahovský Marian Herrmann měl kázání německé a svatovítský kanovník Jiří Chřepický venku před chrámem kázání české; po kázání sloužil biskup šl. Mayern slavnou pontifikální mši sv. u hlavního oltáře, na němž byl i jazyk v křišťalovém relikviáři vystaven. Odpoledne následovalo kázání latinské, slavné nešpory a požehnání. V paláci arcibiskupském rozdáván po celý den chléb a maso a připravena hojnost vína bílého a červeného, jehož se každý dle libosti napiti mohl. Večer toho dne byla veškerá Praha i s král. hradem slavnostně osvětlena, na veřejných náměstích hrála hudba a skvěle ozdobenými ulicemi, v nichž množství slavobran, jehlanců a sloupů stálo, proudily statisíce lidu. Na mostě, na němž byla nad sochou sv. Jana Nep. postavena kaple tisíci světly zářící, byla tlačenice tak velká, že na řece musili se lidé převážeti na četných lodích, aby se na druhý břeh dostali. Po řece se projížděly nesčetné osvětlené lodice s hudebníky a zpěváky, na ostrově Střeleckém pak vystupovalo tisíce raket do povětří a postaveno tam 30 děl a množství hmoždířů, z nichž se po celou oktávu střílelo.

Toto osvětlení města opakovalo se každého večera, pokud osmidenní slavnost trvala, za dne pak byla vedena do chrámu Svatovítského k oltáři sv. Jana Nep. nesčetná procesí, jak z jednotlivých krajů českých do Prahy přicházela. V pondělí přibyla procesí z Berounska, z Plzeňska a z Klatovska, jež 59 farářů provázelo a v nichž 128 korouhví neseno bylo. V úterý vedlo 31 farářů procesí z Kouřimska a Čáslavska s 58 korouhvemi; ve středu přibylo 121 farářů s průvody z Prachenska a z Budějovicka, jež měly s sebou 148 korouhví a 31 sborů hudebních. Ve čtvrtek vítala Praha procesí z Boleslavska, jež provázelo 77 farářů a nad nimiž vlálo 258 korouhví a s nimiž šlo 15 sborů hudebních; v sobotu konečně přišli poutníci Žatečtí, Litoměřičtí a Chebští, majíce v čele 52 farářů a 115 korouhví. Všem těmto poutníkům bylo v kostele svatovítském a na prostranství před ním denně dvakrát kázáno a to jazykem českým i německým. V poslední den slavnosti v neděli dne 16. října vytáhla veškerá posádka vojenská a měšťanské sbory pražské na náměstí Hradčanské, po němž konáno slavné procesí s tělem sv. Jana Nep.; křišťálovou rakev nesli střídavě kanovníci, preláti, členové akademického senátu vysokých škol pražských, městští faráři a konšelé všech měst pražských. (Viz Svátek, Dějiny Čech doby nové.)

V té době na ohromné zdi uzavírající prozatímní délku chrámu k západu Jan F. Schor vymaloval velikou fresku. (Týž professor inžen. školy udělal sedm plánů na obnovu chrámu; štěstí, že k tomu tehdy nedošlo, protože tehdy nerozuměli gotice.) Freska představovala říši nebeskou; sv. patroni čeští zvláště byli vyznačeni. Malby ty zničeny byly r. 1757 při obležení pruském; potom Václ. Kramolin a Jos. Hager* vymalovali obraz nový, jenž z části trval do našeho věku.

R. 1753 v noci na nádvoří u kostela stál na stráži granátník. O dvanácté hodině zazářila všecka okna chrámu a slyšeti bylo hru na varhany. Po chvíli se otevřely dvéře,

* Od Kramolina jsou malby v ambitě chrámu Panny Marie ve St. Boleslavi a j.; od bratra jeho Josefa jsou dvě malby v Kolíně. — Josef Hager zemřel v Praze r. 1780; mimo tuto fresku a mnohé na venku vymaloval též obraz sv. Cecilie nad hudebním chorem u sv. Mikuláše-III. — Fresky ony viděti poněkud na obr. str. 295.

a vysoká postava se ubírala k vojínovi, před nímž vysypala hrst pšenice. A zmizela. A následující noci ve 12 hodin podivný úkaz se opakoval; ale místo obilí postava tajemná vysypala hrst peněz. Třetí pak noci voják si dodal srdce a na postavu, když opět k němu docházela, vystřelil. Ale duch kuli zachytil a hodiv ji zpět proti vojínu řekl: »Roku 1754 bohatá žeň, 1755 hojnost stříbra, 1756 válka.« A věštba se vyplnila; po dvou letech hojné úrody nastala sedmiletá vojna. (Dle Weyhrothra.)

R. 1757 Bedřich II., zvaný Velikým, obléhaje Prahu, vandalsky dal schválně stříleti na chrám; od 31. května do 8. června vystříleno na chrám 22.000 pum, ohnivých kulí a kartáčů, které dílem do chrámu vrážely, oltáře, varhany a jiné věci zničily, střechu na 215 místech prorazily, stavitelské ozdoby, jehlance, kružby v oknech, pavlače a přípory zhubily, a pouze ve 3 dnech (6.—8. června) třicetkrát chrám zapálily, kteréžto požáry jen s nadlidským namáháním a nebezpečím života na štěstí vždy ještě v čas uhašeny byly. Po neslýchaném tomto v dějinách bombardování nalezeno bylo v chrámu 770 kulí. (Eckert, Hlavní chrám sv. Víta.) Střelba trvala do 18. června, kdy naši šťastně zvítězili u Kolína.

Tento Bedřich II. u nás podporoval protestanty, aby zvýšil moc pruskou a vliv svůj; o něm mezi evangelíky se mluvilo s nadšením, a i čeští evangelíci ho volali do Čech, modlíce se, aby Hospodin celé království České pod jeho moc přivedl. Viz Rezek, Dějiny prostonár. hnutí nábož.

Po té spoustě 15 let chrám byl opravován, ale jen co bylo nejnutnějšího. Anselmo Luragho, Ant. Kunz a Ant. Haffenecker, kteří dostavovali zámek, pečovali též o chrám. — Leopold II. byl zde korunován 6. září 1791, František I. 9. srpna 1792.

Za válek francouzských každé noci z kostela svatovítského slýchati bylo zpěv a varhany a vídati chrám osvětlený. Povídalo se o tom po Praze, ale nikdo se neodvážil, aby vyzkoumal něco bližšího.

Až kostelník jeden dodav si zmužilosti, zůstal přes noc ve chrámě jsa ukryt, ale tak, aby viděl po celém kostele. A spatřil věci podivné.

Když odbyla dvanáctá, všecky svíčky na oltářích i na lustrech samy se rozsvítily mžikem, varhany zavzněly a chrám se naplňoval lidem ve starém kroji. Potom se otevřely dvéře kaple svatováclavské a z ní vyšel veliký průvod. V čele šli zpěváci, za nimi kanovníci, mezi nimiž kostelník poznal i sv. Jana Nepomuckého, za kanovníky sám sv. Vojtěch v biskupském hávu a s berlou, potom sv. Václav pod korunou královskou a pak mnoho lidí zpívajících: »Hospodine, pomiluj nás!«

Průvod se ubíral až k hlavnímu oltáři, kde sv. Vojtěch sloužil mši a sv. Jan mu přisluhoval. A po mši sv. všichni hlasitě se modlili za českou zemi, a pomodlivše se opět v pořádku se vrátili do kaple sv. Václava, jež sama za nimi se zavřela. Světla zhasla, varhany umlkly, a v tichu kostelník ztrávil hodiny noční až do rána, přemýšleje o divném vidění.

Když pak ráno oznámil, co viděl, všichni uvěřili, že sv. dědicové země české modlili se za vlast.

»Dojímavé zříceniny« chrámu dlouho volaly o pomoc. Konečně horlivou péčí kanovníka Václava Pešiny z Čechorodu* r. 1844 byla zřízena Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta, aby nejen chrám od úplného se zřícení zachránila, nýbrž i dostavěla jej skoro tak, jak zamýšleli za Karla IV. — Ale opravy počaly

* Měl prý již r. 1828 jsa kaplanem na Moravě sen, že má 3 mill. zl. na opravu chrámu; když pak r. 1832 se dostal neočekávaně do Prahy, vzal si opravu chrámu za životní úkol. Mnoho se nastaral, všude klepal a prosil, až byl vyslyšen. Jemu nápomocen byl horlivě hrabě Fr. Thun. — Od Pešiny (1782—1859) jsou spisy: Kapitola hl. chrámu sv. Víta za času sv. Jana Nep., Popsání chrámu sv. Víta, Život sv. Jana Nep. a j. — Rozeznávej dějepisce Tomáše Pešinu z Čechorodu (1629—1680).

teprv r. 1861, když tři leta před tím bylo vydáno provolání ke sbírkám. Zájem větší prý způsobila tehdy kniha r. 1858 vydaná o chrámě tomto v knihkupectví K. Andrea. — Od té doby na náměstí sv. Jiří v »huti« stále se pracuje. Nákladem více než půl millionu provedena byla oprava chrámu dřívějšího, a r. 1873 kardinál Schwarzenberg položil základní kámen k nové části chrámu.

Prvním stavitelem dómu byl Jos. Kranner, jenž zbudoval votivní kostel vídeňský a mnohé jiné stavby; v Praze učinil návrh na pomník cís. Františka a přestavoval východní průčelí radnice. Od r. 1858 bydlil ve Vídni, a do Prahy jen dojížděl dohlížeti na stavbu, již za něho vedl jeho příbuzný Jan Kranner. Krannerové od r. 1726 měli dům »u kameníků« v Janské ul. č. 320-5, Josef Kranner v l. 1835—1858 bydlil v Truhlářské ul. č. 1096-30. Viz Herain str. 161—162.

Kranner zemřev r. 1871 nedočkal se dokončení oprav r. 1873, kteréhožto roku se konala slavnost 900leté památky založení biskupství pražského. Po něm práce vedl syn jeho Jan Kranner, jenž však záhy oslepl i zemřel.

Po něm stavbu řídil od r. 1873 Jos. Mocker* (nar. 1835 v Citolibech, † 15. ledna 1899), jenž za 25 let díla provedl skoro celou západní, novou část chrámu; i jemu nebylo dopřáno dokončiti tuto »zkamenělou báseň«. Na jeho místo nastoupil architekt J. Hilbert. — »Dobudováním chrámu sv. Víta doba naše podá skvělý důkaz, že v hrudi naší nevyhasl svatý zápal pro nejvznešenější poklady člověčenstva, nýbrž že pokud se týká zbožnosti, pravé lásky k vlasti a národu a vřelé úcty k drahým památkám dějepisným a uměleckým, nestojíme níže, než ctihodní předchůdcové naši.« Z provolání Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta.

Vstupme do chrámu! (Viz obr. str. 305.) Posud otevřená část jest vlastně jen vysoká presbyteř budoucího chrámu, jasně osvětlená ohromnými okny; síťová, převysoká klenba spočívá na 14 pilířích. Kolem vede široký ochoz s klenbou křížovou a kolem něho ještě jsou kaple. Presbyteř r. 1873 byla rozšířena o jedno klenbové pole směrem k západu.

Hlavní oltář, 10 m vysoký, vystavěn byl (dle návrhu Krannerova, Mockrem zdokonaleného) z jemné opuky; náklad (přes 30.000 zl.) naň vedl světící biskup Petr Krejčí. Nad stolem oltářním, ozdobeným poprsími proroků od L. Šimka, vypíná se oltář se sedmi kapličkami, jež jsou zakončeny vkusnými baldachýnky; v prostřední stojí kříž, v postranních jsou skřínky s ostatky sv. patronů českých, ozdobené malbami od Jos. Chadta dle návrhu Sequensova. Po stranách oltáře jsou schodiště s krásným zábradlím (k místu na oltáři nad prostřední kapličkou pro vystavování nejsv. svátosti); nákres schodiště i znamenitých gotických svícnův učinil Jos. Mocker. — Po stranách oltáře jsou stolice kanovníkův a trůn arcibiskupský. Zde jest místo, kde králové naši bývali korunováni.

Kazatelna z doby Ferdinanda III. má sice pěknou práci řezbářskou, ale do chrámu gotického ne vhodnou; stojí nad levým krajem schodů do presbyteře a jest proti výšce chrámu nepatrná. Bude zajisté nahrazena kazatelnou novou.

Na straně západní starší stavby uprostřed stojí lavicemi obklopeno mausoleum** královské (viz obr. str. 300.). Hrobku i skvostný náhrobek ten zřídil

* Restauroval též Prašnou bránu, Karlův Týn, zámek Konopištský, mostecké věže, stavěl vinohradský kostel sv. Lidmily, proboštství hradčanské a učinil též plány ke kostelu žižkovskému, což jest jeho poslední větší práce. Ale těžištěm jeho činnosti vždy zůstala stavba nové západní části dómu svatovítského. »Byl gotik jména evropského, znalcem slohu toho jako málo kdo; jeho stavby zůstanou krásnými a význačnými díly přísné gotické architektury. Kamenné pomníky činnosti jeho přetrvají věky, v dějinách českého stavitelství zůstane mu vyhrazeno jedno z míst nejpřednějších a nejvýznamnějších.« — S Mockrem tu dlouho pracoval Arn. Živný.

** Mausoleum, správněji mausolleion, nazývá se skvostná hrobka dle proslulé ohromné hrobky, jež v Halikarnassu ve 4. stol. po Kr. postavena byla králi karskému Mausollovi.

Rudolf II. nákladem 32.000 dukátův. R. 1590 dílo to dokonal Alex. Kolín (Colin) z Belgie († 1612 v Inšpruku) za 32.000 dukátův.

Se všech stran čtverhranného mausolea z bílého mramoru i na vrchu jest krásná práce sochařská; na ploše hořejší viděti postavy Ferdinanda I. a po boku jemu královny choti jeho Anny a syna Maxmiliána. Andílkové drží štítky se znaky a na okraji východním jest mistrovská soška Spasitele vítěze nad smrtí. Na postranních plochách mausolea jsou poprsí Karla IV. a 4 jeho manželek, Václava IV., Ladislava Pohrobka a Jiřího Poděbradského, zde odpočívajících. Mausoleum obklopuje mříže výtečné práce zámečnické, ale na některých místech již porouchaná.

Do mausolea toho r. 1590 přeneseny byly ze staré hrobky ostatky Karla IV. i jiné, jako Ferdinanda I. († 1564) a Anny choti jeho († 1547); těla těchto dvou i Maxmiliána II. († 1576) odpočívají v mausoleu samém, kdežto ostatní rakve jsou ve hrobce, do níž jest

V chrámě sv. Víta.

vchod pod velikým pískovcovým kamenem vedle mausolea na straně od hlavního oltáře odvrácené.

Při prohlídce hrobky r. 1743 nalezeno bylo vedle cínové rakve Rudolfa II. 7 dřevěných. R. 1804 sem byla k své žádosti pochována Marie Amalie,* vévodkyně Parmská, jež v Praze zemřela. O tehdejším otevření hrobky zajímavou zprávu dle zápisů svědka najdeš v Lumíru 1861 str. 851. a v Čas. Mus. 1880 str. 16. Chrám svatovítský byl tehdy stále lidmi přeplněn, jak se rozneslo, že hrobka byla otevřena. Ač 15 granátníků stálo kolem hrobky, přece mnozí i tam se dostali. Když sňali víko s rakve Karla IV., všichni padli na kolena, vzlykali, plakali; a najednou slyšeti bylo hlasité volání: »Ach Karle! Vstaň a pohlédni na opuštěné, utlačené Čechy!«

R. 1824 František I. dal důkladně prozkoumati hrobku a sám ji navštívil; o prohlídce té zvláštní zprávu podala komisse, v níž byl též Dobrovský.

* Byla dcera cís. Marie Terezie a opustivši vévodství Parmské, od Francouzů zabrané, v prosinci r. 1802 přijela do Prahy. Na tichých, melancholických Hradčanech tak jí se zalíbilo, že tu přála si býti pochována; dostalo se jí toho teprv po několikáté žádosti její, ale srdce v zlaté urně dovezeno do císařské hrobky u Kapucínův ve Vídni.

Projdeme si kaple kolem presbyteře; jmenují se dle svatých, jimž jsou tu zasvěceny oltáře, nebo dle rodin šlechtických, které si v nich zřídily hrobky. Pohřbívalo se i v kostele i před jeho západní stranou venku až do Josefa II. — Počneme po straně evangelijní od vchodu postranního u Vikárky.

Kaple sv. Zikmunda sluje též Černínská, že jest tu hrobka hrabat Černínův, ale i Vratislavův a Vřesovcův. Kaple uzavřena jest z polovice krásnou mříží z r. 1734. Zde Karel IV. uložil r. 1365 ostatky sv. Zikmunda († 524), přivezené z Francie; tělo bylo v rakvi stříbrné, hlava ve schránce zlaté, ale nehodný syn Zikmund r. 1420 obral i hrob svého patrona. Nyní tělo sv. Zikmunda spočívá v barokovém oltáři; nad tabernakulem jest pod sklem hlava sv. Konstancie, manželky sv. Zikmunda. Sem putovala choť Karlova Alžběta (Eliška) Pomořanská* r. 1371, když manžel její těžce stonal na Karlově Týně, za zdraví jeho vroucně se modlila a obětovala 8 misek ryzího zlata.

Po ohni r. 1541 na omítce byla vymalována od Hanuše Tirola legenda o sv. Zikmundu; porušena byla však při stavění nového oltáře v 17. stol. — Krásné malby na dvou oknech** zdejších dle nákresů Sequensových a Mockrových byly provedeny v Inšpruku; okna jsou dar Václ. Moravce a choti jeho Johanny roz. Küffrové z Asmanville.

Vedle oltáře při zdi jest náhrobek Heřmana Černína († 1651) a hned u něho náhrobek Silvie markraběnky Badenské († 1664). Tvarem od nich se liší třetí zde náhrobek z červeného mramoru; nápis hlásá, že tu leží Zikmund Bathori, jenž zemřel r. 1613 v Praze. Byl to vévoda Sedmihradský, jenž se zřekl vlády ve prospěch císaře Rudolfa a dostav od něho roční důchod, bydlil v Libochovicích, ač později nerad; náhrobek mu postavil jeho komorník po 16 letech.

Druhá polovice kaple jest nyní otevřena, poněvadž jest tu po dobu stavby zatímní vchod do kostela; v té části jest bohatý náhrobek (postavený dle návrhu stavitele Frant. M. Kaňky) z červeného a bílého mramoru Humprechta Jana Černína († 1682), a vedle výše náhrobek Jana Oldř. z Rabštejna († 1570). Nad bývalým vchodem se strany západní jest na zdi veliký obraz; s obou stran kříže viděti postavy Ferdinanda II. a jeho dvou manželek i dvou dcer, cís. Ferdinanda III. a bratra jeho Leopolda. Vedle dveří jsou náhrobky rytíře Proskovského z Proskovce († 1567) a rytíře Mayperga († 1548); oba zahynuli ve válce s Turky, i viděti jest šipku zaraženou do čela postavy na náhrobku. V pravo jest náhrobek cís. komorníka Jiř. Spoura z r. 1542.

Vedlejší kaple sv. Michala jest dosud sakristií; uprostřed klenba spočívá na těžkém pilíři; tak vznikají dvě polovice, obě se svislým klenutím. Jest to mistrné dílo Beneše Rieda r. 1493. — Mezi drahými rouchy bohoslužebnými (chovanými zde i v klenotnici) uvedeny buďtež ornáty zhotovené z korunovačních šatů cís. Eleonory, choti Ferdinanda II., a cís. Marie Terezie, ornáty darované od Marie Terezie Bourbonské, dcery krále Ludvíka XVI. — Na 2 stěnách jest 16 obrazů arcibiskupův v prostých rámech; poslední kard. Schönborna.

Odtud vstupuje se po točitých úzkých schodech do hořejší místnosti, kde jest proslulá klenotnice*** či pokladna chrámová; osvětlena jest dvěma okny naproti vratům

---

* Tato poslední choť Karlova, jejíž obraz jest zachován v kapli sv. Václava, vynikala neobyčejnou silou; v Hradci Králové, kde po 15 letech vdovství zemřela, chovají po ní tři tobolky, 24 lžíce a pás, jejž jí daroval choť s nápisem: »Na tom světě žádná jiná.« Viz Domečka, Památky po královně Elišce.

** Okno záp dnější s polovice jest zastavěno z venku přístupem k severnímu schodišti na galerii chrámu; na schodiště to odtud vedou dvířka.

*** O pokladu tom viz Mádl, Zl. Praha VIII. (1891) několik pokračování; Eckert I. 48., Lehner, Poklad hlavního chrámu sv. Víta. Method II., kde jest i několik vyobrazení, Arch. Pam. XX. (Podlaha a Šittler). Již Tomáš Pešina z Čechorodu (1629–1680) o tom psal v dílech Phosphorus septicornis a Thesaurus in lucem protractus. Nejnověji Ed. Šittler a dr. A. Podlaha vydali o pokladě tom nádherné dílo v Soupise, vydávaném od Akademie.

mezi domy č. 4. a 2. n. v ul. Vikářské. Zde jmenuji jen zlatý pacifikál s pouzdrem na ostatky, mnoho relikviářů různé podoby, stříbrná poprsí sv. Anny, sv. Víta a sv. Ludmily, zlaté monstrance, sošky Panny Marie ze slonové kosti, skvostný korunovační zlatý kříž s částkou kříže Kristova, památky po sv. Vojtěchu, misku z vyhloubeného onyxu, meč sv. Václava, jímž naposledy Ferdinand Dobrotivý pasoval rytíře svatováclavské, meč sv. Štěpána, část rukopisu evangelia sv. Marka, vzácné rukopisy s miniaturami. Z množství ornátů zajímavé jsou jeden s ozdobami ze slámy, druhý s okrasami z rybích šupin. Ve zvláštní skříní jest v skvostné monstranci jazyk sv. Jana. Ve skříni proti dveřím dole je uložena nyní drátěná košile sv. Václava.

Mezi drahocennými ostatky svatých v kostele svatovítském dle víry zbožného lidu se chová též »sv. Baltazara krále díl tejle, který prý Karlovi IV. Fridrich, arcibiskup kolínský, leta 1372 daroval. Při tom částky zlata, kadidla a myrhy od tří králů Kristu pánu obětované se nacházejí; odkud ale přivezené jsou, věděti se nemůže. Dále tam byla veliká stříbrná ratolest palmová bohatě pozlacená, kterou v neděli květnou jeden z pánův téhož kostela prelátů po posvěcení palem při processí v ruce nosívá, a v té stříbrné palmě spatřuje se dosti patrný díl té palmy, kterou anděl P. Marii před její smrtí přinesl. Mimo to dva trny z koruny, kus houby, několik kousků z prostěradla, do kterého tělo Krista Pána po smrti zaobaleno bylo . . . kus prutu Mojžíšova a kus prutu Aronova, dva hřeby z archy Noemovy« atd., jak vážně vypravuje Beckovský.

V pokladě tom se ukazují také dva starožitné rohy lovecké s krásnou prací řezbářskou; byly prý báječného reka Rolanda a mají takovou vlastnost, že zvuk z nich jest slyšeti na mnoho mil. Když jednou u sv. Víta všecky zvony byly ohněm zkaženy, prý svolával se lid k pobožnosti troubením na tyto rohy.

O polovici menší než dvě kaple předcházející jest kaple Nostická či sv. Anny, skvostně upravená r. 1878—1880 Jednotou Krasoumnou a uzavřená mříží z r. 1733. Pískovcový gotický oltář (dle návrhu Mockrova) má sochy sv. Anny, Lukáše a Methoděje z bílého kamene od Ed. Šimka. V oltáři jest zadělán pod sklem starožitný relikviář (plenář) s votivním obrazem na stříbře z r. 1266; býval prý v Trevíru (Trieru) a r. 1846 byl koupen a sem darován od hraběte Jos. Nostice. Viz soupis památek, Poklad svatovítský str. 67. Na straně východní jsou zbytky oltáře z doby Karlovy, vedle schránka sv. olejů ve zdi. Malby na stěnách (výjevy ze života sv. Anny a P. Marie) dle návrhu prof. J. Swertsa provedli Fr. Ženíšek, Boh. Roubalík, Em Lauffer a Fr. Čermák; dekorační část navrhl Šulc, provedl Krüger. Krásná malba na skle v okně představuje rodokmen P. Marie, dle starého způsobu znázorněná stromem vyrůstajícím z prsou praotce Jesse dole ležícího. — Vedle hrabat Nosticů, po nichž kaple se nazývá, měli tu hrobku i Žďárští ze Žďáru; také tu jest pamětní deska papežského nuncia Octavia de sancta Cruce, jenž r. 1581 zemřel v Praze. — V kapli této stával krucifix, jenž r. 1278 krví se potil; Beckovský dí, že kříž ten »od pobožných křesťanů se pilně navštěvuje a v uctivosti velice drží.«

Naproti kapli mezi pilíři ochozu jest známá dřevořezba (Útěk Zimního krále) s věrným obrazem Prahy v 17. století. Řezbu tu Ferdinand II. dar. 1629 udělati Jiřímu Bendlovi st. Charakteristický jest nápis: Irruit super eos forl. mido — Padla na ně hrůza. Družina králova tu prchá po Starých schodech zámeckých, Malou Stranou, po mostě a dále Starým a Novým městem ke bráně. Doporučuji obraz ten zvláštní pozornosti přátel Prahy; ovšem osvětlení není dostatečné.

Kaple sv. Cyrilla a Methoděje či Moravská i Kinských i Pernštýnská nebo sv. Štěpána i sv. Martina. Říkají též arcibiskupská, že tu jest uprostřed dlažby hrobka arcibiskupů, zřízená hrab. Ant. Petrem Přichovským († 1793), od něhož počínaje tu arcibiskupové pochovávání.

Jeden ze 6 náhrobků Přemyslovcův v kostele sv. Víta.

Zde jest na l. od překrásného skládacího oltáře dobře zachovaný náhrobek (z červeného mramoru) Vratislava z Pernšteina, jenž dal si jej sám postaviti deset let před smrtí. Byl to kancléř Rudolfa II. — V oknech jsou malby na skle roku 1879 pořízené dle návrhu Fr. Sequensa a Mockra nákladem hrab. Bedř. Thuna, předsedy Svatovítské jednoty, choti jeho i kanovníka Ant. Janďourka. — Před kaplí (mříže z r. 1733) v dlažbě* jest vyšlapaný již náhrobek děkana Tomáše Pešiny z Čechorodu.

Kaple sv. Jana Křt. sluje též Arnoštovou, že ji vystavěl svým nákladem Arnošt z Pardubic (viz str. 26.) r. 1352; byla tak chatrná, že při obnově chrámu za našich let bylo třeba od základů ji stavěti znova.

Na krásném kamenném oltáři (dle návrhu Krannera a Mockra) jest soška sv. Jana Křt. od V. Levého a sošky sv. Cyrilla a Methoděje od Myslbeka.

Zde počínají hrobky panovníků českých; v této kapli jsou náhrobky Přemyslovcův Bořivoje II. († 1124) a Břetislava II. († 1100) jichž ostatky sem přenesl Beneš Krabice na rozkaz Karlův ze starého chrámu r. 1373. Mají je za dílo Parléřovo; všecky tyto náhrobky mají skoro touž podobu. Viz obr. str. 308.

Nad hrobem Bořivojovým za sklem se chová dřevořezba (Ukřižování Páně), prý od Albr. Dürera. Na mramorovém podstavci tu stojí skvostná práce t. zv. Jerusalemský svícen, jenž dle pověsti pochází z chrámu Šalomounova; když totiž Římané dobyli Jerusalema r. 63, Milánští odnesli si jej s jinou kořistí. Přinesen pak prý byl k nám z Milána r. 1162; podstavec přidán byl r. 1395, nevhodný hořejšek r. 1641 od arcivévody Leop. Viléma, biskupa vratislavského. Viz Svátek, Legendy str. 55.

Prostřední okno má malbu dle nákresů Jos. Trenkwalda, dvě postranní dle návrhu Ant. Lhoty od J. Quasta; na levé náklad vedl Prokop Racenberk, na pravé dobrodinec neznámý. Pod těmito okny postranními jsou mramorové náhrobky arcib. Ant. Brusa († 1580) a Mart. Medka († 1590). — Proti kapli u pilíře presbyteře má náhrobek Kryštof Guarinonius, osobní lékař Rudolfův († 1604), na jehož soukromou akademii lékařskou z daleka přicházeli lékaři studovat. — Mezi pilíři za zpovědnicí visí obraz sv. Jana Nep. před králem Václavem IV.

Kaple nejsv. Trojice i sv. Lidmily či Křížová či Císařská (že náklad na ni vedl sám císař Karel IV.) z r. 1368. Kaple ta stojí právě v ose chrámu; v ní r. 1866 po válce a r. 1879 při jubilejní slavnosti vystavena byla křišťálová rakev sv. Jana Nep.; náklad na obnovení kaple té poskytla Česká spořitelna.

* »Když r. 1680 do kaple samé podle svého přání pohřben býti měl dějepisec a kanovník Tomáš Pešina z Čechorodu, a když proto v té kapli dlažba byla vyzdvižena, klenutí se našlo, které když se otevřelo a světlo spouštělo, vynašlo se a spatřilo, že ten tak slavného rodu Pernštejnského pohřební sklipek cínovými velikými rakvemi jest vyplněn; proto velebná kapitula přinucena byla tělo téhož kapitolního děkana před tou kaplí počestně pohřbiti a na místo pohřebné mramorový kámen s nápisem položiti.« (Beckovský.)

Kamenný oltář od Krannera a Em. Maxa zbudován byl nákladem cís. Ferdinanda Dobrotivého; oltářní stůl ozdoben postavami Bořivoje I., sv. Václava, Spytihněva I. a Vratislava I. i erby rakouským a sardinským. Nad schránkou, v níž se chová lebka sv. Lidmily (pod korunou s 1800 perlami), nalezená po požáru u sv. Jiří r. 1142, stojí překrásná socha sv. Lidmily od Em. Maxa, dar královny Marie Anny r. 1845. (Ale nyní oltář ten uschován v nové části stavby.)

Okno prostřední (nákladem cís. Ferdinanda) má malby od J. Quasta dle návrhu Führichova, druhá dvě od téhož malíře dle návrhu Scheiwlova; náklad na tato vedli světící biskup Petr Krejčí a kapitula, jméno dárce okna prostředního není uvedeno, jest prý zapsáno »v knize života«. — Zde jsou náhrobky v pr. Břetislava I. († 1055) a v l. Spytihněva I. († 1061); vedle Břetislava pochována též manželka jeho Jitka. Jest tu i hrobka (z r. 1621) pánů Berků z Dubé a proto říkali též kaple Berkovská; v hrobce zde leží i poslední Berka, Lev Burián († 1626). Zde též (český náhrobní nápis ve dlažbě) jest pochován Zdeněk Lev z Rožmitálu, slavný cestovatel († 1535).

Nad mříží vysoko rozepjat trámec a na něm dle starobylého způsobu socha ukřižovaného Spasitele se sochami sv. Jana a P. Marie; práce to hradčanského řezbáře Daniela z r. 1621 dle staršího sousoší, jež tu zničil Skultetus.

V dlažbě ochozu před kaplí jsou zašlé náhrobní kameny 14 biskupů pražských (z let 1067—1301), jichž ostatky sem přenesl také Beneš Krabice z Veitmile r. 1374.

Proti kapli za hlavním oltářem jest hrob sv. Víta* s novým oltářem a sochou od Em. Maxa; v oltáři jsou uloženy ostatky sv. Víta. Za oltářem mezi pilíři (viz obr. str. 309.) jest krásná mříže, podobná mříži v kapli sv. Kříže na Karlově Týně.

Kaple Zvěstování P. Marie či Saská, poněvadž na ni vedl náklad zeť Karlův, saský kurfiřt Rudolf (viz Saská ul.); jest tu na zdi v l. kamenný znak saský. Říkali též Šternberská po rodě tom, jenž tu si založil r. 1621 hrobku i zřídil oltář Zvěstování P. Marie, zvaný též oltářem sv. ostatkův, protože tu jsou ostatky asi 100 svatých. Na oltáři tom bývá vystavena o pouti sv. Jana zlatá monstrance s neporušeným jazykem, jindy chovaná v klenotnici. Zde jsou náhrobky Přemysla Otakara I. a II.,** oba porouchané při bombardování r. 1757;

Hrob sv. Víta za hlavním oltářem.

* Když r. 1619 ohavně byl pustošen chrám svatovitský, Skultetův švakr dvěma mužům rozkázal, aby zničili také hrob sv. Víta. Ale sotva dopověděl, na zemi padl, zuby skřípěl a strašlivě řval; a najatým těm lidem ruce zdřevěněly. Skultetův švakr pak sotva z chrámu vynesen do blízkého domu, »v malé chvíli svou nešťastnou duši vypustil«. Dělníci však »jakožto v tom bezbožném skutku méně vinni po několika dnech předešlého zdraví dosáhli«. Na nešťastném však Skultetově švakru tehdáž starodávné české přísloví pravdivě se vyjevilo: »Kdo hrob sv. Víta boří, snadno se pekla doboří.«

** Na náhrobku Otakara II. je viděti dokonale propracovanou helmu s klenotem; máť helma dvě orlí křídla a na nich množství lipových lístků dolů obrácených. (Teige.)

na památku tu visí na l. pilíři koule pruská. Pod náhrobkem Otakara I. byly uloženy vnitřnosti Rudolfa II.; dále byl pohřben Oldřich Pancéř z Michnic († 1545).

Náklad na malby v oknech (dle návrhu J. Mockra a Fr. Sequensa) vedli hraběnka de Saint-Quentin a svět. biskup K. Průcha. — Mříže kapli omezující pochází z r. 1731. — Před kaplí v ochozu leží světící biskup Jan J. Dlouhoveský z Dlouhé Vsi († 1701). Byl od r. 1667 farářem v Týně, po roce se stal kanovníkem, r. 1674 proboštem a po 5 letech suffragánem. Napsal mnoho spisů českých a založil emeritní dům pro sestárlé kněze na své vinici ve Slupi.

Kaple Vlašimská (že ji vystavěl asi r. 1365 arcib. Jan Očko z Vlašimě) sluje též Navštívení P. Marie, jinak sv. Erharda i sv. Otilie i sv. Jana Nep. — Na oltáři jest krásný obraz P. Marie Pomocné od Brandla z bývalé kaple sv. Vojtěcha, před tím v bývalé kapli Panny Marie na Marianských hradbách; stojí tu také čtyři stříbrná poprsí svatých, jež bývala na hlavním oltáři*. Pod stůl oltářní r. 1880 uložena

Náhrobek sv. Jana Nepomuckého.

byla prozatím truhlice olověná (z r. 1396) s ostatky sv. Vojtěcha a sv. pěti bratří, jež r. 1880 nalezena byla ve hrobce zrušené tehdy kaple sv. Vojtěcha prostřed kostela. Skříňka ta byla v rakvi dubové a ta v jiné, pokryté olověným plechem. Při zdi západní (v pr.) stojí znamenitá, bohužel porouchaná práce, náhrobek arcib. Jana Očka z Vlašimě († 1380). Vedle pod pravým oknem jest zazděn kovový náhrobník Lumily Berkové provd. hrab. Thurnové († 1582). — Na okna r. 1870 náklad vedl probošt Ad. Würfel; malby provedeny jsou dle návrhů Petra Maixnera a Rud. Müllera. Na stěnách kaple jest viděti stopy staré polychromie z doby Karlovy. — Mříže u kaple pochází z r. 1731.

Proti kapli jest světoznámý náhrobek sv. Jana Nep. ve Vídni zhotovený r. 1736 dle návrhu dvorního stavitele Jos. Em. Fischera z Erlachu. Nad rakví stříbrnou, v níž se chovají ostatky sv. Jana v rakvi křišťálové, klečí socha světcova, korunovaná souhvězdím z démantů; rakev stříbrnou nesou velicí dva stříbrní andělé. Viz str. obr. 310.

* R. 1804 bylo nařízeno, aby duchovenstvo odevzdalo do mincovny všecko zlaté a stříbrné náčiní kostelní, pokud ho není nutná potřeba. Arcibiskup, jenž dal krátce před tím zhotoviti ta poprsí nákladem 25.000 zl., vykoupil je potom za 14.000 zl.

Na spodku z černého mramoru jsou dvě bronzové pozlacené desky s vypuklými obrazy mučení a smrti sv. Jana. Kolem jest mramorové zábradlí se stříbrnými svícny a stříbrnými sochami Mlčenlivosti, Pokory, Lásky a Poslušnosti; sochy ty a svícny daroval světící biskup Zdeněk Chřepický z Modliškovic.

Hmotná cena stříbra jest více než 200.000 zl., váha stříbra 2072 kg, náklad byl pořízen sbírkou, k níž myšlenka vznikla při veliké slavnosti svatojanské r. 1729. Ale již před tím tu byl oltář.

Výše čtyři stříbrní andělé (práce pražského stříbrníka Ign. Nováka z r. 1771 nákladem probošta Frant. Strachovského ze Strachovic) drží baldachýn nad hrobem.

Mezi tímto hrobem, jenž jest zároveň dvojitým oltářem, asi na světě z nejdražších, a kaplí prve jmenovanou jsou v podlaze dvéře do hrobky,* v níž do Josefa II. sloužívali mši sv.; zde odpočívalo tělo sv. Jana od r. 1393 do r. 1721.

Hrob sv. Jana neutrpěl žádné pohromy při střelbě r. 1757; r. 1810 měl býti odevzdán do mincovny; ale na prosbu kapituly císař František ho ušetřil; r. 1866 před příchodem Prusů odvezen byl do Solnohradu. Okolo hrobu visí na třech stranách 27 lamp stříbrných a jedna zlatá; o té se vypravuje: »Když ještě studenti nosívali meče a kordy, v Praze na studiích byl též jinoch ze Sas. Šel právě do školy, když, jda po chodbě, uviděl kuchaře, an chystá se zabiti krocana. Veselý student mečem svým krocanovi sťal hlavu a neotřev krve se své zbraně, zastrčil ji do pochvy a spěchal do školy. Tam na dlouhé chodbě právě dva studenti o něco se pohádavše do sebe se dali, až jeden padl; a vinník utekl. Než onen student se vzpamatoval, stráž přišla a jej zatkla za vinníka; nadarmo se vymlouval, že pravý pachatel utekl, a mrtvý svědčiti mu nemohl. Již byl přiveden na popravu, když na popraviště přistoupil kněz podobný sv. Janu Nep. a pláštěm svým odsouzence přikryl; a tu zmizel kněz i student.

A student ocitl se ve svém vzdáleném domově; zaradovali se rodiče a z vděčnosti k oltáři toho světce poslali zlatou lampu, jež tam posud visí mezi stříbrnými.

Lampu tuto zlatou vida jednou chudý pražský zlatník zatoužil po ní; a po tři noci pak se mu zdálo, že sv. Jan Nep. mu se zjevil a pravil, aby si lampu vzal. Ukradl ji tedy v noci a rozbiv, prodal. Od té doby lépe se mu vedlo, že mohl novou lampu tam pověsiti; ale když přišel do kostela, nalezl zde lampu starou, zázrakem nahrazenou, aby krádež jeho nebyla vyzrazena.

Když jindy dva zloději sem v noci se vloudili, aby zlatou lampu ukradli, stala se jim neviditelnou, že jí nenašli; přišli prý do chrámu zcela bez obleku proto, že tehdy na noc chrámu hlídali dva psi, kteří se bojí člověka nahého.

---

* Roku 1540 »v kostele sv. Víta na hradě kámen na hrobu sv. Jana Nepomuckého olejem se potil a tím olejem rozliční nemocní uzdraveni byli«. (Beckovský.) — Roku 1619 po zpustošení chrámu svatovítského hofmistr pážat královských, »Angličan rozený, všech katolíků nepřítel úhlavní« přivedl dva zámečníky, aby mříže u hrobu sv. Jana Nepomuckého rozbili. Ale jeden z nich řekl: »Pane, toho já neučiním, neboť vím, že to místo předivné jest, a raději k své práci domů se navrátím, nežli bych pro takový účinek měl od Boha trestán býti.« To pověděv z kostela odešel. Ale druhý zámečník mříž na jedné straně odtrhl, a tu hofmistr onen »na hrob potupně vskočil: ale sotva na něj došlapil, ven z něho hned vyhozen byl, jako by ho dva silní muži s největším násilím byli vyhodili. Hubou do země padnuv na ní bez obrany jako polomrtvý ležeti zůstal a strašlivě řval. Když se přístojící tázali, co by ho bolelo, nic jiného neodpovídal, toliko to: »Ach, moje nohy, ach, moje nohy!« Po chvíli chtěje se země povstati, hned zas padl a strašlivěji vykřikl: »Již celý hořím, již celý shořím!« Když ho vynesli, neustále řval, až při západu slunce svou duši nešťastně vypustil. Zámečník pak onen také padl a údy vládnouti nemohl, až k sobě přišel a skutku svého želeje předešlého zdraví nabyl.« Tak vypravuje Beckovský, u něhož také najdeš, jak podivně potrestána byla hofmistrině královnina, která též se rouhala hrobu sv. Jana. O oltáři sv. Jana vypravují ještě tuto pověst. Vdova šlechtična měla spor s příbuznými zemřelého manžela o dědictví. Že v Praze dáno bylo za právo straně druhé, napsala si žádost k samému císaři, a aby byl výsledek šťastný, dala sloužiti mši sv. u hrobu sv. Jana a mezi mší sv. žádost svou na oltáři nechala položenu. Bylo po mši sv., ale žádost ta tam. Napsala tedy novou prosbu a zase tak učinila; když pak kněz mši sv. dosloužil, objevila se vedle druhé prosby i první s podpisem císařovým a rozhodnutím v její prospěch. U soudu pravost podpisu uznali, avšak přece dali se poptati ve Vídni; a tam shledáno, že spis vdovin přinesl neznámý kanovník a císaře přesvědčil o právu zbožné vdovy. (Svátek, Pražské pověsti a legendy str. 66.)

Oratorium královské.

Kaple sv. Maří Magd. či Valdštýnská, druhdy Přechova po kanovníku Přechu (Předvoji) († 1358). Z Valdšteinů zde také leží arcic. Jan Bedřich († 1694). Na stěnách viděti stopy staré malby; posud tu stojí jen zatímní, skrovný oltář. Kdežto kaple předešlé počínaje Moravskou, jdouce do oblouku, mají po třech oknech, zde jest pouze jedno, jako v protější Nostické; malbu okna tohoto dle návrhu Sequensova a Mockrova dal udělati hrabě Arnošt z Valdšteina.

Naproti mezi pilíři vysokého kůru viděti jest druhou, též zajímavou dřevořezbu Bendlovu, představující obrazoborství v chrámě sv. Víta za Bedřicha Falckého r. 1619.

Místo kaple vedlejší jest postranní, nízký vchod a nad ním slavné dílo Beneše Rieda oratorium královské z r. 1493; do něho vede ze zámku chodba na dvou obloucích o jednom pilíři. Na západ od této chodby venku stojí věž,* v níž jsou schody točité na střechu chrámu. Tu na blízku při venkovské zdi chrámové jest náhrobek sv. Jana Nep., práce Fr. Platzera.** — Práce oratoře jest vladislavského slohu; zvláště pozornost poutá svislý nosič s vladislavským W. Zábradlí, obnovené r. 1878, jest ozdobeno znaky českým, moravským a j. Viz obr. str. 312. Na oratoři jsou dvě místnosti se sochami od Ed. Veselého a obrázky andělův od Sequensa. Pod oratořem jest starý kříž z bývalého kláštera na Františku.

Kaple sv. Silvestra či sv. Šimona a Judy úplně jest otevřena do kostela. Na oltáři jest vzácná památka z doby Rudolfovy, kříž s tělem Spasitelovým, jejž při řádění r. 1619 zachránil Vil. Popel z Lobkovic a na čas choval ve svém domě. Kříž ten stával druhdy před královskou hrobkou; u tohoto oltáře denně se slouží t. zv. císařské rekviem. — Zde též nad klekátkem visí zasklenný známý obraz »vera icon« (pravý obraz Spasitelův), přivezený z Říma r. 1368 od Karla IV. Pověst dí, že Karel IV. dostav od papeže dovolení, aby si dal udělati kopii slavného obrazu, vzal si originál a tam nechal kopii. Hlava Kristova jest vymalována na dřevě; kolem jest obruba s překrásnými drobnomalbami sv. patronů českých po stranách; dole a nahoře andílkové drží pásy s lat. nápisy; jest to snad dílo Tomáše z Mutiny z doby Karlovy.

Okno s malbou dle návrhu prof. Lhoty pořídil r. 1869 pražský krejčí K. Römisch. Pod oknem r. 1373 uloženy byly ostatky Judity či Guty, choti Václava II. a dcery

* Proto kaple následující má zeď s té strany sříznutou.

** Viz str. 112, kde v pozn. řádek 3. oprav nedopatření »u chrámu« místo »v chrámu«.

Rudolfa Habsburského, bratra jejího Rudolfa a krále Rudolfa zvaného »Kaše« (viz str. 266.). Ostatky ty, marně jinde hledané r. 1824, nalezeny tu byly r. 1870. — Zde též někde pohřben byl biskup Jan III. z Dražic († 1278).

Kaple Martinická a Lobkovická či sv. Ondřeje; zde již v 16. stol. páni ti měli hrobky; v průčelí levý náhrobek pod oknem jest Jaroslava z Martinic, z okna svrženého r. 1618.

Zde býval oltářní obraz, jejž na dřevě maloval Jan Achen († 1615), proslulý malíř, jenž žil po 20 let v Praze; od něho jest skládací oltářní obraz (Archandělé) v kostele Všech Svatých a obraz sv. Moniky u sv. Jiří. V obrazárně Společnosti přátel umění jsou od něho Rozsudek Paridův, Spasitel nesoucí kříž, sv. Kateřina a sv. Barbora. On z Říma do Prahy přivezl Rudolfovi II. proslulé torso Ilionea; císař ten velmi jej vyznamenával a často u něho býval v dílně. (Lumír 1851.)

Uprostřed stěny západní ve výši viděti náhrobek Jana Popela z Lobkovic († 1569); jest to dílo sochaře Vincence Straširybky, r. 1581 objednané, ale teprv r. 1594 po smrti sochařově zcela dokonané. — Naproti při zdi východní stojí znamenitý oltář (Ukřižování Páně) z kararského mramoru od Theod. Achtermanna,* dar probošta Ad. Würfla, jenž oltář koupil v Římě r. 1873 za 20.000 zl. — Krásné malby na stěnách nákladem hraběte Jindř. Clam-Martinice a knížat Jiřího a Ferd. z Lobkovic provedl Sequens, jenž s Mockrem také navrhl malbu v okně, které darovala Magd. Rösslerová z Krásné Lípy. V této kapli pochována byla Barbora Celská, druhá choť krále Zikmunda.

Ve zdi mezi kaplí touto a následující sv. Václava stojí vkusný renaissanční náhrobek Jiřího Popela z Lobkovic († 1590). O pilíř kruchty jest podepřen parukový náhrobek polního maršálka hrab. Leop. J. Šlika († 1723), práce J. Brauna.

O náhrobku Lobkovickém vypravuje Beckovský: »mramorový obraz Božího Umučení a před ním na tom mramoru klečí podobizna Jiřího z Lobkovic, o kterém se v letopisích hodnověrné nachází svědectví, že ten Jiří byl muž svatého života, který když šťastně v Pánu usnul, při farním kostele na panství duchcovském, jemu tehdáž přináležejícím, zvonové Božím hnutím neb, jak obyčejně říkáme, sami od sebe zvonili. — Když při pustošení chrámu sv. Víta 21. prosince 1619 jeden z obrazotepcův obraz ten sekerou porušiti chtěl, velikou záři a blesk ten mramorový obraz Umučení Božího od sebe vydal a tou září byv ten bezbožník přestrašen, na zemi bez obrany padl a jakoby rozumu i zraku pozbyl, na ní více k mrtvému nežli k živému člověku podoben ležeti zůstal; dotud tak na ní ležel, dokud k němu jiní v té nešlechetnosti spolutovaryšové jeho nepřistoupili, se země ho nepozdvihli a ven z kostela nevynesli, který po dlouhé chvíli zas k sobě přišed, všechněm, co se s ním dálo, oznamoval, katolíkem učiněn byl a své živobytí polepšil.«

Dospěli jsme místa nad jiná památného, kaple sv. Václava,** která na straně západní hraničí s novou křížovou lodí. Z části pochází z chrámu dřívějšího; Karel IV. nechtěje z piety rušiti hrobu sv. Václava, pojal jej do půdorysu chrámu nového. Na kapli tu nejvíce vynakládal Karel IV.; bylť to patron jeho i zemský, jenž Čechům pomáhal v bitvách. Viz Václavská ul. — Dostavěna byla kaple r. 1367; rok potom byl dokončen vedlejší jižní portál s komorou nyní korunovační. — Kaple úplně jest oddělena zdí od kostela; na mohutných, silně okovaných dveřích z bronzové hlavy lví visí památný kruh, sem prý přenesený ze Staré Boleslavě, kde sv. Václav umíraje, 28. září r. 935, kruhu toho se zachytil. Lid zbožný líbá kruh i hlavu lví.

* Achtermann (1799—1884) z Vestfálska žil nejvíce v Římě; vyobrazení oltáře jest v Ottově Sl. N. I. 516.

** Viz Zap, Svatováclavská kaple a korunní komora, Arch. Pam. VIII., Chytil tamtéž XII.

Kaple (pravidelný čtverec v půdorysu) má překrásnou klenbu síťovou; na stropě vyobrazeni jsou svatí patroni v nebi. Stěny jsou rozděleny římsou (asi 2·5 m. nad podlahou) na dvě části; malby* hořejší jsou již málo znatelny, utrpěvše hlavně ohněm r. 1541, ale dle kopie v knížce malíře Mat. Hutského z Křivoklátu** (chované v cís. sbírce Ambraské ve Vídni) víme, co představují. Jest tu zobrazena celá legenda o životě sv. Václava. Lépe se zachovaly malby pod římsou bohatě článkovanou, představující hlavně utrpení Spasitelovo; z části obnovil ty malby roku 1614 Daniel Alexius z Květné. Obrazy na zlaté půdě obklíčeny jsou po celých stěnách ohromnými leštěnými drahými kameny českými, mezi nimiž mezery bohatě byly vyzlaceny. Jeden chrysopras za oltářem tvoří kříž na korouhvi Kristově; jiný naproti v koutě má na sobě rysy hlavy. Vše to pochází z doby Karla IV., a umělec týž, který zde maloval, zvěčnil se podobnou prací na Karlově Týně.

Hrob sv. Václava jest uprostřed kaple v polovici jižní. (Viz Arch. Pam. III. str. 88.) Mramorový oltář postavil arcibiskup Mat. F. Zoubek r. 1673. Bývalou krásu a bohatství zlata, jež odtud uloupil Zikmund,*** sotva můžeme tušiti; bývalo tu dílo velice umělé a nesmírné ceny hmotné, plné zlata, stříbra, drahých kamenů a perel. Vzadu oltáře se chová přílbice sv. Václava (viz obr. str. 315.); železná košile jeho odtud dána do pokladnice, že tu příliš trpěla rezem. Popis její viz Soupis památek, Poklad svatovítský str. 7., popis přílbice str. 10. Popis památek po sv. Václavu viz Arch. Pam. XIX. str. 79.

V kapli v levo ode dveří zříme ohromný svícen svatováclavský, dar sladovníků* staroměstských r. 1532; bronzová socha sv. Václava stojí pod baldachýnem, jenž tvoří svícen. Prý jej ulil Petr Vischer v Norimberce. Viz obr. na str. 317. Na římse nad ním stojí bronzové, pozlacené sanktuarium, jež mívali za model vrcholu věže svatovítské; dle jiných byla to skříň na věčné světlo, a stávala prý nad oltářem druhdy nižším, na římse, která zde byla odstraněna, když se dělal nový, vyšší oltář. — Na této straně kaple viděti jest obraz Karla IV. a čtvrté choti jeho. Jest tu též pozlacené mřížoví výklenku na posvátné nádobí. Blíže k oknu jest viděti pařízek, na němž prý sv. Václav dříví štípával na oheň k pečení hostií.

Na téže straně okazují i malou mřížku železnou, ve zdi zazděnou, jíž prý se užívalo při »božích soudech« či ordaliích, které Karel IV. r. 1355 zrušil, a pro památku mřížku tu zde zůstavil. Říkají však, že jest to vlastně pánvička z kaditelnice. Před mřížkou tou stojí vysoká, starobylá křtitelnice, jež má spodek z jediného kusu hadce.

Z pověstí o kapli sv. Václava stůjž zde toto: R. 1369 mladý pan Petr z Michalovic se dopustil nějaké loupeže na statcích kostela sv. Víta. Když pak odejel s Karlem IV. do Italie, manželka jeho putovala do Prahy modlit se za šťastný návrat manželův. Když však vejíti chtěla do kaple sv. Václava, nikdo, ani přivolaný zámečník, nemohli kaple otevříti; ale jak odešla, dvéře se otevříti daly beze vší obtíže. Z toho se prorokovalo zlé, a vskutku té hodiny zemřel pan Michalovic v Italii.

Však již r. 1338 Němec jakýsi, jenž řekl, že »selského« svátku sv. Václava nebude světiti, oněměl; teprv když jej druhové přivedli ke hrobu sv. Václava, řeči nabyl. Od té doby prý Němci pražští více si vážili sv. Václava, jímž dříve pohrdali, že byl Čech.

* O malíři Osvaldovi r. 1372 viz Chytil, Arch. Pam. XV. str. 26; o opravách v kapli té viz Mocker, Arch. Pam. XIV. str. 670.

** Podporou arciknížete Ferdinanda a Filipiny Welserové vyučil se v Tyrolsku, od r. 1568 se usadil v Praze; r. 1585 omaloval nástěnné malby této kaple a exemplář na pergameně věnoval arcikníželi.

*** Z hrobu toho byly vytěženy 43 hřivny zlata.

* Když Husité chtěli chrám sv. Víta zničiti, prý hlavně sladovníci přikvapili ozbrojeni a bezbožníky zahnali; na památku toho právě dali sem tento svícen.

Přílbice a železná košile sv. Václava

Kaple sv. Václava jest památnou i tím, že v ní dne 24. října 1526 za krále zvolen byl Ferdinand I., jenž dosáhnuv i koruny uherské, stal se zakladatelem nynějšího mocnářství Rakousko-Uherského.

Když zahynul v bitvě u Mohače král Ludvík, dne 23. října r. 1526 páni zvolení od sněmu sešli se zde v kapli a zavřeli. Šimon Chrt z Plzně, kapitulní děkan u sv. Víta, maje biskupskou čepici na hlavé, všecky napomenul a od každého zvláště přísahu přijal, že budou voliti toho, kdo pro obecné dobré koruny české by byl nejhodnější a nejzpůsobilejší. Hlásili se o trůn dva vévodové bavorští a arcikníže rakouský Ferdinand, jenž měl za choť Annu, dceru krále Vladislava a sestru zemřelého krále Ludvíka. Byl zvolen Ferdinand, jenž nešetřil dary a sliby, a hned téhož dne s příjemnou zprávou k němu pospíchal pan Švihovský, ač volitelé se usnesli ještě zítra sejíti se a pak teprve prohlásiti volbu. Však nejvyšší purkrabí měl umluveno s panem Švihovským, vyjde-li z kaple s hlavou přikrytou, že jest zvolen Ferdinand. A tak v Praze nikdo jiný nevěděl ještě o vykonané volbě, když již rychlý posel ujížděl k Ferdinandovi. A teprve dne 1. prosince poslové řádní od sněmu přijeli do Vídně, aby arciknížeti oznámili volbu i vše, čeho se usnesl sněm žádati na novém králi. Článek první byl, aby Jeho Milost ráčil jim potvrditi, že stavové čeští jej ze svobodné vůle za pána a krále zvolili a nikoli z povinnosti; to jim vskutku Ferdinand reversem ze dne 13. prosince potvrdil a vstupuje na půdu českou u Jihlavě, dne 30. ledna 1627 českou přísahou se zavázal, že Čechy při jich řádech, právních svobodách a spravedlnostech zachová.

Při korunovacích (na př. Maxmiliánově r. 1562) král nejprve vstupoval v kostele jen ke kapli sv. Václava, kdež oděn byl v roucho královské; u kaple té arcibiskup konal první modlitbu za krále, a pak teprv král veden byl k hlavnímu oltáři.

Když r. 1619 Skultet zpustošil chrám svatovítský, »dobrotivý Bůh před bezbožnou kalvínskou rotou, jistě na přímluvu dědiců českých a patronů svatých této kaple sv. Václava a druhé sv. Vojtěcha tak chrániti a opatrovati ráčil, že do těch dvou kaplí žádný kacíř nikdá násilně vjíti nemohl«. (Beckovský.)

Posud jako před sty lety zde se ozývá píseň k sv. Václavu,* Čechům nad jiné milá. Vždyť i v době úpadku, když r. 1702 císař Josef I. do kaple té přišel a zpěvácký sbor tu pěl chorál onen, že císař zpíval s nimi, dlouho s radostí po Praze se vypravovalo. — Aby každou neděli odpoledne v kapli této se zpívala píseň sv. Václava (což posud trvá), fundaci založil probošt Václ. Fr. Nebeský (Coelestýn) z Blumenberka († 1874), jenž též sepsal spis »Sláva domu rakouského«.

V jihozápadním rohu kaple jest vchod do gotické komory klenotní (obnovené r. 1867), jež má dvě okénka zamřížovaná nad bývalým portálem lodi příčné (z venku na postranních polích bývalého známého obrazu mosaikového; viz dále). Síň tato dostavěna byla r. 1367 a slula »nová sakristie«. Zde se chovával archiv zemský, proto zvaný svatováclavským; r. 1838 byl přenesen do hradu a r. 1882 se stal částí archivu zemského. Bývaly tu chovány také důležité listiny soukromé. Viz Tadra, Kanceláře a písaři, Rozpr. Č. Akad. 1892.

Železné dvéře do komory klenotní,** na nichž v kosočtvercích střídají se znaky lev a orlice, uzamčeny jsou sedmi zámky, a klíče jsou v rukou sedmi osob světských i duchovních; jsou to nejvyšší maršálek a jeden z přísedících výboru zemského, arcibiskup, děkan kapituly, purkmistr pražský, místodržitel a místopředseda místodržitelský. Síň klenotní (viz obr. na str. 319.) smí býti otevřena jenom k zřejmému rozkazu krále samého.

* Poprvé se uvádí r. 1368 jakožto »píseň ode dávna obvyklá«; pochází jistě nejméně ze 13. stol., poněvadž již na konci 11. stol. památka sv. Václava byla největším svátkem národním.

** Dle popisu Tonnerova.

Hrad Pražský
ze strany východní.

Příl. 14.

Po úzkých schodech točitých se vchází dveřmi dubovými do síňky velebné, komory klenotní. Jest zdélí 12 m., výšky a šířky 4 m. Na stěnách jest malba kobercová se štíty, jež jsou: orlice svatováclavská, lev český, orlice moravská a slezská, cimbuří hornolužické, volek dolnolužický a konečně znaky arcibiskupství pražského i olomouckého. Na dubovém stole stojí skříň klenotní, práce velmi ozdobná. V ní jest železná pokladna nedobytná, pokrytá červeným aksamitem, a v ní jsou klenoty korunovační: Koruna, již dal udělati Karel IV. r. 1347, žezlo 67 cm. dlouhé z doby Rudolfovy, ale s některými drahými kameny z žezla Karla IV., říšské jablko 23 cm. vysoké a 16 cm. v průměru (také od Rudolfa II.), křišťálová nádobka na svatý olej

V kapli sv. Václava.

(z doby Karlovy) a plášť korunovační s límcem hranostajovým, (od Rudolfa II.). K tomu ještě náleží meč svatováclavský z pokladu svatovítského.

Korunu Svatováclavskou dal udělati* Karel IV. ke své korunovaci dne 2. září r. 1347. Nedohledal se totiž starší koruny, jíž korunováni byli Přemyslovci a pak ještě Jan Lucemburský. (Bezpochyby ji marnotratný král ten někde zašantročil, když se odvážil oloupiti i hrob sv. Václava.) Aby něco takového již nikdy se nestalo, Karel IV. vyžádal si od papeže Klimenta VI. v Avignoně bully ze dne 6. května roku 1346, »aby koruna tato s hlavy sv. Václava nebyla brána, leč toliko když by

* Pověst vypravuje, že zlatníku, když dělal korunu, nedostalo se zlata; protože Karel IV. nebyl přítomen, královna Blanka zlatníkovi přidala korunu zlatou, jež ode dávna bývala na lebce sv. Václava. Císař dověděv se toho, pokládal skutek ten za nedobrý a proto poradiv se s arcibiskupem Arnoštem, nařídil, aby koruna nová stále spočívala na svaté hlavě.

král český měl býti korunován anebo když by se v Praze konala slavnost, při které by králi slušno bylo korunu vzíti, však tak, aby ji toho dne hned po korunování nebo po slavnosti povinen byl zase na hlavu toho světce položiti a aby žádný člověk neopovažoval se dotčené koruny z jakékoli příčiny odciziti nebo zastaviti, sice, dopustil-li by se toho kdo, budiž tím samým z církve vyloučen a toliko, když korunu hlavě sv. Václava navrátí, může od papeže rozhřešení obdržeti«. Protože stále měla chována býti na hlavě sv. Václava, nazývá se dosud Svatováclavskou; jest to »posavadní koruna česká, nejvzácnější náš klenot a posvátné znamení království Českého, kterým od dob Karlových dvaadvacet králů Českých ozdobilo své skráně, obyčejně za veliké radosti a plesání veškerého národa Českého«.

Jsou to čtyři zlaté obroučky vyrůstající v lilie (po způsobu koruny francouzské) a spojené stěžejkami v hlavicích perlami ozdobenými v korunu asi 20 cm. v průměru. Uvnitř od lilie k lilii jdou křížem dva oblouky, uprostřed nichž stojí drahocenný zlatý kříž s menším křížkem safírovým. Na kříži zlatém jest latinský nápis: »Zde jest trn z koruny Kristovy.« Vše ozdobeno jest perlami, rubíny a smaragdy. Do koruny jest vložena purpurová čepička z 18. století.

Aby koruna tato chována byla v bezpečnosti, vystavěl Karel hrad Karlův Týn, kde koruna a ostatní klenoty zemské byly ve výklenku nad oltářem v kapli sv. Kříže. Až r. 1619 koruna převezena byla do Prahy do kostela sv. Víta, a konečně Josef II. dal klenoty odvézti do Vídně jako zajímavé starožitnosti, jichž nemělo se již užívati. Avšak za Leopolda II. k žádosti stavů českých s velikou slávou do Prahy byly převezeny před korunovací 6. září r. 1791. Z Prahy v deputaci pro ně byl purkmistr Ondř. Steiner a magistrátní rada Václ. Slivka. A opět v květnu r. 1866 za války s Prusy dr. Brauner korunu s ostatními klenoty odvezl do Vídně, kde uložena byla v rodinné pokladně císařské; odtud slavně dopravena k nám v srpnu 1867. (Viz Světozor 1867 str. 72 a obraz str. 104.) Z doby Leopoldovy byla chatrná schránka korunovačních klenotů do r. 1867, kdy pořízena byla skříň nová dle návrhu arch. Krannera; řezbářská práce jest od Jos. Heidelberga, malby od P. Maixnera.

V chrámě dosavadním jsou dvě kruchty, které po dokončení chrámu přeneseny budou ke hlavnímu portálu západnímu; na dolejší jsou dvoje menší varhany a dva positivy. Na kruchtě hořejší bývaly výtečné varhany;* střelba pruská r. 1757 je zničila. Nynější ohromné varhany zhotovil r. 1762—1765 Ant. Gartner z Tachova († 1771) nákladem kanovníka Kneyssla; mají 40 rejstříkův a 2074 píšťaly. Od téhož varhanáře jsou varhany u Františkánů; pravnuk jeho Josef, od roku 1825 dvorský varhanář v Praze, přestavěl varhany na Strahově, u sv. Mikuláše, u P. Marie před Týnem a j.

Hudba chrámová a zpěv ode dávna tu se pěstují. Ve 13. stol. děkan Vít postavil tu varhany r. 1255 — tehdy poprvé v Čechách jmenované — a zjednal nová psalteria a hymnaria, kanovník Eberhard nadání učinil na 12 zpěváků bonifantův, (viz str. 85.) Za Karla IV. Arnošt z Pardubic založil sbor mansionářův (duchovních zpěváků) a 30 choralistův; nástrojů hudebních však v kostelích užívati zakazoval. — V době novější tu působili znamenití hudebníci: Frant. Brikcí či Brixi (1732—1771), žák Seegertův

* Veliké varhany byly pořízeny roku 1560 rozkazem arciknížete Ferdinanda jakožto »věc zemská«. Všecka země k nim přispěla, neboť kníže poručil, aby z berně se spravil náklad. Stavěl je Jonáš Šerer za 116 kop 8 grošů českých a kupec Hebnštrejt ve Starém městě na měchy dal 300 koží, sto po 8 kopách českých; malíř Francisco de Cerczio dostal jen za barvu k varhanám 185 kop míš. a dvorský truhlář Hans Sauerloch za stolici, na kteréž varhany státi měly, 50 kop č. Winter. Kult. obraz I. 456.

Klenotní komora a korunovační klenoty.

(viz str. 215.); od něho jest přes 50 mší a mnoho jiných skladeb, z nichž vyniká veliké Requiem; Jan Koželuh (1738—1814) byl i výborným učitelem; ze žáků jeho vedle příbuzného jeho Leopolda Koželuha, po Mozartovi dvorního komponisty, a vedle proslulého zakladatele prvního klavírního ústavu v Praze Jos. Prokše († 1864) vynikl i nástupce jeho Jan Aug. Vitásek († 1839) výborný skladatel; Rob. Führer od r. 1840—1845, zbaven byv vlastní vinou místa toho, žil v Rakousích a zemřel ve Vídni r. 1861. Skladeb jeho jest na 300. Jan N. Škroup mimo jiné složil 10 mší, Josef Förster (viz str. 135) od roku 1887.

Z kruchty hořejší byl učiněn přístup na chrámové triforium, což jest úzká chodba do chrámu otevřená kolem kůru pod velikými okny. Při poslední opravě průchody v pilířích byly zazděny, aby se docílilo větší pevnosti. — Jest to jakási historická galerie chrámu, neboť jsou tu poprsí (druhdy polychromovaná) 21 osob zasloužilých o chrám; mimo oba první stavitele a pět prvních ředitelů, výše jmenovaných, mají tu podobizny arcibiskupové Jan z Jenštejna, Očko a Arnošt, král Jan s chotí Eliškou, Karel IV. a jeho 4 manželky, bratři jeho Jan markrabí moravský a Václav vévoda lucemburský, král Václav IV. s chotí Johannou. Sádrové odlitky jsou v museu. — Jsou to mistrovsky provedené podobizny, bezpochyby aspoň částečně práce Parléřova, a sem dány byly za Václava z Radče asi r. 1400. (Viz Mádl, Arch. Pam. XV. str. 611.) Poprsí Karla IV. »milovníka služeb Božích a duchovenstva pražského« užil drážďanský sochař Hähnel k soše své, jež stojí na náměstí Křižovnickém. Viz též obr. str. 266

Na rozhraní vysokého kůru a příční lodi vně chrámu k obvodu velikých oken kůru a výše ještě k obvodu střechy kůru toho vedou dvě znamenitá schodiště, prý dílo Parléřovo; kdo není zvyklý choditi po výšinách, omezí se procházkou kolem dolejší části oken, ale i zde vidí mnoho zajímavé práce gotické. Jda kolem střechy spatříš nádheru gotických ozdob, celý les věžiček jehlancovitých, fiálami zakončených; zvláště krásné jsou přípory, které o dvou obloucích se pnou od kaplí k vysokému kůru. — Zajímavé jsou též přerozmanité tvary chrličův.

Při kapli sv. Václava na straně ku kapli Martinické na sloupci pod baldachýnem postavil Parléř znamenitou pískovcovou sochu sv. Václava, jež byla vždy vzorem obrazů našeho patrona.* Na toto místo r. 1867 byla dána socha nová, napodobení starší.

Kde býval trojí vchod (později zazděný) do lodi příčné (nad ním obrovské okno), dosti dobře na naše časy se zachovala proslulá mosaika z doby Karlovy (z r. 1371) po celé stěně nad vchodem tím. Obraz ten byl 10·75 m šir., 8 m vys.; nyní byl rozebrán a uložen zatím na hradě; bude opraven a dán do vnitřku chrámu na zeď ochozu vedle nové sakristie.

Nad vchodem prostředním nahoře bylo viděti Spasitele obklopeného anděly, a doleji klečící tři a tři patrony české (v l. sv. Prokop, Zikmund a Vít, v pr. sv. Václav, Lidmila a Vojtěch); pod nimi v rozích byli v l. Karel IV., v pr. choť jeho Eliška. Vedle na jedné straně bylo z mrtvých vstání a výše apoštolové, na druhé straně poslední soud. Obraz ten za hrab. Chotka r. 1837 opraven byl pod dozorem malíře Gurka. — Na obr. str. 321. jest viděti onen trojí vchod zazděný;

* »Svatý kníže levici se opírá o štít, v pravici drží praporec, štíhlé tělo jest poněkud vychýleno (způsobem v době gotiky obvyklým), mladistvá tvář září vlídností, odění propracováno do nejmenších podrobností s pílí a dovedností znamenitou, celý výtvor dlužno počítati k nejkrásnějším středoevropským sochám té doby.«

dvě okénka nad ním okazují místo bývalé mosaiky; všimni si též v l. od věže býv. budovy vedle proboštství.

V sousedství kaple sv. Václava k západu se pne na místě neobyčejném vysoká hlavní věž, která nebyla nikdy goticky dostavěna; při požáru r. 1541 shořel její krov šindelový, za Rudolfa II. dána byla střecha nová s krytem měděným; dle obrazů (Sadelerovy rytiny a řezby Bendlovy v chrámě sv. Víta) vidíme, že velmi se podobal tehdejší tvar věže nynějšímu. Když totiž r. 1760 do ní blesk udeřil, dostala dosavadní podobu r. 1770. Na vrcholu jest kovový český lev 4 m vysoký. Dostavěna jsouc goticky bude 122 m vysoká, o 36 m vyšší než nynější; »zmizí tím typická část hlavní silhouetty Hradčan, se kterou Praha po kolik věků byla srostla«. (Herain str. 8.)

Nad prvním patrem věže jest zvonice; ze 7 zvonů největší jest Zikmund (270 starých centů) r. 1549 ulitý od mistra Tomáše Jaroše. — Dřívější zvon téhož jména z doby krále Zikmunda zničen byl požárem r. 1541. Viz Mádl, Veliký zvon u sv. Víta, Arch. Pam. XVI. 690. Druhý jest zvon Svatováclavský (80 centů) z r. 1542 od zvonařů pražských Ondřeje a Matyáše, třetí Requial (65 centů) z r. 1546 od pražského zvonaře Stanislava, čtvrtý, Dominik od Jaroše z r. 1556; ostatní slují Kůrník, Josef a Marie.

R. 1509 ulit byl veliký zvon zvaný Patronus či pater campanarum (otec zvonů). Byl tak veliký, že když jej vezli na hrad, kus zdi mezi mosty a branami musili vybořiti, že nemohl se vejíti do brány. Ale již r. 1523 zvon ten byl přelit; tehdy král Ludvík dal Bartoši zvonaři slíti veliký zvon ke sv. Vítu; zvonař dílo vykonal, ale zvon nebyl zaplacen a zůstal majetkem vdovy Bartošovy. R. 1532 jej koupil a zaplatil Ferdinand I.; ale teprv ke konci ledna 1534 zvon 236 centů naložen byl na smyk a od několika set pacholků vlečen z ulice Široké (nyn. Jungmannovy tř.) na Hradčany. Šťastně jej dostali přes první dva příkopy po mostech zdvihacích, ale na třetím mostě před branou pod tehdejší Bílou věž spadl do příkopu a na kusy se roztloukl. Zvon nový z té zvonoviny ulit byl potom na hradě samém a že věž nebyla dosti pevnou na takovou tíhu, vystavěli jakousi baštu se zvonicí dřevěnou na sever od kostela, v níž zavěšen zvon v dubnu 1538. Ale při ohni r. 1541 věž tato shořela, a zvon, zjednaný znovu od krále Ludvíka, spadnuv rozbil se na tři kusy.

O velikém tomto zvonu vypravuje Svátek pověst: Když zvon chtěli vytáhnouti na věž, i silné řetězy se zpřetrhaly jako nitky, a nadarmo král povolával stavitele a umělce, aby něco vymyslili. Tu králova dcera, panna velmi učená, sestavila stroj a provazem hedvábným, jejž sama utkala, zvon vytáhla, točíc sama klikou stroje; ale nikomu stroje toho neukázala, nýbrž jej sama rozložila a zničila. — »R. 1619 Abraham Skultet všemi zvony na Velký

Chrám sv. Víta dle rytiny z r. 1840.

kde vskutku pro zábavu se štvala zvířata, pak jatky, majetek Společenstva řezníků staroměstských. — Když Židé r. 1768 koupili starý domek katův (viz str. 209) a rozšířili jím svůj hřbitov, v těchto místech vystavěn byl nový dům, v němž bydlil kat, později pohodný. -- Roh Eliščiny třídy a Františku jest č. 710, zde 18 n., jež dosud sluje na velké baště.

Na Hrádku II., z Vyšehradské třídy oklikou do Benátecké ul. pod Skalkou a zahradou při všeob. nemocnici. Jméno (od r. 1890) této nové ulice pochází odtud, že tu bývalo šlechtické sídlo již z dob před založením Nového města.

Tento hrádek či dvůr s velikou věží a dvěma vinicemi vedle na stráni držel tehdy pan Zbyněk Zajíc z Hasenburka, syn Viléma Zajíce, jenž věrně byl oddán Elišce Přemyslovně a manželu jejímu králi Janu. Tento Zbyněk koupil hrad Klepy v Litoměřicku a nazval jej Hasenburkem, odkud všichni potomci tohoto vzácného rodu panského se psali z Hasenburka. Od roku 1326 byl nejvyšším truksasem dvorním, kterážto hodnost pak zůstala dědičnou v tom rodě. Později dvůr ten s věží a vinicí měli Ješek Hůrak z Lopuče a Konrád Krajíř z Krajku (původem z Kraňska, vlastně Kreiger von Kreig, předek slavného pak u nás rodu), r. 1383 byl majitelem puškař krále Václava IV. jménem Konrád, od něhož jej koupil známější měšťan staroměstský Jindřich Náz, druhdy písař kuchyně Karla IV., o němž jsme již slyšeli na str. 118. a 250. Po něm Hrádek měl Petr z Holešova, také písař kuchyně královské a perkmistr hor viničných, r. 1405 nejvyšší písař králův Hána z Bamberka.

Za války husitské tvrz tuto měl Mikuláš (Nikolej) Chudý z Lobkovic,* po němž ještě v 16. stol. se tu říkalo na věži páně Nikolejově; ale mimo »věž« vše bylo zpustošeno. Však též jméno na Hrádku se vyskytuje již r. 1471. Do nedávna tu stál dům (č. 432) toho jména, jež nyní přeneseno na nový dům č. 1378 ve Vyšehradské tř. 41 n. i na dům č. 1710, zde 2 n., kde jest poštovní úřad »Praha 13«. — Po Lobkovicovi tu byli rytíř Zbyněk Škoda, nejvyšší číšník Jindřich z Tandorfa, Štěpán Šorf ze Styřína, Mikuláš Hložek z Byslavic a konečně zase páni z Lobkovic. Pozemky Hrádku se táhly druhdy až k nyn. chudobinci ve Vyšehr. tř.

Ono č. 432 bylo dlouhé jednopatrové stavení, jež od knížat z Lobkovic (za nich tu byla známá vinárna a hostinec se zahradou) koupila obec a umístila v něm emauskou farní školu a první vzornou opatrovnu (r. 1831), již řídil zasloužilý učitel a spisovatel Jan Svoboda (v. t.). U něho podučitelem byl od r. 1832 Josef Franta Šumavský (1796—1857), skladatel slovníkův. — Po zboření školy Hrádecké vznikla tato ulice i rozšířena byla Benátská.

O bývalé vinici hrádecké (kde nyní jsou zadní budovy všeobecné nemocnice) čteme: R. 1560 »v Novém městě pražském na jedné vinici pod Slovanským vrchem, na Hrádku řečeném, šest bradatých nebo vousatých hrozníčkův nalezeno bylo, z nichž na půl lokte dlouhé a husté vousy visely, a jim se každý, kdo na ně pohleděl, velice divil.« Bylo to roku, kdy »pro velkou hojnost ovoce jedna putna broskví za malý groš a za krejcar, také v té ceně jedna putna třešní se prodávala«. (Beckovský.) -- Nad Hrádkem též, na býv. vinici Svatošově stojí kostel sv. Jana na Skalce. — Č. 1411-1 n. sluje na písku, za ním byla č. 1718 a 1719, jež nyní přenesena jsou na dům Domácnosti v Lazarské ul. a vedlejší rohový ve Vladisl. ul.

U hřbitova V., (druhdy Špitálská ulč. v obvodu assan.) jméno má po sousedním známém Židovském hřbitově v Hampejzské ul., z níž tato krátká ulička vychází v l. Špitálskou slula po domě č. 248-2, což jest nemocnice Náboženské obce židovské.

* Měl také dům průchodní z Jilské do Michalské č. 447 i dvůr blíže kostela na Pankráci. Tento Mikuláš Chudý nabyl Lobkovic r. 1409, Hasištcina r. 1418 a přídržev se pak krále Zikmunda, získal značné jmění. Syn jeho Mikuláš byl praotcem Hasištejnských z Lobkovic, druhý syn Jan praotcem Popelů z Lobkovic.

Při jméně »hřbitov« poznamenati dlužno, že v Praze v r. 1900 zemřelo lidí 6071, ale z nich bylo 1700 přespolních, kteří zemřeli v pražských ústavech léčebných; tím se stává, že Praha bývá vyhlašována za město nezdravé. Podrobnější zprávy nalezneš ve Statistických knížkách, jež ročně vydává město Praha.

U hřbitova Vrš. nedaleko (k sev.) od konce elektrické dráhy.

Hřbitovní silnice Sm., z Radlické silnice v pravo k sev. a pak na západ ke Smíchovskému hřbitovu (č. 444) »na Malvazince«, jak sluje po blízké usedlosti

Pohled z Jeleního příkopu k t. zv. Mihulce.

Malvazince (č. 177 a 242). Hřbitov ten založen byl r. 1876 a od té doby byl dvakrát rozšiřován; leží na krásném místě, odkud jest pěkný rozhled po dalekém okolí. Hrobník bydlíval ve starém stavení viničném; nyní jest tu domek nový. Z osob zde pochovaných zvláště jest jmenovati Bedřicha Schnella (1806—1897), jenž veliký odkaz učinil Matici školské, malíře Lva Lercha († 1892), geologa K. Feistmantla († 1885), rodiče malíře Brožíka a spisovatele Arbesa, přírodověd. spisovatele dr. K. Taránka, prof. Vojt. Brechlera, Frant. Pokorného, ředitele divadla brněnského, učitelku a spisovatelku Hermu Pilbauerovu. Na hřbitově r. 1894—1896 vystavěn byl románský kostel sv. Filipa a Jakuba,* jenž jest takto nástupcem bývalého kostela týchž

* V. Pauly, Památník Smíchova str. 58. — Kostel ten dle návrhu ředitele městské technické kanceláře A. Duchoně vystavěl Jindř. Gabler.

svatých (viz Jakubské nám.); ze zbořeného toho kostela sem převezeno stavivo i přeneseny též sochy sv. Filipa, Jakuba a Spasitele za ozdobu průčelí a obou vedlejších otevřených chodeb (arkad), kde jsou spolu hrobky. Také zvony zdejší jsou z onoho kostela zrušeného.

Malvazinka má jméno po Tomáši Malvazým, jenž r. 1628 koupil vinici »na Věnečku« od Jana Jakuba Rosenthalera, měšťana staroměstského; jiný Malvazy bydlil na Starém městě, třetí na Malé Straně. — Ještě pod vrchem na rohu Radlické siln. v pr. jest stará usedlost Laurová.

Na Hrobci II., jest krátká ulička z Vyšehr. tř. do Výtoňské ulice.

Dům č. 415-1 n. posud sluje »na Hrobci«. (Dříve tak slulo i nynější »u Virlů« na Karlově nám.) Tam dle Hájka kníže Přemysl pod Vyšehradem nad potokem byl pohřben, rovněž Hruba dcera Krasoňova, žena Nezamyslova, tam byla pochována po západu slunce. Když pak zahrabána byla, služebnice do třetího dne odtud neodešly, ale bez přestání oheň na hrobě jejím pálily a mnohé věci po ní pozůstalé, také i své do toho ohně metajíce pálily, naposledy pak kamením přes hlavy metajíce odešly. — I Nezamysl byl pohřben pod Vyšehradem nedaleko otce svého na tom místě, kdež slove Knížecí hrobka, i syn jeho Mnata, dary mnohé v rukou maje, do hrobu vložen; a na jeho rovu oheň veliký až do třetího dne hořel. — Byly tu vskutku nalezeny popelnice. I bývalý mlýn zde vedle č. 413-2 u Mejtných na rameni Botíče (v. t.) slul na Hrobci od 15. stol. — Zde prý byla »malá« hrobka pro členy knížecí rodiny, kdežto »velká« byla na Moráni, kde prý stávala socha Morany v posvátném háji.

Na památku tohoto nejstaršího pohřebiště vévod českých na domě tom (ve Vyšehr. tř. č. 7. n.) ode dávna jsou obrazy 6 knížat a to Přemysla, Nezamysla, Mnaty, Vojena, Vratislava a sv. Václava, ale lid říká »u pěti králů« (těch 5 že byli králové (!) a sv. Václav jen kníže) a věří, až ten dům jednou bude rozbořen, že nalezeny budou hroby oněch knížat. Obrazy ty maloval Václav Ambrozy* (1723—1806) z Kutné Hory, dvorní malíř Marie Terezie. (Z toho rodu byl kanovník Ambrozy, jenž napsal »Prager Dom«.) Obrazy ty ovšem nejsou pranic historicky věrné; na př. Přemysl má stojatý límeček a hůl polního maršálka. — Roku 1460 konšelé dovolili majiteli Václavu z Hrobky, aby zúžil uličku přístavkem toho domu pro kuchyň. — Dům na Hrobci v době bělohorské byl sirotků Hundekovských, v Pasově bydlících emigrantův; ještě r. 1640 spravoval jej cís. rychtář a činži odváděl Kapucínům.

Hroznová ul. III., (býv. dříve pouze ostrov Kampa) jest postranní ulice na Kampě blíže k ramenu Vltavy, přes něž se jde na Velkopřevorské nám. Jméno má po domě č. 499 (zde č. 2. n, Na Kampě č. 2., u Sovových mlýnů 18 n.), jenž sluje u zlatého hroznu i u obrazu, nyní majetek obce.

Protější dům č. 500-1 vznikl teprv r. 1764, č. 491-4 hnědý koník i u koníčků, v č. 495-6 (průchodním) r. 1814 žil houslař K. Šembera, č. 492-8 dům Handžalský, č. 493-5 u zlatého lva, malebně položený, č. 494-10 zlaté nebo žluté nůžky.

Husinecká ul. Ž., z Karlovy tř. proti plynárně oklikou na Kostnické nám., kde končí č. 478 u Peruna. Jménem na paměť se přivádí rodiště Husovo, starobylé městečko Husinec na ř. Blánici. Tam okazují dům jeho rodný (majetek pražského

* O něm viz Harlas, Z pokladů pražských str. 162.

Sokola) a na blízku skálu, na niž prý chodíval se učit. Zvláštní jest tamní pověra že tam vždy hoří, kdykoli někdo z městečka jest posvěcen na kněze. — Jméno městečka jest po hradu Huse, k němuž patřilo; Hus sám zprvu se nazýval jen Janem z Husince.

Přední část ulice slula dříve Ambrožova ul.

Kněz táborský Ambrož, příjmím z Hradce (Králové), byl z osob mezi Husity nejpřednějších, jsa výmluvný a učený kazatel. Spolu s panem Hynkem Krušinou z Lichtenburka byl vůdcem Orebských (viz Orebitská ul.), kteří přitáhli na pomoc Pražanům k obléhání Vyšehradu. Byl věrným druhem Žižkovým a tělo jeho pohřbil v Králové Hradci.

Když r. 1436 Táboři již smluvili se s císařem Zikmundem, jenom Roháč z Dubé a návodem Ambrožovým měšťané Hradce Králové setrvali v odporu; ale tito po čase Ambrože vypudili. Zemřel v Kolíně r. 1439.

Zde č. 950-9 v malebné poloze na výšině jest v pěkném domě umělecký ústav fotochemigrafický a zinkografický proslulé a i v cizině známé firmy Husník a Häusler; Jakub Husník r. 1873 jsa professorem v Táboře, vynalezl fotozinkografii, pak klihotypii a zdokonalil světlotisk. — V č. 541-11 bydlí univ. prof. dr. Lubor Niederle, c. k. konservátor a spisovatel.

Husova tř. I., jest dlouhá, ale úzká ulice, živé pokračování Perštýna do ulice Karlovy a ku Klementinu na Marian. nám. Jméno nynější dáno ke cti muže, o němž jsme již slyšeli při sousedním Betlemu.

Mistr Jan Hus nar. asi r. 1369 v Husinci, studoval v Praze a stav se mistrem svobodných umění, byl professorem, dvakrát i rektorem na universitě Karlově a kazatelem v kapli Betlémské. »Měl veliký vliv na lid pro nadšenou výmluvnost, pro svůj život neúhonný, svou důkladnou učenost a upřímnou lásku k národu.« (Tippmann, Děj. círk. 48.) Jeho zásluhou se stalo, že od krále Václava IV. dekretem Kutnohorským ze dne 18. ledna r. 1409 na universitě Čechům byly dány tři hlasy proti jednomu cizincův; proto upadl u Němců v tak velikou nenávist. Více o době té najdeš v Jiráskově »Do tří hlasů«. Že obhajoval spisů Viklefových a kázal proti odpustkům, dán byl do klatby a nějakou dobu se zdržoval na venku. Roku 1414 od Zikmunda krále dostav bezpečný list, šel k církevnímu sboru do Kostnice, kde byl prohlášen za kacíře a odevzdán byl moci světské, která jej dle ukrutných zvyků tehdejších upálila 6. července 1415.*

V literatuře naší tak vynikl, že považuje se právem za tvůrce jednotné české řeči spisovné, a jím počíná nové období (střední věk) v literatuře. Česky (psal též mnoho latinsky) napsal řeči duchovní v Postille, upravoval písně nábožné, psal spisy vzdělávací, a i listy jeho jsou veliké důležitosti.

Hus též byl oprávcem našeho způsobu psaní. Poněvadž z latiny přijaté litery neměly značek pro š, č, ž a p., zvuky ty předkové naši naznačovali dvěma až i čtyřmi literami, jako Poláci posud píší cz místo č, sz místo š, Němci sch místo š a p. U nás Hus nedostatek ten nahradil obratně a šťastně literami tečkovanými (pravopisem diakritickým). Viz Gebauer, Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví, Listy fil. 29. str. 417., Flajšhans, Písemnictví str. 147 n. O Husovi vůbec viz obšírný článek v Ottově Sl. N.

---

* Viz dílo Alf. Muchy a Jana Dědiny »M. J. Hus na koncilu Kostn.« jež však se zakládá na podvržené zprávě.

Hus záhy od Čechů byl ctěn za svatého, jak si stěžoval již sněm Kostnický r. 1416. Ještě více jeho oslavování se rozšířilo za doby Jiříkovy, kdy den 6. července — upálení Husa — slaven byl od utrakvistů za veliký svátek »processími i jiným okázalým způsobem, ne bez zřejmého úmyslu škádlení přijímajících pod jednou. K roku 1517 vypravuje o tom letopisec, kterak v neděli o vigilii mistra Jana Husi a mistra Jeronyma Pražského, když bylo po jitřní, i v pondělí konšelé pražští pálili oheň na malém ostrůvku (jenž tehdy ještě byl pod Karlovým mostem) blíž krucifixu, a na věži mostecké trubači slavně troubili, na bubny bubnovali, z hákovnic s mostu stříleli a z tarasnic také stříleli od mlýnů ku Petřínu, a purkmistr i někteří z konšelů byli na věži, dívajíce se na ten oheň dolů, kdež lidu bylo veliké množství na mostě i po březích. A páni kanovníci s hradu nelibě to nesli«. (Tomek.) Ale den 6. července za svátek byl ustanoven veřejně až r. 1524.

Po Husovi Čechové pod obojí zváni Husity. Proti nim učiněno bylo pět křižáckých výprav, ale vždy Čechové zvítězili. — Pro Prahu i ta z hnutí husitského nastala veliká proměna, že Němci, protivníci učení nového, násilně byli vyhnáni nebo sami vyšli. (Viz pozn. na str. 98.). Praha, již od Přemyslovců silně poněmčená, rázem se stala českou. Ale jakmile nastoupil Ferdinand I. r. 1526, zase rozmáhal se příliv cizinců. Z knihy Z. Wintra »Řemesla dle národnosti v Starém městě Pražském od r. 1526—1622« nejlépe jest viděti, kterak do Prahy přibývalo Němců. Tím více ovšem stěhování to se vzmáhalo po bitvě Bělohorské.

Roh v pr. od Pernštýna jest č. 352-2 (4) n. dům a pivovar rozsáhlý, rázovitý a zajímavý půdorysem i zachovanou věží i portálem, zvaný u Sladkých, druhdy u Krtkovců po měšťanu Janu Krtkovi, majiteli r. 1405. Syn jeho Prokop přispíval Hynku z Kolšteina a ostatním pánům, kteří r. 1427 pokoušeli se vpadnouti do Prahy (viz str. 201); za to byl sťat. R. 1523 dům koupil Jan Sladký, a jméno to se udrželo dosud, ač od nedávna na domě jest nápis »Rubešova restaurace«; nebylo by škodilo ani »restauraci«, kdyby byla zachovala jméno prastaré. Se Sladkým příbuzný rod Kozlů z Peclinovce pivovar držel do r. 1607. V době pobělohorské Jakub Kozel z Peclinovce koupil si dům u Velkého muže v Dlouhé tř.; ale jmenovec jeho Jindřich, účastniv se povstání, byl sťat při veliké popravě. Byl senátor novoměstský a měl dům pod. sv. Štěpánem jdouc k sv. Kateřině, který pak koupila kollej jesuitská. — Ale v té době zde u Sladkých již byl majitelem Melichar Haldius z Neuenberka, jenž pro vzpouru byl odsouzen všeho jmění; dům však byl ponechán jeho dcerám Kateřině Karbanové a Ludmile Haldiusové, jež jej prodaly r. 1629 písaři při berni Jiřímu Reichovi. Že však Ludmila ze země ušla, peníze její za dům propadly.

Později dům tento měl Jan Pavel z Dystu, po válce třicetileté Jan Jindř. Proškovský z Krohenšteina, pak Vilém Dyryx z Bruku a Rottenberku jinak Dyrynk z Rottenberku. (Viz Ul. k mostu.) Roku 1785 měl dům Ant. Hanisch ryt. z Greifenthalu, guberniální rada. Před 50 lety a později byla tu známá kavárna Čáslavského, kamž chodívali Neruda, Heyduk a j. Kavárna později měla název »u Sokola«. — Na rohu tohoto domu ční obrovský, originální patník, asi z nejstarších v Praze.

Vedle č. 236 (237)-6 hostinec u Vocelků se zahrádkou k ulici této, kde druhdy bývala starší škola u sv. Jiljí, kdežto vzadu do Jilské ul. bylo děkanství a vedle Sladkých proboštství; obé po útěku kněžstva r. 1419 obec zabavila a prodala. Probošt Matěj z Biliny tři leta před tím ve zlé společnosti byl zavražděn. Později tu byly dva domy; jeden měli mistři Jan Vokřínek a známý Koldín, majitel domu Domináčkovského na náměstí. Druhý dům náležel r. 1567 malíři Lukšovi, pak Janu Heřmanu Vrbčanskému z Velíšova a Jindřichu z Lobkovic. Císař Ferdinand II. daroval ty dva domy klášteru Dominikánskému, i byla tu fara, jež nyní jest v klášteře.

Za uličkou jest kostel sv. Jiljí, jenž dal ulici jméno nejstarší »u sv. Jiljí«. Stával tu již před r. 1238 starší, menší kostel (farní před r. 1348) a při něm byla

kollegiatní kapitula (probošt, děkan, 8 kanovníků, tolikéž vikářů, kněz sakristan, kněz zvoník a j., celkem asi 40 duchovních). Posud zbyla tu románská apsida, rozsáhlejší než jinde.

Roku 1293 se stavěl nový chor, ale stavba nového gotického kostela, jenž byl »nákladně dělán a pod křidlicí« dokončena byla až roku 1371; chrám, ač změněn, posud vysokými okny a výškou klenby má rozměry imponující. O stavbu se zasloužili poslední biskup Jan IV. z Dražic (viz Dražického nám.) a první arcibiskup Arnošt z Pardubic; proto v předsíni jsou erby onoho (tři vinné listy) i tohoto (půl koně); čtvrtý znak jest arcibiskupský (mitra a berla).

Krvavá příhoda se tu stala roku 1304. Komorník krále Václava II. Tas z Visnburka z lakoty si přivlastnil stateček souseda svého Jana Vlka. Utlačený chuďas zde v kostele králi přednesl žalobu svou a prosbu a když nedostal odpovědi, zvolal: »Nepřispěje-li Bůh, pozbudu dnes života i s majetkem«. Přijav pak svátost a vše, co u sebe měl, chudým rozdav, s dýkou postavil se před kostelem; a když pan Tas po boku královĕ vyšel z kostela a již sedal na kůň, Vlk naň se vyřítil ze zástupu, strhl ho k zemi a dýku mu vrazil do prsou. Potom se dal na útěk, a lid ho propustil buď leknutím buď z lítosti, že věděl o nespravedlnosti komorníkově.

Nový chrám vysvěcen byl roku 1371 od Jana Očka z Vlašimě u přítomnosti Karla IV. a jeho dvoru. Kolem r. 1400 bylo zde 9 oltářů, oltář sv. Kateřiny v sakristii a 3 oltáře v kaplích na hřbitově, jenž byl hlavně na místě části nyn. kláštera vedle kostela. Sv. Jan Nep. r. 1388 byl zde kanovníkem, než se stal kanovníkem na Vyšehradě. Z kazatelů nejznámější jest Jan Milíč z Kroměříže, jenž tu od r. 1364 kázal česky, často i dvakrát denně; v Týně kázal německy, u sv. Mikuláše-I. latinsky.

Kolem r. 1410 byl tu oltářníkem Mikuláš, syn pláteníka Jindřicha z domu č. 431-7 v Michalské ul., potom kanovník u sv. Jiří, jenž za bouří po smrti Václava IV. ušel ze země a do Prahy přišel roku 1441 spolu s mistrem Křišťanem z Hradce Králové jakožto vyslanec papeže Felixa a koncilia Basilejského, od kterého byl jmenován arcibiskupem pražským. Legáti tito bydlili v domě u slona (viz str. 156.).

Roku 1420 Husité se zmocnili kláštera, a kapitula na vždy zanikla; byli potom tu faráři pod obojí, mezi nimi r. 1437 mistr Jan z Příbramě, vůbec Příbramem zvaný. Horlivě protivil se výstřednostem táborským a jsa v poselství k církevnímu sněmu v Basileji, hájil přijímání pod obojí způsobou. Potom byl administrátorem strany utrakvistické a r. 1442 spravoval kapli Betlémskou. Zemřel r. 1448. Napsal Knížky o zarmouceních velikých církve svaté a každé duše věrné.

Dne 28. června 1432 blesk udeřil do kostela sv. Jiljí a zabil tu ženu, jež toho dne právě pochovávala manžela utopeného; tehdy shořel celý krov a všechny zvony byly zničeny. Poněvadž škoda byla veliká, osadníci posílali posly po městech a panstvích žádat za příspěvek; v archivu tohoto kostela jest zachován průvodní list takových poslů z r. 1449. Krov kostela prý zřídil znamenitý mistr tesařský Mikuláš.

R. 1436 známý Jan Reček (viz ul. Karol. Světlé) kostelu odkázal pás pozlacený, aby byl prodán a za něj koupen kalich, kněžím dáno 10 zl. uherských a vepř krmný. - R. 1480 byl tu farářem polský šlechtic Polák Michal, horlivý kališník, jenž pro kázání byl vězněn na hradě, pak na Karlštejně, kde zemřel; žák jeho byl proslulý člen Jednoty bratrské Lukáš Pražský.

R. 1534 faru spravoval Jan Češka, výborný znalec literatury klassické, jenž vydal Řeči hlubokých mudrců (vydáno r. 1529 v Plzni, pak ještě třikrát a r. 1844 od Fr. Bezděky). Dříve byl vychovatelem v rodině Viléma z Pernšteina, pak kazatelem v Betlémě; od sv. Jiljí se dostal za děkana do Pardubic, kde byl regentem Pernštejnským.

R. 1575 i sem uvedeni byli kněží lutheránští, ale Maxmilián II. je kázal odtud vyhnati, a kostel zase dáti podobojím; byl pak tu r. 1594 farář Jan Facilis, zvaný Husička i Býčkovský (dle rodiště), potom lutheránský farář na Moravě.

R. 1598 v srpnu za povodně voda šla až ke kostelu tomuto, jakož bylo i před tím r. 1367, 1374, 1432.

Roku 1602 sem dosazen farář Matěj, a konsistoř dí mu na cestu: »Věřte, že Vám nebude tak jako u sv. Václava, abyste se rozstonali, kdybyste chtěli, ale musíte každý den kázati a nezaháleti.« Takoví bývali též kněží pod obojí, tehdy již protestantští. — Později tu byl farářem Havel Žalanský, zvaný Faeton († v březnu 1621); byl pilný spisovatel, a jsa kazatelem »vejborným« často byl zván kázat do kaple Betlémské. V kázáních betlémských napomínal obětovati statek i hrdlo za víru a vlast. Viz Flajšhans, Písemnictví str. 390—2. Nástupce jeho Jan Luňák, poslední farář nekatolický, vypověděn byl v prosinci r. 1621, a kostel dlouho zůstal opuštěn.

Roku 1625 Ferdinand II. kostel daroval Dominikánům, po nichž ulice tato slula Dominikánskou do nedávna. Řád tento kazatelský, založený sv. Dominikem, měl právo všude kázati, zpovídati a pomáhati kněžstvu v duchovní správě; roku 1232 papežové vznesli na ně vyšetřování proti bludařům či inkvisici, která dříve náležela biskupům; viz str. 7. K nám přišli roku 1226 ke sv. Klimentu na Poříčí; ale již po šesti letech se usadili v nyn. Klementinu. Odtud vypuzeni byvše za válek husitských do Prahy vraceli se pomalu, hlavně až r. 1496; byli to tehdy většinou Italové a stali se nenáviděnými »pro rozkasaný život«. (Borový, Ant. Brus z Mohelnice str. 163.) Však r. 1555 musili klášter svůj postoupiti Jesuitům a odstěhovali se k sv. Anežce, odkudž později přišli sem k sv. Jiljí. Drželi tehdy i kostel sv. Štěpána Menšího, sv. Jana na Zábradlí a spravovali i kapli Betlémskou. Zde u sv. Jiljí zřídili školu bohosloveckou a filosofickou, jedinou katolickou v Praze za vpádu Saského.

R. 1720 zde pochován* byl poslední Švihovský z Risenburka. Asi z té doby pochází zdejší krásná baroková zpovědnice. Zpustlý časem chrám přestavěn byl po r. 1733 slohem pozdní renaissance snad od Fišera z Erlachu; při tom stará vysoká klenba gotická nahrazena nižší; z doby starší se zachovaly jenom venkovské opěrací pilíře a úzká okénka v obou věžích, z nichž severní jest nedokončena. V jižní s krovem z r. 1826 visí nejstarší zvon pražský z r. 1437, nově ulitý od zvonaře Jeronyma z Prahy po požáru r. 1432.

Z kněží řádu Dominikánů buď zde jmenován Aleš Pařízek (1748—1822), jenž byl ředitelem vzorné německé školy malostranské a psal též české knížky, na př. Pravidla české dobropísemnosti, O pravém způsobu cvičení mládeže a j. Ale zcela dle vkusu doby Josefinské více přál němčině.

Krytým loubím se vstupuje do kostela o 3 lodích a 6 korintských pilířích; kůr zakončen velikou apsidou polokruhovou. Vysoká okna na straně jižní jsou rozdělena pásem příčním ve dvé.

Největší ozdobou chrámu jsou malby na klenbách od Václ. Reinera, r. 1899 obnovené od J. Heřmana; jest to dle Ekerta a Heraina personifikace boje církve katolické proti útokům nevěřících; na estrádě jsou členové řádu, papežové a biskupové, kteří berlami a křížem brání církve.

V bočních lodích jsou výjevy ze života sv. Dominika a sv. Tomáše, v presbyteři sv. Jiljí na poušti. Na hlavním oltáři jest obraz neznámého mistra v bohatém rámci; pochází ze starého kostela a není od Reinera, jak se myslilo. V pravé lodi

* U sv. Jiljí byl původně větší hřbitov tam, kde jest nyní klášter; ale též na jihu kostela, kde jest nyní náměstíčko při ul. Jilské, a v ambitě klášterním.

jest obraz Matky Boží Sedmibolestné od Molitora, na oltáři sv. Dominika krásný obraz od Jos. Hellicha, na oltáři sv. Václava obraz Reinerův; na konci pravé lodi jest pomník z bílého mramoru advokáta Mor. Mráčka († 1835) od Schwanthalera v Mnichově. Pod kruchtou stojí cínová křtitelnice z r. 1548.

V levé lodi jest obraz Reinerův (sv. Václav) a obraz sv. Vincence, nejspíše od Jana Fridricha Hessa (1652—93). Zde v hrobce Herzogově před býv. oltářem Sv. tří králů pod kůrem (nikoli v pravé lodi u oltáře sv. Dominika) jest pochován původce zdejších fresk, slavný Václav Reiner († 1743), jenž zde dal se pochovati, ač farností náležel k sv. Martinu, jsa majitelem domu č. 344-5 na Perštýně. (Viz Herainův výklad k Jansově Praze str. 49.)

U sv. Jiljí jest též rodinná hrobka rytířů z Neuberka; z nich Jan František byl přítel Dobrovského a Krameria; sbíral staré mince, obrazy, rukopisy a knihy. I syn jeho stejného jména byl upřímný Čech. Jan Norbert z Neuberka byl známý archaeolog a knihovně musejní daroval přes 1000 vzácných spisův; syn jeho Jan Eduard († 1892) odkázal bohatou sbírku předmětův uměleckých umělecko-průmyslovému museu.

Při opravě dubových lavic z r. 1687 nedávno nalezen byl náhrobní kámen měšťana staroměstského Jarosl. Zlatníka z Mutěnína; na straně evangelia pod kazatelnou byla objevena hrobka klášterní z r. 1620.

Rozsáhlá a mohutná budova vedle kostela jest klášter Dominikánský čís. 234(235)-8, z části býv. dům u zlatého jablka. Část nejdále od kostela (roh do Jalovc. ul.) slula r. 1429 u pelikána či dům Mikertlův (po majiteli Mikuláši Ertlovu či Ortlovu.) Blíže kostela byly tři domy, z nichž jeden r. 1407 koupili služebníci kostela, sakristán, správce školy, dva vikáři a dva oltářníci. Vedle kostela byl hřbitov, na němž do ul. této stála od r. 1373 škola. Tehdy tu byl rektorem školy známý kronikář Přibík (Přibislav) Pulkava z Radenína, potom farář v Chudenicích. Byl dvorním dějepiscem Karla IV. a snad též přeložil vlastní životopis císařův z latiny do češtiny. Kronika jeho (od Babylonské věže do r. 1330) oblíbena byla až do doby Hájkovy.

R. 1576 správcem školy byl Vít Oftalmius z Oskořína; potom oženiv se, byl písařem novoměstským a r. 1594 i primasem. Byl výborný znalec práv; jeho spis Processus juris municipalis Pragensis do češtiny přeložil Jiří Bydžovský.

Zajímavá jest zpráva z r. 1599. Jednou časně ráno, když se žáci na krchově umývali, přiběhli tam žáci z blízké kolleje jesuitské (v nynější německé technice), z nichž jeden »konev vydřel a vodu na jednoho vylil.« Tak se nenáviděla i mládež pro víru.

R. 1448 Jiří Poděbradský koupil onen dům Mikertlův a dobyv Prahy tu bydlil; r. 1453 jej prodal panu Zbyňku Zajíci z Hasenburka a na Kosti, jenž přikoupil vedlejší dům (také na místě nyn. kláštera blíže kostela) t. zv. Čotrovský dle majitele Frány Čotra r. 1429.

Když k sv. Jiljí přišli Dominikáni, nejprve bydleli ve škole, již kostelu daroval r. 1607 Jan Zbyněk z Hasenburka, skoupili několik domů na sever od kostela a vystavěli nový, prostranný klášter r. 1626.

Zde do nedávna byla konservatoř (založ. roku 1810), až se přestěhovala do Rudolfina. V konventě jest veliká knihovna se vzácnými rukopisy, ač mnoho z ní za Josefa II. musilo býti dáno do knihovny universitní; na chodbě a schodech jsou dva pěkně řezané kříže.

Vrátíme se na stranu ulice levou, západní. Starobylý dům nárožní č. 351-1 u zeleného stromu či hroznu jest bývalá kollej Loudova či apoštolská (viz str. 59.) Zde ještě připomínám, že v kolleji té bydlili i synové Jiřího Poděbradského; v 16. století budova tak zpustla, že jednou kus střechy spadlo na professora na dvoře i na děvečku, která právě vážila vodu ze studně.

Při Betlémské kapli též jsme slyšeli již o sousedním domě č. 238(239)-3, že býval kramáře Kříže, od něhož byl r. 1419 odkázán kolleji Betlémské či Na-

zaretské. Ve dvorku v l. spatříš starší budovu s gotickým portálem a klenbami i v prvním patře. Viz obr. 333.

Obě kolleje r. 1661 koupili Jesuité ke svému semináři Svatováclavskému, o němž ihned uslyšíme. Dům tento r. 1784 koupil Jan Ferd. Fischer za 370 zł.

Majiteli domu Betlémského č. 238, jak uvádí dr. Teige, byli: Řehoř Pátek či Pátecký z Freitok, jenž zemřel r. 1603, jsa sekretářem appell. soudu; Václav Huml z Rupřštorfu, jenž měl také dům u Coelestýnů v Dlouhé tř.; Ruprecht Měsíček z Výškova, jenž r. 1599 zavraždil Jana Holana z Jiljova v Kouřimi; o rodě tom i na jiných místech uslyšíme. R. 1613 jej koupil za 1100 kop gr. č. Jan Bukovanský Pinta z Bukovan, r. 1610 komisař při defensi zemské; zemřel ve vzpouře, a dům podržela vdova jeho Alžběta, rozená z Mnichu. Pak dům měl prokurátor Samuel Kolín z Elbinka, maj. též domu Vratislavského č. 317-15 v ul. Karol. Světlé, jejž nevěrná manželka chtěla otráviti (prý i »diamantem«) pomocí kuchařky Judithy Šturmové; čti Winter, Kult. obraz II. 871; Kateřina Pětipeská z Chýš, manželka Jana Menšíka z Menšteina, katolíka, jenž zřídil fundaci pro chudé studující v Krumlově a pokutu zaplatil na alumnát u sv. Jakuba.

Dům bližší k technice měli r. 1553 Jan Sladký z Pecinova (viz zde č. 2 n.); Adam Šturm z Hranic a Josue Ebenštolar z Ebenštolu. — R. 1630 dům mezi »kollejí Nazaretskou a domem Knechtovským« za 13.000 kop. míš. koupil loutnař Baltazar Kögler.

Č. 240 jest veliká budova o třech dvorech — německá technika, druhdy jesuitský seminář sv. Václava, založený původně již r. 1580 od Jana st. z Lobkovic v nyn. Klementinu.* Bydlili tu šlechtičtí stipendisté (nosili černé pláště se žlutými výložky), měšťanští filosofové a bohoslovci i gymnasisté, obyčejně asi 150 chovanců, kteří na služby Boží chodili do kaple Betlémské; bylať od r. 1661 majetkem Jesuitův.

R. 1680 císař Leopold I. se svým dvorem byl přítomen v gymnasiu jesuitském české hře divadelní, kterou sepsal Jesuita Mik. Salius pod názvem »Sv. Václav mučeník«. Hra tak se mu líbila, že udělil semináři Svatováclavskému** výsadu, aby každý chovanec, jak se stane doktorem filosofie, povýšen byl do stavu šlechtického s titulem »de lauro« (od vavřínu.) Bylť laurus ode dávna odznakem boha Apollona a umění. Erbem byl jim černý orel držící věnec vavřínový s písmeny S. S. V. (Seminarium sancti Venceslai.) Privilegium to trvalo do r. 1773, kdy seminář byl zrušen a dům připadl fondu studijnímu. Viz zajímavé zápisky chovance zdejšího Jana Jeníka z Bratřic v Čas. Mus. 1880 a n.

Do budovy po zrušení řádu z Klementina byla přenesena fakulta filosofická s akademickým gymnasiem; právnická a lékařská fakulta byly v Karolinu, theologická v Klementinu.

Na filosofii učil bývalý Jesuita Stanislav Vydra (1741—1804) mathematice; po výtečném mathematiku Josefu Steplingovi (1716—1778) (za něhož byla v Klementinu zřízena r. 1751 hvězdárna*** a založen fysikální kabinet) se stal ředitelem filosofického studia. Byl též výborný kazatel. Čtení svá vzdělal také jazykem českým a odevzdal nástupci, známému professoru Lad. Janderovi, jenž vydal tyto »Počátky arithmetiky« r. 1806. (Jandera r. 1855 byl jmenován čestným měšťanem pražským. — O Vydrovi a celé té době mnoho zajímavého najdeš v Jiráskově díle »F. L. Věk«.)

Vydra tu i bydlil, jakož i professor Jiljí Chládek (1743—1806), jenž učil fysice a napsal Naučení, kterak by se mělo dobře po česku mluviti a psáti. Učili tu i světští učitelé dr. Jan Schöpel filosofii a dr. Meissler logice.

* Císař Ferdinand II. ústav ten, původně zvaný »domem chudých«, kázal nazvati »seminářem sv. Václava«.

** Císař ten byl velikým ctitelem sv. Václava; r. 1657 meškaje delší dobu v Praze, šestkrát navštívil chrám staroboleslavský. Píseň o sv. Václavu často s lidem hlasitě zpíval.

*** Po Steplingovi hvězdárnu spravoval Ant. Strnad (1749—1799.)

Později filosofie a gymnasium přišly zpět do Klementina, a zde byla technika,* až r. 1805 čeští stavové budovu koupili; v křídle do zadu přistavěném r. 1833 byla reálka, jež jest od r. 1855 v Mikulandské ul. I později budova byla rozšířena, ale posud nevyhovuje. Zde se chová knihovna techniky, rozdělené r. 1868 na českou a německou. — O dějinách techniky vůbec vypravuji při české technice; viz Karlovo nám.

Za starších dob tu byly tři domy, z nichž jeden byl farou sv. Jiljí do r. 1486, druhý pivovarem. Fara byla prodána Marketě Zlonické z Týnce, jež odkázala kostelu protějšímu pět dvorů kmetcích v Modřanech a dům prodala r. 1491 paní Johanně, manželce Jana Benedy z Nečtin a na Břežanech, které dědičně koupil r. 1476 od kláštera zbraslavského. R. 1513 byl tu majitelem mistr Jiří Ježíšek (Jesulus), konšel a vážený měšťan, r. 1523 děkan fakulty artistické (filosofické.)

V době bělohorské dům vedle č. 239 slul Knechtovský (Knechthof) či u Knechtův i u Sekretářů, průchodní, který r. 1617 koupil Samuel Sixt z Ottersdorfu či Syx z Schandelýru od Žofie Šárovcové roz. z Řízenska za 3375 kop č. Bydlil v něm Samuelův bratr Abraham,** potom ze země ušlý; dům od fisku zabavený byl odhadnut na 18.000 kop míš. Koupila jej Marie Magd. Trčková a odevzdala r. 1627 klášteru Plasskému, jehož býval dříve, dostavši náhradou vinici nad Radlicemi, zabavenou radnímu novoměstskému mistru Janu Libertýnovi, majiteli domu u Kvasyhrachů na rohu Václavského náměstí a Krakovské ul. č. 803.

Tento rozsáhlý šosovní dům Knechtovský od opata v Plasích koupili Jesuité — ale musil i potom zůstati průchod k sv. Anně — a přestavěli na dům pro studenty t. zv. dům chudých, později seminář sv. Václava. K tomu přikoupili i dům vedlejší u Vannů, vlastně Bannů; dům ten v 16. stol. od Jakuba Taurella koupil mistr Nikodem z Paumberka. Později náležel Janu Bannovi z Fenixfeldu, učenému obojích práv doktoru, sekretáři při komoře, jemuž ke svatbě s Ludmilou, dcerou Benjamina z Vlkanova, Plzeňští darem poslali 10 tolarů a »tři sejry presované«. O takových »poctivinách, alafancích, koláčích« posílaných od měst do Prahy úřadům čti Winter, Kult. obraz II. 581. R. 1612 byl majitelem Jan Albrecht Slavata z Chlumu a Košumberka.

Portál ve dvoře domu č. 3 n. v Husově tř.

Přes uličku sousedí dům č. 241-7 »proti dveřím kostela«; jest to znamenitý dům, kde dlouho se chovaly desky zem-

* Známý professor techniky Fr. Herget při dražbě zbytků Rudolfových pokladů na Hradčanech (v květnu roku 1872) koupil mnoho knih i rukopisů, jež později přišly do Londýna. Asi sto porouchaných soch a jiných prací sochařských rozestavil ve své zahrádce v této budově, odkud je zedník jakýsi po smrti Hergetově roznesl a ztesal za desky pod kamna a stupně ke schodům.

** Tento Abraham Sixt vyjednával za vládu stavovskou r. 1620 se stavy v Nizozemsku o spolek; jemu pak byl zabaven dvůr v Jenštejně.

ské, a proto slul dlouho domem desk zemských, jinak domem pana Beneše z Choustníka, nejvyššího písaře desk zemských od r. 1385. Před tím to byl dům kanovníka Štěpána, jakož za starších dob nejvyšším písařem desk těch bývala osoba duchovní, až od jmenovaného Beneše úřad ten spravoval vždy pán nebo zeman.

Desky zemské* původně byly na hradě, až za Václava IV. byly přeneseny na Staré město; jenom desky staré, dopsané, do nichž již se nezapisovalo, se chovaly v sakristii u sv. Víta v truhlicích na tři zámky uzavřených a zapečetěných. Otvíraly se slavnostně čtyřikrát do roka (v suché dni), kdy též se konal soud zemský. Viz též str. 289.

Nástupcem Beneše z Choustníka byl známý Smil Flaška z Pardubic a na Rychmburce, synovec arcib. Arnošta; viz str. 26. — Ale za něho desky opět byly na hradě. Zatím dům tento přešel v majetek probošta mělnického Konráda z Vechty, od r. 1405 Mikuláše z Egerberka či z Okoře (viz str. 101), nejvyššího písaře, od něhož r. 1412 dům za 400 kop koupila se zvláštním svolením královým obec staroměstská, aby tu se chovaly desky stále a konaly i soudy zemské. I říkali domu tomu pak stále »u desk zemských«. Po tomto Mikuláši, jemuž říkali Bohatý, nejvyšším písařem byl Mikuláš z Lobkovic, jinak Mikulaj Chudý, o němž jsme slyšeli při ul. na Hrádku.

Král Zikmund desky odvezl na Křivoklát, a když hrad vyhořel r. 1422, do Plzně a do Uher a teprv r. 1437 je vrátil do Prahy. Král ten nedbaje práv obce, zapsal na dům tento 100 kop gr. svému dvořenínu Hanuši Nešporovi z Bischofsverdy, jemuž též zapsal 400 kop na známém domě Hankově v Celetné ul. č. 587-36. Nešpor zápisy ty postoupil panu Menhartu z Hradce, jenž toho času byl v Praze pánem nejmocnějším.

Desky potom zase stěhovaly se po Praze s nejvyššími písaři panem Alešem z Risenburka do domu č. 674-5 v Jakubské ul., s Matějem Štěrbou z Chřenova na Starom. nám. č. 608-4 a jinam, vždy jen po Staróm městě. Nepořádek ten trval do r. 1502, kdy desky dány byly do Králova Dvora a r. 1512 na hrad.

Později dům tento slul Oušťecký či Sezimův; náležel Janu Petrovi ze Sezimova Ouští a bratru jeho Adamu Kryštofu; byl jim konfiskován, a koupil jej r. 1623 Jiří Benedikt Beník (Benig) z Petrsdorfu za 1000 kop míš, jež zaplatil »lehkými« penězi. Tento Beník byl písařem při úřadě berním, pak gegenhandlířem při úřadě rentmistrovském a pilně kupoval statky konfiskované, mezi nimi šosovní dům u Kornetů na Václav. nám. Manželkou měl Voršilu Kateřinu, dceru Krocína z Drahobejle. R. 1644 dům zbořený koupili Jesuité od syna jeho Jana Benjamína za 1158 zl. rýn. — Od domu toho, připojeného k semináři sv. Václava Jesuité odprodali jakési místo od rohu »tří kalichů« (viz dále) až ke kolně kolleje Václavu Ign. Vratislavu z Mitrovic k domu jeho u tří kalichů. — Na konci 18. stol. byl majitelem Ant. svob. pán z Hochbergu, jenž také měl dům sousední v uličce č. 242-9 t. zv. Jesuitský dvůr. Potom dům č. 241 náležel hraběti Lažanskému. — Jest to krásná stavba Dienzenhofrova.

Jmenovaný dům č. 242 vedle průchodu do Liliové ul. slul r. 1416 u čtyř kalichů, později u kalichu. Zde býval před lety známý soukromý ústav Wotzelův. Dům ten prodala Anna, žena kronikáře Martina Kuthena (viz str. 46) dru. Jiřímu ze Sudetu.

* Viz Tadra. Kanceláře a písaři, Rozpravy Č. Akad. 1892 str. 88 n., a Ottův Sl. N. VII. 364.

Po bitvě na Bílé Hoře z Prahy se odstěhoval Michal Trentýn a dům svůj »mezi domy Jetřicha Špetle (viz násl.) a Ouštěckých«, který r. 1623 koupil za 1750 kop gr. č., prodal za 1392 kop míš. Frant. Rojovi ab Aquista Pace. Tak klesla cena domů, jež prodávali emigranti.

U kalichů (tří) říkali však neprávem také nynějšímu domu rohovému č. 243-11, což jest majetek c. k. mincovního eráru; jest to starý renaissanční dům se sochou Bolestné P. Marie v rohu ul. Řetězové. V 15. století slul u černého beránka. (Proti němu k ul. Jalovcové prostřed cesty r. 1408 byla studnice.) Dům ten obcí zabavený r. 1420 konšelé darovali hejtmanu Mat. Loudovi z Chlumčan (viz str. 59, 60), jenž jej r. 1429 prodal Mik. Kekulovi z Horažďovic, písaři staroměstskému, který od obce také měl zahradu býv. kláštera Kartouzského (viz t.). Písař ten vlastně slul Žežulka a dal si učené jméno latinské Cuculus: lidé mu pak říkali Kekule, a to mu zůstalo.

Později po Jiřím z Jelče dům ten měli Berkové z Dubé, pak Kaplířové ze Sulevic, až »dům na rohu vedle tří kalichů« Kašpar Kaplíř ze Sulevic r. 1620 prodal za 3900 kop míš. Jetřichovi Špetlovi z Janovic. Osmdesátiletý Kaplíř byl popraven, a zbytek summy trhové 1800 kop skonfiskován; katolík Špetle také r. 1629 byl k soudu pohnán a zaplatil 1000 zl. rýn. na alumnát kolleje u sv. Jakuba.

Za císařovny Marie Terezie byla tu c. kr. bankovní administrace, r. 1784 úřad pro výměnu zlata a stříbra, od r. 1795 mincovna. R. 1847 byla budova obnovena a byl tu c. kr. komorní výplatní úřad a filiálka Rakouské priv. národní banky. Do nedávna byla tu filiálka pošty.

V tomto zajímavém, rozsáhlém domě osmnáctiletý Karel Šimanovský r. 1844 (tehdy se učil truhlářství) se svými přáteli založil ochotnické divadlo; hrávaly se kusy: Loupežníci na Chlumu, Fridolín a j. Čtenáře zajisté pobaví obrázek z tehdejších dob, jak jej nakreslil Gustav Pfleger Moravský. »První představení byli Loupežníci na Chlumu, a Šimanovský ponejprv vystoupil v úloze »Kusta«. Pošmurnou komnatu přeměněnou na stánek Musy Thalie osvěcovalo několik bídných lojových svíček a místo divadelních lamp skvěla se také scéna nepříliš skvostnými výrobky některého mydláře. Divadlo se naplnilo zvědavými diváky, jichž jádro sice dobré, ale poněkud ještě hranaté sestávalo ze ctihodných kuchařek a vážených pánů kluků. Hodina, kdy mělo počíti představení, již valně se schylovala, avšak jedna hrdinka kusu, Leokadie, posud se neukázala. Šimanovský-Kust již v kostumu jsa oblečen musil vzíti na sebe co nejrychleji podobu obyčejného člověka a jeti pro Leokadii a sice až na Bílou Horu, kde tato kněžka herecké umění přebývala.

Bylo osm hodin, když se dostal se svou drahocennou kořistí do svatých síní divadla. Velectěné obecenstvo mezi tím způsobilo nesmírný rámus. Konečně se hrálo. Kust čeká na Leokadii, ale ta dlouho se neobjevovala, i sedne klidně na vonně páchnoucí pahrbek, jejž představovala nějaká stará truhlice. Dlouhá přestávka — Leokadie nejde. V kritickém tomto postavení se stal však obrat k lepšímu; veliký řeznický pes skočí zcela klidně z hlediště na jeviště a způsobí tam veselým štěkáním příjemné vyražení. Ctěné obecenstvo neodolalo humoru, a strhl se veliký šramot. Tu majitel divadla se objeví na scéně, laskavě vytluče ochotníka Chňapa s jeviště v tom okamžiku, kdy velectěná Leokadie vystoupí. — Když pak Šimavovský-Kust na konec kusu přepaden jest a zachrániti se chce útěkem přes vrchy a pahorky — kufr to a lavici — tu se lavice překotí, zasáhne kulisu a oponu, a Kust se válí v celé spoustě malovaného plátna a všelikých bidel, »nesmírně« jsa applaudován od rozveseleného obecenstva, mezi nímž však několik nespokojenců dovolilo si dělati silnou opposici. Tu majitel divadla vystoupí a hlásá váženému obecenstvu, že »toho, komu to není vhod, z divadla vyhodí«. — Tímto nepředvídaným doslovem skončeno první vystoupení Šimanovského, potom slavného herce Národního divadla.

Ještě hůře skončila krása druhého představení. Právě Šimanovský v »Hedvice« počal deklamovati: »Proč se vzpouzíš, srdce planoucí?« — tu ozve se pokřik: »Jsou tu policajti.« Šimanovský — divadlo jejich nebylo hlášeno ani povoleno — jak byl ve svém zase loupežnickém kostumu, veřejnou bezpečnost tehdejší dobu ohrožujícím, již vyletěl oknem přízemním a utíkal, co mu dech stačil, až na Kozí plácek.

Naproti na rohu Jalovc. ul. č. 232-10 bývalá kavárna Reindlova, nyní Melzerova, u tří stříbrných růží. Na domě jest deska V. M. Krameria, jenž tu mě

knihkupectví či »expedici českou«. (Více viz Krameriova a Michal. ul.) Byl to tehdy dům býv. knihtiskaře* K. Hraby, do něhož se Kramerius přestěhoval r. 1795. Zdejší jeho expedice stala se pověstnou po celých Čechách. »Přicházeli sem nejen čtenáři knih a novin českých v Praze a v okolí osedlí, nýbrž všichni, kdo tehda v Čechách, na Moravě a Slovensku s knihami českými obchod vedli, a všichni vůbec venkovští milovníci jazyka a čtení českého.« A r. 1806 Kramerius si dům ten koupil od Jos. Strašírybky; zde pak zemřel r. 1808. Syn jeho Václav Rodomil zemřel v chorobinci na Karlově. — R. 1840 tu byla kavárna Šmilerova, kde dr. Pichl, Petr Vnouček a jiní umluvili první český bál. (Viz Konvikt. ul.)

Č. 231-12 n. sluje u tří praporečníků, a také na domě mezi okny jsou tři obrazy jich novější na místo obrazů před tím zašlých. Bydlívali tu prý tři přátelé důstojníci, z nichž každý byl u jiného pluku praporečníkem. Slíbili si, že kdyby jeden z nich umřel, zjeví se ostatním. Vskutku když jeden z nich padl v Italii r. 1735, zjevil se druhým dvěma přátelům v Praze a oznámil jim, že i oni brzy skonají. I složili své hodnosti a vstoupili k Františkánům u Panny Marie Sněžné, kde do roka oba zemřeli.

R. 1427 tu se říkalo u písma či u Benedic, poněvadž tím slovem (Benedic, Žehnej) začínal latinský nápis na domě. — Dům ten slul druhdy po německu u 3 fendrychů (z něm. Fähnrich) i »u 3 anjelů«; zabaven byl r. 1630, když majitelka Marketa Roliartka (Ruliartová, Roliardová, Rollardová) i se synem pro víru odešla ze země. — Majitel Jan Anděl (při jméně vzpomeň prvního lékárníka pražského, viz str. 75.) koupil dům r. 1886 od houslaře Ferd. Homolky.

Naproti roh Řetěz. ul. č. 226-13 u tří divokých kachen, jež posud jsou na domě; zde jest známý materiální obchod »u černého psa«. Dům tento i tři následující ulici dodávaji typického rázu. — R. 1404 byl Petra z Kamu kožišníka, pak Jana Švamberka kováře. V 17. stol. slul u zlatého kříže.

Č. 227-15 u zeleného (modrého) hroznu; jest tu známý obraz biblický: dva muži nesou ohromný hrozen. V domě tom r. 1781 pracoval houslař Jan M. Willer, po něm Jan Stoss. — Druhdy tu byly dva domy; jeden r. 1360 byl ševce Havla, později zlatníkův, r. 1418 ševcův, pak nožířův. (Viz o řemeslech těchto při Karlově ul.)

Č. 228-17 u zlatého tygra, r. 1429 u kopáče, majetek tehdy nožíře Hanuše. Zde v letech čtyřicátých 19. stol. bývala kavárna Šochova, kam chodíval Tyl, Filípek a j.

Č. 229-19 úzký dům se starobylými gotickými štíty; bylo by velice litovati, kdyby i tento malebný dům měl padnouti za oběť rozšiřování kommunikace. Nejstarší majitel r. 1359 Fridlinus (Fridrich) z Purkhausenu kožišník, r. 1404 Blažek nožíř.

Roh Karlovy ul. č. 156-21 na místě dvou domů u černého hada a černé slámy jest cenný barokní dům, jenž by měl býti zachován při regulaci. Ostatně dlužno uvážiti, že ne zcela potřebné rozšíření této ulice stálo by přes 2 mill. K, nehledě k nenahraditelné ztrátě několika cenných domů, jichž by si v každém jiném městě vážili. I tady totiž chce se vésti elektrická dráha, zlá nepřítelkyně staré, půvabné Prahy; plán jest vésti ji z Pernštejna třídou Husovou, Jalovcovou ul. a Karlovou k radnici. Před r. 1381 měl dům zde zlatník Václ. Řek či Krich, jenž nějakou dobu držel též dvůr kláštera Strahovského v Třešovicích; r. 1404 byl tu nožíř Jiří (Jurg) Waldvogel, potom švec Petr Pšenička. — Do domu u zlaté slámy po emigrantce Ludmile Šererové r. 1632 zvedena byla obec pro 179 kop berní a kontribucí zadržalých.

Na vých. straně jest dlouhý dům č. 230-14 u zlatého jablka; část jeho r. 1432 slula u klíčů. I zde bývali ševci a nožíři. Zde od r. 1831 byl houslař Jan Stoss, potom Ign. Sandner, od r. 1847 houslař Jan Dvořák, a nyní jeho syn Karel Dvořák.

Druhý roh Malé Karlovy ul. č. 16 n. jest na místě rohového domu č. 155 u černého orla a č. 154 u Hesínů, za starých dob u kalicha. V č. 155 po nožíři bydlil r. 1404 švec Kršňák, č. 154 mívali zlatníci. To byl asi dům u černého orla mezi domy Eliáše Behma šmukýře a pánův z Říčan, jejž Urbanu Jobsttovi prodal Pavel Pečka či Prčka, depositor při zemských deskách, r. 1621 dlouho vězněný; po 8 letech byl obžalován pro

* Dle Schallera bylo r. 1795 v Praze 13 knihtiskáren.

zpronevěru peněz a nepořádek v deskách a odsouzen hrdla; na přímluvu knížete Albrechta z Valdšteina dostal milost, ale majetku pozbyl k náhradě škody. Odešel pak, nechtěje přistoupiti k náboženství katolickému, a vrátiv se s vojskem saským r. 1634 opět všeho jmění odsouzen.

Č. 157-18 n. u zlatého koníka, r. 1405 zlatníka Václava Rota, r. 1411 nožíkáře (hotovitele nůžek) Martina, r. 1461 u Havířů dle Mikul. Horníka nožíře, který jej vystavěl po povodni r. 1432.

Celý pravý konec ulice, jež slula zde Marianskou po blízkém býv. kostele a náměstí, nyní zaujímá č. 158 palác hraběte Frant. Clam-Gallasa, dle Zapa nejvznešenější všech pražských paláců. Mistrovské toto dílo barokového stavitelství v l. 1715 až 1722 zbudoval dle plánů vídeňského dvorního stavitele Jana Bern. Fischera z Erlachu pražský stavitel Jan Dominik Canevalle; sochařské práce jsou od Mat. Brauna. Průčelí do Husovy tř. vyniká »grandiosní koncepcí obou portálů, při nichž dva a dva giganti* nesou hlavice sloupů toskanských, na nichž spočívá balkon ozdobený krásnými vásami a dětskými figurkami«. Na attice stávalo 13 soch, z nichž většina snesena byla r. 1880; dvě sochy (Venuše a Merkura) stojí nyní ve vestibulu Umělecko-průmyslového musea v Sanytrové ul.

V paláci jest mohutné, ozdobné schodiště; nahoře jsou krásné pokoje s barokovými kamny a veliká síň taneční. Průčelí zadní jest velmi prosté, protože tam býval hřbitov při kostele P. Marie na Louži (zrušeném r. 1784, zbořeném r. 1791); ve výklenku zdi jest pěkná socha Vltavy od V. Prachnera, o němž jsme slyšeli u Cibulky; lid soše té říká »Terezka«. U nohou sochy bývala za našeho mládí kašna. Viz obr. str. 339.

V těch místech r. 1348 měl dvůr markrabí moravský Jan, jenž za nepřítomnosti bratra svého Karla IV. spravoval království. Ale v 15. století po majiteli r. 1402 zlatníku Otlovi sluje dům »Otlovský«. Do nynějšího náměstí Marianského bývaly ještě domy jiné, z nichž jeden byl farou u P. Marie, blíže k Malému nám. byla fara sv. Linharta. Byl pak tu majetek Vchynských ze Vchynic, kteří nyní nesprávně dle němčiny se jmenují Kinskými. Zde r. 1590 náhle zemřel (prý se otrávil) Jan Vchynský, jenž Maxmiliánu II. půjčil 50.000 tolarů, když usiloval o království Polské. Stav se r. 1576 purkrabím Karlštejnským, protivil se Rudolfu II. při jmenování tamního děkana a trestu horšího ušel tím, že na sněmě dvakrát padl na kolena prose za odpuštění, což muže pyšného velmi sklíčilo. Ze synů jeho Václav se stal předkem všech nynějších z toho rodu; Radslav byl r. 1618 mezi direktory a potom utekl do Hollandska, Oldřich pomáhal vyhoditi místodržící, Vilém také byl mezi direktory, ale choval se obojetně a došel milosti, ač ani nepřistoupil na víru katolickou. Byl pomocníkem Valdšteinovým a s ním r. 1634 v Chebu byl zavražděn. (Vdova po něm Alžběta, roz. Trčková vzala si pak švédského plukovníka Zdeňka hrab. z Hodic.)

Dům tento byl darován Matyáši hraběti z Gallasu na Campu, z Freierthurnu a Materella, jenž po Valdšteinovi byl vrchním velitelem a mimo tento dům dostal panství Fridlandské, Liberec, Smiřice a j. Když r. 1647 vypadl mu zub podobný marům, měli to za zlé znamení; a vskutku zemřel toho roku. Vnuk jeho Jan Václav hrabě Gallas rod povznesl k nebývalé slávě a vystavěl tento palác, koupiv k domu Gallasův t. zv. Samuelovskému** faru, dům »u 3 medvědův«, jiný »ve lví jámě« a j. Když vymřel tento rod,

* Takové hřmotné postavy nesoucí místo sloupů balkony, arkýře a p. nazýváme též atlanty. — O paláci viz popis dr. Harlasa v něm. Politice 1902. — Palác má dva portály, poněvadž proti středu stojí blízko domy protější. Viz obr. str. 338.

** Slul tak po obraze Samuelově na domě. — Měl jej r. 1583 Vavř. Šlik z Holejče, pak zlatníci, r. 1604 Radslav st. ze Vchynic, po něm bratrovec jeho Vilém, prve jmenovaný. — Dům u tří medvědů »v Kuchynkách« byl zabaven emigrantu Janu Ctiborovi Kbelskému, ale ponechán synu jeho Janu Jaroslavovu. (Viz Bílek str. 973, Herain str. 165—167.) Tento mladší Ctibor byl pak písařem knih městských a napsal Vyznamenání domů v Starém městě atd. Viz Pam. arch. IX. str. 771.

dědicem se stal příbuzný posledního Filipa Gallasa Kristián Filip svob. pán z Clamu, jenž přijal i jméno Gallasů a povýšen byl do stavu hraběcího. Syn jeho Kristián Kryštof hrabě Clam-Gallas, nejvyšší maršálek království Českého, štědře podporoval umění a byl čestným měšťanem pražským od r. 1817.

U něho zde v 3. patře bydlil proslulý své doby portretista Jos. Quaiser (1780—1845) »hraběcí Clamovský poustevník«. V l. 1812—1829 hrávalo se tu divadlo ve prospěch nemocnic. V l. 1843—1852 zde bývaly výroční výstavy umělecké, pořádané Krasoumnou jednotou. R. 1866 zde bydlil po bitvě u Hradce Králové pruský princ Karel, jako již r. 1744 pruský jenerál hrabě Haake. — Nyní i v paláci tomto jsou byty soukromé i česká fakulta theologická v prostorách ne dosti vhodných, ale snad zdravějších, než jsou některé v Klementinu. Císařský rada inž. Richard Jahn, předseda spolku architektův a inženýrův,

Portál paláce Clam-Gallasova v Husově tř.

má tu pěknou sbírku asi 100 obrazů; r. 1902 Th. Frimml sestavil jich katalog, k čemuž úvod (o pradědu Jahnově, malíři Quirinovi Jahnovi) napsal Herain. — Zde má též místnosti Společnost k zvelebování německé vědy, umění a literatury v Čechách.

Naproti paláci jsou zde dva domy a záp. od nich jiné při ul. Karlově a Semináŕské; celý ten komplex měl býti zakoupen a zbořen, aby palác stál na volném náměstí a nikoli právě svým průčelím do těsné ulice; ale pro veliký náklad od toho upuštěno, když měl hrabě zavázati se na vždy platiti z prázdného místa, jako kdyby tu byly domy.

Č. 160-23 jest též majetek Clam-Gallasův. — Z toho domu r. 1547 krejčí Bartoloměj Dlask byl vymrskán z Prahy a ze země pro vzpouru proti Ferdinandu I.

Č. 159-25 (nárožní do Marian. nám. a Seminář. ul.) t. zv. Rotenhanský býval hraběnky Trautmansdorfské, nyní knihtiskárna Arn. Renna. R. 1400 byl tu dům ševce Pechance. — V 18. stol. byl hraběte Lützova, od r. 1778 knížete Frant. Gund. Colloredo-Mansfelda. Zde r. 1795 byla hlavní kollektura loterní (od r. 1787 státní, dříve v Praze

zavedená od Vlacha Cattaldiho r. 1752. Viz str. 220.) — Dle návrhů na regulaci města dům tento značně bude zúžen pro uvolnění kommunikace i k lepšímu osvětlení posluchárcn v Klementinu.

Husova tř. Lbň. I., z Tyršova nám. od domu Jungmannova na Starý vrch. Č. 4 u Pávů, č. 241 u Filipů, majetek poslance zemského Fr. Filipa, majitele knihtiskárny.

Husova tř. Sm., z Karlovy tř. pod Kinských zahradou na jih k ul. Jungmannově.

Palác hraběte Clam-Gallasa dle rytiny z r. 1840.

Č. 100-1 u Karla IV., dříve Prstenka, č. 324-11 továrna na stříkačky a hasičské potřeby R. Smekala i zemské hasičské museum. — Č. 304-13 jest klášter kongregace Milosrdných sester řádu sv. Karla Bor., upravený r. 1869 z bývalé továrny na obuv. Tyto sestry od r. 1835 byly v ústavě slepců v Brusce, od r. 1862 se přestěhovaly do vlastního kláštera pod Petřínem, jenž stal se mateřincem mnohých blahodárných ústavů po Čechách i tohoto kláštera, kde jest spolu útulek služek bez místa. Po několik let byla tu i opatrovna. V klášteře jest kaple Srdce Páně pro sestry a druhá kaple pro obecenstvo. — Zde bydlí Th. dr. Jarosl. Sedláček, prof. univ.

Č. 498-15 jest obecní budova českých škol s kaplí sv. Kříže i okresní knihovnou učitelskou a české gymnasium se sochou Komenského v průčelí. Gymnasium zdejší otevřeno bylo v září r. 1883, od r. 1897 jest vyšší.

Č. 557-18 litografie Al. Koppeho, založena v Praze roku 1843, na Smíchově od roku 1877.

Husova tř. Žk., jest hlavní, dlouhá ulice žižkovská z Hybernské směrem celkem východním na severu Žižkova; jezdí tudy elektrická dráha. Druhdy se říkalo Horská silnice, že vede do Kutné Hory. U ní prý kdesi bývala jakási mohyla či hromada kamení t. zv. zastávka či odpočinek sv. Václava, že tu zastavili se, když přiváželi tělo světcovo ze Staré Boleslavě do Prahy. (Podobně se vypravuje v Libni.)

Celou levou stranu od počátku až k Trocnovské ul. zaujímá nádraží rak.-uherské společnosti státní dráhy. Na pr. č. 84-2 jest hostinec u Bulhara, zastávka elektrické dráhy na rohu této a Karlovy tř. V témž pořadí jest čtvrtý dům 63-8 hôtel Myška; dále č. 57-20 Broučková a vedle dlouhý dům, majetek c. k. železničního eráru č. 42-22 n. Krenovka či Křenovka. Zde asi r. 1820 založil Křen či Grenn sady se stinnými stromořadími, svého času velmi oblíbený hostinec. (Viz plán na str. 81.)

Kde je nyní nádraží, nedaleko rozcestí staré cesty ke Karlínu (Trocnovské ul.) a do Olšan (Husovy tř.) bývalo dříve popraviště staroměstské. Měli totiž Staroměstští, uzavření Novým městem, ve svém držení bránu Horskou či Novou, což trvalo po 400 let až do spojení obou měst v jednu obec za Josefa II. (Vedle této drželi ještě bránu Poříčskou.) A proto před ní zřídili své popraviště »dle nejlepších vzorů« zbudované; stála tam na vysoké zděné podezdívce, do níž vedly 4 dvéře, řádně sestrojená šibenice o 4 sloupech se 4 břevny příčními. O něco dále stálo veliké kolo, na něž bývali vplétáni zločinci; posud pořekadlo »jdi na kolo« upomíná na ony doby útrpného práva.«

Za slabé vlády mladistvého krále Ludvíka mnozí šlechtici, spoléhajíce na strannost úředníků zemských proti stavu městskému, zle škodili měšťanům. I spojila se města v jednotu proti škůdcům, dobyli několik jejich tvrzí a lupiče vydali na popravu, nedbajíce jich urozenosti. Tak Pražané r. 1520 dobyli tvrze Tochovic mezi Milínem a Březnicí, kde nalezli hojnost uloupeného zboží, a chycených 7 zločincův odvedše do Prahy, sťali na tomto popravišti. Byl mezi nimi Vilém Bechyně z Lažan, jenž prý cestou ještě si zpíval a poskakoval. Marně nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev vydal půhon na Pražany, kteří k soudu zemskému nestáli a nedali se k tomu donutiti. K těmto zmatkům přistoupily tehdy i nepokoje náboženské, když u nás rozšiřovati se počalo učení Lutherovo, v němž libovali si Čechové pod obojí i Němci,* a »proti katolickému kněžstvu dály se hrubé násilné výstupy.«

Po bitvě Bělohorské žoldnéři i všeliká cháska všude u nás dopouštěli se loupeží; a někdy i osoby, které byly ustanoveny k lapání loupežníků, s lotry takovými se dorozumívaly, ano i samy lid olupovaly. Tak jeden důstojník nad strážci jízdnými byl usvědčen, že sám loupí, a byl proto na smrt odsouzen. I byl v lednu 1623 zde před branou Horskou pověšen na šibenici v nejlepším svém oděvu důstojnickém: v čepici sobolové, v županu šarlatovém, v zlatohlavovém kabátě, v bílých botách s pozlacenými ostruhami, opásaný červeným pasem dykytovým. V noci nějaký člověk oběšence uřízl a až do košile jej svlékl; když však šatstvo v tarmarce prodával, byl prozrazen a za krádež vězením pykal. (Ze Zapovy kroniky.)

Na místě Křenovky stála kaple sv. Dismasa,** z níž se stal hostinec, když císař Josef popraviště zrušil r. 1782 a kapli zavříti dal r. 1786. (Místo starší malé

* »Mnohým Čechům zdálo se skutkem velikým, že Němci, po sto let největší protivníci Čechů pro náboženství jejich, sami již začali přijímati pod obojí a protivili se poslušenství církve Římské; jiné lákala veliká lehkost ve mravních zásadách, které hovělo učení Lutherovo; proto mělo přívrženců množství v čase nejkratším. Ve Vratislavi, Jihlavě a jiných městech slezských a moravských, kdež za krále Jiřího z národního zášti na Čechy nejvíce horlilo se proti kacířství českému, následovalo se nyní ochotně kazatelů nového učení, jakožto z Němec přicházejícího.« Tomek, Děje král. Č. 6. vyd. str. 289.

** Jest to onen na kříži kající lotr, jemuž Kristus řekl: »Ještě dnes budeš se mnou v ráji.«

kaple vystavěl větší hrabě z Kuprvaldu, jenž tu měl vinici pod Žižkovem.) Mši sv. tu každý pátek sloužívali Kapucíni. Zbořena byla r. 1845; zvonec z ní prý přišel do Helmovských mlýnův; jím se zvonívalo, když tudy veden byl odsouzenec na popraviště.

Za Trocnovskou ul. a viaduktem spojovací dráhy cís. Frant. Josefa jest č. 970-1 obecní »Národní dům« a restaurace »pod Vítkovem«. Za viaduktem druhým české severní dráhy, která tu vede po úbočí Žižkova a pak jej projíždí tunelem k Libni, jest č. 888-13 n. Proutková. — 502-34 u Richtrů, 940-38 Mيránka, 820-46 býv. Halovka, 75-35 Unie, 40-50 Kovárna.

324-56 roh Jeronym. ul. jest zlatý anděl; zde byl při býv. Vídeňské silnici r. 1863 vystavěn první dům, který jest takřka základem Žižkova (ovšem mimo několik roztroušených starých usedlostí.) Druhý dům byl vystavěn r. 1865 č. 103-62 n. Naproti 69-35 u anděla strážce, 404-45 u Božích bojovníků; naproti 110-68 Masná váha, Octárna, majetek Záložny řemeslnicko-živnostenské v Žižkově (jako č. 709-70.)

Č. 192-47 u Jeronyma Pražského, 114-72 Zlatý srp, 191-49 u Jana Husi, kde jest lékárna u koruny. 160-51 u Jana Žižky z Trocnova, 157-78 u vévody Břetislava, 219-57 První všeob. záložna a zastavárna v Žižkově, 237-59 u 3 Slovanů, 115-84 u krále Brabantského, 232-61 u sv. Václava, 117-84 zlaté slunce, u Komenského, 344-65 hotel u Valtrů, u Blaníka.

Husova ul. Vnhr., z Jungman. tř. před tunelem na sev. za Něm. divadlem. Třetí dům, majetek Německého divadelního spolku, jest skladiště dekorací sousedního divadla, o němž viz Sadová tř.

Husova ul. Vrš., jest pokračování Palack. tř., kudy vede elektr. dráha.

Č. 86 u růže, 89 u české koruny, 122 firmy Hrbek a Weyrostek, továrna na patentované hodiny, telegrafy a j., 273 u Karla IV., 286 Sokolna.

Hvězdova ul. Nsl.-P., (část býv. cesty ke Krči) před Liškou v pr. z Benešovy tř. poslední ul. do Bořkovy. — Zeman Jan Hvězda řeč. Bzdinka z Vícemilic od Pražanů zvolen byl za plnomocného hejtmana a vladaře ve městě. Později však byl od konšelů sesazen a byl při Žižkově smrti; po něm byl velitelem Táborů s Bohuslavem ze Švamberka. O vpádu jeho a jiných do Prahy r. 1422 viz Melantr. ul. — Smrtelně raněn byl při obléhání Vožice, kde sídlel Materna z Ronova, přívrženec krále Zikmunda. Viz román Vlčkův Hvězda z Vícemilic.

Hybernská ul. II., od Josefského nám. a Příkopu na vých. k Žižkovu. Bývala tu živá Horská silnice ke Kutné Hoře, jak vypravuji při Havlíčkově nám.; že se tu mnoho jezdilo, brzy po založení Nového města byla dlážděna, a říkalo se tu na Dlážděném, i na Dláždění, což spolu svědčí o vzácnosti dlažby v 15. stol. (viz Dlážděná ul.) A ještě r. 1680 nacházím jméno »na dláždění starém«. — Ale již ve 14. stol. též tu říkali ulice Svatoambrožská po klášteru sv. Ambrože, což jest č. 1037-1, erární budova c. k. zemského finančního ředitelství s průčelím na Josefské nám.

Klášter ten založil Karel IV. r. 1355* na památku svého korunování železnou korunou lombardskou ve chrámě sv. Ambrože v Miláně. Jsa totiž králem Německým, s kteroužto hodností od věků spojen byl titul císaře římského, hlavy světské veške-

* Hájek omylem tvrdí, že zde již r. 1233 byli Františkáni.

rého křesťanstva, zatoužil i on po koruně, ač nemínil se zmocniti Italie, k čemuž byl vybízen. Proto táhl do Italie a v Miláně korunován jest korunou, jež proto slula železnou, že ve zlatém vínku jest proužek železa vytepaný z hřebu, kterým Kristus byl přibit na kříž. A pak korunován byl i v Římě.

Prvními mnichy kláštera Karlem založeného byli Benediktini z Milána, kteří měli liturgii t. zv. mediolanskou či ambrosianskou; však dle českých jmen (Radislav, Přibislav a j.) souditi se dá, že tu za nedlouho byli vesměs Čechové. — Při klášteře byla veliká zahrada, při níž podél této ulice Václav IV. udělil místo jakémusi ševci Švikovi, a ten, hlava chytrá, postupoval ze svého místa na stavbu jiným a bral od nich roční poplatek; ale později právo to přešlo na klášter.

R. 1419 král dovolil, aby zde, u sv. Benedikta a u P. Marie Sněžné vedle mnichů směli kněží pod obojí udělovati svátost po svém způsobu; proto lid četně chodil do těchto kostelů, jako na venku se shlukoval »na horách«. Ale ještě téhož roku mniši odtud byli vypuzeni a klášter zpustošen hlavně od žen Táborských, které tu byly ubytovány. (Muži tábořili na ostrově pod mlýny Helmovými, aby s té strany bránili Prahy.) Ženy ty topily si prkny z lavic a dřívím z nábytku vyloupených kostelův. V ten čas (8. prosince 1420) na nádvoří zde se konala schůze Pražanův a Táborův o různostech při obřadech; když pak r. 1428 opět podobná schůze se konala, nebyla již v klášteře, z něhož zbyly téměř jen zříceniny,* nýbrž venku na nyn. náměstí Josefském; a rovněž r. 1429 obce ty obě »se smiřovaly« mezi kostelem sv. Ambrože a Královým dvorem.

Zpustlý klášter Jiří Poděbradský r. 1460 daroval mnichům sv. Františka řádu přísnějšího či Observantům; chodili bosi a proto jim říkali Bosáci. Ti si zřídili zatím klášter jen chudičký a když konali již přípravy k stavbě nové, r. 1483 vypuzeni byli od kališníkův, proti nimž horlivě kázali, a již do Prahy se nevrátili. A místo bylo opět pusto. Vznikla tu kovárna a ještě r. 1631 slulo tu »na kovárně«.

R. 1502 Vladislav daroval místo býv. kláštera Václavu Bezdružickému z Kolovrat, ale tak, že kdyby titíž řeholníci zase zde chtěli se usídliti, on nebo nástupci povinni že jsou jim to vrátiti. Zároveň jemu a potomkům daroval »celé prostranství před tímto klášterem, taktéž naproti Královu dvoru položené, se všemi tamními pozemky vedle příkopu městského, kamž se prve dříví pro potřebu Králova dvora kladlo, až po bránu sv. Benedikta (viz str. 45.), a sice tak dlouho, dokud králové čeští v řečeném dvoře sídliti nebudou«. Bezdružický vše r. 1536 postoupil novoměstskému kancléři Jindřichu z Chocemic, jenž daroval to r. 1539 kostelu sv. Jindřicha.

Teprv r. 1630 sem přišli Františkáni irští, z domova vyhnaní od královny Alžběty; ti po své vlasti Irsku (lat. Hibernia) nazýváni byli Hyberňáky, a tak vzniklo jméno ulice. Mniši ti vymohli si vrácení pozemkův od kostela sv. Jindřicha r. 1636,** a cís. rada Petr Aulík a Don Martin de Huerta jim koupili onen dům na kovárně a jiné domky sousední.

* »Bosácký klášter u sv. Ambrože, u šraňků proti Královu dvoru, ten sú veškeren obořili.« Script. rer. Boh. III. 236.

** Ale pozemky ostatní — místo na býv. příkopě — zůstaly vlastnictvím kostela sv. Jindřicha. I magistrát i zemská vláda vždy uznávaly právo kostela na Josefský plácek; tak r. 1787 radě povoleno, aby směla přepustiti plácek, za nějž se s ohledem na kamenickou boudu na něm stojící roční činže 30 zl. 20 kr. platilo, za stejný plat c. k. vojenskému velitelství na zřízení hlavní stráže.

Pak vystavěn byl (do r. 1659) nový klášter a při něm vlašským slohem kostel Neposkvrněného početí Panny Marie r. 1652—1659, v němž bylo 13 oltářův. Ke klášteru křídlo východní bylo přistavěno r. 1704, severní r. 1739.

Když r. 1786 klášter byl zavřen a r. 1790 kostel byl odsvěcen, vše koupil hrabě Jan Fr. Kristián Sweerts-Spork.

Na rozsáhlé klášterní zahradě pěstovány byly od počátku 18. stol. brambory, první v Čechách, jež zobecněly u nás teprv při velikém hladu r. 1772. Jméno brambory odtud, že k nám přišly z Němec, a u nás často místo Němci říkali Braniboři. Známo jest též, že nekrvavá válka s Prusy r. 1778 slula »bramborovou«, že vojska z nedostatku požívala i bramborů, jež tehdy stále ještě se pěstovaly více jen pro dobytek. — Ze zemí středoevropských nejdéle bramborů nepřijaly Bavory a Čechy; u nás jich pěstování pomohl hlad v l. 1770—1772, kdy na 25.000 lidí se odstěhovalo z Čech do Braniborska, země bramborů. Ponejprv se vyskytují »zemská jablka« v české kuchařské knize r. 1712, ale jen jakožto zvláštnost v paštyce vedle chřestu a račích hrdélek. — Dle pověsti z býv. kláštera jezdívá v noci duch nějaký na trojnohém koni s velikým lomozem kolem náměstí Josefského a po hodině se ztrácí ve vratech zrušeného kostela.

Když »Bouda« (divadlo na Václav. nám.) byla zbourána r. 1789, zde bylo pak české divadlo; ponejprv se tu hrálo 26. prosince 1789. Císař Leopold II. zde byl na »Žebravém studentu« a divadlu pak věnoval 200 dukátů; panovník ten dobře uměl česky, a při korunovaci jeho všecky proposice napřed se čtly česky. O návštěvě jeho v Učené společnosti české viz str. 106. Potom vše zase koupil erár a r. 1810 budovy zřízeny pro finanční a celní* úřady; tehdy i kostel pozbyl věží a dostal nynější podobu. Jest to jakési napodobení řeckého dorského slohu, ale vskutku sloh empirový z r. 1811, práce vídeňského stavebního rady Fischera. Také tu byla jeden čas (r. 1835) censura knih (k. k. Bücherrevisionsamt) a v části na Poříčí do nedávna od r. 1849 pošta, v části koupené r. 1845 od Jana Urfussa, před tím »expedice poštovních vozů«. — Mohutné formy průčelí dobře zakončují pohled z Příkopu až od Můstku.

Eráru též náleží č. 1035-4 (na Poříčí), kde bývaly 2 domy; jeden z nich r. 1601 od Salomeny Strnadové z Holešova koupil Jan Hollar z Práchně (viz str. 242.) R. 1604 dům držel Vojtěch Koutský z Jenštejna, i říkali tu pak »u Koutských«. Pak byli majiteli Vojtěch Koutský ml., jenž pro náboženství odcházeje ze země, prodal ve čtvrti sv. Petra na Blátě dům u zlatého kříže řečený Samuelovi Křížkovi, Jan Brikcí Strníštko ze Lvové brány (viz str. 236), r. 1612 hrabě Filip de Magno, r. 1656 Benno Ferd. Leop. Bořita z Martinic (syn známého místodržícího), jenž oddal se stavu duchovnímu a byl proboštem vyšehradským.

K úřadům přibrán i vedlejší dům č. 1036-3, jenž posud se liší ozdobným průčelím a parapetem zdobeným mnohými sochami; stavěl jej dvorní architekt Ant. Hafenekr v rázu empirovém asi r. 1760. Býval to palác hraběte Jana z Sweerts-Sporka, hrab. z Nosticů, hraběnky Marie ze Salm-Reiferšeidu. — Z ulice vchodu není.

Č. 1034-5 malebný, jednopatrový dům u Jablečníků či zlatá štička také býval panský. Měli jej, jak uvádí Teige, Jan Jahodka z Turova r. 1601, Vít Dentulín z Turtelštejna r. 1607, Barbora Berková z Lobkovic a její manžel Václav st. Berka z Dubé.

To byl dům »u zlaté štiky«, jejž propadl Václav st. svob. pán Berka z Dubé a Lipého r. 1621; ale r. 1623 z milosti darován synu po něm Adamu Gottfridovi. Pak ma-

* Celní úřad či ungelt byl od dob nejstarších v Týně, pak v Haštalské ul. či na Kozím nám. č. 748, kde jest nyní úřad loterní.

jiteli byli Helena Kolovratová z Dubé, Marie Polyxena Hasištejnská z Kolovrat a r. 1666 Václav Rudolf z Vrábí. R. 1790 od hrab. Marie Charlotty ze Salmu a spoludědiců koupil Jan Frant. Christ. hrabě Sweerts-Spork, a drželi pak dům majitelé titíž jako dům sousední (č. 3 n.) — Zde jest filiálka anglorakouské banky.

Č. 1033-7 u Losů, do nedávna majetek Vídeňské pojišťovací společnosti, která má zde kanceláře. Zde bývaly tři domy: první kdysi Jana Diblíka z Votína; druhý u Hybnerů. Ten měl r. 1616 Lad. Šenach (Šejnoch) ze Šenachu (Schönaichu), jenž pak propadl všechno jmění, 1624 Zachariáš Koch z Kolburka, jenž platil r. 1624 pokuty 350 kop, 1625 Mand. Kunášová z Lhoty, 1627 Kryštof Hybner ze Sonnenleuten, 1654 Dominik de Bossi. — Třetí dům t. zv. Rubinovský měli Václav Kaplíř ze Sulevic, od r. 1617 Jan Ratibor Sekerka ze Sedčic, Ferd. Ant. Chiesi a r. 1648 Jan Ant. Losy z Losimthalu, jenž za vpádu švédského půjčoval peníze na obranu a sám jsa hejtmanem setniny svobodné, složené z cís. služebníkův a šlechticů, zachoval se velmi bojovně a rekovně; za to byl povýšen do stavu panského, r. 1655 hraběcího. Viz Rybička, Měšťané a stud. str. 17. a pozn. str. 18. Pak to byl dům hrab. Josefa Windischgrätze.

Nádraží státní dráhy před rokem 1867.

Pak byl hrabat Kinských, po nichž též posud sluje. — V paláci tom jest vkusná nádvorní stavba a za ní ohromná zahrada. Uvnitř ještě mnoho krásných stropů s pracemi štukovými; i slušno, aby dům ten byl zachován jako i č. 1034 i 1036.

Č. 1030-9 u Břehů i u 3 stupňů, majetek Vojt. ryt. Lanny (jako sousední dům rohový), podnikatelství staveb vodních, pozemních a silničních, jež za našich dnů provádí ohromné práce na Vltavě. Adalb. Lanna má velikou sbírku keramickou, sbírky mincí, rytin, výrobků umělecko-průmyslových a jest mecenášem umělcův. V umělecko-průmyslovém museu jest mnoho krásných předmětů jeho darem.

Rohový dům č. 11 n. bývaly dva domy: č. 1030 v malém domku, u černého zajíce, u Hasů, u Buchberků a č. 1031 u Škrétův i Pentlikářův. — Ke konci 18. stol. držel dům Jan Haas, c. k. appellační sekretář a ředitel expedice († 1785.)

Od Havlíčkovy ul. až k Žižkovu vše jest nádraží,* o němž viz str. 231, proto té části se říkalo Nádražní ul.; pouze na konci stojí obecní domek č. 1532-15 pro vybírání potravní daně. K nádraží s té strany přiléhá dům c. k. poštovního úřadu »Praha 7«.

Jdouce od Příkopu po pravé straně, míjíme domy: č. 997-2, druhdy hospodu u Zeleného orla, nyní hôtel Saský dvůr, vystavěný r. 1846. — R. 1463 měl tu král Jiří dům se stodolou, bez pochyby pro potřebu svého sídla v Králově dvoře. — R. 1571

* Na obr. na str. 344. viděti bývalé zevnější nádraží státní dráhy i bývalé hradby, jimiž vedly koleje.

byl majitelem Václ. Ouličnej ze Semil, i říkali tu u Ouličnejch, pak Jan Vidovle z Laustíně, r. 1599 Václav Litoměřický z Jizbice zvaný Maštěřovský, jenž v době vzpoury koupil vinici v Šárkách, r. 1602 Jindř. Střela z Rokyc, jenž později propadl Křivsoudov, r. 1618 Ondř. Horňatecký z Dobročovic, majitel Zbraslavic, Radboře a j., jenž vyvázl při konfiskacích pokutou. — Zde r. 1860 bývaly české porady »strany pokroku«, t. j. Riegra a mírnějších Němců vzhledem k volbám obecním; a vskutku při volbách roku následujícího strana ta zvítězila, čímž položen základ k národním úspěchům v obci Pražské.

Č. 998-4 Poustka či u Desfourů (Defurů), druhdy u Nekmířských, původně dva domy někdy šlechtice Jana Zoubka, pak hrabat Desfourů z Mont Adienville, pak hrab. Gabr. Vratislava a kněžny Josefy Schwarzenbergové. — Zde jest filiálka banky pro země rakouské, Adolf Nocar tu má obchodní učiliště, a bydlí tu řídící pěstounka Bož. Studničková, básnířka. Jest tu i knihtiskárna F. B. Batovce.

Č. 999-6 hôtel u města Vídně, dříve u bílého lva; druhdy abalda tabáková. Na chodbě visí koule, jíž Josef II. r. 1774 v únoru tu hrál kuželky; také v pokoji č. 22. jest postel zlatem kovaná, v níž spal. Bydlilť zde, když přijel tehdy do Prahy na přehlídku vojska.

Č. 1000-8 u Cikánů i u Ramišů, majetek šlechtice Frant. Waldeka z Waldriedu. Jest tu nyní obchodní soud, firma Waldek a Wagner a cestovní kancelář.

Č. 1001-10 u Smetanův i u Vitichů, druhdy u Ješínů, v první polovici 17. stol. Berků z Dubé, nyní nejnovější hôtel Central, moderně, tedy dekadentským slohem vystavěný dle plánů arch. B. Ohmanna od Q. Bělského; uvnitř jest krásný sál s pracemi Preisslerovými a Špillarovými.

Č. 1002-12 u Věžníků, se zahradou, do níž vede s prvního patra dvojramenné schodiště. — U dveří hlavních starobylé kování. V 16. stol. jej měl dr. Matyáš Molesín z Dielenberka, a po něm od r. 1595 Prokop Dvořecký z Olbramovic, jenž byl mezi direktory a r. 1621 dne 21. června byl sťat. Potom býval hrab. Frant. z Věžníku, hrab. Filipa z Klary, hrab. Frant. z Vrtby, nyní prince Ferdinanda z Lobkovic, vévody Roudnického.

O rohových domech viz též str. 155.; z nich č. 1003 (nový dům z r. 1874) dle dr. Teigeho slulo u Skalištů; po Václavu z Kaliště měl jej zeť jeho dr. Matyáš Lavín z Ottenfeldu r. 1615 i později; při komisi konfiskační r. 1623 pokuty za provinění své v čas vzpoury byl osvobozen. — Dům č. 1004-16 (v 18. stol. maj. hrab. Josefa Canala) měl v době bělohorské Hendrych Krumpach z Dorendorfu a Biskupova.

Druhý roh č. 1005-18 u Voglů či u Dundrlů, dříve u Brotánků.

Č. 1006-20 býv. od r. 1764 vojenská pekárna, po pražsku pekhaus, a zásobárna, nyní staveniště, majetek Živnostenské banky; druhdy se tu říkalo na spáleništi i u Cifreunda, kolem r. 1400 byl tu Podviňského dům průchodní na Senný trh. — Vojenskou pekárnu zde založili r. 1742 Francouzi; nápis »L'art de vaincre est perdu sans l'art de subsister« — (Umění vítěziti jest zmařeno bez umění zásobovati) byl tu do r. 1901

Č. 1007-22 dům Pachtovský i u Tancerů. R. 1387 dům ten držel Mareš Tluk celný, od jehož vdovy r. 1416 jej koupil majitel domu sousedního Jan Podviňský. Od toho koupil jej Jan Kašmberk, jehož bratr Vaněk švec měl o dům spor r. 1433 s paní Svatou, vdovou po Podviňském.

Č. 1008-24 býv. kasárny Farabovské a jízdárna, obcí koupené r. 1884. R. 1383 držel dům švec Kavka, pak malíř Jan, r. 1395 Fridlin Kussenpfenig, jehož domu Češi pak říkali Kufemkovský.

Č. 1009-26 u Sklenářů, Titlů, Suchánkův i Feraboskův s ozdobným arkýřem a gotickou klenbou v průjezdě. R. 1414 byl majitelem Jan Chudoba z Dřevčic, pak Petr ze Mštětic, jenž měl též dům č. 1011-30.

Č. 1010-28 u Profantů. — Č. 1011-30 elegantní dům novější u Kapounů, Virthů či u Panny Marie.

Č. 1012-32 novější dům, býv. kasárny Novobranské menší, (na Havlíčk. nám. 991-11 byly Novobranské větší), obcí koupené r. 1884. R. 1406 dům ten od kláštera sv. Klimenta koupil Matyáš Tatrman. — Č. 1271-34 u zlaté růže; jest tu pojišť. společnost Kotva (Anker).

Č. 1013-36 (na rohu Marianské, býv. Hradební ul.) u Chybů, na smetišti i u tří korun, majetek druhdy hrab. Jiřího Stadiona. Jest zde filiálka pošty. Za dob nejstarších bylo tu pět domků.

Domy mezi Marian. ul. a Sadovou 38-44 n. jsou nové na místě býv. hradeb. (Viz plán příloha 3.) — Rovněž zcela nový jest veliký dům č. 1664-46, majetek pensijního fondu úředníkův c. kr. ministeria železnic.

Mimo to v tomto okolí se jmenuje při konfiskacích pobělohorských několik domů, jichž poloha mi neznáma. Blíže Horské brány měl dům Martin Šmertoš z Ryzentalu (Schmertasch von Riesenthal), velice bohatý kupec pražský, jenž měl též dům u Vilímků vedle kostela sv. Michala proti radnici staroměstské; odešed pro víru r. 1627, dům se zahradou postoupil na oko svému tchánu Václ. Vlaverýnovi. Po smrti tohoto dům postoupen byl Heřmanu Nydrum, z Hardeka, gubernatoru města Řezna.

Daniel Koch z Kochthalu zanechal zde dva domy dceři Zuzaně Kuchyňkové, která jeden z nich r. 1637 prodala Havlu Gotthelfovi z Freudenberka; druhý — mezi domy Václava Vltavského a Jiřího Foyta — od nich koupil rok potom Ondřej Chmel.

Jiný dům zde — mezi domy Barbory Loštické a Jana Dentulína Zoubka — prodal prve jmenovaný Vojtěch ml. Koutský z Jenštejna Jakubu Hubáčkovi.

Také tu měl dům »nedostavěný« Petr Myllner z Mylhauzu (na dláždění jdouc k Horské bráně po levé straně), který byl prodán dvorskému hodináři Joštovi Burgymu; jiný dům blíže Prašné brány, řečený Fleišmanovský, prodán byl registratoru komory české Mich. Boh. Znějovskému z Korkyně. — Jiný (mezi domy Šimona Bělasa a Jakuba Břinkala) měl emigrant Jakub Řepa, jehož vdova r. 1634 jej prodala Blažeji Železnému.

Charvátova ul. II. (druhdy Charvátova a Zadní sluneční ul.), z Jungmannovy tř. v l. oklikou do Ferdin. tř. proti Platejzu vedle známého obchodu Staňkova. R. 1178 Soběslav II. daroval Vyšehradské kapitule okršlek či újezd sv. Martina (viz Martinská ul.), což byl celý čtverhran mezi ul. Spálenou a Jungmannovou a od příkopu staroměstského až k židovské zahradě (viz Vladislavská ul.), druhdy náleževší k podhradí (Starému městu), ale potom při obezdění Starého města od něho odtržený. Později újezd ten (dvůr a sladovna) byl v rukou měšťanů, z nichž nejznámější jest r. 1343 Bohuslav Olbramův z nejmocnějšího rodu pražského ve 13. a 14. století. Tehdy domy stály čelem do ulic Jungman., Ferdin. a Spálené; uprostřed byla veliká zahrada. Zahradu tuto a býv. dvůr r. 1378 koupil měšťan Jan Charvát, po němž ulice se jmenuje. Byl to muž vynikající, konšel novoměstský, horlivý přívrženec kněze Jana Želivského (viz t.); na sněmu Čáslavském r. 1421 od Pražanů byl zvolen do 20členného vladařstva celé země.

Tento Charvát rozprodal zahradu na 18 stavenišť, a tak tehdy byla zřízena tato ulice, aby byl přístup k domům. Charvát sám měl dvůr s pivovarem nyn. č. 36.

Č. 34-2 druhdy u obrazu, že na něm v rohu byl vytesán obraz P. Marie. Nyní zde sluje u Harantů i u stříbrné kotvy. R. 1601 byl majitelem Petr Macer z Letošic, r. 1603 Žofie Břekovcová z Hostivic, 1606 Lidmila Deymová ze Stříteže, 1608 Sezima z Vrtby, pak Volf st. z Vřesovic, jenž propadl třetinu jmění, r. 1619 Salomena Říčanská ze Žakavy či ze Žákové, manželka Viléma Lva Kavky Říčanského z Říčan, také odsouzeného ke ztrátě třetiny majetku, pak hrabě Trautmansdorf, od konce 17. stol. Pavel Jos. Desfours.

Druhý roh úzké té uličky v Jungm. ul. 33-1 jest dům také Desfourský, druhdy na lopatě, pak u Medků. V době bělohorské emigrantka Anna Tiršová zanechala dům ten, jejž koupil Ondřej Gatty z Weistrizhofu, majitel též protějšího domu č. 746-30 n. v Jungm. tř. R. 1695 byl stavitele Pánka či Panetia, jenž přestavoval chrám sv. Jakuba.

Za ním jest starodávný průchodní dům a pivovar druhdy u Koštálů (po majiteli ze 16. stol.), nyní u Kornelů č. 32-3, jehož přední část jest v Jungmannově tř. č. 33 n.; s domem tím r. 1683 spojen byl i domek ve Vladislavově ul. u Valterů. — Zde bude

se letos stavěti německé dívčí gymnasium. — Č. 42-4 u Kasírů. Staveniště r. 1379 od Charváta koupil uhlíř Mixa. — Č. 41-8 býv. dům Jeřábkovský, r. 1787 hraběcí Desfourský dům zahradní. R. 1384 jej měl Martin přeskář (feruncator, Ringgiesser). — Č. 56-5 jest něm. dívčí vyšší škola (Mädchenlyceum). Vedle posud jest viděti, že druhdy tu byla ulice táhnoucí se do Spálené ul. mezi č. 68 a 69, aby se mohlo choditi i odtamtud k domům na staveništi Charvátově.

Č. 57-7 u 3 králů či starý Černínský dům, nyní hraběte Ervína Šlika; bývaly tu druhdy domy tři, z nichž jeden r. 1391 měl řezník Student. Zde jest obchod ptactvem a zvěří Ornis, kde každou dobu denní najdeš hojně malých diváků.

Chelčického ul. Lbň. I., jest cesta od anglického pivovaru podle továrny Ferklovy k viaduktu severní dráhy. Avšak po regulaci Rokytky i zde asi nastane ruch stavební. Nový obecní dům od stavitele Rupíška byl zbudován r. 1902; jest tu hasičský sbor a ochranná stanice.

Petr Chelčický († 1460) jmenovaný tak po vsi Chelčicích u Vodňan, kde trávil skoro celý život, byl znamenitý myslitel, vzor hloubatele z lidu vyšlého spisovatel náboženský, předchůdce Českých bratří, kteří své učení založili na jeho názorech o reformě duchovní i světské ve smyslu první obce křesťanské za dob apoštolův. Vydal Postillu či knihu výkladů spasitelných na čtení nedělní celého roku a Síť víry pravé, obé slohem jadrným. Viz Flajšhans, Písemnictví str. 218 n.

Chelčického ul. Žk., z Karlovy tř. od Lipanské ul. k sev. straně olšanského hřbitova. Na rozcestí Táboritské a Chelčického ul. č. 911-2 sluje Boží muka, která zde stávala, až přenesena byla na »náves« výstaviště v Král. Oboře. (Viz Reismonka, býv. dvorec na rohu Sladkovského nám. a ul. Tomkovy.)

Č. 295-3 vinný hrozen či keř, 912-4 Zlatá váha, 47-6 býv. vozovka pražské obce, 890-17 zlatá kotva, 864-19 u Fügnera, 49 a 662 (37 a 33 n.) za Nákvasovou ul. Fluomovka. Nejzáze jest býv. olšanský dvůr; viz U Olšan.

Chlumova ul. Lbň. I., jest projektovaná ulice ke známé Kolčavce v údolíčku při potoku Rokytce pod náspem trati železniční. Jméno po Janu Kepkovi z Chlumu, jenž z rozkazu krále Václava IV. doprovázel Husa do Kostnice; byl tam jeho ochráncem a těšitelem do poslední chvíle.

Útulně položenou Kolčavku mívali hrabě Millesimo, hraběnka Leop. Příchovská, Francouz Douyand d'Houllier, dr. Fr. Möser, na poč. 19. stol. Václav Ubelli ze Siegburka, jenž budovu přestavěl a při ní zřídil sady, pak hrabě Deym, anglický generál Thomas of Brady, pak měšťan pražský Hlasivec; s rukou dcery jeho nabyl Kolčavky proslulý filosof a paedagog ph. dr. Frant. Čupr, jenž tu zřídil vychovávací ústav. (Viz brožuru jeho z r. 1854.) Potom zřídil v Praze soukromé gymnasium, a zde r. 1860 byla jeho hospodářská škola, v níž mimo jiné působili prof. Ant. Červený, známý spisovatel, potom dosazený na hospodářskou akademii táborskou, a Ant. Šmíd, pak professor v Libverdě. Dr. Čupr byl i poslancem na sněmu a na radě říšské, až vzdav se činnosti veřejné, žil na Kolčavce, kde mimo jiné sepsal veliké dílo »Učení staroindické«. R. 1881 Kolčavka upravena byla za továrnu na výrobky cementové; majitelem jest syn dr. Čupra, Ladislav Čupr. Viz str. 46.

Na obr. str. 348. viděti Kolčavku; na obr. str. 349. starší pramenité lázně železité v pěkné poloze při studánce pod Labuťkou, založené r. 1885, obr. str. 351. novější dům lázní, též maj. Lad. Čupra, č. 367 při Svatováclavské třídě (silnici do Proseku). Dům vyzdoben jest sgrafitty a obrazy od Mik. Aleše.

Chlumova ul. Žk., z Prokopovy na jih do Karlovy tř.

Na rohu Prokopovy ul. jest č. 206-2 Stará pošta; vedlejší oba slují u Jana z Chlumu; 713-5 na Kokoříně, 515-12 roh Štítného ul. u Žižkova dubu jest okr. polic. komisařství, druhý roh 204-14 u Apolla, v č. 236-18 modlitebna svob. církve reformované.

Chodská ul. Vnhr., ze Slovenské třídy (u sadu nad Vršovicemi) na sev. do Slezské ulice, kde rohový dům č. 1009-31 u slunce. I zde již v l. 1901—2 vystavěno několik moderních domův. V č. 1032-29 zemřel Jan Lepař, ředitel ústavu učit. v. v.

Chodové, známi nyní u nás z výtečných Jiráskových »Psohlavců«, byli strážci zemských hranic a lesů v Domažlicku; jméno jejich jest od toho, že chodili stráží po

Usedlost „na Kolčavkách".

hranicích. Hlava psa, vzorného strážce, byla na jich praporu, odtud Psohlavci. — Potomci Chodů posud zachovali zvláštní svou rázovitost v jazyce, písních, kroji, obydlí atd. Že říkají »bul« místo »byl«, říkali jim »buláci«. Jest to lid dobrý, staročeský, jenž právem zazpívati může o sobě:

»Ať to v Čechách jak chce chodí,
Šumavan se neodrodí.«

Svých privilegií Chodové pozbyli v 17. stol.; vůdce jejich Jan Sladký, řečený Kozina, oběšen byl v Plzni 1695.

Když měl býti popraven a uviděl mezi diváky hlavního původce porobení Chodů Maxm. Lamingera z Albenreutu, zvolal naň mohutným hlasem: »Lamingere, do dne a do roka volám tě před soudnou stolici Páně.« A vskutku do roka zemřel Laminger, jejž Chodové nazývali Lomikarem. O Chodech viz též v Lacinově Kronice III. str. 1469 n. a Jiráskovy Staré pověsti str. 307.

Chocholouškova ul. Lbň. I. i III., z Riegrovy ul. na Světovo nábřeží. Prokop Chocholoušek, výtečný povídkář a romanopisec; nar. 18. února 1819 v Sedlci v Táborsku, zemřel 5. července 1864 v Nadějkově u Sedlčan, kde mu akademikové postavili pomník.

O něm vhodně napsal Jos. L. Turnovský: »Chocholoušek náleží k nejpřednějším z lidí zasloužilých; jeho historické povídky z dějin českých a jihoslovanských na tisíce srdcí českých roznítily k milování drahé půdy domácí, velikými událostmi proslavené.

Na sta, na tisíce jest svědků mimo mne, že my čtenářové z let čtyřicátých jsme odchovanci oněch Chocholoušků, Marků, Tylů, Rubešů, kteří nás učili slovy vroucími, nadšenými ctíti a milovati otčinu, svobodu a rodné bratry slovanské.«

Starší lázně železité",,při studánce pod Labuťkou".

Chocholouškova ul. Vnhr., z náměstí Purkyňova vedle Národního domu, (kde na té straně jest vchod do městské knihovny vinohradské) do Slezské tř.

Chotkova silnice III., z Brusky velikou serpentinou vedle Chotkových sadů k Písecké bráně. Silnici tuto, která má býti regulována již od Klárova, r. 1831* vystavěl nejvyšší purkrabí (1826—1843) hrabě Karel Chotek z Chotkova a Vojnína (žil 1783—1868) o povznesení Prahy velice zasloužilý; za něho a jeho přičiněním upraveny Příkopy a Ferdin. tř., nábřeží s pomníkem cís. Františka; Karlovo nám. i Královská obora. Všude na hradbách a okolí Prahy zřizoval sady, pečoval o opravu Karlova Týna, chrámu Týnského a letohrádku Belvederu, zakládal opatrovny, staral se o lepší osvětlení v Praze, o zřízení Řetězového mostu a j. Hrabě Chotek dovedl

* U Chotka r. 1831 v Praze byl návštěvou slavný spisovatel francouzský Fr. René de Chateaubriand.

Prahu modernisovati, ale při tom zachovávati jí umělecký a historický ráz, nesetříti žádné z jejích krás, ba ještě je rozmnožiti. (Viz K. Chytil, O historickém vývoji a rázu Prahy.) Pro zásluhy o Prahu zvolen byl čestným měšťanem kr. hl. m. Prahy r. 1842, jako jím byl od r. 1817 Jan hrabě Chotek, též nejvyšší purkrabí († 1824) a později (1871) Bohuslav Chotek, místodržitel král. Českého († 1896.)

Tudy asi nejvhodněji bude vedena elektrická dráha na Marianské hradby a vedle arcibiskupského paláce na Hradčany.

Kde jest na vých. od silnice kratší stezka pro pěší, bývával příkrý úvoz, od obce r. 1589 rozšířený; ještě více dal skálu vylámati Albrecht z Valdštýna, když byl v Praze všemocným velitelem. — Přes úvoz ten dříve vedl dřevěný most, jak viděti na obr. str. 353.

Majitel č. 538-8 Jan Rožánek vystavěl r. 1896 nový dům č. 607-12 snad pro jiné místo hezký, ale sem příliš vysoký, takže brání rozhledu na krásný Jelení příkop i hrad. Dům ten r. 1897 koupil Jan Karlík, ředitel cukrovaru v Nymburce, a když chtěl stavěti vedle nový dům dle čáry stavební dříve obcí schválené, teprv na rozklad stavitele Quid. Bělského městská rada pražská odepřela svolení. Ale pozdě bycha honiti; ve sporu o to vzniklém konečně správní dvůr r. 1901 dal za právo soukromému majiteli, jenž ovšem prohlásil, že chce zachování tohoto malebného místa více dbáti, než kdysi — město.

Za domem Rožánkovým bývala nádržka, odkud se vedla voda do rybníka ve Valdštýnské zahradě, vypuštěného r. 1848 na rozkaz obce, že prý voda páchla.

R. 1864 chtěli odtud vésti dále silnici malebným Jelením příkopem k Prašnému mostu; bohudíky k tomu nedošlo. Příl. 14. jest pohled v Praze nejkrásnější — Hradčany od východu.

Po jmenovaném purkrabím nazvány r. 1841 rozkošné Chotkovy sady, založené r. 1833 od hrab. Chotka a pak jmenované »obecnou zahradou«. Dobře dí Ed. Herold o Chotkovi: »Jeho jemný smysl pro mohutné krásno vytvořil ze spálených pustin stinné háje a kvetoucí krásné zahrady.« Jest to místečko překrásné, pravý poklad obyvatelům malostranským, jemuž sousedství Belvederu dodává půvabu ještě většího.

Uprostřed malebné skupiny stromů nad jezírkem má býti postaven dle návrhu sochaře Jos. Maudra pomník Juliu Zeyerovi.

Chotkova ul. III., od nového mostu císaře Františka na Újezd. Vznikla téměř celá až v 19. stol. po vystavění Řetězového mostu; a rohový dům na Újezdě č. 419-7 nazván tehdy u řetězového mostu. Vhodně sluje Chotkovou pro zásluhy Chotkovy (viz str. 198.) o onen most. Druhdy tu byla vápenice či cihelna, jejíž majitelkou r. 1406 byla matka doktora Jana Náza, biskupa Churského; r. 1446 ji koupil Hanušík, sladovník z Polné, později obec staroměstská. — Posud roh Újezdu č. 420 sluje cihelnou a vedlejší č. 421 (na Újezdě 8 n.) na vápenici; býval tu zájezdní hostinec s velikým dvorem, kdysi majetek stavitele Kryštofa Dienzenhoffera a jeho syna Jindřicha, jenž nestal se po otci stavitelem, jako známý bratr, nýbrž nákladníkem piva, koupiv si dům u Splavínů. Při řece bývaly mlýny proboštství Mělnického, potom rytířů Maltézských.

Na levo za domy Smíchovskými u Ferdin. nábřeží bývalo skladiště vojenských lůžek; nyní tu vystavěna nová budova německé reálky na počátku Královské tř. a sem blíže soukromé domy, jimiž ulice zúžena.

Č. 530-3 u Karla IV.; ovšem starý nápis švabachem psaný nyní od majitele pozměněn snadno v »Karl IV.« Nápis český svého času vlastencům působil radost; byloť před 50 lety českých nových nápisů málo. Nyní sotva by se asi zaradovali z této změny. — Zde jest poštovní úřad »Praha 9«.

Č. 531-5 u Otakara II.; v č. 419-7 bydlil od r. 1845 slavný J. Barrande, jemuž posluhovala matka Nerudova. V č. 534-16 jest lékárna u bílého orla. – Až se zboří ohyzdné

kasárny Újezdské* a zřídí tu pěkné schodiště na Petřín, bude to snad nejkrásnější kousek moderně upravené Prahy. Dle návrhu Balšánkova v ose ulice má býti zřízeno veliké schodiště jednoramenné s nádržkou vodní a kaskadami mezi výše projektovaným schodištěm dvojitým; Sakař-Klusáček navrhují takové schodiště dvouramenné již od zdola. »Oba projekty by poskytly úchvatný, již od Národního divadla mohutně se rýsující průhled velikolepých rozměrů a vzácné působivosti.« (Jeřábek, Rozhledy XII. 1085.)

Chuchle Malá, správněji Chuchly malé, v nejstarší době majetek biskupa pražského, jest známé výletní místo Pražanů, nyní ještě hojněji navštěvované, co jest

Lázeňský dům „na Kolčavce".

zde stanice Západní dráhy i parních lodí. Jméno starobylé, jež Prager Wegweiser z r. 1817 vykládá od »kukle« mnišské, že tu byl statek mnichů zbraslavských již od r. 1268; po zrušení kláštera r. 1785 náleží k panství Zbraslavskému. (Více viz Smíchovsko a Zbraslavsko str. 237.) R. 1620 od stavův odbojných vsi »malý a velký Chuchel« koupila Anna Pfefferkornová z Ottopachu, ale pak bez náhrady musila vrátiti.

Nad Chuchlí ve studánce P. Marie vzniká potůček, jehož voda, prý léčivá, z části se vede potrubím do zdejších lázní; říkávali tu Marianský pramen i Theodorovy

* O nich sám císař při poslední návštěvě řekl, že jsou ošklivé; Kaminský napsal žertem »mistrovské dílo erární architektoniky v nádherném, luxuriosním slohu, t. zv. kasárnickém.« Ale známý spisovatel něm. knížky o Praze K. Ad. Redel o kasárnách těch píše, že byly asi r. 1700 »gar schön aufgebaut«. Měli tehdy jiný vkus.

a »ženské« lázně. Koupelí hojně se užívalo, zvláště když rektor university dr. J. Serinci r. 1760 napsal obšírné pojednání o léčivosti vody této. Starý lázeňský dům stojí na počátku »Čertovy strouhy«.

V časopisu »Hyllos« z roku 1820 čteme o Chuchli toto: »Mezi pověstnými léčivými prameny Čech zasluhuje povšimnutí také v Chuchli prýštící železitý pramen, jednak pro jeho již na mnohém nemocném prokázanou sílu léčivou, jednak dle své příjemné polohy. Blízkost hlavního města zajisté že lázeňskému místu časté a hojné návštěvy zjedná, když jinak pěkné, hustě zarostlé a již zřízené výšiny cestami a odpočívadly se opatří a když stávající již lázně pohodlněji se zřídí. Již veselá cesta, která k tomuto venkovskému sídlu vede, jest zrovna stvořena ducha obveseliti.« Časopis radí dále vycházku z Újezdské brány na Cibulku a odtud Prokopským údolím a Hlubočepským, zahradě prý podobným, do Chuchle a doufá, že »veselá mysl tak pěknou procházku ještě zvýší.«

Při r. 1135 se vypravuje, že pražský biskup Menhart zde v Chuchli přenocoval. Měl u sebe ještě sluhy, ale ukládal se již na lože, když všichni uslyšeli veliký rachot. Sluhové se ulekše prchli z jizby, a biskup uskočil do kouta ke zdi u komína; v tom veliký balvan s kopce nad stavením se utrhnuv, prorazil dvě zdi a ulehl na samé posteli, s které byl vyskočil biskup.

Na blízku lázní stojí filiální kostel Naroz. P. Marie, znovu zřízený r. 1774; býval ve 14. stol. farním. Ale již r. 1132 stál tu kostelík románský. Vedle stojí starý hostinec a nová restaurace* s pěknými procházkami po serpentinových stezkách hájem na kopec (280 m. vys.), kde stojí kostelík sv. Jana z r. 1729 s poetickým hřbitovem a překvapující vyhlídkou. Na hřbitově odpočívá proslulý učenec MDr. Novotný, věrný druh Purkyňův. Při kostele ještě v minulém století býval poustevník.

Kostel tento, vystavěný prý od bohatého šlechtice polského, jenž v Chuchli nabyl zdraví, náleží již k osadě Chuchli Veliké či Zadní, která leží v údolíčku táhnoucím se od Slivence; úžlabina ta sluje Přídolí a okazuje některá místa zajímavá geologicky. Z rudého a červeného mramoru sliveneckého bývala většina pražských chodníkův.

Zajímavější jsou však útvary zemské mezi Zlíchovem a Chuchlí Malou; zde Francouzi vylámali skály, aby zřídili tu cestu, jež dříve vedla jen přes vrchy; od r. 1810 jest tu erární silnice.

»Chuchelské skály náležejí k nejpamátnějším úkazům geologickým a těší se pozornosti všech zemězpytců z ciziny; i oko všedního turisty podivuje se divokému shroucení a klikatině vápencových vrstev, přiléhajících k sobě jako zborcené listy knihové. Vlnité jejich křivky nachylují se k rovině brzy kolmo, brzy šikmo, srázně nebo povlovně, vytvořujíce záhyby, úpady a sklony rozličných úhlů. Obrazotvornost může v nich spatřovati takřka zkamenělé vlnobití.

Silnice, jež nyní vede podél silurských skal do Chuchle, byla založena r. 1742 od Francouzů. Tehdy mělo býti pořízeno lepší spojení vojenské mezi Prahou a Zbraslaví. Překážkou byly skály, jež dosahovaly až k samému břehu řeky Vltavy, jako posud na druhém břehu Vyšehrad.

Kaplička, postavená při silnici, sloužila kdysi Svatohorským poutníkům za štaci, ale časem se proměnila ve skladiště, v němž skalníci ukládají své náčiní.« (Viz Smíchovsko a Zbraslavsko.)

Proto také zdejší okolí si oblíbil proslulý Barrande (viz str. 28), jemuž na památku r. 1884 byla zasazena na kolmé skále ve výši 20. m. ohromná (4·8 m. dl., 1·5 m. šir.) deska železná. — Nedaleko stával starý hostinec Vyskočilka (viz pověst o Horymírovi); poněvadž zde počínal kraj Berounský, býval tu nápis na hospodě: »Vítám tě, poutníče, v kraji Berounském.«

* Zde stala se nepatrná srážka s německými studenty v červnu 1881, jež rozvířila veřejnost i mimo Rakousko.

U invalidovny na vých. konci Karlína za invalidovnou (v Královské tř. 24-108 n.), kde jest starý pivovar či Burianka, nyn. kasárny jezdecké, majetek okresu Karlínského, a č. 395 erární nové budovy, vše za velkým cvičištěm, kdežto od dosavadního Karlína k budově pro vysloužilce jest malá invalidovna.

Invalidou (z l. invalidus nesilný, slabý) nazýváme vojenského vysloužilce, invalidovnou budovu, kde takoví invalidi jsou zaopatřeni. Lidumilné zřízení to vzniklo teprv v době nové; tato pražská invalidovna vystavěna byla za cís. Karla VI. r. 1731 od Jana Kiliana Dienzenhofera. Rozsáhlostí (pro 4000 vysloužilců) měla se vyrovnati nejslavnější invalidovně — pařížské, kde v chrámové kryptě pochován byl veliký Napoleon I. Ale pražská invalidovna nebyla dostavěna, jak patrno na křídlech; měla míti 9 dvorů. Původní plán najdeš v Soupisu památek: Okres Karlínský od dr. A. Podlahy a Ed. Šittlera str. 201. Však i takto jest to budova rozsáhlá, ač jen devítina

Chotkovy sady a okolí dle rytiny z r. 1840.

zamýšlené stavby. Mimo domácí nemocnici, hostinec a p. jest v ní kaple sv. Kříže, v jejíž sakristii visí podobizna Doroty z Doupova, převorky kláštera Zderazského († 1564.) Obraz ten pochází z býv. kláštera na Zderaze.

Zde býval lékařem M. Marenzeller (1765—1854), zakladatel homoeopathie v Rakousku, potom povolaný na Josefinum ve Vídni.

Před vchodem do invalidovny stojí pomník (poprsí) polního maršálka, souvěkovce Valdšteinova, hraběte Petra Strozziho (1626—1664), zakladatele nadace pro zaopatřování invalidův, odhalený r. 1898. Celé místo před invalidovnou jest proměněno v pěkný sad, kde u silnice stojí vysoký pomník 20 vojínův utonulých 3. září 1890 při zachraňovacích pracích o povodni. (Viz Benešovský-Veselý Velká povodeň, Praha, Hynek.)

Poněvadž hlavní cesta dříve šla blíže u vody, zřízená tu kaplička stála pak dlouho obrácena k silnici zadem. O kapličkách těch píše Beckovský: »Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě mnohými zděnými kapličkami, malováním okrášlenými, r. 1674 počala se ozdobovati. Jest těch kapliček nebo pobožných stavunků poutnických

44 podle počtu litanie Loretánské; kaplička od kapličky tak daleko stojí, jak dlouhý jest most Pražský.« Viz též Svatováclavská tř. v Libni.

Ponechávaje ostatní vzpomínky na místo jiné, zde uvedu jen tři obrázky z minulosti.

R. 1595 v srpnu do Prahy přijíždělo slavné poselství Moskevské (ruské); císař Rudolf II. nařídil, aby je s 500 jezdci uvítali nejvyšší komorník Jan z Valdšteina a president appellací Kryštof Popel z Lobkovic na této rovině, tehdy zvané Špitálským polem. Poslové, majíce v průvodě 250 jízdných, odtud na kočáře o šesti výborných koních vezeni byli branou Horskou a městem na Újezd, kde byli ubytováni. Slíbili a umluvili spolek mezi císařem a velkoknížetem proti Turkům, přinesli s sebou též 150.000 zl. za pomoc k vedení války a vzácné dary. Zdrželi se v Praze od 16. srpna do 27. září.

Hlučno tu bylo r. 1775. Tehdy lid selský po Čechách se bouřil. Byl vydán patent, jímž robota se slevovala asi o polovici, ale lid říkal, že patent prohlášený není pravý. Nejdříve se vzbouřili němečtí sedláci od Broumova a Trutnova a táhnouce k Praze, drancovali zámky a nutili sedláky, aby táhli s nimi; zpráva o tom velice pobouřila celé město. Vše se jich bálo, zvláště Židé. I vytáhlo vojsko v noci před město, aby sedlákům cestu zamezilo, majíc rozkaz, kdyby násilí užili, aby do nich stříleli. Dne 24. března k poledni přitáhli povstalci, počtem asi 15.000 mužů za velikého hluku k invalidovně a k Nové bráně. Téhož dne také vzbouření sedláci od Chebu, Teplé a Stříbra přitáhli před pražské brány, žádajíce — ovšem marně — aby byli vpuštěni.

Když k sedlákům vyšli čtyři Pražané a se tázali, čeho si přejí, odpověděli, že chtějí svobodu, danou od císařovny. Pražané odkázali je k příslušným úřadům a povstalcům navrhli, aby za tím účelem vyslali s nimi 50 mužů jakožto deputaci. Zatím však polní zbrojmistr pan z Wiedu vytáhl proti povstalcům, oněch 50 mužů mimo jiné zajav, do Prahy odvésti dal a asi sedm set jiných v invalidovně uvěznil a ostatní rozehnal.

Když pak jiní povstalci poraženi byli od vojska u Chlumce nad Cidlinou, nastalo všude vyšetřování. Kdo dopustil se zločinu, »pro takové přetěžké a pohoršlivé přečinění své jiným ku příkladu a ostrachu, sobě však k zasloužené̈mu trestu z města byl vyveden, tam provazem na hrdle trestán, spolu jemu na prsa zavěšena tabulka s nápisem německým a českým: »Zbaurzicz a Raubirz z rebelantský selský bandy.«

Také z oněch zajatých u Prahy tři byli oběšeni a sice jeden u invalidovny, druhý na Vídeňské silnici před Vyšehradskou branou, třetí před Újezdskou branou na silnici do Plzně. Jiní trestáni byli vězením a bičováním. Uklidnění mysli nastalo, když jenerál Olivier Wallis jezdil po Čechách a slavně ohlašoval robotní patent. — Veliké poddanství lidu selského a patrimoniální jurisdikce zrušeny byly až r. 1848. Dle Fr. A. Slavíka: Selské povstání r. 1775. Viz též Svátek, Dějiny panování cís. Marie Terezie str. 293 n.

Dne 14. září 1836 u invalidovny se konala veliká slavnost, již vystrojili dle starého zvyku stavové čeští při korunování krále Ferdinanda.

Přípravy se konaly mnoho neděl. Na rozlehlém prostranství vystavěny byly zvláštní stánky pro 16 krajů českých a pro Prahu, uprostřed nich skvostný stan pro císařský dvůr. Při každém stánku bylo místo k tanci připraveno. Za pěkného počasí tisíce lidí se hrnulo Poříčskou branou k invalidovně, kde kolem všude bylo plno zábavy; byly tam vinárny, kavárny, pivnice, kolotoče, prodávaly se písničky, okazoval se medvěd atd.

Král jsa churav, nepřijel; královnu hlučně a radostně uvítali tisícové. Jak byl od starodávna obyčej, z každého kraje slavila se svatba, z Prahy čtyři. Svatebčané šli průvodem kolem stanu královského a každému párku se dostalo od stavů 200 zl. stř. za věno.

Byla to podívaná zajímavá; rozmanitost krojův a obyčejů svatebních poutala pozornost.

Za Pražskými svatebčany, jež provázeli všichni cechové s praporci, jela svatba berounská; zvláštní pozornost věnována kovárně jedoucí v průvodu; v kovárně té se pracovalo a mnohý na památku si odnesl cvoček s písmenou F. V bydžovském průvodu byli rybáři se vším nářadím, v budějovickém se zpívalo: »Už mou milou na oddavky vezou« a šli rybáři třeboňští v zajímavém kroji, v boleslavském byla dílna na tkaní bavlny a skleněný kostelík, v chrudimském se předlo a žerty tropil šašek, čáslavský průvod provázelo 12 rychtářů na vozích, loketský byl ozdoben sbíráním chmele, kouřimský zahradnictvím a mlatem i ženci, klatovský měl dudáka, královéhradecký

vypodobňoval vinařství (královna od nich přijala sklenku vína a připila na zdraví všech věrných Čechů), v pracheňském byli ženci o obžinkách, plzeňský prováděl stínání kohouta, v rakovnickém průvodu viděti bylo kroj staročeský, žatecký se pyšnil pěknými koni, v táborském byly obžinky.

Za těmi svatbami šli havíři, vše s hudbou a zpěvem, všude dosti jídla a pití, zábav a »vyražení« všeho zdarma. O slavnosti té viz Český lid III. 311.

Na invalidovně pod Žižkovem na konci Žižkovy tř. byl starý * vojenský a evangelický hřbitov, zrušený r. 1894; na něm z kraje v l. pod prostým sarkofagem odpočíval učenec Pavel J. Šafařík (v. t.); dále Aug. Smetana (1814—1851), jenž býval v řádu Křižovníkův a pak vystoupil z církve; napsal německy několik spisů filosofických i politických. Obou pozůstatky byly již přeneseny na Olšany. Posud tu stojí štíhlý jehlanec, pomník Jos. Růžičky, býv. evangel. faráře a českého spisovatele. U zdi druhého oddělení toho hřbitova pohřben mladý básník Rud. K. Molnar (1855—1874) a bratr jeho Vilém Ed. (1858 - 1875), na druhém tom oddílu uprostřed Jar. Bř. Košut (1854—1880), výtečný znalec jazyků orientalních. Nedaleko něho jest nízký pomník s podobiznou Ed. Rüffera (1835—1878), spisovatele vojenského a romanopisce. Hřbitov tento obklopen jest větším vojenským; zde blíže levého rohu jest pomník 285 pruských vojínů z r. 1866 a blíže ke vchodu pomník vojínů padlých r. 1848.

Na vedlejším důstojnickém hřbitově vyniká naproti vchodu na konci baroková stavba malé hřbitovní kaple s pěknou freskovou malbou. Stojí tu také na pr. u středu šedý vysoký pomník žulový hrubých tvarů s nápisem německým a ruským,** postavený od ruského cara Alexandra I. na paměť 45 ruských důstojníků, kteří raněni byli ve válce proti Napoleonovi v bitvách u Drážďan a Chlumu r. 1813 a v Praze zemřeli. Zde také pochován jest v l. od hlavní cesty Ed. svob. pán z Litzelhofenu, polní zbrojmistr a velící generál v Čechách († 1882), v pravo od cesty té Heřman svob. pán Dahlen z Orlaburgu, polní zbrojmistr, a blízko něho velící generál v král. Českém Jos. svob. pán Philippovič z Philippsbergu († 1889) a j.

Město Karlín na třech stranách sevřeno jest Prahou, řekou a vrchem Žižkovem; jediný směr, jímž se může rozšiřovati, jest právě malá či přední invalidovna, již od založení invalidovny držel vojenský erár do r. 1899, maje tu cvičiště a do r. 1896 i střelnici. Proto již r. 1871 žádala městská rada karlínská, aby louka ta ponechána byla městu. Po dlouhém vyjednávání a mnohých prosbách zřízena byla nová střelnice u Kobylis za Libní a Karlín došel svého cíle. Vojsku opatřil nové cvičiště za 160.000 zl. od Strašnic k Židovským pecím. A již stojí několik nových domů při ul. Poděbradově na začátku »malé invalidovny« proti remisi dráhy elektrické, za níž dále k východu souběžně se silnicí vede násep kolejí dráhy Severozápadní.

Na jaře 1903 velice se změní ráz těchto míst; bývalé náspy střelnice vojenské se rozvážejí hlavně na projektované náměstí; z něho k řece povede hlavní ulice a v jejím prodloužení zřízen nový most do VII. části Prahy. Nynější sady při invalidovně zůstanou, k vrchu žižkovskému povedou krátké ulice příční. Na hřbitovech začne se stavěti až r. 1905, deset let po jich zrušení. Královská třída bude velice zvýšena (až 1·6 m.), jak káže potřeba při povodních.

Jablonského ul. VII., z Nádražní ulice (od zastávky Holešovické) na sev. přes Plynární ul., dostala jméno to r. 1888.

Č. 333 na rohu Rajské a Plynární ul. jest ob. škola chlapecká i dívčí; č. 334 u kořene.

Boleslav Jablonský, vlastně Karel Eugen Tupý, nar. v Kardašově Řečici 14. ledna 1813, kněz řádu premonstrátského na Strahově (vysvěcen byv r. 1841, primici

* Nový hřbitov evangelický jest na Olšanech za hřbitovem katolickým u Strašnic.
** Zní takto: »Posvátné jsou vaše kosti na těchto místech, nezapomenuti zůstanete ve své vlasti.«

měl v kostele sv. Vavřince na Petříně), zemřel 27. února 1881 ve Zvěřinci u Krakova, kde byl proboštem. Mrtvola byla převezena dle přání básníkova do Čech na hřbitov vyšehradský. Jeho básně (didaktické, milostné i jiné) náležely k nejoblíbenějším v Čechách; báseň Tři doby země české stala se téměř hymnou národní, třeba bez nápěvu. »Kdo vypočte, kolik srdcí potěšila, roznítila, k milování vlasti nadchla slova:

Nuž vstaňte všichni, kteří posud spíte;
dennice vzešla — jitřenka se rdí!
Slavíci pějí — aj, proč ještě dlíte?
Hana tomu, kdo byl by poslední.
Ó žijte, bratři, národu zas svému!
Svůj jazyk ctěte, zvyky své a práva,
dokažte skutkem, že jste Čechové —
a vlasti naší opět vzejde sláva,
kterou se skvěli slavní předkové!«

Jablonského ul. Vnhr. a Vrš., od Máchovy ul. se táhne z části příkře k jv.; na rohu Máchovy č. 54-1 sluje Ohrada či Bubálková, býv. dvůr popluţní, 56-2 Kozačka, kde bývala dříve pomologická zahrada (viz na Kozačce), č. 57-12 býv. vinice Hamáčková či Větrovka, č. 58 Gröbovka (majetek dědiců Morice Gröbeho), nyní známá vůbec nádherně zřízená villa s ohromnou zahradou a vinicí, sídlo vnučky císařovy Alžběty a chotě jejího knížete Windischgrätze; ke Gröbovce náleží též č. 59 a 60 Horní a Dolní Landhauska. Nejlépe uvidíš villu a zahradu a v ní umělé skály a pavillony s protějšího návrší nad Nůslemi; jižní konec její, až za Botič se táhnoucí, obejdeš po polní cestě v levo od zastávky vinohradské. — Vnitřní úprava villy pochází od architekta Jos. Schulze, jenž (se Zítkem) stavěl Rudolfinum, zednický dům v Kozí ul. 915-15 n. a provedl nynější Národní divadlo.

Jako všude v okolí Prahy, byly tu od doby Karla IV. vinice, z nichž jednu zde měl konšel staroměstský Matěj Smolař od Mouřenínů (Malé nám. č. 459-11 n.; v. t.) — Na straně vršovické mají jména: č. 23 u Rozůmků, 30 na Závisti, 280 Borovanka, 351 u Přemysla, 383 u Vršovců.

Jagellonská ul. Vnhr. a Žk., jest nová ul. z Milešovské (na sev. od nám. krále Jiřího), na vých. směrem k Olšanům. Jméno po Jagellocích, správněji Jagellovcích, což byl slavný rod panovnický v Polsku, na Litvě i u nás; dynastii tu založil r. 1386 Jagello, velkokníže litevský. Nejvíce proslul Kazimír Jagellovec, jenž synu svému Vladislavu (v. t.) získal r. 1471 korunu českou a pak uherskou. Po smrti Vladislavově r. 1416 vládl syn jeho Ludvík, jenž r. 1526 padl u Moháče; tím tato větev česko-uherská vymřela.

Jáchymova ul. V., též Joachimská, druhdy šla z Úzké ul. do Maiselovy, zmizela již úplně assanací. Vznikla tu již valně širší ulice mezi blokem XXXV. (prvním, hned vedle Mikulášského kláštera) a blokem XXX. (odtud severněji k Josefovské tř.), uprostřed něhož nyní se octla synagoga Maislova. Jméno po nějakém vynikajícím Židu.

Levý roh Úzké ul. č. 62, proti č. 57 a 58, mělo před tím přes 20 majitelů; tak bylo a jest z části dosud u mnohých domů Židovského města, že tu bylo mnoho domácích pánů »na jednom domě«. Z nich asi žádný mnoho neobětoval na opravu domu, z něhož mu náleželo třeba jen půl světnice.

V těch místech r. 1366 dům měl Cunczlin kramář, r. 1400 Enderlin Duryng, po r. 1411 královský sladovník Petr Múček. Později tu vznikly domy dva, z nichž jeden (č. 63) dle Václ. Baština slul na Baštíně. V 16. stol. byli majiteli šlechtici: Petr ze Šebířova, Mik. Dětský ze Žlutic, Beneda z Nečtin, r. 1532 Jindř. Berka z Dubí, pak Jan z Bibršteina. R. 1551 Petr Chotek z Vojnína prodal dům Izáku, synu Mojžíše lékaře, načež dům se dělil mezi Židy. Viz Teige, Ghetto 114.

Při zdejší fortně židovské též stával dům Lazara Žida, od něhož Karel IV. míval vypůjčeny peníze. (Sestry jeho sluly Rozka a Maminka, bratři Judl a Merkl.) Dům ten r. 1366 Karel IV. dal kolleji, i bylo tu »v domě Karlově« vysoké učení do r. 1386, kdy přešlo do domu Rotlevova, nynějšího Karolina. V této kolleji bydlilo 12 professorů fakulty artistické či svobodných umění a mělo tu i výživu po způsobu klášterníkův.

Po r. 1400 dům rozdělen byl na část vedle fortny a druhou — blíže k sv. Mikuláši — koupenou od lékaře Mauritia či Maříka z Bučiny; potom dům ten měl svícník Zdeněk, konšel r. 1427 a protivník Zikmunda Korybutoviče. R. 1454 slul »u sv. Jeronyma«. Později i to přešlo v ruce židovské, a jmenuje se majitelem Žalman Muňka, jak dí Hájek: »dům Lazarův, kterýž jest v Židovské ulici na rohu, jdouc od kolleje Všech Svatých (č. 16. v Mikuláš. ul.) dveřmi k půlnoci obrácený, v němž na ten čas jest Žid Muňka. Byl to první dům, který si r. 1493 koupil Žid (Juda Hořovský) od křesťana (podkomořího Vojtěcha z Leskovce), druhdy dům lékaře Jana Bílého, jenž slul Albus. Nesměliť Židé se zakupovati mimo Josefovskou tř., okolí Staronové školy a hřbitova. Nový majitel byl zavázán platiti všechny obvyklé poplatky k obci staroměstské i k záduší sv. Mikuláše jako křesťané. V 16. století tu říkali »na vápenici«; majitelem byl Seligman či Šťastný Marle.

Dále k východu, kde uprostřed severní strany bývaly domy č. 66, 65 a vzadu č. 84, stával dům Petra Dětřichovic z mocného rodu Velflovicův. Kolem r. 1360 byl tu krejčí Lev, pak cínař Mik. Černý, po r. 1400 Prokop Donát, od jehož vdovy Jarky dům koupil Jan Kramář, pak Janko, královský drastník (hotovitel třepení, třapců, pozamentník.) R. 1518 měl jej Václav Donát Přínský, pak Petr Popel z Vesce; od Zdislava Berky z Dubé r. 1551 dům koupil Žid Jeronym Chromý.

Jiný dům tu byl Trefanovský po majiteli Janu Trefantovi na počátku 15. století; potom slul »u Adama a Evy« i dům Adamovský; byltˇ majitelem r. 1472 puškař Adam, r. 1508 sladovník Jan Adam. R. 1622 jej koupila Judyta Pusrlová, žena rabínova, a od té doby byl židovský. Vedle byl menší domek (č. 67) Písecký, po majiteli Janu Vindiši Píseckém v 16. stol. Potom tu byl kovář Ctibor Rozsypal, r. 1611 Žid Josef Muňka.

K východu r. 1362 byl dům krejčího Lva, pak kramáře Michala; r. 1424 od obce jej dostal obecní posel Jan Štěrba či Ščrba. Naproti (uprostřed jižní strany) r. 1404 měl dům Petr měsečník (Taschner), r. 1427 od obce jej koupil krejčí Filip. Patrně i zde za války husitské domy byly od majitelů Němcův a katolíkův opouštěny.

Na rohu Maiselovy ul. (při nynější Mikulášské tř.) na jižním rohu býval dům č. 70; ve 14. stol. byl majitelem Janeš Bavarus (Bayer, Payer), r. 1415 lékař Johannes Suevus de Monte leonum či Jan Šváb. V 16. století dům držel Mik. Karyk z Řezna a na Chvalčch, zvaný též Kařízek (viz Malé nám č. 144), později známý Bassevi.

Na rohu severním (č. 75) býval dům se sladovnou »u dvou lvův o jedné hlavě«, pak »Ruprechtovský«. Nejstarší známý majitel krejčí Lev r. 1357, pak Petr či Pešlín Veinand, r. 1404 Jíra (Georgius, Jurg) z Janovic lukař (Bogner), r. 1412 Mikuláš z Cvikavy, písař berní, Mikuláš s divným jménem Sechzenjar, šlojířnice (peplatrix) Bonuše, pak kožišník Ruprecht. Poslední majitel křesťanský byl Karel Oršinovský ke konci 16. stol. Viz str. 162.

Jakoubkova ul. Žk., z Basilejského nám. přes Rokycanovu ul. na nám. Komenského Č. 210-12 sluje u Libuše, dům č. 480-13 manželé Slunéčkovi darovali k oslavě jubilea císařského, aby tu zřízen byl chudobinec žižkovský, č. 322-14 u Jakoubka ze Stříbra.

Mistr Jakub ze Stříbra, vůbec pro malou postavu Jakoubkem* zvaný, († 1429) byl nástupcem Husovým v kapli Betlémské; zavedl přijímání pod obojí způsobou a byl jedním z původců známých čtyř artikulů pražských. Jeho prací byl též zápis synody svatováclavské (r. 1418), kde mistři university pražské položili základy církve kališnické ve 23 článcích. Sám sepsal »Artikule pro zachování svornosti a pokoje«, Postillu či epištoly nedělní s výklady přes celý rok a O velebné svátosti těla syna božího a několik písní církevních.

Jakubská ul. I., na jih od kostela sv. Jakuba ze Štupartské od zadních vrat Ungeltu přes ul. Templovou a Rybnou a pak dále nejužší uličkou v Praze do ul. Králodvorské; dříve slula Malou Jakubskou, protože Jakubskou z části slula Štupartská. Navrhuje se ulici tuto rozšířiti na 17 m a učiniti ji novou výhodnou kommunikací z Josefského nám. přes pozemek býv. kadetní školy, aby se tak ulevilo přeplněné ulici Celetné.

Jméno po kostelu a klášteru sv. Jakuba,** kamž ovšem hlavní vchod jest z ul. Štupartské (klášter č. 635-16.)

R. 1226 do Prahy přišli, povoláni byvše od Václava I., Minorité, t. j. Menší bratři sv. Františka Seraf., jinde zvaní Františkány, v Praze též Jakubíny. R. 1232 zde měli již vlastní dům a vystavěli si malý, asi románský kostel, posvěcený r. 1244 od biskupa Mikuláše. Kvardiánem byl tehdy Petr Odranec. Pro horlivost kazatelskou a pěstování věd stali se brzy oblíbenými a váženými. Bylo jich v klášteře přes 120 mimo kleriky a laiky, a měli proto i rozsáhlý refektář, v němž dne 7. února 1311 po korunování u sv. Víta Jan Lucemburský a choť jeho Eliška měli hostinu. Tehdy »oba v kráse mladosti se skvějící v největší slávě jeli na vybraných ořích a pod nádhernými nebesy vypnutými na 4 vysokých bydlech ze hradu dolů do města, provázeni jsouce vším vznešeným komonstvem, přeskvostně vystrojeným, při veselé hudbě provozované bubny, trubami, houslemi, varhanami a všelikými jinými nástroji. V refektáři u sv. Jakuba byly připraveny stoly a sedadla mistrného díla k slavné hostině královské, která tenkrát pro zimní čas nemohla držána býti pod nebem. Četný dvůr, jehož jedna síň neobsáhla, rozdělil se při tom k hodům po více jiných místech na blízce.«

Ale po 5 letech r. 1316 klášter vyhořel, a nový, prostornější a nádhernější byl vystavěn hlavně přispěním královny Elišky. V novém refektáři r. 1337 král Jan slavil jinou hostinu »nevelmi skvostnou«, po korunování druhé manželky své Beatrice z rodu Bourbonského. Radostným byl Pražanům den 13. června 1343, kdy mladý Karel slíbil jim v této jídelně klášterní, že bude jich hájiti a jejich práv šetřiti.

Klášter tak králi vyznamenávaný měl mnoho štědrých příznivců, že bratři mohli v l. 1339—1374 vystavěti si nový veliký chrám gotický, posvěcený od arcib. Očka z Vlašimě. Při samém kostele na jihu v této ulici přistavěn byl domek k pečení oplatků, na sev. straně, jako dosud, byl rozsáhlý klášter s ambitem či rajským dvorem,

* Říkali též místo Jakub: Jacobinus, Jakeš, Kubík, Kubka, německy Jakl, Jekl.

** I zde nám spolehlivým průvodcem bude zesnulý Ekert popisem svým v knize »Posvátná místa kr. hl. m. Prahy.« Mimo to viz B. Lankiš ryt. z Hornic, krátký nástin, r. 1865. Německy vydáno r. 1864. Nejnověji o kostele sv. Jakuba vydal knížku kvardián dr. L. Škrda; výnos její určen jest na opravu chudého kostela.

v němž se i pochovávalo,* zahrada, veliký dvůr a pivovar (kde stojí nyní škola v Masné ul. č. 1000.)

Při slavném pohřbu Karla IV. r. 1378 tělo na první noc bylo přeneseno do kostela vyšehradského, na druhou pak sem k sv. Jakubu, kde leželo na skvostných marách uprostřed 500 svíček; následující noc mrtvola byla v chrámě maltézském, a pak teprv odnesena k sv. Vítu. Podobně zde r. 1387 přes noc vystaveno bylo tělo královny Johanny, první choti Václava IV., a rok dříve v tomto kostele pochována byla Karlova dcera Kateřina, ovdovělá markraběnka braniborská.

Za nástupce Karlova již jitřily se mysli spory mezi kněžstvem světským a mnichy žebravými, rozepří arcibiskupa Jana z Jenštýna s králem, šířením se učení Viklefova; i v tomto kostele události se výjevy** nepěkné již r. 1393, a r. 1414 o sněmě zemském zde v klášteře konaném arcib. Konrád vzal Husa v ochranu z nářku kacířství. A již dvě leta před tím tři mládenci odpírali kazatelům, kteří ohlašovali odpustky; byli jati, odsouzeni a popraveni. Mistr Jan Hus vyhlásil je za mučedníky a pohřbil v kapli Betlémské.

Když Husité r. 1420 bořili pražské kláštery, sousední řezníci staroměstští sekerami je odehnali od tohoto místa; ale za nedlouho kostel i klášter staly se skladištěm potřeb válečných, zbrojnicí a mincovnou; razilať zde obec z uloupených klenotů kostelních peníze na mzdu žoldnéřům. (Viz Jirásek, Proti všem str. 534.) V té době (r. 1425) zbožný měšťan Jíra Oremus v závěti píše: »Též prosím manželky své, aby po smrti mé pomáhala, což bude moci, z své dobré vůle na přikrývání kláštera Svatojakubského.« Po bouřích těch, když Zikmund konečně přijat byl za krále, biskup konstantský Filibert, hlavní vyjednavatel mezi Čechy a sněmem basilejským o kompaktatech, r. 1437 znova vysvětil tento kostel, určený pro přijímání pod jednou; svěcení přítomen byl král s dvořanstvem. Zde pak na bílou sobotu Filibert ponejprv uděloval svěcení duchovním, kteří musili přísahati, že budou zachovávati kompaktáta a nebudou podávati svátosti dětem; na Boží hod u přítomnosti císaře a dvoru biskup podával svátost pod jednou. Byli tu již zase mniši Minorité.

Legát ten vlídně se měl ke straně podobojí, však později kardinál legát Jan Karvajal lid proti sobě popuzoval a když r. 1448 v tomto kostele dal sobě podati svátost pod jednou sedě, což bylo u nás neslýcháno, a náhodou hned, ač bylo v květnu, neobyčejné mrazy zničily vinice, »přičítalo se to dopuštění Božímu pro tento nevážný skutek kardinálův.«

Zůstával pak kostel tento katolickým, kdežto v Týně byli podobojí; r. 1480 o Božím Těle processí zdejší, v němž šel i král s komonstvem, v těsné ulici potkalo se s processím týnským a darmo král nařizoval tomuto průvodu, aby ustoupil; když týnský farář Olbram neposlechl, dvořenín jeden hrubě mu domlouvaje i ve tvář jej udeřil. Že pak Minorité neustali horlivě působiti proti utrakvistům, r. 1483 na čas odtud byli vyhnáni; rok potom biskup Augustin z Mirandoly podával tu pod obojí způsobou; při tom lid zpíval »husitskou píseň »Věrní křesťané«, v níž biskupům a kněžím katolickým velice se spílalo, ale že ten biskup Vlach byl, nic tomu nerozuměl, co se zpívalo.«

R. 1521 chátra městská na tento kostel udeřila; zpívajíce písně tehdy oblíbené »V naději Boží mistr Jan Hus« a »Věrní křesťané, silně doufejme«, strhovali obrazy a sochy a vláčeli je po ulicích v blátě, až konšelé zakročili.

Ochuzeného kláštera se ujímali králové Ludvík i Ferdinand I.; byli pak i tu v 16. stol. mnozí mniši cizí, zvláště vlaští, kteří žili nepěkně, takže i sem pak ustanoveni byli Jesuité kazateli.

* Že mnozí měšťané sem se dávali pohřbívati, a ne ke kostelům farním, vznikly různice mezi duchovenstvem světským a mnichy, což vedlo k pohoršlivým výstupům, »jež později nesly smutné ovoce v rozbrojích husitských«.

** Bylť od úředníků královských vykonavatel rozkazu papežského zde v kostele vláčen a zraněn do krve.

R. 1547 zde byl pochován Racek Doubravský z Doubravy, doktor práv, humanistický přítel Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic; jeho latinský překlad českého zřízení zemského z r. 1500 Ferdinandu II. r. 1527 byl podán na přivítanou.

R. 1577 v kostele sv. Jakuba vystavena byla mrtvola cís. Maxmiliána od 6. února do 22. března, a rada staroměstská k ní každou noc stavěla stráž; odtud tělo neseno znamenitým průvodem, v němž kráčel císař Rudolf, maje i tvář zakrytu černým suknem, a v němž neseny byly i klenoty zemské, k sv. Vítu.

U sv. Jakuba v době té byl kazatelem Matouš Benešovský (Filonomus), jenž sepsal a Rudolfu II. připsal »Grammatiku českou« r. 1577. — Téhož roku zde byl pohřben Havel Gelastus, utrakvistický kněz, jenž opíral se živlům novým a na konec se spřátelil s Jesuity, kteří mu zde vystrojili pohřeb.

R. 1596 bleskem kostel byl zapálen; při opravě r. 1603 v chrámě vymalovány znaky všech dobrodinců jeho; viselo tu i mnoho praporců a odění pánů zde pohřbených.* Při obnově té si mniši vzpomněli i statečnosti sousedů svých řezníků r. 1420 a dali na kostel zasaditi desku (ztracenou nyní) s nápisem latinským: »Udatnosti a náklonnosti staroměstských řezníků, kteří posvátného chrámu tohoto i kláštera proti svatokrádežnému Janu Žižkovi a tovaryšům jeho brannou rukou hájili a zachovali, Menší bratří konventuálové z vděčnosti zřídili.« Jak vidíme, již tehdy všechno svádělo se na Žižku, ač tehdy při tom nebyl, jako dosud o každém zbořeném hradě lid říká, že rozbit byl Žižkou. A řezníci dostavše tu pochvalu, za nedlouho opět se vyznamenali; když r. 1611 za vpádu Pasovských lid drancoval kláštery, pátraje po nepřátelích, řezníci odtud protestanty zahnali. Z vděčnosti Minorité v kostele pod kruchtou v levé lodi zasadili jim novou, nynější desku, ozdobenou lvem, a dovolili řezníkům založiti si hrobku pod věží v téže lodi. Ročně o pouti na den sv. Anny, jejíž kaple byla vystavěna ve východní části ambitu již r. 1323, vzpomínalo se tohoto dvojího obhájení kláštera, a při tom odevzdávaly se klíče klášterní staršímu pořádku řeznického, jenž o hostině sedával na pravém místě, maje na hlavě převorův kvadrátek a před sebou na stole klíče, kterýžto zvyk časem zapomenutý byl obnoven r. 1898.

R. 1605 dva Vlaši v kostele se poprali o Božím Těle; o tom a tehdejším úpadku mravním viz Winter, Život círk. str. 937. — Za Zimního krále zdejší mniši statečně vytrvali při Ferdinandovi a hostili u sebe i kanovníka Jana Ctibora Kotvu (viz Týnský kostel), jenž pro odpor svůj byl zatčen a vězněn na radnici. Než mohli stavové zlomiti odpor i mnichův ostatních, nastal obrat — bitva Bělohorská. Ještě před ní zde pohřben byl katolík Jan Platýz z Plattenštejna, odsouzený od direktorů na smrt, ale zemřevší před popravou (viz str. 189); i syn jeho a dcera zde pochováni.

R. 1622 po Praze se vypravovalo a jistilo, že tělo jakéhosi vojáka, rodem Poláka, zde v klášteře pohřbeného, v noci z hrobu vstávalo, v klášteře bouřilo, škodu činilo a po stěnách psalo, ale více o tom mluviti vrchnost zakázala. — V té době zde po 20 let kázal Jesuita Jakub Kolens, jenž též sepsal několik spisů českých.

A jako za Karla IV. na rozkaz papeže Urbana v klášteře tomto ustanoveni byli doktoři theologie k přednáškám, tak i v r. 1622 zde zřízena byla kollej bohoslovecká (zvaná sv. Bonaventury), která měla právo udělovati hodnosti akademické, což se dálo zde v kostele. V době konfiskací mnoho pokut — jak čteme u Bílka na přemnohých místech — darováno bylo tomuto klášteru na alumnát a collegium nobilium; dostali na př. i pozdější Kanálku, zabavenou Sixtovi z Ottersdorfu. Prodali ji r. 1783. Kollej zdejší trvala dlouho i přes odpor Jesuitův.

Při francouzském požáru města r. 1689 kostel i klášter vyhořely úplně; tehdy právě kostel opravovali a bílili, a k tomu účelu postavené lešení bylo příčinou, že

* Podrobněji viz Ekert I. 428.

zde oheň tak zuřil. Spadla i klenba kostela, zničeny všechny znamenité oltáře, varhany, lavice a v klášteře též za své vzal slavný refektář; jenom zdejší zázračná soška P. Marie, jež tu byla již před r. 1400, a obraz sv. Antonína byly zachráněny.

A nebylo naděje, že by kostel nově mohl povstati z rumu; klášter majetku neměl, a země od války třicetileté byla zchudlá. I opustili klášter všichni mimo jednoho druha a kvardiána Pražana Ant. Cymburka, jenž s 15 zl pustil se do nákladného díla, na něž sebral 80.000 zl. Tak vznikl barokový chrám nynější, v němž z původní stavby zbyly jen hlavní zdi s opěráky kůrovými; nynější okna, troje v kostele a kulaté nad klenbou, jsou na místě bývalých gotických, ohromně vysokých; bylť kostel uvnitř tak vysoký, jako jest nyní zvenku i se střechou. Před touto přestavbou osa presbyteria v úhlu nakloněna byla k ose lodi, ale podivnůstka ta — prý na památku, že Spasitel na kříži umíraje hlavu nachýlil — vyrovnána* při nové stavbě, již prováděl v l. 1689—1702 novoměstský stavitel Jan Václ. Panetius (Pánek, jenž také stavěl o hradbách a zemřel r. 1724.) — Tehdy vzniklo i bohaté figurální štukové průčelí.

R. 1736 v klášteře se objevil neznámý muž a prosil za dovolení, aby směl vymalovati strop kostela; za práci ničeho nežádal. Teprve když práci po dvou letech dokončil, vyznal, že se jmenuje Quido Vogel a býval tu podjáhnem; ušel však tajně a v Římě od papeže sproštěn byv nižšího svěcení oddal se malířství, až touha po vlasti zpět uvedla ho do Prahy. Voglovy malby časem zčernaly a zašly; až při obnově r. 1882 od malíře F. L. Duchoslava se nalezlo, že jsou to krásné malby olejové. A za naší doby (r. 1902) s vnitřkem kostela i malby ty byly opraveny; zbývá ještě obnoviti sešlý zevnějšek.

V 18. stol. zdejší Minorita Bohuslav Černohorský, jeden čas ředitel kůru v Padově a regenschori v Assissi, vynikal skladbami; byl snad nejslavnější hudebník český své doby. Jeho žáky byli Guiseppe Tartini, Will. rytíř Gluck, Jan Zach, varhaník u sv. Havla a pak u sv. Martina, potom dvorní kapelník v Mohuči († 1773), Frant. Tuma, jenž složil 30 mší a j., i slavný Jos. Segert (viz str. 213.) Skladby Černohorského zničeny byly požárem r. 1754. Po něm byl tu ředitelem kůru Dominik Černý, též dobrý skladatel. Také slavný Eman. Astorga, známý svým »Stabat Mater«, prý v stáři do kláštera tohoto vstoupil a zde zemřel.

R 1744 zde ubytováni byli Francouzi; kuchařka klášterní prý je chtěla otráviti, ale omylem zaměněny mísy a málem by byli zahynuli mniši. Po 10 letech požárem zničena byla levá věž a částečně zbourána; od té doby zůstala kusou. V pravé jsou zvony ulité po ohni r. 1689 od boleslavského zvonaře J. Pricqueya, rodem z Lotrinska; zvon největší »Marie« byl přelit r. 1860. Věž hlavní s hodinami (ve správě obecní) zachovala gotická okénka.

Za Josefa II. klášter tento sice zrušen nebyl, ale počet mnichů byl omezen; chudí bratři prodali r. 1825 zahradu při klášteře, r. 1841 za 7832 zl. i část budovy své, na kterémž místě obec vystavěla školu; tam asi býval klášter původní. — V klášteře tomto k stáru žil chudý kněz Frant. Doucha (1810—1884) výtečný spisovatel pro mládež, jenž má desku v Karmel. ul. Nyní tu bydlí Th. dr. Jan Sýkora, r. 1902 rektor university.

Chrám sv. Jakuba jest ze všech kostelů pražských nejdelší, trojlodní, v půdorysu a hlavních tvarech gotický ze 14. stol., barokově přestavěn a bohatě vyzdoben počátkem 18. stol. V průčelí na štítu velmi ozdobném stojí kamenné sochy (Kristus, P. Maria, sv. Jan evang., sv. Jáchym a sv. Anna) i vázy s železnými květi-

* Na straně evangelijní chodba vedle presbyteře od úzkého začátku při kazatelně se šíří k hlavnímu oltáři, za nímž jest prostranná kostelní komora, druhdy ještě část presbytéře; na straně epištolní sesílena byla zeď, a tak zmizelo ono lomení osy.

nami a níže nad dveřmi reliefy (sv. Jakuba, sv. Františka a sv. Antonína), poškozené při střelbě pruské r. 1757. I byla by velice žádoucna oprava celého vnějšku. Uvnitř jest šero, skoro temno mimo k večeru, kdy slunce sem svítí od západu. Dojem od dveří jest úchvatný.* Pilíře s korintskými hlavicemi jsou pokryty padělaným mramorem. Nad loďmi vedlejšími jsou galerie; poslední pole jsou opatřena kupolemi a světlíky, t. j. lucernami nad střechou. Kromě velikých varhan na choru jsou menší na galerii pravé a ještě menší na levé; byly původně na Karlově Týně, pak na Zlíchově. Mimo jmenované malby na stropě vyniká ohromný obraz sv. Jakuba (od Václ. Vavř. Reinera z r. 1739) v širokém barokovém rámci, visící za svatostánkem a stolem oltářním ve výši na zdi; z opodál ani neviděti, jak jest daleko za vlastním oltářem. Malíř zaň dostal 1200 rýnských; maloval jej prý za velikého moru, a sotva jej domaloval, skonal. Za oltářem na zdi obraz vymaloval Šeb. Zeiller (1683—1713), od něhož jest i obraz sv. Antonína Pad. v Loretě. V »kapličce« na oltáři samém stojí dřevěná soška P. Marie ze 14. století, o níž dále uslyšíme pověst; obnovena byla r. 1902.

Kostel jest téměř přeplněn oltáři (20); na oltáři sv. Josefa, Všech Svatých, Nanebevzetí P. Marie (býval to oltář pražských kominíků), sv. Václava a sv. Rodiny (oltář ten založil známý Petr Mik. Straka z Nedabylic), jsou obrazy od Brandla, na dvou oltářích jsou obrazy od Halwachsa,** obraz nejsv. Srdce Páně na oltáři sv. Rodiny na útěku maloval Dítě, oltářní obraz sv. Valburgy Václ. Liška, asi 14 obrazů (Navštívení P. Marie, sv. Jan Křtitel, sv. Antonín Pad. a j.), jest tu od dvorního malíře Petra Kecka († 1730), který měl dům v ul. Králodvorské. U oltáře Nejsv. Trojice s obrazem z r. 1889 od Jos. Matthausera bývají postaveny pěkné »jesličky«. — Na straně epištolní krásnými dveřmi mřížovými od presbyteře jest oddělena kaple sv. Františka, v níž se chová socha sv. Antonína, zachráněná při ohni r. 1689. — Na téže straně v zasklenné skříni zříme sochu zmučeného Spasitele, t. zv. Ecce homo; o dřevěné soše té lid si vypravoval, že Kristu zde rostou vlasy, a že třeba ročně dvakrát je stříhati. Naproti jest kazatelna, jejíž neobyčejně veliké řečniště, spočívající na lvu, má nápis z r. 1714.

Vzácné dílo umělecké jest v severní (levé) lodi mramorový náhrobek nejvyššího kancléře král. Českého a zakladatele dvorské kanceláře ve Vídni, přítele Eugena Savojského, Jana Václ. hraběte Vratislava z Mitrovic († 1712), navržený od Fischera z Erlachu a provedený r. 1716 od Jana Ferd. Prokoffa; sochy jsou dřevěné a sádrou pokryté.

Dle liché*** pověsti tento pán tu byl pochován jen zdánlivě mrtev; procitnuv ze mdlob vyrazil prý víko rakve, ale z hrobky se dostati nemohl. Zahynul tam tedy ubožák hroznou smrtí, což shledáno bylo, když po letech opět někdo do té hrobky byl pochován; a tu nalezli rakev otevřenou a kostru ležící na zemi. Bylo to prý o pohřbu Frant. K. hraběte Vratislava r. 1716. — Vedle jest mramorový oltář sv. Kříže, nejcennější ze všech zdejších; u něho bývá Boží hrob.

O divném potrestání zloděje v tom kostele vypravuje ve svých Pohádkách Jakub Malý. Na velikém oltáři ve vkusné skříni jest jmenovaná dřevěná socha P. Marie, která

* „Ponurý, velikolepý chrám, dýšící divokrásnou, fantastickou náladu, zcela potopený v míhavý přísvit starých legend a zkazek historických." (Kamper J.) — Délka kostela uvnitř jest 55 m, s komorou za oltářem 63 m; šířka celá 26 m, lodí po 6 m.

** Mich. Václ. Halwachs, přítel Reinerův, již r. 1709 žádal společně se stavitelem Fr. Maxm. Kaňkou a řezbářem Fr. Preisem za zřízení akademie výtvarných umění v Praze; však veliký úmysl jeho nebyl pochopen a zřízena r. 1717 jen škola inženýrská, z níž vznikla technika.

*** Byloť tělo Vratislavovo teprve rok po smrti převezeno z Vídně sem.

ozdobena bývala zlatými a stříbrnými penězi a šňůrami perel. Jednou, prý r. 1400 nebo po válce třicetileté — dobrodruh jakýsi vida tolik bohatství, v kostele se ukryl ve zpovědnici a dal se v kostele zamknouti na noc.

Když bylo již všude úplné ticho, zloděj pomalu kráčel k oltáři, kde věčné světlo mu svítilo na zlý skutek. Přistaviv si stupátko vystoupil až k soše; ale jak se dotkl peněz na krku svaté sochy, ó hrůza! — někdo ho chytí za bezbožnou ruku a drží pevně. Byla to sama socha, jež natáhla ruku a uchopila zloděje.

Ve smrtelných úzkostech tak strávil celou noc, až ráno kostelník spatřiv ten div honem přivedl i mnichy. Sběhlo se po chvíli i plno lidu, všechno se hlasitě modlilo, ale vyprostiti ruky zločincovy nebylo možno. Konečně na rozkaz primatora staroměstského zloději byla ruka uťata; a v té chvíli i socha ji pustila.*

Napravený zloděj pokutován byl dlouhým žalářem a odpykav si zasloužený trest stal se mnichem u téhož kostela. A ruka jeho na řetízku pověšena byla v kostele na věčnou památku v pravé lodi u zazděných dveří, kde jest též náhrobek konšela Martina Šolla ze Šallenpachu. Obraz s nápisem českým, německým a latinským představující událost onu visí vedle na pilíři.

Od hlavního oltáře z kostela i z ambitu klášterního se přijde do sakristie, jejíž klenba spočívá na jediném kulatém sloupu; sakristie tato zachovala tvary gotické mimo okna. Jest to několik podobizen osob o klášter a kostel zasloužilých, mezi nimi Ant. Cymburka. Pod celou sakristií jest hrobka, do níž nyní přístupu není.

V klášterním ambitě jest kaple sv. Anny, hojně navštěvovaná o zdejší pouti na památku zachránění chrámu od řezníků; pochází v základních tvarech z r. 1323. Stará křížová chodba klášterní (viz obr. str. 365.) částečně jest zachována z doby ranní gotiky (1230—1310) a má některé zajímavé ozdoby z doby krále Jana. Poněvadž studně na »rajském dvoře« jest ve správě obecní, jest sem po celý den volný přístup. Vedlejší dvéře jsou ozdobeny pěknou řezbou.

V poschodí jest ohromná chodba, zkrácená o nynější jídelnu; podobá se, že to jest právě onen proslulý refektář, kde Jan Lucemburský slavil hostiny, ač jiní myslí, že refektář ten byl někde dole při rajském dvoře. Na chodbě té jsou na stropě obrazy od Duchoslava z r. 1896 (vidění papežovo před stvrzením řádu, potvrzení řehole, Cymburk sbírající dary, hájení kostela od řezníkův.)

Staročeský zvyk, na den sv. Jakuba shazovati kozla s věže nebo s kostela, býval i v Praze. Řezníci s hudbou přivedli kozla ozdobeného ke kostelu sv. Jakuba, vyvlekli jej na věž a shodili. Potom jej upekli a slavnostně požili. (Prý na památku sv. Jakuba, že byl svržen s chrámu v Jerusalemě.) A ještě v letech třicátých 19. století shazovali kozla zde, s věže u Nových mlýnů, s věže kostela sv. Lazara a v hostinci U černého dvora na Pohořelci.

Jižně od kostela v této ulici jest na rohu proslulý dům u Štupartů (v. t.) a vedle dlouhý dům č. 648-4 (Ve špitále či u Kopmannů), o němž uslyšíme při Templové ul. Za touto až k Rybné stojí č. 649-6, bývalá Kopmannská zahrada, majetek Sochůrkův, část to býv. špitálu. Zde i na prostoře domu č. 650-3 v Rybné ul. býval dům a dvůr u červeného lva, po němž slul mocný rod Rotlevův (roth — Löwe. Nebo jméno osoby dalo název domu.). Bohatství jejich založil Jan (Johlinus) Rotlev, mincmistr královský na Hoře Kutné od r. 1371. Měl mimo jiné od r. 1365 dům u sv. Havla (č. 499-25 průchod do Kožní ul.) a nyn. Karolinum. Syn jeho Martin Rotlev, též mincmistr (1377—1383), měl po mnoho let též najato rychtářství staroměstské a s bratrem Jiřím i rychtářství na Novém městě. Dům tento pak měl prý jiný Rotlev, Konrád syn Františka či Fance, a od r. 1359 bratr jeho Mikuláš.

Druhá část domu Rotlevova r. 1359 byla kláštera skalickéko, r. 1405 arciděkana kouřimského Vlachníka z Veitmile, vrchního písaře králova, r. 1410 darovaná od krále

* Jinak též se vypravuje, že kněz se tázal Panny Marie, co má se státi zloději; a když se ptal, má-li mu býti ruka uťata, socha ruku otevřela a zloděje pustila.

Petru Zmrzlíku ze Svojšína (Svejšína), nejvyššímu mincmistru »na Horách«, jenž koupil též druhou část a spojil oba domy v jeden, který slul dlouho domem páně Zmrzlíkovým; za něho ražena byla dobrá stříbrná mince t. zv. »zmrzlíky«. Panu Zmrzlíkovi Staroměstští osvobodili »pro mnohé jim od něho prokázané libosti« dům jeho ode všech sbírek a břemen městských na čas života za roční plat tří kop »grošů dobrých stříbrných rázu pražského«. Zde r. 1420 byla schůze a disputace kněží táborských, pánův a Pražanů; byli tu i Žižka, Jan Roháč z Dubé, Markolt ze Zbraslavic, Mikuláš z Pelhřimova; jednali o řádu při mši sv., zvláště o ornátech, jichž neužívali kněží Táborští. — Zmrzlík zde zemřel r. 1421 a pochován byl v kostele sv. Michala od svého přítele mistra Křišťana z Prachatic. Potomstvo jeho kvetlo do druhé polovice 16. století; Václav Zmrzlík r. 1522 měl Kasejovice. R. 1548 dům koupil Jan Šlovský ze Šlovic a na Olešně, pak jej drželi vnuk jeho Adam a manželka jeho Rozina, roz. z Reinšperka a Držkovic. — »Kopmanská zahrada« se říká zde po Martinu Kopmannovi, jenž dům koupil r. 1795.

Naproti, vých. od kostela, kde jest lakýrník, býval hřbitov, z něhož kosti odvezeny byly na Olšany; dále č. 676-1 dům Kapounovský, jež v 15. stol. slul u sůvy. Ve 14. stol. jej držel Velflovic Frencl Kamaréř, a r. 1365 jej koupil Jakeš Bolkovic z téhož slavného rodu Velflův, r. 1425 Kateřina vdova po Mikuláši Chudém (viz str. 324.) z Rabšteina, v 16. století páni z Roupova. Ku konci 16. století byl to dům Kapounovský. Po bitvě Bělohorské Kryštof nejst. Kapoun svob. pán ze Svojkova, syn Jindřicha Bérunického, odsouzen byl třetiny jmění; po zaplacení pokuty té r. 1630 dům zanechán bratru jeho Jindřichovi. Později tento fideikomisní dům měl Albrecht, jenž zchudl a sloužil za adjunkta u krajského úřadu boleslavského. Zatím dům r. 1754 vyhořel, a vdova Johanka Kapounová spáleniště* prodavši za 850 zl., učinila z těchto peněz svěřenství pro nejstaršího z rodu; tím r. 1828 byl syn Albrechtův Václav, chudý stařec v Klatovech, jehož syn byl pohůnkem..

Na druhém rohu Rybné ul. č. 675-3 u zeleného stromu, druhdy u sv. Vavřince, jenž na něm byl vymalován již r. 1415. R. 1433 měl jej krejčí Hanuš Spiczkugl, r. 1461 Rytrhan, trubač švábský.

Vedle č. 674-5 u Klaudů (dle Schallera po hraběcí rodině tak jmenovaný), r. 1409 sekretáře královského Jana z Oujezdce, potom od krále darován Jindřichu Kolmanovi, mistru kuchyně královské, od něhož jej koupil písař královský Jan z Bamberka, zvaný mistr Hána. (Jak viděti, působila tu blízkost králova dvoru.) Dům pak od obce byl zabaven, a měla jej Váňa (Vaňka), matka polního hejtmana Jana Rozvody ze Stakor. R. 1437 jej koupil Aleš z Risenburka a Vřešťova, nejvyšší písař zemský za krále Zikmunda, i byl tehdy konán úřad desk zemských v tomto domě; jemu obec jej na čas odňala a dala Jindřichu Libštejnskému z Kolovrat, po smíru však jej vrátila Alešovi, který jej r. 1440 prodal Janu Touškovi z Pacova, nejvyššímu písaři cís. Zikmunda, potom kancléři staroměstskému. Ten r. 1452 měl i dům na Ovocném trhu 576-10 a známý dům u věže za kostelem sv. Mikuláše. Muž tento humanisticky vzdělaný seznámil se v Basileji s Aen. Silviem, s ním si dopisoval, a když Silvius papežem se stal, podával mu látku k jeho dějepisu českému. Zemřel r. 1463.

R. 1498 od místonotáře král. Českého Václ. Hyndráka z Habrova dům za 190 kop gr. č. koupil známý primator staroměstský Jan Pašek z Vratu (viz str. 226) a prodal jej r. 1514 Ješkovi z Proseče za touž cenu.

Za ním jest dlouhý dům č. 673-7 dva černí (správněji červení) jelínci; vedle bývala ulička k sv. Benediktu. (Část druhou do Rybní ul. (býv. Řeznického plácku) nazývá Schaller u černého vola; ale viz dále č. 672). Na počátku 15. stol. držel jej vrchní písař královský a arciděkan bechyňský, kanovník Václav Nos z Olomouce, po něm společně Jakub, děkan vyšehradský a Jakub, farář berounský (»in Verona«), oba též písaři. R. 1416 jej koupil Jan ze Smržova a Kostelce, sekretář krále Václava. Bývaly tu na zadu toho domu u sv. Benedikta bekyně Fledlovy, ale ve válce Husitské obec dům zabavila, a drželi jej řezníci. Část (k záp.) byl dům Martina z Kněžic, r. 1452 malíře Prokopa, r. 1450 Ondřeje Oremusa; předek jeho Jiří měl dům na Starom. nám. 461-32. — R. 1694 dům ten koupil

* Dle Schallera Johanka vystavěla dům, jejž zdědil po ní syn Josef Albrecht, cís. rada.

Jan Reiner, otec slavného malíře Václ. Vavř. Reinera, ale po roce jej prodal Janu Konrádu Hörtigovi za 800 zl. rýnských a koupil si dům vedle zlatého vola na Karlově nám.

Na již. straně při ul. Rybné v nároží stojí č. 669-8, kde před válkou Husitskou byly bekyně Bolkovy. — Vedle č. 947-10; r. 1407 maj. Jan Landsman Kunigsveder, písař městský; v 17. stol. Alžběta vdova po Jindřichu st. Řečickém, která jej prodala r. 1666. (Syn jeho Jiří měl mimo jiné dům na Košíku na Václ. nám. a byl popraven.)

Č. 670-12 Černá hora či Černý vrch, druhdy dům bekyň Kadaňského. — Pravý konec uličky až do Královdvorské tvoří dům č. 664-14 u zlatého klíče; v 15. stol. jej měl Martin zámečník, pak krejčí Ondřej Hedvika, bratr nebo otec známého krejčího Václava Hedviky, o němž uslyšíme při Malém nám. Později dům tento slul Kadeřábkovský.

Protější stranu tvoří malé domky č. 672-9 Černý vůl, v 15. stol. u šachovnice (ad scacabulum) a sousedil vzadu s farou u sv. Benedikta, jejíž sklep se táhl pod dům

Z nádvoří kláštera sv. Jakuba.

následující. R. 1469 od Ctibora z Maletic jej koupil Mikuláš ze Chcebuze. — Č. 671-11 Černá okenice, r. 1404 Jiljího kožišníka, r. 1420 Přibíka šlojířníka, pak mydlářky Máři. R. 1519 Hynek Báderský z Újezda jej postoupil kameníku Janu Chocholovi.

Roh Královdvorské jest č. 663-13 Modrá růže; r. 1405 barchaník (textor barchanorum) Andreas či Endrlín zvaný Veneder jej koupil a držel do války husitské, kdy obec jej dala obecnímu poslu Mik. Poláčkovi; potom zase tu byl tkadlec (textor, telista).

Neznámé mi polohy jest dům »nedaleko kláštera sv. Jakuba«, který r. 1569 od Václ. Pětipeského z Krásného Dvora koupil Petr Vok z Rožmberka. Viz Břežan, Život Petra Voka str. 39.

Jakubská ul. Sm. z Jakubského nám. na vých. přes Královskou tř. na Nábřeží cís. Ferdinanda. Jakubské nám. slulo dříve Kostelním, že tu stál do r. 1891 kostel sv. Filipa a Jakuba;* též Tržní se mu říkalo po zdejších trzích.

* Mimo jiné dle Paulyho Památníku m. Smíchova, Praha 1898 str. 32 násl. a Böhma Monografie m. Smíchova 1882. Viz též Lehner, Dějiny umění str. 74 a 253.

Kostel tento — původně jen sv. Jakuba — byl sice skrovný, neúhledný a později přestavěný, ale apsida jeho byla románská. Aby »stokomínový« Smíchov byl veskrze moderním, proto nebyl snad kostel restaurován slohově, nýbrž odstraněn jest »bez všeliké příčiny lehkovážně« tento nejstarší pamětník osady. Vždyť zde ani nyní frekvenci by nepřekážel. Nedbáno slova Fr. Ekerta, jenž již r. 1884 napsal, že kostelík ten zasluhuje, aby i po dokončení nového chrámu pro ctihodné stáří byl zachován. Nelíbilo se naň vésti náklad, proto překážel; co nyní tam stojí, nepřekáží. Ale na památku ve dlažbě (směrem k č. 742) jest vysázen kříž temnějším kamenem.

Barokové průčelí mělo sochu žehnajícího Krista a po stranách stály sochy sv. Jakuba a Filipa, jež jsou nyní v kostele na Malvazinkách (str. 325). Znetvoření krásného kostela stalo se r. 1749, kdy tu obnovena byla fara; byla tu již r. 1333, kdy ponejprv se jmenuje tento kostel (asi ze 13. stol.), k němuž podací právo měly jeptišky u sv. Jiří. Osada tehdejšího Smíchova byla ještě nepatrná; kostel sám slul za předměstím malostranským nebo pod Petřínem i na Újezdě nebo blíže kláštera Kartouzského i v zahradách. Jak uslyšíme při Smíchově, osada toho jména byla dále k jihu, kdežto zde blíže byl Újezd, jehož část se dostala k Praze, část zůstala mimo zdi; ještě r. 1710 píše Redel, že kostel tento stojí mezi Újezdem a Smíchovem, nikoli na Smíchově. — Fara pak zanikla za doby husitské.

Když Smíchov od Jana Kutovce* koupila obec Starého města pražského, nabyla i nad kostelem práva podacího a podržela je i tehdy, když r. 1622 zastaven byl Smíchov Pavlu Michnovi. Patronátní právo to s obce pražské na smíchovskou přešlo až r. 1875.

R. 1702 duchovní správu zde dostali Jesuité; a z doby té pocházejí první matriky smíchovské. Až r. 1749 přičiněním známého primatora Jana V. Vejvody zde nově zřízena byla fara, k níž náležely Smíchov, Zlíchov, Radlice, Hlubočepy a Červený mlýn. Tehdy kostel byl přestavěn, při něm zbudována na jižní straně nová věž (viz obr. v jmenované knize Paulyho str. 33.) a vše obehnáno zdí hřbitovní. Bohoslužba se tu konala dlouho střídavě česká i německá, až i poslední kázání německé o pouti zdejší přestala r. 1870; začalť tehdy probošt dr. Tersch německy, ale když tu lidé hrnuli se z kostela, zvolal s kazatelny: »Počkejte, lidičky, já umím také česky«, a od té doby zůstala kázání česká.

Při rozkvětu Smíchova kostelík, jehož okolí značně se zvýšilo, nedostačoval, a proto r. 1885 vystavěn byl nový chrám sv. Václava a pak r. 1892 tento starý zbořen. Památkou po něm zbylo zde jen jméno náměstí a ulice, i zdejší pout v neděli po sv. Filipu a Jakubu, jež nyní však se slaví na blízkém Židovském ostrově. (Ostrov ten dle knih pozemkových jest půdou Nového města pražského.) Bývalá fara (č. 71) stála na rohu náměstí tohoto a Kinského tř.; byla stavěna r. 1865 na místě staré fary, která do r. 1857 byla i školou. — Bývalý hřbitov zavřen byl r. 1787 a odstraněn r. 1833, půda srovnána, ale vydlážděna až r. 1880. Ulice Jakubská ještě r. 1882 měla na severní straně jen 4 domy a nebyla dlážděna.

Za býv. kostelem na vých. stála veliká stará budova č. 81 Kartounka,** nyní jsou tu nové domy, z nichž nárožní do ul. Jakubské č. 742 jest Bratrstva pod ochranou sv. Václava na Smíchově či Svatováclavského pojišťujícího spolku.

Na rohu Preslovy ul. stojí ještě zbytek bývalé botanické zahrady; posud na vratech nápis »K. k. Botanischer Garten.« A bydlí tu ještě její býv. inspektor Tatar. Viz Preslova ul.

* Jan Kutovec, bohatý měšťan pražský, r. 1558 od Vojtěcha Albína z Úrazu byl přijat k erbu a titulu, což schváleno bylo mu majestátem. R. 1566 koupil Smíchov, po 4 letech Hlubočepy a r. 1577 byl přijat do stavu vladyckého.

** Tiskáren kartounů v Praze r. 1786 bylo dvanáct.

V protějším rohu č. 1029-3 jest Ústřední jednota českých hospodářských společenstev v král. Českém. Za novým domem stav. Bern. Nedvěda jest 70-7 Okresní dům. Zde bydlí spis. J. Kořenský, známý cestovatel.

V těch místech býval parní mlýn u Červené hvězdy. — Na rozšíření náměstí zbořeno i staré č. 257, v nynějším nárožním č. 257 při Kinského tř. bydlí univ. prof. dr. Josef Zubatý.

Jmenovaná Kartounka se táhla i po celé jižní straně Jakubské ul. V l. na rohu Křižovnické ul. č. 80-2 sluje Šenkovna nebo u Křižovníků. Č. 660-18 drží Ferd. Drůbek, ředitel školy a spisovatel.

Jalovcová ul., I. z Husovy tř. za klášterem Dominikánů, který zde tvoří celou pravou stranu,* do Jilské ke Karlově ul. Za nárožním domem v Husově tř. č. 232 (v. t.) jest č. 233-3 u zeleného jalovce, po němž ulici bylo dáno jméno. V 17. stol. dům ten držel Martin Chrabkovský, jenž se ženou pro víru odešel ze země při protireformaci, sloužil pak u nepřátel a se vrátil se Sasy r. 1631. Dům odhadnutý za 429 kop míš. prodán byl Janu Maršálkovi za 600 kop na splátky roční po 50 kopách; poslední splátku dal teprv r. 1655 syn jeho Tomáš Maršalius.

Sousední veliký dům č. 147-5 u zlatého Kříže či Červený dům tvoří roh ulice této, Karlovy a Jilské, odkudž jest i vchod. Byl to ode dávna největší dům v sousedství; r. 1364 slul »auf dem striff«. Byl tehdy Kryštofa, syna Jakuba Bavorova, potom Mik. Jenteše, jenž držel také Toušeň u St. Boleslavě, potom pana Vaňka z Vartenberka, pak zlatníka Petzolda a po něm jeho sirotkův, i slul dlouho domem Petzoldovským. — R. 1516 slul u zlatých křížů; tehdy jej koupil za 340 kop. č. sukna kraječ Martin Dačický, jenž měl také krám v Kotcích. — Kolem r. 1700 dům měl kupec Ant. Minetti. (Viz Jansa-Herain str. 123.) — V nyn. podobě jej stavěl malostranský stavitel Bartol. Scotti r. 1736 pro knížete Mansfelda. (O Scottim viz Vlašská ul. č. 361.) Zde od r. 1782 měl obchod se střižným zbožím malíř své doby proslulý Jan Q. Jahn; vládl tedy snad dobře loktem jako štětcem (viz str. 338.). Roku 1846 bydlil zde houslař Jan Stoss. Roku 1848 byl tu zápůjční obchod hudebnin Jana Hoffmanna.

V Jámě II., (druhdy i V jamce) z Vodičkovy ul. do Štěpánské. Jméno odtud, že tu před založením Nového města bývaly nějaké rokle a jámy, do nichž stékala voda z okolních míst vyšších. Do jam těch pasíři ze sousední ulice Pasířské házívali odpadky koží. I později v sousední části tř. Jungmannovy, ul. Vodičkovy a Školské se říkalo na louži (in lacu) a zde buď v jámě nebo pod jamou, kdežto přilehlá část ul. Štěpánské slula nad jamou.

Č. 697-1 u 10 panen, č. 696-2 u sv. Barbory; bývaly tu dva domy, jež r. 1723 koupil Frant. Levinský z Levína a vystavěl tento dům. Před tím tu byla Lidmila Rubínová, pak emigrant Mik. Jelínek, Eliáš Erazim Udvarhely z Křížkovic, pak Natanael Štoček z Freidenfelsu, bratr emigranta Pavla Štočka. Viz též Václav. nám. č. 835-21. Č. 636-3 u zel. věnce, kde r. 1395 byl Václav kravař. Č. 1263-4 sirotčinec Kongregace chudých děveček Ježíše Krista. Č. 634 (635)-5 u Rašů a u Slavíčků; zde jest První česká všeob. zajišťovací banka, která r. 1903 si vystaví palác na místě Nových lázní u Žofína. V býv. paláci Salmově č. 1671-7 zednáři** lože »u 9 hvězd« r. 1786 založili ústav hluchoněmých, počátek to ústavu potom na Karlově nám.; prvním učitelem tu byl kněz Karel Berger. — Č. 637-8 u Hradišů i Doubravů; ke konci 14. stol. majitelem byl Jan krumpéř (krumpléř, fibulátor), roku 1416 Jan Hlavnice pasíř. — Č. 633-9 u Kořenářů. — Č. 638-10

---

* Nad býv. zadními vraty kláštera s této strany, kde jest okno nedaleko Husovy tř., zazděn znak řádu Dominikánského, pes s hořící pochodní v tlamě — znamení věrné bdělosti a světla víry.

** Viz Svátek, Obrazy z kulturních dějin českých II. 257.

u Čížků. Zde bydlí řed. kůru u P. Marie Sněžné Jan Zelinka, hudební skladatel. R. 1411 dům ten koupil Řehák Šiška od vdovy Kuňky Noskovy, později jej drželi řezníci. — Č, 639-12 u 2 medvědů, na zač. 15. stol. Václava (Vaňka) Laudáta. — Neznámé mi polohy byl v Jámě dům emigranta Matouše Tkadlce (vedle někdy Martina Žáka), postoupený jakožto res derelicta Tobiáši Gallovi, kancelistovi při komoře české.

Janská ul. a Janský vršek III.* Tento, dříve Svatojanský vršek zvaný, vede z Vlašské ul. k sz. a končí širokými schody do Nerudovy ul.; z něho pak v l. vychází slepá ul. Janská k z., dříve Hořejší Janská, dokud blízká Šporkova ul. slula Dolejší Janskou.

V těchto místech, jež před prvním opevněním města byla mimo zdi, bývala již asi r. 1100 vesnice Obora, jejíž jméno upomíná na bývalý les na kopcích strahovském a petřínském. Ve vsi té se uvádí již r. 1141 a pak r. 1182** farní kostel sv. Jana Křt. s patronátem kapituly pražské. Stával na místě domu v sousední Šporkově ul. č. 322-5 proti sirotčinci. Vystavěn byl prý od Vratislava I., ale zrušen od Drahomíry. Část vesnice »Obory u sv. Jana pod Petřínem« náležela proboštství, jehož dvůr byl tu na blízku — v Nerudově ulici č. 7- 25 n., větší díl ke Strahovu, k němuž tu vedla cesta. Bydlil tu vesnický poddaný lid pod konšely a panskými úředníky, ale dosti záhy i měšťané tu se zakupovali; tak r. 1399 doktor Kbel, po němž slula vinice Kbelovka, rytíř Kekule, písař Kříž z Miličína a prokurátor konsistoře Tomáš. Osada Obora měla svá práva se svými konšely a rychtářem, jak jim potvrdila i královna Anna r. 1364, pak Rudolf II. r. 1581 a Ferdinand II. r. 1625. (Viz Jansa-Herain-Teige str. 225.) Podkomoří královnin měl právo trestní.

R. 1420 chudá osada zničena byla, až za klidných let obnoveny vinice a tu stavěno; ale majiteli domků byli většinou Pražané, hlavně ze Starého města, kteří zde však nebydlili, nýbrž jen jejich chudí dělníci. Královna Anna, choť Ferdinanda I., r. 1546 vystavěla tu nový kostel sv. Jana; neboť královny měly tu podací právo nejpozději již za Karla IV. Byl tu i hřbitov osady farní sv. Václava (viz Malostr. nám.) Táž dobrotivá královna vystavěla asi zároveň na hřbitově kapli sv. Matěje.

Když hradčanský kostel sv. Benedikta (viz str. 252.) dán byl Barnabitům, měšťané r. 1632 prosili, aby jim náhradou darován byl tento kostel sv. Jana, ale pro odpor známého Fabricia k tomu nedošlo. Chudá osada se svým postranním právem po r. 1650 zcela přivtělena k Malé Straně,*** a kostel stal se filiálním farního kostela sv. Václava, a když fara přenesena byla r. 1775 k sv. Mikuláši, podřízen tomuto.

R. 1629 v kostele tomto pohřben byl slavný ryjec Jiljí Sadeler, rodem z Antorfu v Nizozemí. Od Rudolfa II. byv povolán do Prahy, žil tu dlouhá léta. Mimo jeho podobizny nejznámější jest rytina Vladislavského sálu a veliký obraz Prahy, jenž r. 1884 vydán byl světlotiskem nákladem města Prahy. Část obrazu toho jest obr. str. 246. a 247.

R. 1784 i tento kostel a kaple sv. Matěje byly zrušeny; zvony odtud přeneseny k sv. Kajetánu. A po několika letech kostel a kaple se hřbitovem prodány majiteli domu vedlejšího č. 323 Josefu Peigznachu za 1700 zl. a zbořeny.

Kostel ten dosti rozsáhlý měl 7 oltářů, v kapli sv. Matěje byly oltáře dva; bývalý hřbitov z části jest zahrádkou. Vyobrazení kostela viz Hálkovy Květy IV. 1869 str. 168. Schaller

* Pro spojitost výkladu zde málo porušen pořádek abecední. — Z Jan a Johannes vzniklo Janek, Jenek, Jeník. Jena, Jansa, Jech, Ješek, Janda, Jandera, Jandík, německy Johan, Johel, Hans, Hensel, zčeštěno Hanuš, Hanck, Johlík, Henzlík, Hanzl.

** Tehdy za hrozného hladu zde v Oboře žena jakási žebračku, jež měla v měšci pět kousků chleba, zabila sekerou »jako vepře«. Když pak syn vražedlnice vlekl mrtvolu do šachty u kostelíka, byl chycen a oběšen.

*** R. 1654 obec malostranská koupila »rathouz« býv. práva svatojanského; osada ta sahala od Tržiště na Petřín, pod klášter Strahovský a za domy hořejšího Malostr. nám. k Úvozu, tak že domy Nerudovy ul. od č. 240 náležely k Oboře.

uvádí latinské nápisy náhrobků zdejších, mimo jiné Mauritia Stromena z Ebernavy, lékaře Rudolfa II. z r. 1588, malíře Josefa Heinze z Basileje z r. 1609, »jemuž se podařilo zalíbiti se nejbystřejšímu posuzovateli vloh a umělosti Rudolfu«. Od něho jsou tři obrazy v museu drážďanském, devět ve dvorním museu ve Vídni, mezi nimi obraz cís. Rudolfa II. z r. 1594. Také tu byl pochován r. 1765 sochař Quitainer, jenž bydlil tu v č. 237-6.

Na rohu Vlašské ul. č. 329-1 v l. jest skrovný domek u modrého či zeleného jelínka, jejž se dvou stran — na Janský vršek i do Vlašské ul. — obepíná dům sousední č. 328-3. Třetí 327-5 (proti Břetislavově ul.) sluje zlatá podkova. (Rozezn. jinou zl. podkovu v Nerudově ul. proti Janskému vršku.) Naproti nim čelo domů v Břetislavově ul. tvoří č. 350-2 u Houšků. Č. 310-4 tři bílé lilie nebo u lilie proti č. 326-7 u zlatého stolu, v koutě 325-9 u Geigerů se soškou sv. Jana Křt. a 324-11 u zeleného hroznu (hostinec u rožně), s nímž na rohu Šporkovy a Janské ul. sousedí rozsáhlý dům č. 323-13 hostinec u tří zlatých korunek, prý kdysi klášter. Poněvadž vedle byl hřbitov, vznikla jako jinde pověst, že tu pochován byl veliký hříšník, jenž každý pátek o půlnoci z hrobu vstává a v podobě kostlivce se projíždí po okolí na pekelném voze.

Naproti jest č. 311-6 Sv. Jiří s obrázkem rytíře bojujícího s drakem o princeznu, a 312-8 Osel u kolébky; v zadu se dotýká stejnojmenného domu v Nerudově ul. č. 244-29; byly asi oba původně domem jedním. Divný název tento vznikl z toho, že na domě bývala freska představující Narození Páně; ale časem obraz zašel a bylo viděti jen osla a kolébku. Zde r. 1833 bydlil pětiletý Jan Neruda, když rodiče jeho měli tu hokynářství. Sousední domy č. 313 a 314 nemají jména; o posledních dvou č. 241 »U sedmi Švábů« a 240 »Léto a zima« viz Nerudova ul.

V Janské ul. za malou zahrádkou v l. stojí č. 318-1 u kamenného ptáka. Za ním č. 319-3 též se dívá i do ul. Šporkovy, podobně jako i dům třetí, barokový, č. 320-5 u nejsv. Trojice nebo u kameníků. Přední část do ul. Šporkovy jest mnohem úpravnější a příjemnější než díl zdejší v smutném zákoutí. To byl asi dům konšela Bonaventury Johna, jenž r. 1624 odsouzen byl všeho jmění. Dům jeho — mezi domy Marie Majd. Hertlové z Písnice a Linharta Švarcbarta — koupil dvorský sponkář (krumplíř) Frant. Moderno (Materna) za 2500 zl. rýn. lehkých peněz. — R. 1672 Karel Arnošt z Bissingen jej prodal kupci Frant. Ostermajerovi; po jiných majitelích (viz Jansa-Herain str. 161.) r. 1726 měl jej kameník Ondřej Kranner; viz str. 304. Z té doby (r. 1729) pochází krásná baroková façada s dvěma štukovými obrazy nejsv. Trojice do ul. Šporkovy (č. 10 n.) s nápisy lat. tam i zde pod emblemy vojenskými.

Zcela v konci slepé, tiché ulice stojí č. 317-7 u Motů. — Domy na straně severní všecky sahají sem z Nerudovy ul. mimo malé č. 315-2 a 316-8.

Zde stůjž obrázek z r. 1611, když Pasovští byli pány na Malé Straně. Dějepisec Pavel Skála ze Zhoře (1583—1640) vypravuje: »Činil mi o tom obšírnou zprávu vlastní bratr můj Jan Skála, kterýž v ty časy, jsa výrostek, učil se umění malířskému u Jana z Feldu, jenž bydlel v domě u samého kostelíka sv. Jana, a byl od mistra svého, který s manželkou svou ušel na zámek, jsa malíř dvorský, zanechán v témž příbytku, aby jak bude moci, hosti tu traktiroval. Když se z té chasy pasovské dostalo drahně osob do domu, že poodechše sobě vysypali před ním z ňader na stůl po mnoha množství »kulkách«, které jim na těle naprosto nic neuškodily, ukazujíce mu je a napomínajíce ho, pokudž by měl chuti mezi ně se dáti, že jej také tomu kumštu naučiti chtějí. Potom pak vidouce, že jim dává dobrou oupravu (jídla), kterouž jemu a kuchařce hospodyně zanechala, oznámili mu zřetelně, jakým prostředkem byli by bezpečni od střelby a všelijakého zranění, jmenovitě že by každý měl zakouzlený a zahojený v tom tlustém místě na rukou nad loktem oplatek posvěcený a při tom, když hned ráno, jak vstane, místo modlitby Páně odříká jistou formuli, že potom za 24 hodin neobává se žádné škody od jakékoli zbraně na těle svém.«

Ale tato ochrana byla některým na zlé. Když totiž po čase z Prahy byli vyhnáni a pronásledováni, »mnozí z té luzy nepřátelské, byvše sochory a jinak suchými ranami

zhmožděni, nemohli scepeněti; ale natrápivše se do vůle, naposledy prosili lidu, poněvadž pro ty v těle jich začarované oplatky mříti nemohou, aby jim je z rukou vyřezávali a do ostatku je dobili. Čehož se jim velmi snadno dostávalo«. — Jinak se vypravuje, že v Pasově kat prodával vojákům kouzelné papírky, aby je polykali; říkali tomu čarování »pasovské umění«.

Janské nám. I. a V., v obvodu assanačním na sev. konci ul. Břehové, Cikánské a Dušní blízko Vltavy. Původ jména jest z legendy o sv. Janu Nep. Až sem totiž r. 1393 připlulo tělo utopeného světce a od rybářů bylo vyloveno. Na čas uloženo v kostele sv. Kříže v Dušní ul., kde proto zřízena byla kaple sv. Jana Nep.; a na památku od probošta Cyriaků Jana M. Heinfelda r. 1717 postavena byla jeho **socha**, jež však prý do r. 1828 stála před kostelem sv. Mikuláše, nyní ruským. Sv. Jan tu zobrazen jakožto almužník, ale královským almužníkem býval opat karlovský a pak strahovský.

V předvečer svátku svatojanského odtud procesí se plavívalo na loďkách až k mostu; císař Josef II. r. 1784 zakázal i tuto pobožnost, která však, jak známo, jiným způsobem posud se slaví na řece a mostě. — Za staré doby tudy skoro prostředkem se táhla zeď městská rovnoběžně s břehem Vltavy; zeď ta se uvádí ještě na počátku 15. stol.

Nyní již až sem a za německou školu Josefovskou (viz dále) jest zhruba ukončena stavba nábřeží Rudolfova a začíná se již za zdí nábřežní navážeti.

Zbořeno již zcela č. 877-1 u Jamolických, v 18. stol. u Jakubičků, r. 1358 lázeň Hodáčkova (balneum Hodaczkonis) po níž se zde říkalo ul. Hodáčkova. Č. 876-2 u červené růže či u Soběslavských, vedle něhož šla ulička k řece, jak posud viděti. Nejstarší majitel r. 1409 jirchář (corrigiator) Jan Mozen, potom Ješek Vrabec, r. 1417 pekař (pistor) Matyáš Nesterka. — Č. 875-3 druhdy pekařského cechu, nyní obce pražské, bude zbořeno spolu i s domem následujícím na rozšíření náměstí; i zde bývala lázeň lazebníka Václava na zač. 15. stol., potom lázeň Václ. Lotriana. Ale tehdy to byl jeden celek s domem následujícím.

Č. 874-4 u 3 stromů či známějším jmenem dle hospody u Lišků (dle pekaře Lišky). R. 1400 zde bývala lázeň nová, později židovská; v 18. stol. prádelna a teprv v 19. stol. hospoda pro nižší třídy občanské a vojáky.

Dále k vých., kde jest o samotě něm. ob. škola josefovská č. 873-5 na místě zvaném prádelnou, v 14. stol. byly mlýny Olbramovy či Menhartovy s dvojím jezem, jež r. 1405 koupil Mikuláš Zárovský; i sluly pak Zárovské mlýny. Zárovský byl katolík; proto ušel z města r. 1420, a obec majetek jeho zabavila. Na mlýny ty r. 1420 ohněm útočilo vojsko Zikmundovo, jež tábořilo na protějším břehu od hradu až k Holešovicům; ale marně se snažili protrhnouti jezy a zapáliti mlýny. Hůře tu řádila veliká povodeň r. 1432, jež i tento mlýn zničila. R. 1455 mlýny ty od Václ. Štuka Cholupického (viz Starom. nám. č. 607) koupil rytíř Samuel, syn Jana Velvara (viz Týnská ul. č. 627), jenž po roce »poustku« tuto prodal obci.

Na straně východní z části zbořeno č. 869-6 u Svarbů, kde před 100 lety bývala továrna na tužky, a tato strana náměstí půjde v prodloužení záp. strany kostela u Milosrdných. Za to jest projektován nový blok č. V. na sev. odtud k budoucímu nábřeží. Na rohu Dušní ul. jest ob. škola chlapecká na místě býv. kláštera sv. Kříže většího (viz str. 175.), na jehož býv. pozemku stojí i č. 885-8 i nový dům č. 1033-8a, hostinec »u nábřeží« na rohu ul. Cikánské. Zde bydlí spisovatel učitel Josef Brož, od roku 1903 ředitel školy u sv. Štěpána. — Č. 884-9 u Straků, starobylý nízký dům, již také majetek obce; vedle bývala brána do Židů t. zv. Pachtovská. V nejstarší době tu byly tři domky, majetek pekaře Jíry, druhý jircháře Jana Lysého, třetí jircháře Vítka.

Za domem Parůžkovým č. 974-10 daleko k řece vybíhá č. 278-V. (11 n.), malý starobylý domek s těžkou střechou prejzovou; jest to t. zv. porážka drůbežní, majetek obce žid., obydlí košerákovo, kde druhdy se říkalo v Podžidí. Židé vždy měli své zvláštní

porážky, poněvadž není jim dovoleno požívati masa leč ze zvířete obřadně zabitého; jest to známé košerování. Řez krku musí se státi jedním tahem a vnitřnosti zabitého zvířete se ohledají; maso poživatelné sluje košer, neschválené treféh. I v nových ústředních jatkách pražských ustanoveni jsou tři košeráci, zkoušení vrchním rabínem. — Městiště č. 278 Židé dostali r. 1623. I zde r. 1412 byl jirchář Ješek Vlk, pak jirchář Jan Lysý, r. 1429 Václav Jelito.

Za tím v ul. Břehové bývalo č. 286-16 (V.) porážka židovská, nyní zbořená; tím právě místem půjde nová veliká ulice v obvodu assanačním, táhnoucí se od kostela sv. Mikuláše na nábřeží směrem k Letné.

Naproti uvedené porážce drůbežní jest shybka; zde se sbíhají tři kanalisační sběrače; první od Václavského nám. přes Staroměstské a ul. Mikulášskou, druhý od Náplavní ul., Pštrossovy ul., Kar. Světlé a u Křižovníků, třetí se strany od Milosrdných. Odtud vedena jest hlavní stoka pod řekou, tunelem pod Letnou a dále Král. Oborou i ústí v Bubenči v čisticí stanici, jež bude dokončena roku 1903.* Práce kanalisační se provádějí dle systemu stavebního rady Lindleye (čti lindlí), anglického specialisty v tomto oboru, již od r. 1893 a budou státi přes 17 mill. korun; mají býti dokončeny r. 1910. Na levém břehu jde hlavní sběrač od hranic smíchovských k tunelu; jedna trať stok tu vede z Pohořelce, Úvozem, Nerudovou ulicí a Malostr. nám., druhá z ul. Kanovnické údolím Brusnice k silnici Chotkově. Síť stok (asi 180 kilometrů!) jest založena tak, aby hověla potřebě i příští veliké Prahy s millionem obyvatelův.

Před starší kanalisací z 18. a 19. stol. výkaly ze žump ob čas z města se vyvážely, jako se děje posud na venkově. Když Pražané r. 1422 dobývali Karlova Týna, na hrad silnými praky vházeli přes 1800 soudků výkalů, které až sem vozili z Prahy; to prý bylo první důkladnější čištění žump pražských.

Jaromírova ul. Nsl., »v Údolí« na jih od Oldřichovy při trati spojovací dráhy na Smíchov.

Zde jsou názvy domův: č. 80 u Prokopa Malého, 87 u jelena, 127 u Beránka, 245 Český lev.

Jméno po knížeti Jaromíru, synu Boleslava II. a bratru Boleslava Ryšavého a Oldřicha. Jaromír na rozkaz bratra Boleslava byv zohaven na těle utekl se do Němec ke králi Jindřichu II. a r. 1003 stal se knížetem, musil však znova utéci, když polský Boleslav Chrabrý vtrhl do Čech. Ale potom Poláci z Prahy vypuzeni, a Jaromír nastoupil vládu, až r. 1012 trůnu jej zbavil bratr Oldřich, jenž později dal jej i oslepiti. Zavražděn byl od Vršovců r. 1038. (Viz též při kostele sv. Jiří.)

Jarošova ul. Nsl., z Kosmovy (záp. od Božetěchovy) a Boleslavovy na jih. Odtud dále záp. jsou č. 126 villa Terebka a 135 villa Tereba. — Jaroš byl syn Ctiborův (viz str. 125); jiný Jaroš z Poděhus byl slavný purkrabí pražský v l. 1253 až 1264. Podobá se, že rozdílný byl Jaroš z Fuchsberka, jenž měl ve 13. století veliký dvůr tam, kde nyní jest Linhartské nám. I.

Jateční ul. VII., sev. od ústředních jatek, po nichž má jméno od r. 1888. — Č. 319 roh ul. Na Maninách sluje Direktorka.

Slovo jatka nebo jatky značí buď krámy řeznické nebo častěji nyní místo, kde se dobytek poráží. Z příčin zdravotních malé staré jatky v různých částech města byly zrušeny, a zřízeny r. 1894-5 tyto ústřední, moderní jatky nákladem přes 2 mill. zl. Po stranách hlavní brány jsou sousoší v l. od Vosmíka, v pr. od Schnircha. Plán jatek těchto najdeš v Ottově Sl. N. díl XII. str. 103; viz též Admin. zpráva Prahy 1893—4 str. 100—121. Pozemky

* Čištění tam se díti bude ve velikém bassinu a podlouhlých klenutých chodbách; týdně se vyberou splašky a po lodích se budou dopravovati k účelům hospodářským ke Kralupům a Mělníku, kde podél řeky budou na ně zřízeny nádržky.

tvoří obdélník 450 *m* dl. a 250 *m* široký. R. 1900 tu bylo poraženo hovězího dobytka 26.827, telat 64.491, ovcí 20.579, jehňat 783, koz 40, vepřů 296.850, koní 630; na trh sem dopraveno bylo téhož roku zabitých skopců 10.116, telat 27.594, vepřového dobytka 3181, jehňat 1497, kůzlat 2177 kusů; masa hovězího 4,146.350 kg, vepřového 575.830.

Ječná ul. II., z Karlova nám. vedle kostela jesuitského k východu na Komenského nám. a do Karlovy tř., s níž tvoří nyní dlouhou, přímou ulici s krásným pozadím kostela sv. Lidmily. Také na západ jest pěkný pohled přes Prahu na návrší smíchovská. Až do r. 1897 byla to ulice velmi tichá a skoro zanedbaná; bylať dříve uzavřena Slepou branou na nyn. Komenského nám. Ještě kolem r. 1800 »v mezerách mezi neúpravnými domy řídko stojícími, většinou jen patrovými, táhly se šeré zahradní zdi.« (Jirásek, F. L. Věk IV. 108.) Teprv když tady zřízena byla elektrická dráha i dána nová, krásná dlažba, ulice nabyla hezčího vzezření a oživení; ale obchodům posud se nedaří tak, jak se asi čekalo při zavádění dráhy. Jest tam posud mnohem méně krámů než v souběžné ul. Žitné, kudy ode dávna šel proud lidstva do města.

Za starších dob tu konány byly trhy vepřové, i říkalo se trh sviňský nebo ulice sviňská (vicus scropharum, platea porcorum.) Jméno Ječná od toho, že tu pak se prodával ječmen, jako v ulici vedlejší žito; také říkali Krupná ul., jakž potom slula ul. Salmova. Část hořejší ještě r. 1680 sluje »blíž brány sviňské«.

O kostele sv. Ignáce i prvním domě protějším viz Karlovo nám. Vedle kostela jest č. 505-2 bývalá škola jesuitská a nyní opět majetek a sídlo tovaryšstva Ježíšova. Po zrušení řádu zdejší gymnasium bylo přeloženo k Piaristům, a tento dům koupila Lidm. hrab. z Klebelsbergu. — V nejstarší době zde měl dům sladovník, r. 1424 od obce jej koupil »Thomassek literatus de Nachod«. — Vedle na rohu Salmovy ul. býval seminář sv. Františka Xav. pod správou Jesuitů, zřízený pro chudé žáky r. 1640; k němu r. 1715 Jesuité přikoupili zahradu od Alžběty Makovcové. Sem r. 1782 se přestěhovaly jeptišky ze zrušeného kláštera sv. Jiří s poslední abatyší Marií Ter. Harmachovou z Harmachu. Po zrušení řádu jesuitského dům r. 1784 koupila Terezie hr. Wildenšteinová za 1650 zl. — Nyní jest tu Svatováclavský konvikt pro studující středních škol. — Nejstarší majitel Mikuláš (Nicolaus, Nicek, Niklasek) tesař, po něm jakýsi Domoslav či Dománek.

Naproti č. 549-5 u Mirovských, kde kolem r. 1400 bývala kovárna. Č. 548-7 starší dům s velikým průjezdem u Švantlů; býval to majetek rozsáhlý, neboť na jeho půdě vznikly též domy č. 9 a 11 n. R. 1426 Jan Holý, prodávající prasata, koupil část domu od Tomáška Nicka; druhou část měl kameník, pak sladovník. R. 1792 dům koupil Jan K. Schönwitz, svob. pán z Ungerswerthu. — V č. 9 n. bydlí prof. č. techniky Štolba.

Č. 547-13 (průchodní do Malé Štěpánské ul.) starý hostinec u 14 pomocníků, jichž obrázek jest na domě. Pojmenován jest dle bratrstva toho jména, založ. 1707 v kostele sv. Kateřiny; tam také před r. 1741 byl oltář zasvěcený 14 sv. pomocníkům. Tito svatí, za jichž přímluvu v Čechách ode dávna se modlívají ve zvláštních potřebách, jsou: sv. Blažej, Jiří, Erazim, Vít, Marketa, Kryštof, Pantaleon, Cyriak, Jiljí, Eustach, Diviš, Kateřina, Achát a sv. Barbora. Obrázek na domě. — V lednu r. 1900 zde byla zřízena česká mensa academica pro mediky a techniky, nyní v Spálené ul. Č. 546-15 (bývalý průchod do Malé Štěpánské) u Novotných. Půl velikého průjezdu zazděno na krám. R. 1377 dům koupil Kříž »kurař« (pullator, prodavač kuřat), od jeho vdovy Mařky koupil jej Mik. Slivenský, jenž měl i dům vedlejší č. 545-17 se sladovnou; byla to osoba tak známá, že i celé části ulice říkali Slivenská. (Rozeznávej dům u Slivenských roh Žitné ul. a Karlova nám.) Zde jest asyl milostivého Pražského Jezulátka (útulna opuštěných dětí). — Č. 544-19 na korábu jest roh Štěpánské ul., odkudž i vchod; jest tu policejní komisařství. Majitel architekt Čeněk Gregor, bývalý purkmistr (1893—1896). — Dům ten r. 1376 měl puléř (pollitor lapidum) Jakub, pak vdova Eliška, tesař Mikuláš, roku 1411 písař Tomáš, pak kameník Valentin Velký.

Naproti při Salmově ul. jest č. 507-6, kde ve 14. století byl puléř Šimon, pak sladovník Kuneš. Č. 508-8 u červeného pole nebo u malých Šenfloků; r. 1378 od

vdovy zedníkovy Anky jej koupil Velislav drobník;* pak tu byl sladovník. Jest to starší nízký dům s velikým městištěm až ke kapli Johanea v Salmově ul.; zde má místnosti klub cyklistů »Praha«. — Č. 509-10 nový dům z roku 1902 u bílého můstku; ku konci 14. stol. majitel Matyáš Gral z Říčan, jenž r. 1388 odprodal místo sladovníku Janu Janderovi k vystavění domu, kde jest č. 510-12 u zlatého klínu (dům z r. 1901.) — Roh Lipové ul. č. 511-14 u Sklenářů, známěji dle hostince u Pokorných, nověji Schöblova restaurace. I tento dům původně vznikl na půdě č. 509; r. 1397 Petr krčmář (tabernator) jej koupil od vinaře Václava; pak i tu byl kameník, Mikeš Tesák.

Druhý roh Lipové ul. č. 512-16 na růžku i na kopečku; r. 1386 majitel Mařík Třeštěta či Třešček, pak Martin Kohout či Kokot i Gallus. — Č. 513-18 u Studničků (nejstarší majitel Jakub Šatan r. 1382), novější dům majitele sklárny Ed. Kavaliera; bydlí tu akad. sochař prof. Jos. Mauder. Též sousední č. 514-20 u Vobořilů (kde v prosinci 1902 zemřel spisovatel a žurnalista Ant. Seidl) i novější č. 20a jsou téhož majitele Kavaliera. — Č. 515-22 u bílé růže, byt spisovatelky Ludm. Grossmannové-Brodské. Před 20 lety tu bydlil houslař Fr. Lehner. — Č. 516-24 u zlatého kříže či křížku, sem úzký, ale dlouhý do ul. u Karlova; druhý dvůr jest velice rozsáhlý. R. 1406 majitel Martin Mléko, pak Petr oháněčník (flabellator).

Na sev. straně roh Štěpánské ul. č. 533-21, kde kolem roku 1380 měl dům Hána z mocného měšťanského rodu Benešovských. — Č. 532-25 druhdy dům univ. prof. dr. Jos. Schoebla, znamenitého operateura očního, jenž zesnul v dubnu r. 1902. Nyní tu bydlí jeho býv. první assistent dr. K. Bailoni; ale býv. král. český zemský operační ústav má býti zrušen na velikou škodu chudých chorých na oči.

Č. 530 (531)-27 druhdy u Huspeků; po Lidmile Huspekové, která pro víru odešla se synem do Drážďan, dům pustý a zbořený r. 1648 byl prodán za 600 kop míš. Rud. Šťastnému Měsíčkovi z Výškova.** — Kolem r. 1850 byl tu známý a hojně navštěvovaný hostinec u Apolla, kam taneční zábavy vábily nejširší vrstvy obecenstva a v létě stinná zahrada; v přízemí i v prvním poschodí byla rozsáhlá, elegantní restaurace Stuchlého. Později na krátký čas byly tu místnosti Sokola za Fügnera. R. 1862 koupila dům přičiněním tehdejšího superiora svého kněze Gabriela Schneidra kongregace Školských sester d. N. D. mateřince horažďovického a zřídila zde filiálku »u sv. Anny,« nazvanou tak dle pěkné a prostorné kaple, bývalého to sálu tanečního. R. 1863 zřídila zde řečená kongregace českou čtyřtřídní (v Praze první) školu dívčí a při ní r. 1866 první vůbec český ústav ku vzdělání učitelek, který sice r. 1870 zřízením c. k ústavu ku vzdělávání účitelek zanikl, ale r. 1877 znovu zřízen byl. S ústavem, majícím právo veřejnosti, spojena jest pětitřídní škola cvičná, jakož i škola mateřská. Prvním ředitelem ústavu byl r. 1894 zemřelý spisovatel kněz František Schoenbeck; po něm řídí jej kněz Vojtěch Pekař. V kapli zdejší jest pěkný obraz sv. Anny od J. Hellicha. Zvláštní dobrotitelkou domu u sv. Anny byla blahé paměti zvěčnělá císařovna Marie Anna, po níž se zde chovají na památku krásný perleťový kříž (na hlavním oltáři) a uměle zpracované jesličky.

U domu toho proti ul. u Karlova r. 1720 byla postavena socha P. Marie Karlovské, aby okazovala poutníkům cestu ke Karlovu. Sochu zhotovil Matěj V. Jakl, rodilý Sas, za 28 zl. dle obrazu Karlovského; prý ji postaviti dal tehdejší místodržitel hrabě Černín dle slibu v nemoci. (Viz Navrátil, Paměti Karlova str. 168.) R. 1884 byla přenesena do ul. Salmovské, kde v kapličce dosud stojí.

Vedle č. 529-29 veliký dům u Vlků; č. 528-31 u Kozáků dramatického spisovatele Fr. Rutha, majitele dlaždičského závodu firmy Ruth a Kafka. Zesnulá choť jeho Hedvika

* Drobníci prodávati směli jen droby a snad dělali též jitrnice.

** Z rodu toho Radslav či Racek utekl z Čech, sloužil u Švédův a usadil se v Braniborsku, kde posud ten rod žije; jeden z nich byl r. 1866 pruským hejtmanem a zemřev v Praze pochován jest na býv. hřbitůvku pod baštou č. X. za Jelení ul. na Hradčanech.

horlivě působila v komitétu dam pro stravování chudých dětí. — Č. 527-33 u Křtěnců i u České koruny, od roku 1881 dům Společnosti dcer Božské lásky, vůbec zvaný Marianským ústavem. Jest tu útulek a škola hospodyňská pro služky. V patře jest kaple sv. Kříže, zřízená hlavně štědrostí zemřelého světícího biskupa dr. K. Pruchy; v kapli jest pěkný obraz blah. Anežky od Jos. Hellicha.

Na jižní straně při ul. u Karlova, kde býval dům u zlatého melouna, jest rozsáhlá budova c. kr. české reálky z r. 1874, o niž nejvíce se zasloužil dvorní rada Jos. Weber rytíř z Pravomilu (nar. r. 1831.) — První reálky v Čechách zřídil arcib. Václ. Leop. Chlumčanský (viz str. 260); dle jeho příkladu stavové při technice zřídili reálku »královskou stavovskou,« jež byla pouze dvoutřídní. Od r. 1845 professor pražské university Fr. Exner pracoval o reformě škol, a když v srpnu r. 1849 ministr Lev Leop. Thun k poradám svolal odborníky ze všech zemí, z Prahy povolán byl Josef Wenzig, svat Exnerův a professor německé reálky. I zřízena jest počátkem šk. r. 1850-1 první reálka česká a to v býv. klášteře u sv. Havla, po roce přenesena do Masné ul. č. 620 do domu Vasinského, v říjnu r. 1851 do bývalého konviktu u Piaristů v Panské ul., kde byla reálka 24 léta.

Ale až do r. 1866 některým předmětům se učiti musilo po německu. V l. 1873—75 vystavěna byla tato krásná budova, do níž reálka se přestěhovala počátkem šk. r. 1875—6. Prvním ředitelem byl jmenovaný Josef Wenzig (1807—1876), rodem Němec, ale jazyka našeho dobře znalý. Viz Wenzigova ul. V l. 1865—9 byl ředitelem Josef Weber, jenž pak se stal zem. šk. inspektorem, v l. 1869—1895 vládní rada Jan Šťastný; nyní spisovatel, vládní rada Čeněk Jarolímek. Na ústavě mimo jiné síly znamenité působil pro znalost Prahy důležitý Karel Vlad. Zap (1812—1872), jenž již r. 1835 sepsal Popsání Prahy, pak Pomněnky na Prahu, Průvodce po Praze, Českomoravskou kroniku, a byl redaktorem Památek archaeologických. Choť jeho Honorata z Wišniowských, pilná spisovatelka, odpočívá na hřbitově proseckém. O jiných viz Šafránek, Za českou osvětu.

V budově jest též vzdělavací kurs pro kandidáty učitelství tělocviku na školách středních; přednáší tu universitní prof. dr. Jan Janošík a prof. reálky vinohradské Jan Laciný.

Výše za Melounovou ulicí č. 1893-34 jest maj. JUDr. Eug. Eiselta, býv. náměstka purkmistrova; v domě tom bydlí spis. prof. dr. J. Šimák, redaktor Časopisu Společnosti přátel starožitností. Vedlejší zahrádka s vysokou zdí náleží k č. 522-36; zde jest ústav Spolku pro blaho propuštěných káranců, založený r. 1848 od hraběte Lva Thuna, tehdy praesidenta gubernialního v Praze. O zahradě při ul. Kateřinské v. t.; o býv. bráně viz Komenského nám. — Naproti při Tůní ul. jest vkusný dům č. 1584-39 Vilémy Wagnerové se zahradou k novému domu č. 524-41 býv. ředitele zemské banky JUDr. Jana Lošťáka; bydlí tu spisovatel univ. prof. dr. Janošík. — Na místě dřívější veliké zahrady u Slepé brány jsou nyní dva domy; na nárožním č. 1662-45 pod sgrafitovými obrazy do nedávna byly české nápisy. Zahrada ta bývala maj. svob. pánů Škronských; viz Upomínky Karoliny Světlé a Jirásek, F. L. Věk IV.

Jelení ulice IV. se táhne od Marianských hradeb a ul. u Prašného mostu velikým obloukem při samých hradbách, kde jsou nebo bývaly bašty č. XIV.—IX., ke kasárnám zeměbrany na Pohořelci. Viz str. 92. Jméno po Jelením příkopu, jak se nazývá hluboké, malebné údolí při Brusnici za Hradčany; ještě v 18. století tu byli chováni jeleni a daňci. (Větší obora byla v Bubenči, nyn. Král. obora, špatně »Stromovka«, druhá »Nová« u Hvězdy.) Více o tom viz u Prašného mostu. — Příl. 13. jest pohled na starobylou část hradu od Prašného mostu k mohutné věži ve Vikářské

ul. (v popředí); dále viděti věž v Zlaté uličce a za ní Daliborku. Touž věž v Zlaté uličce i její okolí viděti jest na obr. str. 325.

Od zahrady býv. paláce Šternberského (viz str. 256.) k záp. při Brusnici se táhla ohromná zahrada, nákladně zřízená, již r. 1852 prodal hrabě Eugen Černín z Chudenic MUDru Karlu Lumbeovi,* jenž při Jelení ul. odprodal místa na zdejší domky proti baště č. XII. Sem z Nového světa proražen byl průchod (posud ne stále otevřený) a vyváželo se sem množství rumu, aby se získalo a upravilo místo na staveniště; tak zničeno rozkošné místo. Na obr. str. 376. viděti část rozhledu ze zahrady té, směrem ke chrámu sv. Víta.

Na straně severní jsou letní jízdárny vojenské; se zachované bašty č. XI. jest krásný pohled na Hradčany, jejž vzletně líčí dr. Lub. Jeřábek v Č. Polit. 1902. č. 274. Pod baštou č. X., při níž jest vojenská jízdárna zimní, malebně se prostírá býv. vojenský hřbitov, na nějž jest přístup z okružní silnice za hradbami od býv. Strahovské brány k Brusce. Zde též r. 1866 pochován byl pruský hejtman Měsíček z Výškova (viz str. 373.). V Ottově N. Sl. omylem udáno, že leží v Košířích. Za silnicí proti baště č. XI. viděti domek vodovodu od Liboce na Hradčany.

Jdouce tím směrem dále vidíme nově otevřenou ul. Keplerovu na Pohořelec a před býv. baštou IX. novou školu z r. 1902. Vedle ní, blíže ke kasárnám, naproti zadní části bývalé mydlárny č. 119-25 na Pohořelci, r. 1902 objeveny byly pěkně zachované pozůstatky rozsáhlého domu se sgrafitty, malbou i místností, jež bývala lázní. — Když totiž v 17. stol. se stavěly a navážely hradby nového způsobu, co bylo na těch místech, nebořilo se zcela, nýbrž jen, co by vyčnívalo stranou nebo nahoru. Proto také nedaleko odtud šťastně jsme spatřili bývalou bránu Strahovskou. Kde jest škola a dále, bývala zahrada; celé místo spolu okazovalo, oč se zvýšila úroveň okolí.

Odkryté zbytky domu působily zvláštním, nezapomenutelným dojmem; byly to Pompeje v malém. Však nyní vše zase zasypáno, zajisté předčasně a zbytečně, když místo ještě leží ladem. Aspoň zhotoveny byly všeho plány a nákresy!

To byl dům místokancléře Jakuba Curtia (Kurtze) ze Senftenavy († 1594), jejž koupil Rudolf II. a určil za obydlí hvězdáři Tychovi, u něhož bydlil i Kepler. Na začátku 17. stol. byl to majetek rytíře Šmída z Fraidhofu. O domnělém domě Curtiově v Kanovnické ul. č. 69 a o slavném hvězdáři viz Čas. Spol. přátel starož. IX. Viz též Nový svět č. 76 a Jansa-Herain č. 81.

Jenštejnská ul. II. vznikla po zrušení Václavské trestnice z Dittrichovy do Václavské ul. Veliká prokopávka ulice se dála r. 1893. Jméno (dané r 1894) připomíná nynější městys, druhdy hrad Jenštein, vlastně Jencův kámen (něm. Jenzenstein) mezi Prahou a Brandýsem n. L. Jedeš-li po dráze České severní nebo Severozápadní, spatříš i z dáli v městysi tom zříceniny hradu druhdy pevného, jenž zašel ve třicetileté válce, když jej r. 1640 spálilo švédské vojsko. R. 1698 se jmenuje hrad pustým. Viz Časopis společnosti přátel starožitností VIII. Hrad ten** byl sídlem rodu pánů z Jenštýna,

* Josef Lumbe (1801—1875) byl professor hospodářství a od r. 1848 ředitel polytechniky pražské; on dal podnět ke zřizování hospodářských škol v Čechách.

** Dvůr tam později měli Abrah. Sixt z Ottersdorfu, jemuž byl konfiskován; dostali jej Jesuité u sv. Klimenta a prodali r. 1623 Jiřímu Ben. Beníkovi z Petrsdorfu. Cizozemec ten koupil též statky po Mik. Gerštorfovi z Gerštorfu i po Janu Ledeckém z Granova i po Mik. Sekerkovi ze Sedčic i po Janu B. Sezimovi ze Sezimova Ústí. Také Štěpán Beník z Petrsdorfu, přední písař při úřadě berničném, kupoval zabavené statky.

z nich nejznámější jest Jan z Jenštýna, třetí* arcibiskup pražský, známý svými spory s králem Václavem IV. (Viz zde při klášteře Johanitů malt. a Jirásek Do 3 hlasů.) Ale ulice tato není nazvána po něm, nýbrž po bratru jeho Pavlovi, písaři královské komory, kterýžto zde měl r. 1356 veliký dům, jenž potom se stal sídlem Václava IV. a slul proto Dvorem královým (viz Václavská a Resslova ul.).

V č. 1776 bydlí architekt a c. kr. konservátor Rud. Kříženecký, v č. 1777 prof. české techniky Jan Hráský a spisovatel dr. Jan Borecký, č. 1938 jest majetek Sboru pro zřízení a vydržování obchodní akademie československé. Vedle kostela již se buduje dům studentské kolleje, na niž dal Jos. Hlávka 200.000 K; bude tu asi 120 pokojů pro více

Chrám sv. Víta. Pohled z Lumbeovy zahrady.

než 200 studentů, kteří tu budou míti bezplatný byt s obsluhou a stravou, tělocvičnu, šermírnu a j. Stavbu provádí arch. Blecha pod ředitelstvím stavebního rady Jos. Fanty.

Jeronymova ul. VII., od Vltavské ulice na sev. přes celý poloostrov Holešovický mimo domy dělnické a plynárnu proti nádraží Bubenskému; pojmenována tak r. 1888. Č. 48 sluje u Soukupů.

Mistr Jeronym t. zv. Pražský byl věrný přítel Husův; spolu také byli v Kutné Hoře, kde na králi toho dosáhli, že dekretem 18. ledna 1409 na universitě národu Českému »spravedlivému dědici této země« byly přiznány hlasy tři, ostatním národům i s Němci jen hlas jeden.* Za přítelem svým šel i do Kostnice, kde však

* Předchůdce Jan Očko byl jeho strýc.

* Když professoři a mistři němečtí činili všeliké průtahy, král 9. května svolal shromáždění universitní, na němž z moci královské rektorem byl jmenován kaplan králův Čech Zdeněk z Labouně; potom dne 16. května němečtí mistři, bakaláři a studenti, v počtu několika tisíc, odešli z Prahy.

lekl se hrůzy smrti a učení své zprvu odvolal. Ale potom na usmířenou svého odvolání vyřkl, že hotov jest smrt podstoupiti. I on tedy byl odsouzen na smrt.

O jeho smrti píše podvržená zpráva Florenčana Poggia Braccolini: »Nikdy žádný ze stoiků nepodstoupil smrt s tak stálou myslí a srdcem zmužilým, jako tento jí žádati se zdál. Když přišel na popraviště, sám se svlékl s šatův a padnuv na kolena modlil se před kolem, k němuž nahý přivázán byl mokrými provazy a řetězem; potom obložili ho dřívím až do prsou, slámy mezi ně nakladše. Jak dříví hořeti počalo, jal se zpívati píseň; to pak bylo největší znamení stálosti mysli, že když kat ze zadu chtěl zapáliti oheň, aby ho neviděl, on: »Sem přistup,« dí, »a zapal přede mnou; neboť kdybych se bál ohně tvého, byl bych sem se nedostal.« Tímto způsobem zahynul muž nadmíru znamenitý. Buď že to nevěra nebo neústupnost u příčině byla, věru muž ten umřel vždy jako pravý filosof.«

Jeronymova ul. Lbň. I., jest krátká ulička z Husovy tř. od hostince u Filipů do ul. Náprstkovy.

Jeronymova ul. Sm., z Karlovy třídy pod Kinských zahradou první v l. do Havlíčkovy ul.

V č. 341-6 má atelier Lad. Novák, malíř a architekt, v č. 392-7 bydlí Julius Pažout, zemský archivář, v č. 342-13 spisovatel Břet. Jelínek, ředitel městského musea pražského, v č. 392-14 zemřel spisovatel B. Spiess, prof. v. v., v č. 329-15 spisovatel Václ. Bambas.

Jeronymova ul. Žk., z nám. Kostnického přes Husovu tř. na s. ke dráze.

Jerusalemská ul. II., za Jindřišským kostelem k Městskému sadu, poněkud úzká a temná. Má jméno po kapli umrlčí, zvané Jerusalemské, jež bývala (asi od r. 1510) před kostnicí na vých. straně hřbitova u sv. Jindřicha, kde jest zahrádka domu č. 1321, jenž vznikl na půdě domu vedlejšího č. 964-6. V době starší slula ulice tato Sedmihrady* po jednom zdejším domku, jenž slul u 7 hradů; byl to majetek Petra Pícka, kuchaře krále Jiřího.

Ke jménu připojuji dle zajímavé knihy Tadrovy, Kulturní styky Čech s cizinou: Z Čech hojně cestovali do Jerusalema; tak r. 1090 pražský kanovník Osel, a r. 1096 mnozí Češi se přidali k prvnímu křižáckému tažení. I r. 1122 se jmenují poutníci jerusalemští župan Vznata, Dluhomil a j., r. 1130 Menhart, biskup kostela Pražského, putoval tam »na modlení« a s ním mimo jiné Přibislava, choť Hroznaty, zakladatele kláštera Tepelského, roku 1137 biskup olomoucký Jindřich Zdik (již po druhé) s opatem Sázavským Sylvestrem a mnohými pány Českými, r. 1141 Spytihněv, syn knížete Bořivoje, r. 1152 župan Hroznata. R. 1147 křižáckého tažení se účastnil sám král Vladislav, bratr jeho Jindřich a kníže Spytihněv s velikým počtem předních velmožů českých i branného lidu. Po založení řádu rytířů Johannitů v Praze bývaly styky mezi Prahou a Jerusalemem stálé a časté; tak probošt Pražský Martin vstoupil roku 1176 do toho řádu a odebral se do Jerusalema. — Kaplí »Jerusalemských« — dle podoby kaple tamní — jest v Čechách několik. Viz též na Zbořenci.

Č. 963-3 u 3 červených růží, u Šneidrů i u Degogů. R. 1382 majitelem byl Blahut Polévka, po něm trákař (Trager, portator) Kříž. — Bydlí tu MUDr. O. Kodym (viz str. 143). — Č. 962-5 u Závorků, maj. Privat-Frauenverein zur Erziehung armer israel. Waisenmädchen (dívčí žid. sirotčinec).

Č. 964-6 u Vorlů, Bosků či Za kostnicí, druhdy zádušní; zde stávala kostnice hřbitova u sv. Jindřicha, r. 1789 prodaná Josefu Feilerovi. R. 1435 byl tu majetek Dûry, vdovy Pavla Biskupa.

---

* Viz Jirásek Proti všem str. 468.

Č. 961-7 u Klauserů někdy hrab. Valburgy ze Salm-Reiferscheidu; dům ten nový z r. 1901 od stavitele V. Romováčka koupila Československá obchodní beseda při svém 20letém jubileu; beseda ta za ten čas vydala 350.000 K na účely své, humanní a osvětové. V domě právě nově dostavěném s elegantní façadou jest jednoroční obchodní škola. Zde jest též útulna pro nezaměstnané obchodní pomocnictvo. To byl asi dům emigrantky Ducháčkové »proti kostnici«, jenž r. 1636 vrácen byl její příbuzné Kateřině Rydlové, pak provdané za Pavla Hluchého. Č. 1274-8 nový dům Frant. ryt. Rašína z Ryzmburgka vystavěný od arch. Gust. Papeže; dříve na rohu byl dům č. 965 u Kotkovských. — Č. 1310-9 maj. Israelitický spolek synagog v Praze. — O velikém domě nárožním Č. 955-10 u Rosolů, Pospíšilů, Černoblatských i Zedníčků viz U půjčovny.

Č. 1283-11 dům Jarosl. a Boh. Šimáčka; nakladatelská firma F. Šimáček* nejvíce jest známa po celých Čechách sbírkou »Libuše« a Bazarem, modním listem pro dámy. Zakladatel firmy Frant. Šimáček (1834—1885), spisovatelským pseudonymem Vojt. Bělák, r. 1857 založil časopis »Posel z Prahy« a od r. 1879 měl samostatné knihtiskařství, dříve s Jos. Kolářem. Leží na Olšanech II., 5. 466. — Ve dvoře jest starokatolická kaple t. zv. Betlemská od října 1900. — Č. 956-12 u Všetečků bydlí spisovatel učitel Karel Šípek vl. Jos. Peška. — Č. 957-14 u Bičínů či Servítská zahrada na rohu proti hradbám, někdy lékaře Karla Hopfenštoka z Ehrenšteinu. Zde r. 1848 byl c. k. komorní okresní soud pro kraj Berounský a Kouřimský. — Druhý roh za spojeným č. 13 a 15 n. veliký dům č. 960-17 Klauserova zahrada, někdy hrab. Valburgy z Salm-Reiferscheidu.

Jerusalemský ostr. Krl., jest nyní záp. část bývalého Rohanského ostrova, na němž jsou skladiště dráhy Severozápadní. Č. 239 jest vodárna c. k. priv. rak. společnosti státní dráhy při viaduktu naproti Štvanici. Dříve ostrov se jmenoval správněji Jerusalemův po majiteli; Leopold Jerusalem** (1789—1842) z vážené židovské rodiny pražské byl syn onoho Jerusalema, jenž se svým zetěm A. Příbramem založil továrnu na kartouny v »Růžovém údolí« v nynějším Karlíně; zde na ostrově bývalo běliště té kartounky, a proto též ostrov tento se jmenoval Růžodolský. — Východně odtud, nyní s tímto spojen, jest ostrov Köpplův nebo vlastní Rohanský ostrov, jmenovaný tak po bývalém majiteli; nyní jest maj. dráhy Severozáp. Viz Těšnov.

Záp. odtud a jižně od Jerusalem. ostrova jest Šaškovský (nyní maj. Havelka a Mész a Severozáp. dráha), druhdy Primatorský staroměstský, jenž až do Josefa II. byl obce Starého města a užívali ho primatoři.*** Primator staroměstský Jan Kašpar Prandt (1723-1742) žádal, aby ostrov ten náležel pouze jemu; ale dostal za odpověď, že jest to místo určené pro oddech všem členům magistrátu a proto že ani jemu »tamquam uni de corpore magistratus — jakožto jednomu ze sboru magistrátu« společné užívání ostrova se nezabraňuje. A proto nesměl pak pan primator tam pásti své ovce. Primatorský novoměstský jest u Nových mlýnů, kdežto u Helmových

* M. A. Šimáček, básník a novellista hlavně ze života cukrovarnického, bydlí tamtéž.

** Když roku 1831 v Čechách na choleru zemřelo asi 8000 lidí, i v Karlíně zůstalo mnoho sirotkův. Dobrodincem jich byl hlavně karlínský továrník Leopold Jerusalem, jenž věnoval značné sumy peněz a najal domek č. 83 v Karlíně (v Palack. tř. 89 n.), kde vdova jakási opatrovala dítky; z toho vznikla první opatrovna v Karlíně, jež byla vůbec první v Čechách; pražská »na Hrádku« založena byla asi o půl roku později. Sám velmistr řádu křižovnického Jos. Ant. Köhler podal žádost za povolení ke zřízení té opatrovny.

*** Primator či primas jmenovala se v městech českých, hlavně však v městech královských až do panování císaře Josefa II. ta osoba, která při obnovení rady městské králem nebo jeho komisary první (lat. primus) do rady byla jmenována a první nastoupila v úřad purkmistra, v jehož zastávání se tenkrát členové rady po čtyřech nedělích střídali. Primator míval vždy první hlas v radě, později pak stával v čele záležitostí hospodářských, býval v Praze nejvyšším strážmistrem sborů měšťanských, měl právo zadávati v nich místa důstojnická, měl v opatrování městskou pečeť a klíče městské. Poněvadž Praha před r. 1784 se skládala ze čtyř měst, mělo do té doby každé město svého primatora; ano jmenuje se vedle nich až do řečené doby i židovský primator. (Viz Průvodce po radnici staroměstské.)

a Lodních mlýnů jest ostrov Korunní, správně Křenový či Vrbový, maj. obce pražské a navigačního eráru. (Viz str. 239.) Šaškovským slul po mlynáři Mart. Šaškovi r. 1544; r. 1744 obec jej prodala JUDru. Al. Tochtermannovi z Treumuthu. — Jindy slul též Köpplův, r. 1831 Rottenhanský. Odtud k záp. hned u břehu jest ostrov Burianka s mlýnem a druhdy »velikolepou« olejnou.

Jeseniova ul. Lbň. I., u Královské tř., kde jest (č. 231 a 516) továrna firmy Franz X. Brosche Sohn.

Jeseniova ul. Žk., z Basilej. nám. a Rokycanovy ul. na sv. — Jan Jesenský (Jessenius de Magna Jessen 1566—1621) byl slavný lékař (také doporučen byv od Tycha Brahe, u Rudolfa II. a Matyáše) a professor na universitě; též tím jest paměti hodný, že v Praze první pitval tělo lidské. Veřejnou tuto anatomii před hosty pozvanými provedl r. 1600 (8—12. června) v kolleji Rečkově (viz Ul. Kar. Světlé) a sice rozřezával oběšence darovaného od Staroměstských. Podruhé (r. 1605) dostal ženu popravenou, jež zabila dítě, a síň tehdy při produkci té byla povlečena černě a rozsvíceno drahně voskových svíček. Třetí byla anatomie dítěte. Pro své účastenství v odporu stavů* českých proti Ferdinandovi II. též 21. června 1621 byl odpraven; nejprve mu vyříznut jazyk, pak uťata hlava, tělo rozčtvrceno a ve čtyřech čtvrtích městských rozvěšeno.

Jak tehdy se pohlíželo na anatomii, dovíme se ze zprávy Dačického při r. 1600: »V Praze nějaký doktor, chtěje dokonale věděti o přirozenosti a údech člověka, vyžádal na právní vrchnosti jednoho zločince k smrti ortelovaného a jedem jej usmrtiv, všecky údy jeho pořezal a otevřel a jak co v těle leželo, zvláště žíly spatřil.« — Pro pány doktory ještě připomínám verše z Dačického Prostopravdy:

»Buď uzdraví neb udusí,
přece doktoru dát musí,
smiluj se pán Bůh nad duší!«

V č. 246-3 jest Lidová záložna, č. 500-8 něm. škola, č. 331-16 opatrovna »Verein der deutschen Schulfreunde, 378-18 u Vlastimila, 358-21 u Koudely ze Žitenic, 817-22 Petrohrad, 450-41 u jelena; na kopci za vrchem sv. Kříže jest č. 29 Parukářka, Hejtmanka či Kapslovka, maj. akciová společnost k vyrábění střelných zápalek a nábojů, dříve Sellier a Bellot. Pod ní na Vídeňské silnici bývalo popraviště.

Jilská ul. I., souběžná s Husovou, ale na východ od kostela sv. Jiljí; proto druhdy se říkalo Za sv. Jiljím. Obě na jihu se stýkají u Sladkých a na sev. u Červeného domu při Karlově ul. O levé straně již jsme mluvili při Husově tř.; za domem u Sladkých (352-1) a jeho nízkým, starodávným pivovarem ustupuje dům býv. proboštství a děkanství (236) i starší školy (237), nyní vše hostinec.

* Jesenský v červnu r. 1618 byl poslán do Prešpurka jednat se stavy uherskými. Když byl varován, řekl, že »nežli by potutelně utekl, volí sobě, raději nejohavnější smrt a zvláště jsa vypraven v tak slavném poselství od národa toho, kterýž sobě tak hanebných úskoků tíže váží nežli pokut hrdelních, a milejší jest mu čest než život.« Vskutku byl zatčen a odvezen do Vídně, kde byl uvězněn ve věži, v níž kdysi jat byl král Václav IV. — Po Jesenském pozůstaly tři zlaté řetězy, 200 dukátů, 200 širokých tolarů, 150 starých dvanáctikrejcarů a j., ale Jesenský věci ty dříve, než uvězněn byl, z bytu svého v Kaprové ul. někam odnesl, že nic se nenašlo. Byla domněnka, že to ukryl u kazatele německého Lippacha (viz str. 170), jenž k sobě přijal pětiletou dcerušku Jesenského, ale při výslechu to popřel. (Bílek 217.) — Rozeznáván buď Jan Jesenic vl. z Jesenic, přítel Husův.

Za uličkou vidíme mohutnou stavbu kostela s velikou apsidou z doby románské; hned vedle, již na místě kláštera býval hřbitov a sev. od něho dům vikářův.

Na straně vých. (pr.) 527-2 jest nový, krásný dům na rohu Skořepky, vystavěný od Ant. Wiehla; po r. 1406 dle majitele podkomořího Jana Bechyně slul domem Bechyňovským, i když jej koupili páni z Chlumu a Košumberka, synové průvodce Husova do Kostnice Jana z Chlumu. V něm r. 1416 Štěpán z Opočna, zvaný Jan Městecký od najatých vrahů ze záští soukromého zabiti dal pana Půtu ze Skály; i byl z toho poplach, protože po mnoho let nic podobného v Praze se nestalo. Později dům držel zeman Mikuláš řečený Velbloud z Kamberka, znamenitý honec v kolbách a přítel strany pod obojí; když král Vladislav z Prahy utíkal před morem, provázel jej a zemřel v Plzni r. 1483. Před smrtí nedal se od kněží plzeňských odvrátiti od kalicha, nýbrž raději zemřel bez svátosti.

Vedle vidíme zajímavý renaissanční dům, druhdy nákladnický Goliášovský nyní u Vejvodů (353-4), po němž nazvána ul. v pr. Vejvodova. Viz obr. str. 381. Jméno po majiteli od r. 1717, primatoru Janu Václ. Vejvodovi ze Strombergu († 1757), jenž s jinými odveden byl za rukojmí od Prusů r. 1744; povýšen byl do stavu vladyckého od cís. Marie Terezie, a erb jeho posud jest ozdobou domu. (Viz Jansa-Herain str. 164.) Měl také dům č. 929-12 na Starom. nám. Po něm zdědily dům dcery Marie Alžb. ze Strombergu a Josefa provdaná Bindrová z Kriegelšteinu. R. 1799 jej koupil sládek Fr. Tkadlík.

Méně známo jest starší jméno domu toho u Turků, že měl jej slavný primator staroměstský Mikuláš Turek z Rosentalu. Již r. 1639 při obležení Prahy od Banera byl raněn, ale ještě více se zasloužil r. 1648, jsa již od r. 1643 primatorem. Ozbrojoval měšťanstvo i studenty (viz str. 228.) a po celý ten čas ve dne i v noci a zvláště při každém útoku nepřátelském s vynaložením zdraví a hrdla svého, a nehledě na dům, manželku a dítky své, u ozbrojeného lidu městského neustále zůstával a jej k stálosti, věrnosti a hrdinskému odporu slovy i skutkem vedl a napomínal. Za takovouto hrdinskou zasloužilost a nadobyčejné služby jak domu Rakouskému tak i obecnímu dobrému a vlasti své milé činěné 26. března 1649 povýšen byl do starožitného rodu vládyckého, při čemž i erb a titul jeho polepšen a rozhojněn tak, aby se na budoucno i s dědici psáti mohl ze Sturmfeldu a Rosentalu. Od cís. Leopolda I. r. 1662 povýšen byl ve stav rytířský. Zemřel roku 1672 a pochován jest v kostele týnském před oltářem s obrazem sv. Rodiny v pravé lodi; na radnici jest jeho podobizna mezi primatory. — (Mladší bratr jeho Kryštof měl dům »u Turků« na Václ. nám.; v. t.)

V nejstarší době tu byly dva domy; jeden měl sladovník Jakub řeč. Sobek, roku 1430, druhý roku 1406 mistr Petr Zderaz, kanovník u sv. Jiljí, po něm Ludvík lékárník, r. 1419 Jan Bechyně prve jmenovaný, r. 1434 Vilém z Chlumu či z Košumberka. — Na poč. 17. stol. měl dům Melichar Haldius z Neyenperka (viz str. 328.), jenž odsouzen byl roku 1624 všeho jmění. Dva domy jeho zdejší postoupeny byly Kašp. Mel. Breslovi z Ardynku a Anně Rosenthalerové na místě vnučky její Ludmily Písecké z Kranichfeldu. Ale Bresl pro víru odešel do Saska a prodal »dva domy Goliášovské vedle domu Diviše Vimberského« r. 1629 skrze pomocníka svého Jana Gerle z Děvína za 3000 zl. rýn. Pavlu Entrychovi z Čeradic. Vrátiv se však se Sasy r. 1631 pozbyl 500 zl. za dům Goliášovský, jejž r. 1635 koupil jmenovaný Turek. — Po něm dům měl syn Vojtěch Bořivoj, r. 1688 Anna Buzková z Löwenfeldu, po druhé vdaná za advokáta Jiř. Leop. Kesslera z Kostenachu; roku 1717, jak svrchu řečeno, jej koupil Vejvoda.

Za ním na druhém rohu ul. Vejvodovy jest č. 445-6 býv. Benedovský, nyní bálový dům, správněji míčový, průchodní z Jilské do Vejvodovy. Na něm jest deska z r. 1675; pod třemi pálkami (raketami), jež zcela jsou podobny nynějším, a 6 míči jest nápis latinsko-německý: Dante Deo nihil nocet individia et eo non dante nihil juvat labor. An Gottes Segen ist alles gelegen. Dole písmena, jichž neumím vysvětliti. Hrálo se tu míči, což byla hra ohlíbená, a po německu se říkalo Ballhaus (Polhauz), což pak neporozuměním se vykládalo od bálů — plesů; ale i Schaller tak špatně vykládá. Míčovnu tu zde zřídil Vlach Ringolini.

R. 1415 byl kláštera benedektinského v Opatovicích; r. 1420 obec jej zabavila, i slul Benedovským po majiteli Benešì z Ouhonic. R. 1488 jej koupil známý stavitel Prašné brány Mat. Rejsek z Prostějova (viz Rejskova ul.). Dle Václ. Šípaře v 16. a 17. stol. říkali dům Šípařovský; dům ten po emigrantce Barboře Štarkové, matce emigranta Albrechta Štarka (Storka) byl zabaven, a koupil jej Cortesi z Peregrinu, primator staroměstský r. 1633. O navrácení domu marně se ucházel Ant. Koch, příbuzný Štarkové.

Jest to dům starožitný, zajímavý i uvnitř dvěma dvorky a velikými sklepy, jež spočívají na prostředních pilířích; na předním dvorku jest socha sv. Jana Nep. z r. 1774 Na konsolách pavlače viděti krásné masky štukové.

Č. 446-8 u bílé svíčky, jež stojí na domě na železném háku; od r. 1364 byl opata vilémovského. I tento majetek kněžský r. 1420 obcí byl zabaven a dostal se do rukou měšťanských. — Na poč. 19. stol. a ještě r. 1835 bylo tu sídlo viničního úřadu; mělť dům guberniální rada Krtička von Jaden, ředitel toho úřadu. R. 1845 zde zemřel Jan Jeník z Bratřic, poslední svého rodu; studoval v semináři Svatováclavském (viz str. 332.) byl pak vojínem (bojoval pod Laudonem u Bělehradu), od r. 1800 žil v soukromí, spisuje své zajímavé paměti. — Jest to dům starobylý se zajímavým schodištěm a dvorkem. Následující domy druhdy sahaly do ul. Michalské, kde byly jich strany přední; některé zůstaly tak dosud, u jiných zadní části sem hledící časem přetvořeny (již od 15. stol.) v samostatné domy. Č. 447-10, průchodní* do Michalské, jest od r. 1694 řádu Cisterciaků v Oseku i sluje dům Osecký; již za Karla IV. byl majetkem toho řádu, ale opata Sedleckého. Sem svoláno bylo všech 10 opatů řádu Cisterckého z Čech r. 1379 a když jim bylo ohlášeno, že papež Urban VI. v Římě sídlící do klatby dal vzdoropapeže Klimenta VII. v Avignoně, všichni prohlásili, že uznávají Urbana. Nešťastné tyto různice v samém středu církve nemálo přispěly k pozdějším bouřím u nás a zmatkům ve víře, jež vyvolaly Husa a války husitské. Dům roku 1420 obcí zabavený koupil Aleš z Krajnic, pak jej měl Mikuláš Chudý z Lobkovic a na Hasišteině (viz str. 324. Na hrádku) i byl pak pánů Hasišteinských z Lobkovic do 16. stol. Za Schallera bydlil tu malíř Jan Quirin Jahn (viz str. 367.). Zde

* Majitelé nedávno průchod chtěli zrušiti, ale obec protestovala. — Dům tento r. 1433 slul u zlatého prstenu.

U Vejvodův v Jilské ul.

v květnu 1902 zemřel básník, školní rada Jiljí Jahn, ředitel gymnasia spolku Minervy, a tři dni po něm choť jeho Božena; Jahn tu bydlil již jsa studentem u svého strýce inž. Jahna, a pak přišed do Prahy z Pardubic, zase nalezl si tu byt, k němuž náleží i bývalá, zachovaná domácí kaple. Bydlí tu dr. Aug. Bělohoubek, prof. chemie č. univ.

Malý domek č. 448-12 u zlaté abecedy jest též řádu cisterckého v Oseku. Ve 14. stol. měl jej Velfl, pak bratr jeho Albrecht Kamaréř z bohatého rodu Velfloviců; r. 1359 jej koupil Martin sukna kraječ. Později byl to dům Pochův a r. 1372 bydlily tu ženštiny, od kazatele Milíče napravené, s jakousi pannou Kateřinou v pobožnosti; denně jim se sloužila mše sv. a kázalo se česky a německy. Když pak tu nebylo pro ně místa, Milíč jim opatřil bydliště v Jerusalemě (viz str. 29.) — R. 1766 koupil dům Martin Klinkoš, kovolitec tehdy v Praze velmi známý.

Proti býv. hřbitovu a kostnici stojí č. 449-14 u prstenů, v 18 stol. dům Bertholdský, potom Pušinský (po knihtiskaři Pušinovi), r. 1476 slavného hodináře Hanuše z Hradce, jenž r. 1490 udělal orloj na radnici. Po něm jej měla dcera Anna, manželka Zikmunda Roha z Vlkanova. — Potom náležel dům písaři radnímu Matyáši Orniovi z Paumberka a Danieli Adamu z Veleslavína. — Ke konci 18. stol. byl tu jakýsi ústav, kde se oznamovaly ztráty, nájmy, prodeje, půjčky, služby.

Č. 450-16 ozdobný dům Vratislavský (v 18. stol. byl hraběte Vratislava), též Šittelsberský (po Fr. L. Schitlerovi ze Schittelsberga), kde byla Sochůrkova plzeňská pivnice, od r. 1900 česká mensa academica pro filosofy a právníky, nyní ve Spálené ul. Jest tu Český šermířský klub a jeho škola. — Roku 1848 byla tu pivnice »otce studentů« Pěkného a důležité schůzky vlastenců. Hostinský Pěkný půjčoval i mnoho daroval studentům a mladým literátům; zemřel v chudobinci u sv. Bartoloměje r. 1874. — R. 1527 dům měl Hynek Krušina z Lichtemburka, r. 1535 Jan z Písnice zvaný Domináček, bakalář pařížské university a učitel krále Ludvíka, tehdy místopísař zemský. Na počátku 19. stol. měl jej otec hudebního skladatele Josefa Dessaura, jehož učitel Bedřich Dionys Weber († 1842), první ředitel konservatoře, zde bydlil v 2. patře a zde také zprvu učil. Zde bydlil též slavný skladatel Karel Maria von Weber, jenž od r. 1813 byl ředitelem hudby při divadle pražském, až se stal r. 1817 kapelníkem opery drážďanské; zemřel v Londýně r. 1826. — Na balkoně monogram Vratislavský jest zakryt novějším J. Neumanna advokáta, otce nyn. majitele. Pod domem jsou vysoké sklepy se starožitnou klenbou.

Č. 436-18 jest živý a zajímavý průchodní dům Železné dvéře, (viz obr. str. 383.) s mnohými krámy a krámky; tak slul již počátkem 16. stol., dříve u dvou jelenů o jedné hlavě. R. 1405 byl Jana Meisnera, r. 1519 jej koupil známý Jan Hlavsa, z Liboslavě, r. 1542 Jan Nos z Vojkovic. Potom tu byl Tomáš Hebenstreit ze Streitfeldu z bohaté rodiny frankfurtské, jenž r. 1556 dům koupil a velikým nákladem přestavěl; boháč ten r. 1560 dostal list erbovní. Pochován byl r. 1604 u sv. Štěpána Menšího, kde mu zeť jeho Jan Teuffel zřídil náhrobek vedle kazatelny. R. 1568 dům měla Lidmila Kačková z Květnice, r. 1600 Šimon ml. Lopatský z Liběchova. Nad vchodem v Michalské ul. jest obrázek Goliášův; bydlil tu v 17. stol. Jan Šťastný Goliáš, jenž po bitvě Bělohorské utekl a odsouzen jest hrdla, cti i statkův. Dům pak r. 1622 koupil cís. rychtář a měštěnín litoměřický Mik. Mráz za 2000 kop. míš. Na domě měla 500 kop dcera Goliášova, která s otcem též ze země ušla; pohledávka její r. 1631 postoupena Michalu Boh. Znějovskému z Korkyně na srážku císařského daru jemu při komoře vykázaného s tím doložením, aby za to panu praesidentovi české komory poslal několik pěkných melounů. (Bílek, Dějiny konfisk. 123.)

R. 1638 měl dům Pavel Vencelius z Bochova, až od té rodiny jej dostali Serviti u sv. Michala r. 1659, ale brzy jej prodali; byly pak tu v sále taneční zábavy i různé

produkce. Tak r. 1765 jakýsi equilibrista či balancér zde dával produkce; dle zachovaného ohlášení vznešené kruhy platily po libosti, druhé místo stálo 17 kr., třetí 7 kr. — R. 1835 slepý Jos. Prokš měl tu školu hudební, tehdy v Praze nejznámější. R. 1862 byla tu tiskárna Schreyerova a Ign. Fuchsa, též redakce »Hlasu«; redaktorem byl dr. Fink, pak dr. Sladkovský. —

Nádvoří domu v Železných dveřích.

Mezi domem u Železných dveří a Zárubovským byl v 17. stol. dům Jiřího st. Mladoty ze Solopisk, jenž pro vzpouru byl odsouzen k manství; po jeho smrti r. 1637 dům dostal syn Adam.

Č. 451-20 u tří bažantů, v 15. stol. u sedmi andělů. R. 1433 jej koupil hejtman Táborský Matyáš Louda z Chlumčan (prodav dům v Husově tř. 243-11) a zde bydlil; odkázal jej nemaje dítek své ženě Marketě a polovici svým třem bratrancům. Později jej držel Čeněk z Klinšteina, r. 1461 purkrabí pražský, potom prokurator* královský, nevlastní syn Loudův a vykonavatel jeho poslední vůle; pan Čeněk měl po r. 1460 též dům na Hradčanech, kde jest palác Švarcenberský, a dům tamtéž na místě

* Tento nový úřad zřízen byl za správy zemské Jiříkovy, a zvláště měl na péči hájení práv královských k odúmrtím.

paláce Toskánského, dvůr při nyn. Císařském mlýně, r. 1474 měl zahradu v Karmel. ul. č. 385-9 R. 1477 zde bydlil Ondřej z Těšnova, místopísař zemských desk, jež byly tu v jeho domě. Nějakou dobu (1486—1499) dům ten měl Zikmund, syn Václava Holce, majitele Platýzu (viz str. 188) konšel od r. 1488 a spoluzakladatel špitálu sv. Pavla v nyn. Karlíně; držel také dům u půl kola v Michalské ul. (435-23) a dům u slona na začátku Dlouhé tř. (č. 610-4) i Libeň a zahradu na místě nyn. ústavu slepých v Brusce.

Č. 452 22 u červeného orla (druhdy u červ. orlův) či Staroměstská kavárna, jímž se chodí do výše položené Michalské ul., kde jest ulička za mříží. R. 1400 měl jej Petr Scholler, pozdější Mareš Kostečka z Kutné Hory.

Poslední dům 453-24 MUDr. Richarda Butty, u malé velryby, kde má knihkupectví a antikvariat Jos. Springer. Nejstarší majitel Pešlín postřihač r. 1357, po r. 1400 zlatník, pak ševci.

Jindřišská ul. II., z Václavského nám. k věži při Havlíčkově nám. nedaleko kostela sv. Jindřicha*, po němž se jmenuje. Za dob nejstarších se říkalo: Kudy se chodí na Senný trh nebo k sv. Jindřichu i z části na novém dláždění.

Kostel tento, založený ke cti sv. Jindřicha** a sv. Kunhuty, vystavěn byl v l. 1348—1351 snad od velmistra řádu křižovnického Oldřicha a jeho nástupce Jindřicha. Křižovníci měli před tím v těch místech (viz Marianská ul.) ves Chudobice s rozsáhlými polnostmi, jež postoupili Karlu IV. při zakládání Nového města. Kde jest nyní zahrada farní a sad při kostele, byla založena veliká zahrada farní či Růžená (viz Růžová ul.); na druhé straně kostela byl rozlehlý hřbitov, kde nyní jest část Havlíčkova nám. a domy za věží, která stála v sev. záp. rohu hřbitova. Za morů ve 14. až 16. stol. mnoho mrtvol zde pohřbeno; na př. r. 1582 až 40 denně. Zrušen pak hřbitov r. 1787, když již r. 1782 zakázáno pohřbívati v kostelích. Nová ulice mezi věží a kostelem zřízena r. 1827, kdy vystavěna byla zeď hřbitovní, později též odstraněná. Četné náhrobní kameny zazděny jsou ve zdi kostelní, na farní budově i byly do r. 1902 též na staré sousední škole.***

Hřbitov ten časem velmi sešel; poslechněme o tom Z. Wintra:

»Byla v tom myšlenka něžná chovati své mrtvé ve zdech městských, při kostelích, kterýžto zvyk byl po vší Evropě. Na hřbitovech bývalo plno stromoví, zvláště jalovce a smrkoví, a proto předkové naši zvali hřbitov »zahradou* pohřební«, prve než zvykli jmenovati jej cizím »Krchovem« t. j. dvorem kostelním (z něm. Kirchhof). (Nyní často říkáme »Svaté pole.«) Ale hřbitovy ty přičiňovaly k nezdravotě měst. A bývaly to přece jen divné zahrady! Mnohý hřbitov v samé Praze nebýval ani dobře ohrazen; chodívali po něm lidé jako po ulici; na kraji jeho sedaly ženy s rozličným prodejem, a rozpustilci v noci docházívali sem a odnášeli lebky až i do hospody. Mimo to bývaly hřbitovy všech měst oblíbeným rejdištěm všech hochů školních i vepříkův i psů toulavých. R. 1659 na příklad se vypisuje hřbitov při kostele sv. Jindřicha velmi smutně takto: »Blíž zdi krchovní je louže (ty bývaly pro oheň), druhá pod věží, odtud jde puch a nechutenství. Těla mrtvá v kalištích a bahnách ležeti musí; zahrada při něm ležící již k zkáze přišla, neb v té tak

* Sr. Rodinná Kronika 1864 str. 274 násl., Lehner, Method. XII., K. Navrátil., Paměti hl. kostela sv. J. 1869. Na titulním obrázku viděti ještě věž s nízkou střechou a kolem kostela sprostý laťový plot. Viz obr. str. 385. Tehdy kaple na jižní straně kostela na býv. hřbitově sloužila koze nebo vepři kostelníkovu za chlívek.

** Sv. Jindřich, císař římský a král německý, podporoval Přemyslovce Jaromira a Oldřicha (viz Jaromírova ul.) proti polskému Boleslavu Chrabrému a přitáhl do Prahy r. 1004, když odtud Poláci byli vyhnáni. Jest jeden z patronů českých; panenská choť jeho sv. Kunhuta jest patronkou řádu Křižovníkův.

*** Výpis krypt a náhrobních kamenů v kostele i venku najdeš u Ekerta II. 20—22, šíře v knize Navrátilově str. 124 n.

* Zahrada od za-hraditi, opevniti plotem; proto i hřbitov zván zahradou, a nemyslilo se při tom jako nyní na stromoví a květiny.

mnoho neřestí a oplzlých zeměplazů se nachází, že takměř vypraviti není možná, a obzvláště štírů počet nesčíslný.«

O slepice, které »se procházely« na hnojích kolem věže sv. Jindřicha, r. 1579 seprala se Anna Vyzinková se sousedem Janem Holoubkem, až »měla ruce stlučené, modré co sukno, a byla zsinalá co od kata«.

Blízkost hřbitova předkům nepřekážela; nebáli se tu ani v noci, rvali se tu někdy i měli řádné souboje. Ve dne na hřbitově přede mší sv. si pobesedovali, jako posud na

Kostel sv. Jindřicha se zvonicí r. 1869.

venku, že někdy i na mši zapomněli. Ale zbožní byli; kde kdo klekal na ulici, když se zvonilo klekání nebo když kněz šel k nemocnému.

Jako jinde i zde u hřbitova byla fara a škola, původně na místě č. 976-33 n. na Havlíčk. nám., druhý dům za věží, potom za farou směrem k nynější veliké budově školní ; přespolní žáci bydlili buď ve škole nebo v přístěncích kostelních.

Škola jindřišská proslula v dobách kališnických; byl tu na př. správcem školy r. 1506 učený humanista Václav Písecký, pak krajan a přítel jeho Petr Písecký; působil tu též Petr Codicillus (či Knížka) z Tulechova, jenž žil 1553—1589; později byl professorem řečtiny a mathematiky na universitě a proboštem kolleje u Všech Svatých. Když r. 1585

vydal nový kalendář, vypustil z něho svátek Husův a proto o něm zpívali: »Stal se Čechům protivný kus — vyletěla jim z Prahy Hus — prodal ji mistr Codicillus«. Jsa rektorem university v l. 1585—89 a tím zároveň správcem škol městských v Čechách, horlivě pečoval o jich zvelebení. Skládal latinské básně, z řečtiny přeložil Antigonu, vydal vokabulář (lat.-č.-něm.) a lat. řád školní.

Z rektorů školy té vynikl i Pavel Kristian z Koldína, vynikající právník, jenž vypracoval zákonník městský či Práva městská. (O něm viz Starom. nám. č. 931.)

Před r. 1585 školu spravoval Jan Kherner, spisovatel český a latinský, jenž pak si koupil od Dan. Adama z Veleslavína dům na Senném trhu a zabýval se právnictvím. — Rovněž znám jest Jan z Vodňan či Campanus (1550—1622), básník latinský i český, jenž jsa pak professorem na universitě přestoupil ke katolictví; od něho jsou též latinské verše* na kovové desce náhrobní (vedle vchodu do fary) Reginy Hanušové, manželky zdejšího utrakvistického faráře Jiřího Hanuše Lanškrounského. (O něm Ottův Sl. N. X. 867.) Pohřben byl v kostele Božího Těla na Karlově nám. Kampan r. 1598 svůj historický spis »Chronografia« připsal »výtečným hudcům nejslavnějšího sboru Nového města Pražského, jenž jest u sv. Jindřicha«; byla tedy zde tehdy proslulá kostelní hudba. (Viz též o Vodňanském Čas. Mus. 1884. str. 524.)

Ze žáků školy té buď příkladem jmenován Zikmund Hrubý z Jelení (1497—1554), žák Václava Píseckého, znamenitý učenec. Otec jeho Řehoř Hrubý z Jelení († 1514) jest známý humanista; jeho (a jiných) Knihy o životech Otcův sv. egyptských v nádherném foliantu pergamenovém s výtečnými malbami jsou v knihovně universitní; dříve byly majetkem kláštera u Panny Marie Sněžné.

Když roku 1558 dne 8. listopadu do Prahy vjížděl císař Ferdinand I., průvod šel z Koňské brány do ulice této, a tu ze zdejší školy a z farností novoměstských stálo 1500 »pěkných chlapcův a při nich byli bubeníci a korouhevníci stejného s nimi stáří a velikosti; za dozorce jim dáno 12 počestných měšťanů, kteří také nebyli větší než chlapci«. Stejnou cestou se ubíral průvod vítající Maxmiliana ke korunovaci r. 1562; žáci zdejší stáli v dlouhých klerikách a s věnci vavřínovými na hlavách; jeden představoval Musu a říkal vítací báseň. Tehdy v průvodu tom bylo vedeno šest velbloudů, na nichž seděli mouřenínové.

Stavbou školy, na tehdejší doby nádherné, r. 1588 se proslavil Václav Kamarýt z Rovin, doktor práv a radní soudu appellačního.

Štědře zdejší školu podporoval Vít Dentulinus z Turtelšteina († 1613), vynikající právník a prokurátor při »hořejších« soudech v Praze. Náhrobek jeho s nápisem lat. a č. jest zachován ve zdi kostelní tam, kde býval příbytek kostelníkův.

Okolo r. 1650 byl tu učitelem a ředitelem kůru Václ. Fr. Kozmanecius (Kozmánek) z Čáslavě, dříve lutherán; sepsal Krátké vypsání 30leté války a skládal hry divadelní. Viz Český lid VII. a VIII. Na Strahov odtud přišel zdejší ředitel kůru Jan Kuchař (1751 až 1829), jenž od r. 1791 až do smrti zároveň byl kapelníkem stavovského divadla. — R. 1899 zemřelý řed. zdejší měšť. školy Josef Balcar byl spisovatel paedagogický.

Však ze školy vraťme se již do kostela, jenž od počátku byl farním a vždy předním na Novém městě, jako Týnský na Starém, a posud jest jeden z t. zv. hlavních. Faráři odtud, týnští, od sv. Štěpána a od sv. Mikuláše-III. nosívali nebesa nad králem českým při korunovaci. — Kostel záhy se stal utrakvistickým; r. 1437 byl tu farářem mistr Prokop z Plzně, muž vynikající a mírný Husita; třikrát byl rektorem university a knihovnu svou odkázal kolleji národa Českého. Při jeho installaci k sv. Jindřichu byli přítomni císař Zikmund a legát Filibert.

V té době kostelní záduší mělo veliké vinice na Žižkově a v Libni i za branou Koňskou. Správu jmění toho vedli kostelníci, jež rozeznávati jest od kostelníků nynějších; byli to úředníci farní osady volení z nejváženějších sousedů. Jen v nej-

* Česky zní věnování: Regině Hanušové, matroně nejpočestnější, manželce nejmilejší, která blaženě z této pozemské do nebeské se odstěhovala vlasti, Jiří H. Lanškrounský kámen tento, na svědectví lásky a bolesti, postavil r. 1599 dne 16. října.

důležitějších věcech svolávána byla celá osada, kdežto jindy důchody přijímali a vydání činili jen kostelníci, ovšem asi vždy dorozumívajíce se s farářem.

R. 1516 když Vladislav II. zemřel v Uhrách, Novoměstští za něho zde konali zádušní služby Boží. »Učinili procesí vybravše znamenitých občanů osm, kteří v černých šubách kuních, aksamitem i atlasem pošitých, oblečeni jsouce máry nesli se znakem královským, primator nesl korunu pozlacenou, jiný konšel žezlo, jiný jablko říšské a jiný praporec a za marami šel obecný lid, a každý nesl v ruce černou hořící svíci. A k tomu divadlu mnoho lidí šlo, a bylo se čemu podiviti, rovně jakoby tu král osobně ležel.«

R. 1536 Václav Bezdružický z Kolovrat pozemky na nynějším Josefském nám. odstoupil kancléři novoměstskému Jindřichu z Chocenic a ten pak po 3 letech je daroval kostelu sv. Jindřicha; darování to bylo potvrzeno majestátem cís. Maxmiliana r. 1576. (Viz též str. 342.)

R. 1561 tu byl pochován Martin Abdon, starší bratr slavného Jana Blahoslava. R. 1562 zdejší farář obrátil 500 osob na stranu pod obojí, ač již tehdy v Praze horlivě působili Jesuité.

R. 1599 kostel opravován nákladem paní Tunské z Kapřštejna. R. 1601 byl tu farářem Martin Vladyka, pak Zachariáš Bruncvik, r. 1607 spisovatel Jan Václ. Cikáda či Kodéda (v Ottově Sl. Koleda). Za něho r. 1612 vichrem spadl štít kostelní na hřbitov; nový štít s novým křížem a pozlaceným sluncem byl postaven roku 1613 nákladem měšťanky Anny Brunovské.

R. 1613 byl tu pochován přírodopisec a lékař Adam Huter z Risenbachu (1546 až 1613), od něhož jest Regiment zdraví a Apatéka domácí a nové vydání Matthiolova Herbáře.

Po bitvě Bělohorské kostel stal se katolickým* — naposledy pod obojí přijímáno tu r. 1622 — mimo krátkou dobu za vpádu Sasů r. 1631. Při obležení švédském r. 1648 velice kostelu škodila hrubá střelba falckraběte Karla Gustava proti Nové bráně; tehdy zdejší farář Šimon Tichý (Mitis) uviděl přímo nad kostelem padati pumu; i »zažehnal ji ve jménu sv. Barbory, a puma padla na hřbitov kostelu neublíživši.« Tehdy zdejší zvonice — Jindřišská věž — byla tvrzí, s níž se střílelo na nepřátele. — Na opravy kostela roku 1739 prodán byl mimo jiné kalich kostelní, darovaný sem r. 1593 od Mik. Ridla z Neuberku k přijímání pod obojí.

Požárem od blesku v červenci 1745 zničena byla bývalá pěkná, věžovitá střecha, jejíž podobu jest viděti na starších rytinách; od té doby jest neúhledný krov, jenž ovšem se hodí jen k nynější tvářnosti kostela, znešvařeného pozdějšími přístavky. Tohoto pak času již tuze volá o opravu; plány k tomu vypracoval architekt Sochor a vystavil v Paříži, ale posud nic se neděje. Rozměrnost a ušlechtilost trojlodní stavby gotické jeví se uvnitř; křížovou klenbu nese šest čtyřhranných pilířův, jež r. 1738 pokryty byly umělým mramorem a opatřeny hlavicemi korintskými. Kostel jest stejnolodní, 68 *m* dl., 27 *m* šir. a jen 18 *m* vys.

* S prvním katolickým farářem nebyli šťastni; byl to Vavř. Hazmburský z Kopečku, jenž pak se dostal k sv. Vojtěchu; že nekatolíkům dával zpovědní cedulky, byl 3 leta vězněn, r. 1631 na pranýři zbaven kněžství a sťat. — Po něm u sv. Jindřicha byl Matěj Vošitka, r. 1629 Jan Petr Čechiades z Plobenštejna, r. 1638 Diviš Ferd. Měsíček z Výškova, r. 1644 Jan Aug. Přerovský. — Císař Ferd. II. přiřkl pražským magistrátům patronátní právo nad všemi kostely pražskými, a proto i zde nebyli pak dosazováni Křižovníci; jenom o kostel sv. Petra a sv. Valentina měli Křižovníci spor a podrželi oba ve své moci.

Před neúhlednou síncí hlavního portálu, přistavěnou roku 1526, stojí sochy sv. Jana Nep. a sv. Judy Thad., jež do r. 1827 stály asi u prostřed nyn. Jindřišské ul. u vrat hřbitovní zdi, tehdy teprv odstraněné. Síńce má portál polokruhový, kdežto portál v průčelí vlastního kostela má původní tvar gotický; nad ním jest znak novoměstský, jenž dříve býval nad hlavním oltářem. V sínci jest náhrobní kámen Slachů ze Hřivic z r. 1530 a dcery primasa Duchka kožišníka.

V kostele, uvnitř mimo kaple velice temném, jest 10 barokních oltářův. Na hlavním jest krásný obraz od Jana J. Heintsche (viz str. 23.); představuje sv. Jindřicha, orodujícího za Prahu při obležení švédském, a sv. Kunhutu kráčející bosou nohou přes rozpálené železo; podrobilať se vskutku zkoušce ohněm, byvši obviněna z nevěry. Osoby na obraze jsou prý podobizny vynikajících souvěkovců malířových. Dříve tu býval znamenitý oltář skládací; sám Karel IV. prý maloval část obrazu na tom oltáři.*

Ještě v presbyteři jsou dva oltáře; v l. u dveří do sakristie sv. Anděla Strážce; na něm jest obraz sv. Petra plačícího od Piacettiho, nad ním sv. Cecilie od Heintsche. (V sakristii jest starožitná omalovaná kamenná socha sv. Jindřicha; jest to vedle poprsí sv. Kunhuty ve svorníku žebrovém pod kruchtou zde jediná památka ze 14. století.) Naproti jest oltář sv. 14 Pomocníků s obrazem od Siarda Noseckého; před ním sklípek radního Mat. Millera z Mildenbergu († 1639) s vyšlapaným již nápisem českým.

V levé, severní lodi při zdi sakristie jest oltář nejsv. Trojice z r. 1756 s obrazem hlavním snad od Škréty a obrazem P. Marie Pasovské od Reinera z r. 1713. Před oltářem jest hrobka Václ. Kavky ryt. z Dubecka († 1649), pak hraběcí rodiny Pachtovy s nápisem lat. Vedle pod oknem visíval obraz Neposkvrněné P. Marie od Reinera. Odtud blíže ke vchodu jest kaple přistavěná r. 1696 od radního novoměstského Jana Lukáše Krocína z Drahobejle, odtud zvaná Krocínská či sv. Lukáše. Znak jeho jest nad vchodem do kaple; hrobka rodiny Krocínské v kapli má lat. nápis z r. 1767. Zde na oltáři jest obraz sv. Lukáše malujícího Pannu Marii, snad od Škréty. Pod kruchtou jest kaple sv. Barbory r. 1673 vystavěná na památku zachránění kostela r. 1648; proto tu zavěšena dřevěná koule. Zde v pr. stojí cínová křtitelnice od Janotky konváře ulitá r. 1487 za faráře Tobiáše z Hradce, s vypuklými obrazy sv. apoštolův a s českým nápisem. Na oltáři jest obraz sv. Barbory od Cimbrechta; na pravé straně ve výklenku za sklem jest starý obraz P. Marie Etinské.

V jižní, pravé lodi v průčelí jest oltář** Zvěstování P. Marie s velikým obrazem od Karla Škréty a menším na svatostánku obrazem sv. Rodiny od benátského malíře Trevisana; byl kostelu odkázán od světícího biskupa Jana Rud. hrab. Šporka r. 1758 a pokládá se za zvláštní ozdobu chrámu. Vedle oltáře visíval obraz Proměnění Páně od Reinera, původně v býv. klášteře Coelestinek (viz str. 76.).

---

* Do nedávna mylně se myslilo, že odtud archa ta přišla do Jílového, viz Jansa-Herain-Teige str. 210. Spíš oltář v Jílovém pochází z kostela sv. Václava-III.

** Před ním jest krypta Václava Jezberovského z Olivové Hory z r. 1679 s českým nápisem na kameni z červeného mramoru. Tento Václav Jezberovský, r. 1648 poručík svobodné setniny, byl povýšen do stavu rytířského rodů starožitných r. 1652. Byl pak cís. radou a místopísařem král. Českého. Otec jeho Jan Jezbera z Olivové Hory či Jezberovský z Olivenbergu r. 1623 osvobozen byl, protože prokázal, že byl sice ve vzpouře a od direktorů byl ustanoven za hejtmana staroměstského, ale to vše že jen simuloval »vůlí a radou nejvyššího hofmistra král. Českého i jiných pánů věrných císaři a králi«. Přimlouval se zaň hlavně kníže z Lichtenšteina. Ale po 13 letech při konfiskování novém chytrák Jezbera obžalován, že s exulanty si dopisuje a se schází; zabaveno mu tedy jmění, ale po 2 letech vráceno, musil však za udělení pardonu dáti 10.000 tolarů, jež dostal hrabě Piccolomini na účet slíbené odměny. Jan Jezbera měl dům na Petrském nám. č. 1185-2. — Zde jest též hrobka Jana Ben. Smolíka († 1656) s nápisem latinským.

Na té straně jest kaple Navštívení P. Marie z r. 1688, vystavěná nákladem univ. professora Matěje Malanotta de Galdes, jenž tu má hrobku s nápisem latinským. Na oltáři jest socha »Pieta« (P. Marie s tělem Kristovým na klíně). Na zdi v pr. kopie P. Marie Karlovské. — U kruchty v pravo poněkud lépe osvětlen visí nyní obraz Navštívení Panny Marie od Heintsche.

V pravém rohu záp. průčelí jest věž asi 30 *m* vys. a v ní 3 malé zvony: František z roku 1591 od Vavřince Hodináře, Emanuel a umíráček, jímž se zvonívalo, když odsouzenec byl vezen na popravu za Novou bránu. Střecha věže jest baroková z 18. stol.

U sv. Jindřicha.

Větší zvony jsou ve známé věži či zvonici, jež malebně ukončuje pohled do této ul. z Václav. nám.; viz obr. str. 389. Založena byla v 15. stol., dokončena za Vladislava II., nověji krásně restaurována od Mockra. Nový gotický portál jest z r. 1879; podobu dřívější jest viděti na obr. str. 391. (Na pravo od věže viděti jest sochu sv. Václava, která však stála na Koňském trhu proti ul. Jindřišské od r. 1678, později (r. 1826) přenesena byla na témž náměstí výše proti hotelu u arcivévody Štěpána, až r. 1879 se dostala na Vyšehrad. Že by byla stála zde u věže, nikde jsem nenalezl.) Ve věži jest zvon Jindřich z r. 1681 přelitý r. 1804 (váhy 3350 *kg*), Dominik přelitý r. 1850 (1000 *kg*) a starý, jm. Maria (500 *kg*) z 1518; ulil jej slavný zvonař Bartoloměj († 1533), jenž nějakou dobu měl dílnu v klášteře P. Marie Sněžné; od něho byl i ohromný »otec zvonů« u sv. Víta, přelitý však roku 1548, veliký zvon u sv. Štěpána a j.

Když r. 1745 spadla makovice věže u kostela, nalezli v ní mimo jiné i dlouhou píseň husitskou, v níž Němci hrozí Čechům: »Nám se neubráníte, vězte naši sílu takú, jest nás víc než kbelík maku.« A odpověď Čechů: »Ač pak nás jsou malé houfce, co jedna lžíce hořčice, však budem proto perni vám, to nám rač dáti Kristus Pán.«

Při vichru r. 1801 spadla štíhlá gotická střecha zvonice; byla pak věž kusá, až nynější pěknou střechu se 4 věžičkami postranními a vikýřky dostala r. 1879. Vedle hodin jsou malované kovové znaky rakousko-uherský, český, znak Starého a Nového města. Hodiny bicí byly sem dány již r. 1577; byly u nich obrazy čtyř evangelistův a latinský nápis: »Bděte a modlete se, neboť nevíte dne ani hodiny.«

A nyní projděme si ulici, co kde jest paměti hodnějšího. Kde jest v nároží Václav. nám. nový palác pojišťovací společnosti Assicurazioni Generali v Terstu, v 15. stol. byl dům Chomoutovský; viz u Václav. nám. Později s této strany tu vznikly domy č. 904 u Birclů, 903 u Kuchařů nebo Knihařů a 902 u Octářův i Matiášovských, což vše nyní opět přestavěno v jediný dům. S této strany jest bankovní závod časopisu Pražský Merkur. Nejbližší soused č. 901-7 materialisty Jos. Rösslera býval hrabat Radeckých, od r. 1793 Jana barona z Trautenberka, potom hrab. Jana Hartmana z Klaršteina.

Č. 900-9 jest velice rozsáhlý dům Troje náměstí či u tří placů, druhdy Vojt. Eisnera z Eisenšteina, jehož předek Jan Ign. na šlechtictví povýšen byl r. 1744. Zde jest Národní tiskárna a nakladatelství, redakce i administrace časopisu »Hlas národa« a Pražského illustr. Kurýra a německá reálka.

O mnoho menší jest č. 899-11, ale bohatý názvy: u Obertů, u Tesařů, u Heidingrů (po majiteli Mikuláši Heidingrovi kolem r. 1760) i u Glasrů, snad mýlkou též u tří plácků. Domy pražské, jež neměly zvláštních štítů domovních, častěji měnívaly jména svá dle majitelů. — Zde jest Úsporní a záložní spolek c. k. poštovních úředníkův.

Neveliký a nízký jest starý dům 898-13 u zelené lípy nebo u Lípů i u sv. Trojice, kteréžto sousoší jest na domě ve výklenku. Býval hrab. Klary z Tiege.

Daleko do Panské ul. sahá starobylý dům č. 897-15 u Šopů, známěji hostinec u Reitknechtů, že býval tu pivovar Reitknechtů z Reichenfelsu; r. 1778 Tom. Vodičky.

Ještě větší býval dům na druhém rohu Panské ul.; však nověji tu vystavěno č. 1308-17 a 889-19 u Červenků, dříve u bílého lva. V době nejstarší tu byly domy čtyři, z nichž rohový r. 1467 koupila paní Voršila z Okoře, žena Oldřicha Medka z Valdeka, o němž viz str. 157. R. 1470 jej koupil nejv. písař novoměstský Mik. Táborský ze Sušice, jenž o 3 leta dříve koupil dům na místě nyn. Zemské banky a r. 1469 dům v Panské ul. 896-12. Byl to muž vzdělaný, mistr a r. 1465 děkan fakulty artistské, po r. 1473 úředník při dskách zemských. R. 1472 měl dům ten zeman Valentin z Heraltic, roku 1496 Jan Štuksa Buštěveský. — Před 100 lety byla tu přádelna hrab. Kanála; r. 1848 zde byl c. k. spojený podkomoří úřad král. svobodných a věnných měst. — V č. 19 n. jest novinářský a insertní závod Jana Grégra.

Č. 888-21 na rohu Nekazanky u Stavitelů (Baumistrů), u Žitných i u Milingrů. — Druhý roh Nekazanky, kde jest kavárna Pražská, č. 876-23 druhdy u Sidlerů; bývaly tu tři domky, z nichž jeden měl roku 1386 jakýsi Martin Kokrha, po něm Jan čepičník (mitrarius).

Nově vystavěn jest býv. průchodní dům č. 875-15 u Pendlů i u zlatého křížku, kterýžto znak i nápis jest na domě; na něm v obou nejvyšších poschodích vkusné malby. Pěkný mramorový renaisanční sloup ze starého domu jest v Měst. museu.

Č. 874-27 u Kovářů, jehož maj. jest Podpůrný spolek technických a administrativních úředníků cukrovarnických v mocnářství Rakousko-uherském.

Jda tudy po chodníku, podívej se na »starobylý« ráz budovy farní a zvláště vedlejší býv. školy (viz dále); málokde na Novém městě uvidíš takový kousek staré Prahy. Ze zahrady farní jest podívaná ta v Praze neobyčejná.

Č. 873-29 u Křenařů. — V novější době vznikl dům č. 1694-31, kde jest známý velkoobchod uzenáře Zvěřiny. O rohovém č. 872 viz Havlíčkovo nám.

Než vrátíme se k Václav. nám., obejděme si kostel, kolem něhož pro odstranění vlhkosti jest udělán žděný příkop; za kostelem spatříme novou budovu školní (také s průčelím do ul. u Půjčovny) vystavěnou r. 1890 na místě domů č. 966 (Město Turín, u Polanských) a 967 (Modrá hvězda, u Miranů). Zde bývá studentská noclehárna o prázdninách.

V jižním koutě jest svrchu jmenovaná býv. »nová škola« č. 974-32 s mramorovým portálem z r. 1588* (nyní útulek školní mládeže, sídlo Československé jednoty, francouzské korrespondenční kanceláře, chudinského ředitelství u sv. Jindřicha i zámečnické školy) majetek kostelního fondu. Při zdi do r. 1902 stál veliký náhrobek, jejž Kašpar Lukáš Lukšan z Luftenšteinu a choť jeho Lidmila z Rovin zřídili synům svým r. 1594; na druhé straně portálu byl náhrobní kámen rodiny Rumlerů z r. 1615 a vedle Doroty Písecké z Kranichfeldu z r. 1623. Vše odneseno do měst. musea.

Mezi školou a farou roku 1854 vystavěn byl dům pro kaplany a kostelníky. Kostelníka zdejšího syn byl proslulý filosof Aug. Smetana, pochovaný na hřbitově u invalidovny. Viz str. 355.

Na rohu ulice jest fara č. 973-30 vystavěná r. 1386; mnoho utrpěla pruskou střelbou r. 1757, opravována r. 1730, rozšířena 1745; nyn. podobu dostala r. 1838. Farářem tu jest Fr. X. Janků; kaplanem spisovatel Em. Dlouhý-Pokorný.

Při ul. Růžové zahradou farní se dvou stran obklopen stojí dům č. 972-26 u Boudů či stará fara, jakž sluje již r. 1387; bývalať tu vskutku fara (již r. 1351), již r. 1390 prodal plebán Rudlin sousedu Bohuslavu Maršíkovi či Mirsicovi. Po 6 letech prodána Matěji Krispovi, r. 1402 Janu notáři, r. 1404 Janu z Kralovic. Nyní jest to pojišťovací ústav Janus.

Úhledný dům 941-24 sluje na růžku, u Prokšů (po majiteli z konce 18. stol.) u Kveisrů i u Nislerů, druhdy hraběnky Reichenbach-Lesonické, nyní hraběnky Klementiny Saracini-Belfortové, i říkají též dům Saracinský.

Č. 940-22 u Břízů i u Krocínů, někdy Krocína z Drahobejle (viz Krocínova ul.)

Č. 939-20 Zelená louka nebo Harrachovský dům, druhdy Goldbergrovský, někdy hrab. Vratislava, hrab. Alžběty Nosticové, barona Jos. Vanžury z Brachfeldu, Jakuba Doudlebského ze Sterneku, nyní hrab. Jana Harracha z Rohrau, výtečného příznivce snah českých a podporovatele Čechů vídeňských. Viz o něm životopis vydaný u Fr. Hovorky. Vnitřek se dvěma dvorky jest velmi prostý; jen nábytek jest zajímavý pěknou prací tru-

Věž u sv. Jindřicha dle starší rytiny.

* Nápis zní: Marmoreum lapidem duo sic posuere patroni — fac pariter, rectum quisquis id esse probas; ti dva dobrodinci jsou tu označeni zač. písmeny: V. Kapihorský a Kapi Monte s heslem Fide vide cui, a G. H. a Ruperstorf a pod tím Virtute vince. Na domě tom bývaly obrazy (19 figur představujících ctnosti, hříchy a umění svobodná) s latinskými nápisy. Čti Winter, Život a učení na školách str. 126.

hlářskou. — Č. 938-18 u Jesličků, u Menclů, u Ježíšků, nyní Preissigův, r. 1725 sochaře Mat. Jekla (Jäckla), jenž r. 1718 provedl tři sochy na Karlův most (v. t.) a zemřel v Praze r. 1738.

Roh Bredovské 937-16 u modrého koníka, viz str. 77. Zde asi býval »dům u bílého koníčka« v ulici na Novém dláždění mezi domy u červeného kříže a Kateřiny Penízkové, jdouc z »Koňského trhu k sv. Jindřichu na pravé straně v rohu ležící«, jejž měl Joachim Šťastný Šturm (Štúrem) z Hirschfeldu, r. 1623 odsouzený dvou třetin jmění. Odcházeje pro víru ze země, dům ten zůstavil své sestřenici Anně Šturmové, kteráž jej odkázala r. 1637 manželu svému Kašp. Eslingarovi z Kasurydu a po jeho smrti Janu Bonav. Papazonovi z Klaršteina; a ten z domu musil zaplatiti r. 1642 dvě třetiny za Šturma.

Druhý roh Bredovské jest rozsáhlá erární budova poštovní, o níž viz Bredovská ul.

Č. 908-12 u černého křížku, již r. 1470 u černého kříže, někdy dědiců Panových a baronky z Bibry. Na počátku 15. stol. zde vedle domu Angelova měl dvůr koníř Šteflík; r. 1444 zeman Jindřich Kůrka (Korka) z Korkyně, jenž měl erbem zlatou korku t. j. loďku na modrém štítě; r. 1456 zeman Jindřich Čéček z Pakoměřic, potomek pražského měšťana Seidla Píseckého (kolem r. 1320); tento Čéček sloužil králi Albrechtovi v Uhrách a byl hejtmanem v Rábu.

Spojen jest s č. 907-10 u Hlaváčů (dle maj. ze zač. 18. stol.), Pretlíků i Přetíků. Po r. 1400 býval tu kožišník, r. 1433 Havel huntýř řeč. Host. (Huntýři sluli menší řezníci, kteří směli prodávati jen v některých dnech na svobodném trhu masném. Viz Ovocný trh.)

Vedlejší číslo 1759-8 jest pouze pokoj nad průchodem, kde ještě před 10 lety byla ulička ke dvorům Frant. šl. Waldeka z Waldrieda na Václav. nám. (č. 35 a 33), a malý dům ve dvorku v l.; dále na širším prostranství ve dvoře má místnosti najaty úřad poštovní. Vzadu viděti věž ve dvoře hôtelu u arciv. Štěpána.

Č. 906-6 u zlatého hroznu, jenž visí nad vchodem; vystavěl jej r. 1733 Daniel Kubecius.

Č. 905-4 u Maršálů, u Kovářů, kde r. 1398 majitelem se jmenuje jakýsi Krautenfleis, r. 1405 Křišťan Strosreiter. Zde jest kancelář velikých závodů Škodových v Plzni. — O rohovém domě č. 831 viz Václav. nám.

Jinonická cesta Sm., z Mozartovy ul. na jz. hlubokým úvozem k Jinonicům. U ní č. 171 Cihlářka a blíže 430 Malinová či Malinovka nebo Blaženka, maj. JUDr. Al. Koldinského; č. 650 pod Turbovou či v údolí u Turbové.

U jinonické cesty sluje samota č. 172 Provaznice (mezi Cihlářkou a Popelkou u Košíř); býv. č. 73 Cihlářka jest zbořena.

Jinonická silnice jde z Košíř za Klamovkou v levo k Bulovce; č. 147 Vojanka či Bojanka, 148 Božinka, 149 Měchurka, 150 pod Turbovou, 151 Turbová, Turbův dvůr.

Jinonice či **Ninonice,** ves na silnici z Radlic do Řeporyj pod vrchem Vidovlí se jmenují již r. 1070 v nadační listině vyšehradské. Ve 14. stol. byla tu tvrz; nyní zámeček, dvůr, pivovar, vápenice a cihelna Adolfa kníž. Švarcenberka. (Viz též str. 97.) Holé stráně t. zv. Dívčí hrady by zasloužily zalesnění; jenom od Butovic k Nové vsi a sv. Prokopu již jest zeleno. — Nádraží Jinonice u Radlic na dráze ze Smíchova do Hostivic, kudy jezdí jen jeden vlak denně; stanice jsou pouze Smíchov, Jinonice, Řepy, Hostivice. Pěkná jest procházka po trati dráhy od Závěrky ke Šmukýřce a Cibulce. — R. 1804 tu administrator fary byl Puchmajer.

V Jirchářích II., z Pštrosovy ul. přes Křemencovou a Uršulinskou k evang. kostelu v Opatovické ul. Říkávali tu též v Smradařích a dle Schallera ještě před 100 lety v Kalabrii, že prý Karel IV. první jircháře sem povolal z Kalabrie v Italii. Iméno v Kalábří čte se již r. 1526. Ve 14. a 15. stol. byla tu motanice uliček, z nichž některé časem byly zastavěny; jircháři a »smradaři« pražští tu bydlili již před založením Nového města. Místo Smradařská ul. se říkalo ve 14. stol. obyčejněji v Podzderazí nebo předměstí Zderazské, což bylo společné jméno této části, která též jinak slula vůbec v Opatovicích (viz t.). — Že leckde po Praze druhdy páchlo, již jsme slyšeli; u jirchářů však asi bylo ještě více nelibé vůně. Již r. 1407 obec novoměstská nařizuje, aby jircháři nevypouštěli nečistot svých na ulici »pod trestáním«.

Č. 1709-1 jest nověji vzniklý dům na pozemku bývalého domu č. 147 (nyní č. 1a.) Benj. Szalatnaye, býv. dům transportní (Rekrutenhaus, Transporthaus).* Zde bydlí Gust. Schmoranz, ředitel Nár. divadla, prof. c. k. umělecko-průmyslové školy.

Naproti č. 195-1 u Kastnerů, kde bydlí spisovatel Josef Truhlář, kustos cís. knihovny. R. 1384 majitelkou byla Jana (Johanna) věnečnice, pan Bušek také věnečník (crinalista, Krenzelmacher).

Vedle 148-4 u modrého jelínka, kde býval známý uzenář Lufr. R. 1384 majitel Jan mečíř, r. 1400 prve jmenovaný Bušek věnečník. V 18. stol. dům Píchovských z Píchovic, Deymů ze Střítěže, pak Emanuela Ubelli.

149-6 roh ul. Křemencové býval druhdy svob. pána z Ebenu, od r. 1789 Marie hrab. Hartmanové z Klaršteinu, roz. Krakovské z Kolovrat, dříve též Harrachův a Jana de Clari.

Naproti 146-3 (průch. do Smetanovy ul.) t. zv. prádelna, nyní majetek studentského konviktu kolleje Arnošta z Pardubic. Kollej tato koupila vedlejší maličký domek 145-5 t. zv. Myší díru a veliký nárožní do ul. Uršul. 144-7 a r. 1902 vystavěla tu veliký dům pro konvikt, v němž ubytováni jsou studující vysokých škol. Ředitelem a duší kolleje jest ThDr. Vondruška, farář u sv. Havla. — V domě tom r. 1848 bydlil Šafařík.

Dům č. 144 byl jednopatrový, barokový s pěkným arkýřem, arkádami ve dvoře, třemi sochami mouřenínův u schodiště a portálem, jehož napodobení dáno do nové budovy. Říkali tu u Hlucháčků, u Doomsů, u Bušpánků, a byly tu posledně kasárny c. kr. policejní stráže. Bývaly tu dříve čtyři domy; z nich jeden r. 1650 Pavel Lhotský z Libětína prodal mědiryjci Janu Kašparu Doomsovi z Pomerale († 1675), jenž zhotovil četné rytiny dle výkresů Škrétových, a syn tohoto Pavlu Max. Hrubecimu ze Šternfeldu, jenž měl vedle domek na Bušpánku,** koupený od špitálu sv. Bartoloměje. Vdova jeho majetek přinesla věnem Kryst. Flor. Hegerovi (viz kostel sv. Jana na Skalce), jenž vystavěl onen pěkný dům asi r. 1695. Nový dům ve dražbě koupil r. 1719 Ignác Engel z Engelflussu, r. 1723 jeho švakr rytíř Jan Vilém Píchovský z Píchovic, povýšený toho roku do panského stavu, r. 1737 Jiří Ant. Nesslinger ze Šellengrabu (Schelchengraben) z rodu štyrského, k nám přišlého za války 30leté, r. 1769 Jan Markv. Koc z Dobrše a Ohrazenice, gubern. rada, r. 1771 Vojt. hrabě z Klebelsberka, tehdy hejtmann novoměstský, od r. 1803 nejvyšší maršálek král. Českého.

---

* Býv. dům transportní, pak vojenského stavebního ředitelství, zbořen byl r. 1889. Při kopání základů objevena byla starobylá cihelna s velikou kamennou pecí; cihly nalezené měly velikost cihel z doby staré ($27^1/_2$—13—$7^1/_2$ cm.). Od peci té k jihu nalezeno bylo několik pecí na tavení železa.

** Dům ten r. 1523 koupil Šimon bakalář od Šimona Karasa; tento Šimon bakalář potom zván byl Hájek; syn jeho byl známější Tadeáš Hájek z Hájku. Viz Ovocný trh č. 575-12.

Naproti č. 50-8 Opersdorfský i Opřštorfský dům s vysokým štítem do Křemencové ul.; byl Viléma z Oppersdorfu či Opřštorfu. U něho žil několik let lat. veršovec Salomon Frencelius z Fridenthalu (1564—1605), od Rudolfa II. r. 1588 korunovaný věncem vavřínovým, přítel Dan. Adama z Veleslavína a Václ. Plácela z Elbinku. — R. 1787 byla tu vojenská prádelna a sklad lůžek.

Vedle č. 151-10 nízký dům u Pivoňků, dříve u Vilímovských. R. 1654 měl dům Vilém Ludvík Vilímovský z Lichtenburka, zemský geometr; r. 1696 Vít Pivoňka mlynář. — Dům ten kolem r. 1400 Jan ze Žďára, oltářník v kostele sv. Michala, odkázal kněžím toho kostela.

Proti ul. Uršul. jest 1285-12 hostinec u 3 pivoněk.

Poslední dům v l. 153-13 jest něm. škola evang. a fara u sv. Michala; na tom místě již ve 14. stol. bývala farní škola vedle několika jiných domů. Naproti před kostelem č. 152-14 jest bývalá fara, škola sv. Michala; viz Opatovická ul.

Jirchářská ulč. Lbň. III., z Neklanovy ul. do Riegrovy za továrnou Ad. Jellínka.

U sv. Jiří a **Jiřská ul.** IV., jsou památná místa, k nimž nejčastěji se přichází od záp. t. j. od kostela sv. Víta. Jdouce dle nových čísel od Starých schodův zámeckých míjíme hned za Černou věží dům Lobkovický a za ním Terezianský ústav šlechtičen, jenž se táhne až na nám. u sv. Jiří, v pr. purkrabství, kudy se chodí k Daliborce, a menší dům Lobkovický, za nímž po schůdcích se dostaneme do býv. ulč. Zlaté. Dále v pr. jsou 3 domky soukromé, z nichž první 8-8 sluje u sv. Floriana, a minouce v pr. ulč. Zlatou spatříme kasárny, býv. klášter, dále kostel sv. Jiří,* po němž tu jméno, a přijdeme na náměstí u sv. Jiří, kde pilně pracují kameníci v huti svatovítské. Tu vidíme před sebou bohatství ozdob chrámu sv. Víta (viz obr. příl. 10.); v l. hned vedle ústavu šlechtičen v pozadí jest kostel Všech

* Užito vedle jiných pramenů hlavně Lehnerových Dějin umění str. 244-250. Půdorys chrámu a podélný řez viz Ottův Sl. N. Architektura, tab. XV.

U sv. Jiří.

Svatých. Do předu více vystupuje Vladislavská část hradu s oknem bývalé sněmovny a portálem, nyní opraveným, ke schodům, kudy na koních se jezdívalo do sálu Vladislavského na turnaje (viz str. 285.); na vratech jest staré klepátko ozdobné práce. Naproti při ul. Vikářské jest č. 36-2 býv. zbrojnice* (dělolijna) či zámecká kůlna i pivovar (v 14. stol. dům čtyř kněží oltářníkův u sv. Víta, v 15. stol. nově vystavěný od Bohuslava ze Svinař) a č. 35-3 býv. dům Šternberský, pak fara u sv. Víta, oba nyní domy kapitulní; Za Karla IV. byl to dům kameníků kostela.

Apsida kostela sv. Jiří.

Vedle dům č. 34-4 proboštství, bývalé zámecké hejtmanství s mistrovskou soškou sv. Václava od L. Šimka pod baldachýnkem v rohu. Vkusnou budovu tuto ještě na půdě bývalého kláštera, jakož i prve uvedenou sousední r. 1879 vystavěl Josef Mocker. V domě jest kaple Panny Marie s obrazem od Fr. Sequensa; ze zadních oken jest krásná vyhlídka na Jelení příkop a Zámeckou zahradu. Nyní tu bydlí probošt ThDr. Ant. Hora.

Vedle proboštství k vých. vidíme (viz obr. str. 394.) vchod do bývalého kláštera, nad vchodem jest socha P. Marie ze 16. stol. s nápisem Ave Regina coelorum. Na téže straně jest průčelí kostela sv. Jiří, nejstaršího v Praze. Nyní uvnitř i zevně v části vých. i jižní kostel od r. 1899 pomalu počíná se opravovati, aby v nové kráse se zaskvěla tato výtečná památka po předcích. Velikou práci tu řídí horlivě a obezřetně stavební rada Fr. Mach (jenž chystá větší dílo o tomto chrámu); provádí ji stavitel Ant. Kubr z č. 1719-II. Však obnovy té již svrchovaně bylo potřeba svatyni, do níž se chodívalo skoro jenom 24. dubna na den sv. Jiří a 16. září o sv. Lidmile, až v posledních letech pro nebezpečí tam ani vůbec se nepouštělo. Poněkud viděti chatrný stav na obr. str. 395., jenž představuje stranu kostela východní s malého dvorku.

Dle průčelí** nesoudil bys, že máš před sebou stavbu tak starou; byltˇ v Čechách před tím vystavěn jen kostel na Levém Hradci u Roztok a kostel P. Marie na hradě »u předních vrat«, ale ty se nezachovaly. (Viz str. 264.) — V průčelí nahoře spatříš mramorový relief sv. Jiří, kterak potírá saň; tento svatý, umučený r. 303 záhy byl ctěn v církvi naší i východní. Dle svátku svého koncem dubna stal se představitelem

* Na domě starém bylo datum: 1594. Renovatum 1783. Budova ta (zbořená r. 1881) ke konci 18. stol. byla konírnou dvorní, r. 1876 císař ji daroval kapitule. Více o domech těchto viz Herold, Malebné cesty po Praze, 1884 str. 227 n. Tam na str. 238 jest obr. Rudolfovy slévárny.

** Průčelí to provedeno jest v krásné barokní renaissanci z druhé polovice 17. století za abatyše Anny Ettlové z Rosenfelsu a rozděleno jest ve dvě poschodí; dva pilíře a dvě toskánské leseny nesou nečleněný architrav, nad nímž je vlys s triglyfy, který korunuje mocná římsa, a nad ní se vypíná mocný štít rozdělený čtyřmi jednoduchými lesenami ve tři pole a v jeho tympanonu jest skulptura sv. Jiří. Viz Ottův Sl. N. XX., 406., Jansa-Herain str. 176.

jara, odkudž vznikly mnohé zvyky a pověry. Dle legendy vysvobodil princeznu od draka, jejž probodl kopím. — Níže na nárožních pilířích jest socha knížete Vratislava (912—926), zakladatele chrámu (proto má v ruce model chrámu) a kněžny Milady či Mlady, zakladatelky zdejšího kláštera, nejstaršího v Čechách. Na rohu jižním přistavěna byla r. 1717 baroková kaple sv. Jana Nep. s malou kopulí a sochou sv. Jana Nep. od J. Brokoffa; založil ji kanovník Jan L. Steyer a jsou v ní pěkné malby od V. Reinera. Viz Method XXVII. str. 62. — Na obr. str. 397. viděti tuto kapli sv. Jana ze zadu; v pr. před portálem (ze 16. stol.) s krásnou kamennou řezbou sv. Jiří a lat. nápisem (Sv. Jiří, pros za nás Boha a Matku jeho. Amen.) býval hřbitůvek, potom ohrada, nyní odstraněná.

Otec sv. Václava Vratislav I. založil tento chrám, tehdy jen skrovnou svatyňku románskou, asi r. 915. Hájek vševědoucí zná i jméno stavitele Miroboje. Sem z Tetína přeneseno bylo tělo otce Vratislavova Bořivoje, zde zakladatel sám pohřben byl r. 926 a o 3 leta později sv. Václav sem přenesl s velikou slávou tělo sv. Lidmily. Vykopali hrob v kostele, aby tam tělo pohřbili; ale když vytryskl tu mocný pramen vody, hrob zasypali a na něj postavili sarkofag.

Posud jsou tu v kostele náhrobky Vratislavův i svaté choti jeho, ale ovšem ne v původní podobě; Vratislavův ze stol. 15. s nápisem lat., č. a něm.: »Zde leží blahoslavený Vratislav, otec sv. Václava, zakladatel kostela tohoto.« V téže hlavní lodi jest i nižší náhrobek Boleslava II., zakladatele kláštera; před ním v dlažbě 6 náhrobních kamenů zdejších abatyší.

R. 973 při kostele založen byl klášter panenský. (Teprv po 20 letech vznikl klášter mužský v Břevnově a r. 999 klášter sv. Jana na Ostrově u Davle.) Sestra Boleslava II. Pobožného Mlada (Maria) do Říma se vypravila za bratra jednat o biskupství v Praze a odtamtud přivedla první jeptišky řehole sv. Benedikta; založivši klášter v něm byla i první abatyší. Zajisté zároveň s klášterem stavěla nový, třílodní a prostornější kostel vedle kostelíka Vratislavova, jehož nerozbořila, nýbrž připojila jej bokem severním k novému. Starší kostel stal se kaplí a spojen jest s jižní lodí dvěma arkadami v severní jeho zdi. Na mohutných zdech této kaple později zbudována byla jedna věž; kaple sama vyzdobena freskami, nedávno objevenými, jež obnoviti přislíbila svým nákladem obec Pražská. O freskách zdejších viz Mádl, Arch. Pam. XV., 66.

Mlada byla dle Kosmova letopisu »panna ve sv. písmech vzdělaná, křesťanskému náboženství oddaná, pokorou nadaná, v rozpravě líbezná, chudým a sirotkům příznivkyně štědrá a vší počestností mravův ozdobená.« Do kláštera pak vstupovaly dívky z nejpřednějších rodů českých (viz str. 173); byla tu zajisté i česká škola dívek.

Když sv. Vojtěch byl biskupem, za druhé abatyše Alžběty, sestry sv. Brunona, žena jakási z rodu Vršovců se prohřešila a měla dle zvyku pohanského býti sťata; však uprchla k sv. Vojtěchu, jenž ji ukrýti dal v kostele tomto v modlitebnici za oltářem, aby tam pokání činila. Ale Vršovci s ozbrojeným lidem v noci přitrhli na hrad, když biskup po zvyku svém do půlnoci byl na modlitbách v kostele sv. Víta. I vyšel mezi lomozící zástup, aby je ukrotil. Ale Vršovci mu hrozili, že neučiní jeho mučedníkem, nýbrž že se pomstí na rodu jeho (Slavníkovců). Mezi tím zrádce jakýsi pověděl jim o úkrytu oné ženy; i dobyli se do kostela a ženu, jež zoufale se chytala oltáře, za vlasy vyvlekli a zabili.

Sv. Vojtěch potom vzdav biskupství, na vždy odešel ze země (r. 995), a Vršovci dle své výhrůžky vraždili Slavníkovce. Vršovci pak vyhubeni byli r. 1108 na rozkaz knížete Svatopluka; hrozné bylo vraždění po Čechách i v Praze; jedni vedeni byli na trh a zabíjeni, jiní stínáni na Petříně. Kosmas vypravuje (bylť očitým svědkem); »kterak dva

synové Mutinovi, pacholata krásná, že by jich řezbář nevypodobil z bílé slonoviny ani malíř nevyobrazil na stěně, vlečeni byli na trh, úpěnlivě volajíce: »Máti! Máti!« — až krvavý kat nožem je podřezal. Od toho divadla rozutíkali se lidé, bijíce se v prsa, nemohouce snésti pohledu na skutek tak ukrutný.«

Sem do kostela r. 1004 uveden byl německý císař Jindřich II. a potvrdil Jaromíra na trůn český. Ale mladší bratr Oldřich staršího svrhl a oslepil. Když pak umřel r. 1037, slepý bratr z Lysé, kde byl chován, dal se dovésti sem do chrámu, kde mrtvola Oldřichova ležela na marách prostřed kostela. A Jaromír nad ní zalkal: »Hoj, můj milý bratře! Již ležíš na marách! Ty mne ani já tebe viděti nemohu. Před třemi dny byl jsi ještě kníže znamenité, nyní ležíš jako kmen nepohnutý, zítra budeš červů pokrmem, pozejtří v prach se obrátíš a brzy jen lichá báje zbude po tobě. Světla jsi mne zbavil, nemiloval jsi bratra jako bratr — neudělal bys nyní, co jsi udělal, kdybys živ byl. Vím jistě, že bys rád mně navrátil oči, kdybys mohl, neboť tobě samému již se vyjasnilo na věčnosti, dobře-li jsi či

Jižní strana a portál kostela sv. Jiří.

zle učinil. Ale já všecko tobě ze srdce odpouštím, aby tobě Pán Bůh pro své milosrdenství také tvé hříchy odpustil, a aby duše tvá odpočívala v pokoji.«

A když Oldřicha tu ve hrobku pochovali, druhého dne Jaromír mladého syna Oldřichova Břetislava na prostranství hradském národu za knížete okázal.

Klášter, bohatě nadaný od zakladatele Vratislava I., kněžny Mlady i bratra jejího Boleslava II., dosahoval až k zdem hradským; když pak Břetislav r. 1050 přestavoval hradby, třeba bylo pobořiti pec klášterní. Že dělníci se báli to učiniti, sám kněžic Spytihněv svalil pec do příkopu pravě: »Nebude dnes paní abatyše jísti teplých mazancův.« (Dle Dalimila: »Němkyně v tejto peci nebudů dnes mazancóv péci.«) Za to abatyše zle jej pohaněla, posmívajíc se jeho hrdinství; proto Spytihněv stav se knížetem r. 1055 toho jí nezapomenul a vypověděl ji ze země, že prý jest Němkyně. Nařídil tedy, aby do tří dnů Němci, jichž něco bylo ve službě dvorské, se vystěhovali z Čech. Zdali se tak stalo, nevíme; ale již za nástupce jeho Vratislava II. vznikla německá osada na Poříčí. Však Spytihněv sám ze Sázavy vyhnal mnichy slovanské a usadil tam mnichy řádu latinského.

R. 1142 chrám i klášter pohořely, když Konrád Znojemský obléhal hrad; zapáleny byly ohnivými šípy — stályť při samých východních hradbách. Klášter vyhořel zcela, u kostela jen krov a trámový strop a vnitřek.

Jeptišky se utekly ke kostelíku sv. Jana Křt. pod Petřínem. Když pak pokoj byl obnoven a na hradě se znova stavělo, lid si vypravoval, že ze spáleniště kláštera vystupují plaménky a rostou až k nebesům. Jeptišky slyšíce ty pověsti, šly na hrad a pilně pátraly po ostatcích sv. Lidmily. Kameník Němec Wernher šťastně v rumu nalezl rakev s ostatky svatými neporušeny; ale tajně odcizil část relikvií a ušel ze země. Za trest v cizině umřel; rovněž umřeli dva kameníci, které za sebe postavil, i jejich dva nástupci. Teprv syn jeho vybídnut byv svými příbuznými, šel do Čech i svěřil se strýci svému proboštu Gervasiovi a odcizené ostatky navrátil.

Při opravě, již štědře podporoval kníže Vladislav II., za abatyše Berty (Perchty) kostel zveleben jest emporami nad oběma bočními loďmi; také vystavěny tehdy obě věže vyzděné z tesaných kvádrův opukových až k makovicím. Obnoveny byly r. 1890. Zachoval se (asi z r. 1200) překrásný relief votivní, na němž spatřujeme po stranách P. Marie, od andělů korunované, podoby Mlady a Berty, abatyše Anežky a Přemysla I., bratra jejího. Jest to nejvzácnější památník české plastiky z doby románské; zdělán jest z opuky a býval polychromován. Vystaven byl na výstavě arch. a inž. 1898. Viz obr. str. 399.

Benediktinky zdejší ve 12. století se proslavily umělým vyšíváním; biskup Jindřich Zdík u nich dal zhotoviti bohaté ornáty, jež poslal papeži Eugenovi III. roku 1151.

Za Václava I. při vpádu Kumánů na Moravu r. 1253 sem do kláštera, z něhož jeptišky se odstěhovaly do města, sneseny byly veliké zásoby potravy; ale divocí nepřátelé k nám nepřišli. R. 1321 zde pohřbena Abatyše Kunhuta, dcera Otakara II., u níž zde chována byla Eliška, potom choť Jana Lucemburského.

Kostela a kláštera příznivci byli Přemysl Otakar I., Václav II. a Karel IV.; abatyšemi bývaly panny z rodu královského, jako na př. Anežka, sestra Přemysla Otakara I. (1200—1228), jež se jmenuje obnovitelkou kostela, a Kunhuta,* dcera Přemysla Otakara II. (1302—1321). Karel IV. zdejším abatyším udělil právo, aby s arcibiskupem korunovaly královny.

Někdy ovšem ani zde nebyl pořádek náležitý; arcibiskup Arnošt na jeptišky vydal klatbu, a později musila odstoupiti abatyše Kateřina z Lipoltic, na jejíž nekázaný život a marnotratnost žalovaly samy jeptišky u Václava IV. I zde kázával proslulý Milič.

Dne 21. června 1521 odtud řeholnice, přestoupivše k víře pod obojí odvedeny byly do Starého Města do kláštera sv. Anny; však abatyše a některé jiné po čase vrátily se k své víře a rozprchly se.

Teprv r. 1437 za Zikmunda sem vrátily se čtyři, ač klášter byl zrušen a zbaven statkův.

R. 1448 kostel tento navštívil legát papežský Jan Carvayal (viz str. 156), ale litoval toho, když uslyšel, že i tam bylo podáváno pod obojí.

* V útlém věku byla v klášteře Klarisek sv. Františka, r. 1261 po vůli bratra Václava II. se provdala za vévodu mazovského Boleslava, ale davši se s ním rozvésti uchýlila se do kláštera sv. Jiří. Jí napsal a illuminoval kanovník Jiří modlitby, nyní chované v universitní knihovně. Mezi latinskými písněmi jest i česká o Božím Těle »Vítaj, králju všemohúcí;« ukázku rukopisu této písně t. zv. Kunhutiny najdeš ve Flajšhansově Písemnictví příl. 2.

Mnoho klášter i kostel utrpěly též při velikém požáru r. 1541; po ohni tom na jižní straně, kde býval hřbitůvek, přistavěn veliký portál renaissanční z červeného mramoru, v jehož tympanonu jest relief »sv. Jiří potírající draka«. Viz obr. str. 397. Na věž dán zvon »Jiří« ulitý od Tom. Jaroše r. 1541; druhý zvon »Lidmila« pochází z roku 1756.

Někdy v 16. století byla regulována ulice u kostela a prohloubena; tím se stalo, že základy kaple sv. Lidmily pozbyly opory, a zdi praskaly. Proto obklopili kapli zdí novou jako pevným pláštěm, který při nynější obnově byl odstraněn; při tom se objevilo původní zdivo kvádrové s opěrnými pilíři u nároží zdí a s gotickými okny.

Když r. 1592 zemřel nejvyšší purkrabí pražský pan Vilém z Rožmberka, znamenitý rádce cís. Rudolfa II., »patron a přední Čech, platný sloup království Českého«, zde v kostele černě obestřeném mrtvola jeho vystavena byla po 2 měsíce

Relief svatojiřský.

pod hlídkou dvořanův. Průvod pohřební pak opravdu královský šel odtud k sv. Tomáši, odkudž po kázání německém a latinském — takoví byli naši předkové v době předbělohorské — tělo vezeno bylo do Krumlova. U Tomka XII. str. 347 n. a u Václ. Březana v knize »Život Viléma z Rožmberka« str. 299 n. najdeš popis tehdejší pompy.

Klášter navštívil dvakrát zimní král Bedřich a choval se prý k jeptiškám velmi galantně, ale málo královsky důstojně.

Po bitvě na Bílé Hoře klášter opět se povznesl. Že Švédové r. 1648 neuškodili tomuto klášteru jako jiným, způsobila srdnatá a výmluvná tehdejší abatyše Justina z Rosenfelsu, která směle na odpor se postavila švédským drancovníkům a vymohla, že sem dána byla stráž pro bezpečnost. (Lumír 1852.) Zrušen byl klášter r. 1782; bylo tam tehdy 25 jeptišek, 4 novicky a 7 laiček. Za majetek klášterní se utržilo asi půl millionu zl.; mělť klášter již r. 1228 přes 120 vsí po Čechách; viz Tomek III. 128. Právo korunovati českou královnu přešlo na abatyše ústavu Terezianského. Poslední abatyše svatojiřská, která královnu — byla to choť Karla VI. — korunovala, byla

Konstancie Roudnická z Březnic. — Před zrušením kláštera byl tu ředitelem kůru skladatel Fr. Brixi, potom kapelník u sv. Víta.

V klášteře od r. 1790 jest vojsko;* jenom v části hledící k náměstí jsou obydlí některých duchovních chrámu sv. Víta; dříve tu bývali kněží, kteří se něčím provinili. Pohled na nádvoří viz obr. str. 401. Zachován tam jest krucifix starobylý, jenž prý stával na hrobě sv. Lidmily; když prý ve 13. stol. kdosi setřel namalovanou krev s nohou těla Kristova, hned nová, čerstvá krev se ukázala.

Vnitřek kostela popisovati nyní vlastně možno není; jest tu pusto, oltáře a vše ostatní uloženo zatím na prostranných chodbách vedlejšího kláštera, všude plno staviva. K tomu, co již prve pověděno, uvedu jen nejdůležitější. Starodávný kostelík vystavěný počátkem 10. stol. objeven byl r. 1901 při nynější restauraci;** byl po vystavění většího chrámu klášterního kaplí sv. Lidmily, a když vedle zbudována byla později nová větší, gotická kaple sv. Lidmily, stal se sakristií. Ale ani tou nezůstal po zřízení nové, nýbrž stal se zapomenutým skladištěm, kde zbyla jen stará mensa oltářní v apsidě pod malým okénkem. Viz Lehner str. 249. O freskách v sakristii viz Prag. Zeit. 1865 č. 97.

Chrám jest trojlodní basilika s ukončením polokruhovým každé lodi; šest pilířův a sloupů, z nichž pouze dva kulaté mají staré hlavice románské, rozděluje loď hlavní od pobočních. Dříve měla hlavní loď tři skupiny oken románských a to všech okrouhlých, dělených románskými sloupky; těch nyní jest po odbourání přístavků 14 skupin v dolejší části, v horní pak 10 jednoduchých románských oken samostatných. (Tejge str. 406.) Kostel sám prodloužen byl o jedno pole na západ po ohni r. 1541 a opět ve stol. 17. Viz Jansa-Herain č. 72.

Po 14 schodech se vstupuje do presbyteře, jenž tak jest vyvýšen (viz obr. str. 401.), protože pod ním jest klenutá krypta či kaple sv. Mikuláše, jejíž pěkná klenba spočívá na 6 románských sloupech z 11. stol.; byla po dlouhé doby zasypána rumem, až byla objevena v 17. stol. Nové schody (7) do krypty i 14 schodů k presbyteři byly vystavěny za abatyše Aloisie Wildmannové r. 1731-5.

Z chodby na sev. straně presbyteře přijde se do kapličky sv. Martina, kde jest nevkusná socha »Brigita«; měla býti asi řeholnicím upomínkou na smrt a marnost krásy, ale lid si vybájil o ní pověst:

Na Malé Straně jednou přebývala chudá vdova s dcerou Brigitou, do níž se zamiloval mladý sochař. Ale před svatbou bylo mu někam odjeti. Když pak se vrátil, ze žárlivosti ptal se v sousedství jakési babky, jak nevěsta jeho se chovala za jeho nepřítomnosti. Uslyšev od ní věci špatné, milenku zavraždil a mrtvolu hodil do Jeleního příkopu. Tam teprv po čase tělo nalezeno, již ožrané od všelikých zvířat. Sochař se pak vyznal a před smrtí si vyžádal, aby směl vytesati sochu milenky, jak byla nalezena zohavená. Sochu tu udělal potom v žaláři a dokončiv ji, na hrdle byl potrestán. (Dle J. Svátka.) Pověst asi vznikla z toho, že r. 1748 vlašský umělec Spineti pobodal svou milou, dceru zámeckého zahradníka; vyveden byv na popraviště dostal milost, ale tři leta zametal ulice.

Odtud vedou dvéře do kaple sv. Anny či kapitolní, že v ní scházela se kapitola řeholní k volbě abatyší. Mimo oltář a několik starých náhrobků ve dlažbě jest tu za mříží ve výklenku blízko oltáře hrob Mlady či Milady, zakladatelky kláštera. Viz obr. 403. Ostatky její byly nalezeny r. 1673. V pravo od něho v podlaze jest zasazen kámen náhrobní abatyše Kunhuty, dcery Přemysla Otakara II.

* R. 1848 byli tu vězněni členové Národního výboru a jiní podezřelí z bouře svatodušní.
** Nynější obnova leccos vysvětlila a poučila nás o mnohém. Viz Jansa-Herain č. 72.

Vyjdeme zpět do kostela, kde abatyše Žofie Albína z Helfenburka* (1601—1630) vystavěla veliký, nepěkný kůr, jenž sahal až do polovice kostela; při tom zazděna byla všechna mezisloupí. Však při opravách r. 1899 kůr ten byl snesen a ponechána jen malá část u vchodu.

V pravo od hlavního oltáře jest vkusná mříž před kaplí sv. Lidmily, jež jest pozdější než hlavní chrám (asi ze 14. stol.). Pohled na ni od východu viz obr. str. 405. Nynější pěkná úprava jest od hraběte Hanuše Krakovského z Kolovrat z r. 1858. Pozornost poutá nejvíce opukový náhrobek sv. Lidmily z 15. stol., bohatě ozdobený mistrovskými sochami svatých; na vrchu tumby spočívá podoba sv. Lidmily z doby nové. Obrazy na stěnách a stropě z části jsou staré, z části opravené a nové od Hellicha. Ve výklenku zdi pravé jest kámen pískovcový s červeným pruhem; pruh ten pochází prý od krve sv. Lidmily a proto sem kámen byl přivezen z Tetína.

Nádvoří kláštera u sv. Jiří.

Vnitřek kostela sv. Jiří před opravou.

Jak kronika vypravuje, Drahomíra »vzala radu se dvěma zemany i poslala je na Tetín, aby zahubili tchyni její Ludmilu. A když zbojníci tito přišli, shromáždili k sobě množství zloduchů sobě rovných. S večerem obstoupili dvůr branně i rozbivše dvéře vešli do domu; javše pak Ludmilu, uvrhli provaz na šíji její a tím zadávili ji. I tak vzala konec života svého v den sobotní v první hodinu noční, živši 61 let, Bohu se zalíbivši a přijavši korunu mučedlnickou. Bůh zajisté ukázal při ní divy i zázraky na místě, kde byla pohřbena. Nebyloť to v chrámě, nýbrž pod stěnou hradu,

* Byla dcera úředníka rožmberského dr. Tomáše Albína či Bílka, jenž po smrti manželky své vstoupil do stavu duchovního a r. 1574 zvolen byl za biskupa olomouckého. V 21. roce měla se vdávati již, ale že prsten snubní se jí zlomil, majíc to za zlé znamení, vstoupila do kláštera. Jsouc abatyší korunovala r. 1616 Annu, choť Matyášovu a r. 1627 Eleonoru, choť Ferdinanda II. Erb její (mužík nesoucí rybu) jest na klenbě presbyteře vedle erbu císařského a klášterního.

kdež jevily se po všecky noci svíce hořící, a jistý slepec prozřel, dotknuv se země, kde Ludmila ležela. I od té doby mnohé se dály divy, o nichž slyše vnuk její Václav pospíšiv přinesl bábu svou na slavný hrad Prahu, i pochoval ostatky její v kostele sv. Jiří, kdež i nyní mnohé se dějí zázraky.«

Ještě r. 1100 světice naše zázrakem se proslavila. Roku toho byl přestavěn kostel sv. Petra* v obvodu kláštera sv. Jiří na hradě Pražském, a biskup Herman — Němec, jenž teprv rok byl biskupem — jej vysvěcoval. Abatyše svatojiřská Windelmuthová při tom dle obyčeje mu odevzdala ostatky svatých, které měly býti uloženy do oltáře.

Mezi jiným též mu podávala částku závoje — asi píď zšíři — svaté Ludmily. Biskup však ve hněvu jí řekl: »Nemluv o svatosti její, nech staré babičky odpočívati v pokoji«. Z čehož abatyše ulekši se pravila: »Pane, nemluv takových řečí! Neboť každodenně Bůh působí veliké věci skrze její zásluhy.«

Tu biskup dal přinésti veliký kotel plný žhavého uhlí a vzývaje sv. Trojici vhodil částku závoje do něho. Ku podivení všech přítomných — mezi nimi byl i Kosmas, jenž o tom vypravuje, — neshořela, ač se rozpálila, a potom byla tak bílá a pevná, jakoby toho dne byla setkána. Tu biskup i druzí všichni prolévali slzy radosti a děkovali Kristu za zázrak jim ukázaný.

Z kostela sv. Jiří půjdeme na jiné místo posvátné.

Mezi Vladislavskou částí hradu a ústavem Terezianským v pozadí jest kostel Všech Svatých, r. 1903 nově krytý. Založen byl r. 1263 nejvyšším sudím Čéčem (Číčem) a brzy potom nádherně ozdoben a hojně nadán Přemyslem Otakarem II., jenž povýšil jej na »kapli královskou«. Za Jana Lucemb. byl tu představeným Jošek »mistr zlaté mince«; bylyť r. 1315 u nás raženy první mince zlaté dle způsobu florencského. Za Václava II. ke kapli té přenesena byla starožitná kapitula mělnická; ale po krátkém čase z toho sešlo. Karel IV. při něm zřídil r. 1342 kollegiátní kapitolu, v níž bývalo 24 duchovních.** V r. 1364—1386 nákladně jej přestavěl mistr Parléř nákladem arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě; byla to vzdušná stavba »dílem krásným draze vystavěná a řezbami kamennými i jiným dílem kamenickým draze ozdobená i skly převýbornými okrášlená«.

Za Václava IV. byl tu kanovníkem Jenek z Prahy, jenž stál v čele mistrů českých ve sporu s cizinci; jeho důvody prý hlavně přesvědčily arcibiskupa o spravedlnosti českých požadavků. — Dle pověsti Václav IV. dal zbořiti věž tohoto chrámu poděšen byv snem, že naň spadla.

Bouře husitské a hrabivost krále Zikmunda i zde řádily, až požárem 2. června r. 1541 úplně kostel byl zničen. R. 1580 chrám zase byl obnoven, ale již ne tak nádherně, a pozdější nerozumné opravy ještě více pokazily trosky bývalé nádhery. Náklad na obnovení učinila Alžběta, dcera Maxmiliana II., jež po smrti chotě svého Karla IX., krále francouzského, v Praze žila u bratra Rudolfa II. (Proto na stropě se vyskytují lilie, erb králů francouzských.)

Po osmi letech sem z kláštera Sázavského přeneseno bylo tělo sv. Prokopa od arcibiskupa Martina Medka; v slavném průvodu šel i Rudolf II. Nový hrob svatého patrona byl v presbyteři až do r. 1768, kdy byl přenesen k oltáři vedlejšímu pod kruchtičkou při levé zdi, kde málo kdo o něm ví.

---

* Byl to kostel v nyn. ul. Pavelské, tehdy na ostrově »na Písku«; povodní r. 1273 kostel tamní kamenný z části byl rozbořen, druhý, dřevěný zcela vyvrácen.

** Ode dávna nejstarší duchovní professor university jest volen za kanovníka zdejší kapituly. Bylo tak již v 14. stol., kdy mistři kolleje Karlovy, nepřestávajíce býti professory, stávali se kanovníky, majíce k společnému užívání kollej Všech Svatých na Starém Městě; pouze děkan měl stálé sídlo zde. Křišťan z Prachatic byl poslední kanovník zdejší, vyšlý z kolleje Karlovy. Děkanem u Všech Svatých byl i horlivý germanisator Ferd. Kindermann, dříve farář v Kaplici, za reformy školské r. 1774 vrchní inspektor obecního školství v Čechách. Odtud se dostal za biskupa do Litoměřic.

R. 1617 v kostele tomto servali se jakýsi Vlach a Španěl; o tom vypravuje Pavel Skála II. 60.

Pokud zasedal na hradě zemský soud, do kostela se vcházelo též přímo z Vladislavského sálu a před oltářem soudcové a svědkové přísahávali. Také zde zuřil obrazoborce Skultetus, a Sasové r. 1631 i Švédové r. 1648 konali tu služby lutheránské.

Když Marie Terezie založila v sousedství v bývalém paláci Rožmberském r. 1755 ústav šlechtičen, přidělila jim i tento kostel. Abatyše, vždy arcikněžna, má právo

Náhrobek sv. Milady u sv. Jiří.

korunovati českou královnu. Při tom užívá koruny z r. 1553 a drahocenné berly již r. 1303 Václav II. daroval sestře Kunhutě, abatyši u sv. Jiří. Jest to vzácný výrobek starého českého umění zlatnického, jemuž pouze se vyrovná t. zv. český kříž v pokladě kathedrály řezenské. Má nápis »Rex Otacarus me fecit« (Král Otakar mne dal udělati.) Vyobr. berly v. Ottův Sl. N. III. 822, popis berly i koruny Zap. Pam. Arch. II. 89.

V kostele na hl. oltáři jest dobrý obraz V. Reinera; na stěnách presbyteře visí 12 obrazů ze života sv. Prokopa.

Na prostranství před kostelem tímto dne 8. května 1609 stavové pod obojí, když jim na hradě nedáno místa k poradám, přísahali mezi sebou, že všichni za

jednoho státi chtí, a odtud šli na radnici novoměstskou, kdež se radili o požadavcích svých, kterých se domáhali na Rudolfu II.

Od kostela Všech Svatých až k domu Lobkovickému po celé skoro délce Jiřské ulice se táhne Terezianský ústav šlechtičen. Kde jest předsíň pod okrouhlou stříškou na 8 sloupech (viz obr. str. 394.) s latinským nápisem, týkajícím se založení r. 1755, býval zprvu dům kapituly svatovítské, později děkanství Všech Svatých nově vystavěné asi r. 1375; vedle byl dům Mikuláše probošta a kancléře královského, který Karel IV. koupil za příbytek mansionářům. Ti kupovali si i domy vedlejší, jako r. 1379 dům Jana z Kolovrat a bratrance jeho Mikšíka z Malikovic.

Všechny ty domy kněžské opuštěny byly za doby husitské anebo zcela pobořeny; za míru potom dávány osobám světským na čas. Tak dům děkanský r. 1486 spravoval pan Jindřich z Hradce, nejvyšší komorník. Vedle vystavěl nový dům pan Jiří Berka z Dubé a z Lipého, nejv. sudí dvorský v l. 1490—1500, a dále Beneš z Veitmile, purkrabí karlštejnský, spolu mincmistr kutnohorský. (Po jeho smrti r. 1496 oba tyto úřady zase od sebe byly rozděleny.) Dům ten měl pak Zdeněk Lev z Rožmitálu a pan Vilém z Rožmberka, jenž r. 1573 koupil i další k východu domek Švamberský a dal zbudovati od Oldř. Augustalisa dům jeden.

Mimo děkanství a ten dům sousední* byl tu vlastní dům Rožmberský či pánů z Růže, přestavěný po požáru r. 1541 nákladem 45.000 kop míš. v l. 1557—1563.** Zde r. 1592 zemřel Vilém z Rožmberka, o jehož pohřbu prve jsem vypravoval. Dům zdědil bratr jeho Petr Vok, ale vyměnil jej s cís. Rudolfem za palác dříve Jiřího Popela z Lobkovic, jemuž byl zabaven; jest to nyn. starší palác Švarcenberský na náměstí Hradčanském (viz str. 151.). Byla pak tu registratura komorní do r. 1708.

Když Marie Terezie založila tu ústav k výživě 30 chudých šlechtičen, přestavěla ty 3 domy skrze stavitele Ant. Luragha v nyn. rozsáhlou budovu. Základní kámen položila sama císařovna, jež za tím účelem schválně přijela do Prahy. V býv. domě Rožmberském jest vysoká kaple Neposkvrněné Panny Marie, z níž se konají pohřby; na služby Boží však dámy zdejší chodí do svého kůru v kostele Všech Svatých, kam mají 3 okna ze svého domu. Abatyší dle nadačního listu jest vždy arcivévodkyně rakouská.

Na starších obrazech jest na domě tom viděti čtyři vyšší a dvě nižší věže s cibulovitými báněmi, jež oživovaly dlouhé průčelí obrácené k městu. Věže ty byly všecky sneseny při přestavbě mimo části dolejší, na nichž jsou balkony.

Jdouce odtud ulicí Jiřskou k vých. navštívíme purkrabství, kde asi stával nejprvnější hrad pražský, až pro pohodlí přestavován byl na širší a rovnější místa k západu.

Nejvyšší purkrabí byl po králi první osobou, jeho nepřítomného zástupcem i nejvyšším vojevůdcem. Jeho náměstkem byl purkrabí pražský, který předsedal »soudu purkrabskému« o dluhy peněžité, zatýkal na základě nařízení soudního, »choval« vězně na věžích hradu a byl velitelem branného lidu na hradě. Úřad ten omezil a jaksi zrušil r. 1783 Josef II., ale jméno se udrželo do r. 1848. Sr. Nejvyšší úřadové král. Č. před dobou Josefinskou od Jos. Kalouska, Čas. Mus. 1877 str. 92. n. Před ně-

* Dům ten Petr Vok daroval asi 1599 známému komorníku cís. Rudolfa II. Jeron. Makovskému z Makové. Sám jej koupil od Jana Řepy z Neveklova, a ten od bohatého Hanuše Pehma.

** Po požáru tom panu Vilémovi z Rožmberka za obydlí nabídl dům svůj Blažej z Prefatu, měšťan staroměstský, v Celetné ul.; byl pak o nájem domu, jenž se Vilémovi nehodil, a o nájem cihelny, spor, o němž vypravuje Václav Březan v životě Viléma z Rožmberka; týž spisovatel jmenuje stavitelem nového domu Rožmberského mistra Hanza Vlacha.

kolika lety byly tu kanceláře úředníků, kteří spravují statky zemské, nyní pouze byty sluhův.

R. 1335 mladý kralevic Karel z Křivoklátu přijel do Prahy a na noc byl v domě purkrabském; bylť hrad tehdy zpustlý. Spal s panem Buškem z Velhartic v komnatě osvětlené a zavřené; a když usínali, něco se toulalo po světnici, ale ničeho neviděli. I učinili na krbu — bylo v zimě — ještě větší oheň a rozsvítili ještě více světel. Karel seděl na loži a uzřel, kterak neviditelná ruka uchopila číši se stolu a hodila ji do prostřed komnaty; a zase oba slyšeli, kterak někdo chodí a dupe. I požehnali se svatým křížem a když hluk utichl, usnuli. Věřilo se pak, že to pocházelo od domácích duchův, kteří slovou skřítkové.

Dvorek před úřadem purkrabským od ulice Svatojiřské jest odloučen vysokou zdí, v níž jsou zasazeny čtyři erby bývalých purkrabí; byli to Adam z Valdšteina r. 1636 (4 lvi), Jaroslav Bořita z Martinic 1642 (lekno s hvězdou), Jan Jos. hrabě z Vrtby 1712 (3 parohy jelení) a nad nimi Karel Egon z Fürstenberka 1780. — Viz obr. str. 407.

Kaple sv. Lidmily při kostele sv. Jiří.

Na nádvoří v levo v koutě při nízkém domečku prý stávala »železná panna«; více v pravo, kde stojí strom ořechový, byla prý sťata paní Zahrádková, poslední prý zde popravená, a na její památku strom ten byl zasazen a slul »Zahrádka«. Ořech ten před lety vichrem byl skácen, ale opět tam zasazen nový. Tato žena, rozená Odkolková z Oujezda přinucena byvši si vzíti letitého pana Zahrádku Sovinského z Eulenfelsu, smluvila se s myslivcem, aby ji zbavil nemilého manžela. Vrah byl popraven, žena pak sice na smrt odsouzena, ale tváříc se šílenou r. 1732 odsouzena do vězení, v němž vskutku rozumu pozbyla. Zemřela v žaláři na radnici novoměstské po 20 letech. Jest tedy vypravování o stromu »Zahrádce« lichá pověst. Na obraze ve Světozoru 1896 str. 61. viděti jest za zdí ten ořech starý.

Po požáru r. 1541 i purkrabství bylo přestavěno r. 1555 stavitelem vlašským Janem Venturou; byl o tom nápis na domě ještě před 100 lety.

Do hlavní budovy vede ve věžovité budově schodiště, jehož stupně ze silných trámců jsou prastaré. V síni větší, kde jsou ještě zbytky registratury — ostatní přeneseno do zemské účtárny na Malé Straně — jest na stropě vymalován soud Šalomounův; zde totiž se konaly soudy purkrabské; z jiné síně se chodívalo po chodbě k t. zv. Krvavým schodům, kde prý hned býval popraven odsouzený, jak vyveden byl ze soudní síně. Mrtvolu pak hodili do sklepa, jenž jest ve skále vytesán podél celého stavení.

Nízký domek vedle lid nazývá kanceláři císaře Karla. Mezi ním a domkem přistavěným k Černé věži jest v koutě vchod do věže ze všech u nás nejznámější,

Daliborky, jež mívala vysokou střechu kuželovitou. Vystavěna byla při druhém opevňování hradu za Přem. Otakara II. ve stol 13., opravena v l. 1496—1506 za Vladislava II.,jak svědčí písmě W a letopočet 1506 nad okénkem do Jeleního příkopu, kde tvoří poslední baštu hradčanskou v sev.-vých. rohu. Ale část spodní jest původní.* Dle sousední budovy, s níž byla spojena pavlačí, slula dříve věží purkrabskou. Jméno nynější dáno po prvním vězni Daliboru, zvěčněném operou Smetanovou i mnohými povídkami.

V Litoměřickém kraji v červenci r. 1496 sedláci se zdvihli proti Václavu Adamu Ploškovskému z Drahonic, že byl na ně krutý. Dobyli jeho tvrze a přinutili k zápisu, že nepovede proti nim »nářku« t. j. soudu. Potom požádali zemana Dalibora z Kozojed, aby se ujal té tvrze Ploškovic, že ho chtějí poslouchati jako své vrchnosti. Učinil jim po vůli, (dle jiných prý sám poddané ty pobouřil), ale za to jest obžalován a jat, že neprávem drží cizí majetek. Ve vězení z dlouhé chvíle počal se učiti na housle, až hrál tuze krásně. Pražané přicházívali pod věž, aby poslouchali jeho hru a zpěv, dokud neskonal mečem katovým. Čti Tyl, Vězeň v nové věži.

Tak ovšem zní pověst, již také vypravuje zde hovorný průvodčí, dokládaje, že Dalibor tu strávil 20 let, až popraven byl na místě, kde stojí prve jmenovaný ořech. Pravda však jest jiná:

»Byl několikrát mučen na skřipci, jenž posměšně od holomků zván byl »houslemi«, a poněvadž při mučení tom bolestí tak velice křičel, že nářek jeho až lidé venku zaslécháli, pravilo se o něm, že »nouze naučila Dalibora housti«, z čehož vznikla pověst.« (Svátek.)

Dalibor jat byl r. 1497 a popraven 13. března 1498.**

Z vězňů zdejších známi jsou loupežný pan Kostomlatský z Vřesovic r. 1520 a podobný jemu Hernšteinský z Velhartic, kteří oba sťati byli před zadní branou nad starými schody zámeckými. Zde též vězněn byl Václav Halaš z Radimovic, o jehož sporu s kronikářem Hájkem viz str. 5. Plno tu vězňů bylo r. 1547 po nezdařeném odboji proti Ferdinandu I. Také hrabě Fr. Ant. Špork r. 1720 tu »seděl« (viz Šporkova ul.) Vězení zdejší zrušeno bylo za Josefa II. r. 1781. Více najdeš ve Svátkově článcích v Zl. Praze 1886 a jeho poučné knize Ze staré Prahy.

Vedle provinilců bývali tu mnozí zavřeni i pro dluhy, obyčejně zde z rodů nižších, kdežto v Bílé věži bývalo více urozených. A nebývalo jich málo; tak r. 1575 ve vězeních na hradě byli páni Ferd. Švihovský, Adam Krakovský z Kolovrat, Karel Špetle, Jan Rut z Dirného, Bavor Rodovský a j. (Čas. Mus. 1902. 63.)

Ze dvora purkrabského v pr. přijde se do zahrádky vysoko položené nad zahradou při domu slepců u Starých schodů zámeckých (v. t.). Překvapením staneš nevěda, máš-li spíše se dívati na krásný pohled do zeleně — viděti tu i velikou část Jeleního příkopu a za ním letohrádek královny Anny — či na malebnou ruinu bývalé chodby při hradební zdi. Viz obr. str. 408. V levo viděti zbytky staré budovy, která druhdy dveřmi byla spojena s věží, tehdy o dvě patra vyšší, než jest nyní. A již zvědavě po širokých schodech cihlových sestupuješ do předsíňky a do nynějšího nejvyššího poschodí Daliborky; i zde ještě jsou zdi 2 *m* silné, takže výklenky u okének tvořily malé světničky, druhdy vězení ohrazená dřevěnými příčkami. V jednom výklenku za sklem spatříš karty nalezené v Černé věži; viz obr. na str. 409.; v jiném obrázek Daliborův a hned od vchodu v pravo na zdi okáže ti průvodčí místo, kde prý na stěně paní Zahrádková krví svou nakreslila podobu svého muže

* Rovněž mnoho z té doby jest v částech opevnění hradního na straně k Jelenímu příkopu; viz obr. str. 325 a příl. 13.

** Sestřenice jeho Dorota Vančurová roz. z Kozojed bydlila v Praze, kde měla dům na Židovské zahradě (nyn. Vladislav. ul.)

sedícího u stolu. Ale třeba fantasie, abys i ty to viděl. Nad místností tou jsou trámy prastaré, nad nimiž do požáru r. 1781 byla ještě dvě patra. Viz obr. na str. 410.

Vyjdeš zpět do předsíňky, kde starobylá železná dvířka se ti otevrou na úzké schody do patra dolejšího; i zde jest prostora s výklenky jako nahoře, ale o mnoho temnější. Zde prý vězněn byl Dalibor. V jednom výklenku jest kus zdiva vylámáno; tudy prý marně vězeň kterýsi se pokoušel o útěk. Jinde za krbem či komínem jest úzký výklenek, kde prý vězni byli dušeni kouřem. Nejvíce pozornost poutá uprostřed dlažby v podlaze otvor do »džbánu« (viz též str. 136.), kteréžto jméno prý odtud vzniklo, že na smrt do »lidomorny« té odsouzenému dán byl naposledy mimo bochníček chleba džbán vody. Nad otvorem na kruhu ve stropě visí kladka, po níž dolů spouštěni byli odsouzenci. (Viz obr. na str. 411.) Nyní dolů se spouštějí svíčky

Purkrabství s Černou věží.

k osvětlení té děsné místnosti. Ale ještě pod tímto sklepením viděti dole otvor do sklepení nejdolejšího, jež prý jest vejčité, asi 3 *m* vys. Tam prý házeny byly mrtvoly vězňův. Však archaeolog Fr. Beneš r. 1872 dav se tam spustiti nenalezl kostí. (Viz Arch. Pam. IX. 678.) Zdá se, že do »hladomorny« spouštěni byli vězňové jen na čas, aby zkrotli a se přiznali. Ale pověst vypravuje, že otvor »džbánu« byl po spuštění vězně zakryt vždy a zapečetěn, aby nikdo nemohl tam potravy spouštěti odsouzenci.

Vrátíme se na nádvoří, kde ve východním rohu jest při domku po zasklené pavlači vchod do **Černé věže**. Jest čtyřhranná, protože byla branou, kdežto ostatní věže jsou okrouhlé. Bývala to hradební zeď s obydlím hlásného a pavlačí kolem dokola, a v ní bývala **brána** (t. zv. malé vrátce malá fortna), jak posud viděti jest na kamenném vroubení bývalého průjezdu; jezdilo se tedy a chodilo touto věží a nádvořím purkrabským, kdežto nyní jest brána mezi Černou věží a domem Lobkovickým. Vystavěna byla na základech starších roku 1257 za Přemysla Otakara II. v náramné tloušťce; ještě pod střechou jest zeď silna 2 *m*. Před ní býval ovšem

příkop a most zvodítý, což vše zrušeno v 15. stol., když Vladislav při opravě celého hradu dal zříditi vedle nový vchod. A od té doby i sem přicházeli vězňové, pro něž v bývalé bráně bylo vězení temné. Dle sousedství svého slula i věž tato **purkrabskou**, jindy **zadní** či **dolejší**, a když Karel IV. dal jí r. 1370 pozlatiti střechu, i **zlatou**; poněvadž pak v 16. století v ní sedávali liknaví dlužníci, říkalo se věži »vězení pro dlužníky«. Před ní bývalo popraviště se sochou sv. Barbory; později socha přenesena na zeď sousední zahrady. (Viz Staré schody zámecké.) Dne 10. dubna 1538, právě když u sv. Víta byl křtěn synáček krále Ferdinanda I., za hrozné bouřky blesk věž zapálil, že vězňové sotva byli vyvedeni. Tehdy i klenby uvnitř se prorazily; věž ještě toho roku zase vystavěna, ale rozpukané třetí patro bylo sneseno. Při tom zničena ovšem i pozlacená střecha. Roku 1541 při velikém požáru očadla a zčernala, odkudž se jí dostalo jména »**Černá**«. (Viz Beneš, Arch. Pam. IX. 569.) Však stavěna jest z bílé opuky bělohorské, jak opět jest viděti. — Pěkný jest pohled na tuto část hradu s Daliborkou a Černou věží s letohrádku královny Anny; viz příl. 15.

Dne 22. července král rozkázal výmluvného konšela Sixta z Ottersdorfu, neohroženého zástupce měst v boji náboženském, na »palácu do vězení vzíti a jej do smradlavého sklípku v Černé věži dáti a vojskem pilně ostříhati«. U večer téhož dne však, když tomu porozuměl, že by v tom smradu umříti musil, rozkázal ho král do nějaké malé

Před Daliborkou.

Staré karty nalezené v Černé věži.

světničky v domě písaře zemského na zámku Pražském dáti. Tam zůstal až do příštího pondělí a na večer toho dne rozkázal ho král opět do toho sklepa v Černé věži vsaditi, kdežto celou noc a na zejtří celý den v hrozném smradu držán byl a teprv v samý večer opět na mnohé přímluvy puštěn byl do té světnice. (Viz o Sixtovi str. 24 a 99.) Po něm tu seděl Šimon Firbas, že skládal hanlivé písničky o králi.

Mezi urozenými vězni zdejšími byl i alchymistr Bavor Rodovský z Hustiřan. Viz Svátek, Obrazy z kult. dějin č. II. 243.

Za starodávna kdo nechtěl anebo nemohl platiti dluhů, dostal se do šatlavy. Na takové »sedění« města česká mívala v 16. století vězení »poctivé« či »hořejší«, totiž šatlavu o něco lepší nežli bývala vazba osob provinilých. Byla to holá síň o několika stolech a lavicích. Kdo si nepřinesl peřin, léhal na holém, komu nenosili příbuzní jísti, píti — seděl o hladu a žízni. I za urozenými pány nosívali do Daliborky nebo jiné »žumpy« kožichy, peřiny, konvice.

Staré právo městské sice nařizovalo, že věřitel dlužníkům svým ve vězení »má dáti pokrm, a neučiní-li toho, má jej rychtář k tomu připraviti, a neučiní-li toho ještě, má vězně kázati voditi po almužně, a umřel-li přes to hladem, rychtář a ten, jenž člověka do vězení dal, musí se zaň před Bohem postiti«. Ale přemnozí zapomínali vězně svého; někde chodívala biřička neb hospodářová vězeňská dům od domu na vězně prosit, jinde chodívali vězňové sami žebrotou v průvodě tolikéž dům od domu. Také vězňové z hořejšího vězení pouštívali pytlíky, mošny, nádobky, a když mimojdoucí lidé milosrdní dárek v pytlík položili, vězeň s radostí vytáhl. Tak prý také Dalibor si tahával peníz a jídlo do vězení.

Někdy do šatlavy se přistěhovala žena se všemi dětmi, a r. 1553 sousedka Kateřina do pražské šatlavy na radnici přišla i s kolébkou.

Znajíce tento způsob vězení dlužnických, teprve pochopíme ono šesté pravidlo křesťanského milosrdenství, pravidlo často říkané, ale málo komu v dnešních poměrech srozumitelné, kteréž káže »vězně vysvobozovati.«* Kdyby dnes chtěl někdo vězně vysvoboditi, zavrou ho pro nezákonný buřičský pokus. Tehdy to znamenalo, abys vězně do šatlavy pro dluh zavřeného vyplatil — anebo mu aspoň zjednal u věřitele »příročí« či lhůtu čekací. (Dle Z. Wintra.)

V době nejstarší křesťanům bylo zakázáno bráti úroky; někdy nedbalému dlužníku »základ« jeho zastaven byl Židům, kde úroky platiti musil a to veliké. Tak r. 1439 obec Nového města si vypůjčila 20 kop od Lazara na 43 ze sta; jindy se platilo lichvy ještě více. Dle nálezu z r. 1330 dlužník k placení nucen byl t. zv. ležením; musil totiž jíti do domu některého souseda, odkudž nesměl vyjíti. Utekl-li, zabavilo se jeho jmění. Na Novém městě dlužníky zavírali do šatlavy, kde dostávali jen vodu a denně za haléř chleba. —

Nynější nejvyšší patro v Daliborce.

Později vězňům pro dluhy** nebývalo nejhůře; pouštíváni byli pravidelně na svátky vánoční, velikonoční i letnice, a zde si hráli v karty; nalezeny tu byly r. 1872 a nyní jsou v Daliborce. Pocházejí z r. 1606 a 1616 od H. Fletzela v Praze. Viz obr. str. 409. (Arch. Pam. IX. 637, Světozor 1773. 70.)

Že křesťané neměli půjčovati na úrok, jiř jsme slyšeli; neobyčejně přísný toho trest byl roku 1580. Rytíř Jiří Voděradský z Hrušova, pán bohatý, odsouzen byl pro nějaké podvody a lichvu na smrt. Když před popravou byl vězněn v Daliborce, choť jeho se

* Chytrák i z vězení dovedl se dostati sám; r. 1595 »v noci dobyl se Eliáš Polák Žid, kterýž na soudu zemském větším za falešníka k hranici odsouzen byl, z Daliborky jsa před tím zmučen; utekl s ním jeden katův pacholek, který mu z vězení pomohl.« (Čas. Spol. přátel starož. X. 14.)

** V 15. stol. zmírněna byla starší ustanovení o dlužnících. »Měšťan, který by neměl z čeho zaplatiti, neměl déle držán býti ve vězení městském než do třetího dne; potom měl za ruku odevzdán býti věřiteli, aby jej choval ve svém zajetí. Věřitel však jej musil stravovati, ne o chlebě a vodě, jak byl starší řád, nýbrž každý den měl mu dáti za peníz chleba a pintu piva mladého, k tomu dvě krmě teplé k obědu, hrách a kus masa, k večeři zelí a kus masa anebo polévku; nesměl ho také poutati ani chovati ve tmě, nýbrž ve světlém a teplém místě. Pakli by se dle toho k němu nezachoval, tehdy měl dluh ztracen býti.« Tomek VIII. str. 315. — Viz též Schulz, Z vězení na Černé věži. Čas. Mus. 1902 str. 63.

sedmi dětmi žalostně prosila všade, i u císařovny, aby trest mu byl zmírněn, ale marně; soudci se nedali uprositi. K tomu Dačický dokládá, že totéž, proč byl ortelován, »již ledakdos provozuje a páše, zvláště Židé, svobodně a zjevně«.

Při korunování králové obyčejně pamatovali i na vězně; tak r. 1575 Rudolf II. nařídil konšelům měst pražských, aby všechny dlužníky na čas propustili na rukojmí nebo na slib; když by pak nemohli se vyrovnati s věřiteli, aby se vrátili do vazby. — —

Na věž r. 1712 dána byla od nejv. purkrabí Jana z Vrtby nynější nízká střecha; r. 1872 od zemského výboru věž byla opravena a od té doby jest přístupna.

Poslední budova jest tu palác Zdeňka kníž. z Lobkovic, vévody Roudnického, druhdy Rožmberský. Vdova po Vilému z Rožmberka Polyxena roz. z Pernšteina,* vzala si r. 1602 Zdeňka Vojt. Popela z Lobkovic; tak se stal dům ten Lobkovickým jako Roudnice. Paní Polyxena r. 1618

Dolejší vězení a otvor „hladomorny" v Daliborce.

do domu přijala oba místodržící s oken svržené. Jaroslav Bořita z Martinic spadl tak šťastně, že si neublížil; Vilém Slavata narazil na římsu a byl bez vědomí, písař Fabricius pouze na zádech měl nějaké podlitiny. Poněvadž Slavata svalil se do hradního příkopa a při tom zamotal se do pláště, že se dusil, Martinic chtěje mu pomoci, také k němu schválně se sklouzl a maje po ruce »apatéčku«, Slavatu vzkřísil. Oba páni Bohu děkovali, že tak vyvázli, písař však huboval: »Ale což pak já jsem jim udělal, že mne také vyhodili?«

Páni s hradu vidouce, že shození na živě zůstali, stříleli po nich, ale nikdo nebyl ani poraněn. Tu Fabricius první utekl přes Špitálsko (Karlín) do Olšan, kde ho pohostil přítel jeho Loštický ve svém dvoře a pomohl mu k útěku do Vídně. Zatím sem přišli služebníci obou pánů, znajíce cestu do hradního příkopu, a Martinic s jejich pomocí dostal se do paláce Lobkovického po žebříku, ač i tam ještě naň bylo stříleno. Tamtéž přinesli sluhové i Slavatu. Že nikdo se svržených ani pádem ani střelbou nezhynul, katolíci prohlašovali za zázrak, pod obojí pak říkali, že se stalo čarodějstvím. (Viz str. 290.)

Polyxena nevydala jich ani hraběti z Thurnu, když přišel žádat o ně, připomenuvši mu, že i on za vpádu Pasovských zde našel útulek. Tíže byl poraněn Slavata a zde léče

* Otec její Vratislav z Pernšteina († 1582), horlivý katolík, byl nejv. kancléřem.

se zůstal, ač někteří chtěli, aby byl vzat do vazby; však jiní říkali, že milosti se dostává i lotru, když s ním provaz se utrhne na šibenici. Slavata sám o sobě píše, že »ode dne vyhození z okna přes celý rok tu jak v arrestu zůstával; neb vždycky šildtvacht (stráž) před týmž domem stála a nemohl, od tehdejších nepořádných direktorův a správců zemských žádného jiného dovolení dostati než toliko do kostela sv. Víta a jiných dvou kostelů, totiž sv. Jiří a Všech Svatých, choditi. V tom pak roce nezahálel, nýbrž písma svatá a mnohé traktáty (pojednání) pro potěšení své čítal, častokráte s pobožnými duchovními a světskými osobami, kteříž jej navštěvovali, konversiroval a vedle toho pilně spisoval.«

Martinic však ještě téhož dne, kdy byl vyhozen oknem, »v slušné tajnosti dal si barvíři (bradýři) bradu nízko ostříhati a ručničným prachem smočeným očerniti, k tomu jakési ničemné staré a škaredé šaty na sebe oblekl«, a poslav si pro peníze do svého domu (viz str. 255.), za jasného dne prošel hradem a odebral se domů, aby se rozloučil s manželkou. Chtěje jí ukázati, že není raněn, udělal před ní několik kapreolů (skoků) a potom šel na Bílou Horu, kde naň čekal starý kočárek kanovníkem Kotvou objednaný; odtud prchal přes Bavory do Vídně, věda, že ho budou stíhati na přímé cestě.

Manžel paní Polyxeny, která skoupila mnoho statků zabavených, r. 1624 povýšen byl na knížete; syn Václav Eusebius vynikl za války 30leté. Přestavěl r. 1677 palác, jenž obnoven byl roku 1791; zevnějšek jest nepěkný, ale uvnitř jsou dosud některé krásné místnosti, vynikající i skvostným rozhledem na Prahu i uměním malířským a stukaterským. Pěkná jest i kaple sv. Václava do ulice proti purkrabství. Pan Václav Eusebius byl nepřítelem Jesuitů; vlivem jejich upadl v nemilost a zemřel 1677; v závěti odkázal jim 70.000 -- dále bylo psáno na druhé stránce — hřebíků.

Rod Lobkovický (viz str. 324.) má za heslo: »Popel jsem a popel budu«; odtud též příjmí jedné linie rodu toho Popel. Prý Jan Popel z Lobkovic, věrný přívrženec Jiřího z Poděbrad, při sobě stále nosil skřínku s popelem, aby mu připomínala pomíjejícnost všech věcí lidských.

Jiřího krále nám. Vnhr., jest novější, jen z části dosud upravené prostranství při Jungmannově tř. na s. k Žižkovu; k vyrovnání jeho jest třeba veliké navážky. Sem z Tylova nám. přenesena část trhu. Na rohu Jungm. tř. jest č. 112 U kamenné hlavy; dále jsou již domy na straně vých. při ul. Milešovské, Lucemburské a Přemyslovské. Strana západní jest ještě zcela neurovnané rejdiště; k sev. má cvičiště známý klub velocipedistů Čechie. — Jméno po králi nad jiné slavném.

Jiří Poděbradský nar. r. 1420 v Poděbradech již ve 20 letech se účastnil života veřejného a ve 25 letech byl ochráncem cís. Barbory; r. 1448 ve sporech s Oldřichem z Rožmberka dobyl Prahy, r. 1452 sněmem byl zvolen za správce království, po roce nejvyšším hofmistrem krále Ladislava. Když pak král dříve času zemřel, Jiří r. 1458 na radnici Staroměstské (v. t.) zvolen byl králem. V zlé době, kdy uherský král Matyáš, odbojní páni čeští, německá města, císař německý i vyslanci papežští usilovali o jeho pád, uhájil království Českého. Od Karla IV. nebylo u nás panovníka slavnějšího. Zemřel 22. března 1471 a pochován jest u sv. Víta.

Veliký duch jeho se zjevil i v záměru velikolepém, aby pro stavení všech starých a uvarování všech příštích válek v Evropě se zřídil spolek knížat, jakožto nejvyšší soud smírčí a rozhodčí ve všech sporech mezi jednotlivými panovníky. I ke králi francouzskému Ludvíku XI. v té věci vypravil poselství. Byla to slavná doba naše; tehdy známý papež Aeneas Silvius (1405—1464) v listu hrozí sultánu tureckému: »Co učiníš, jestliže s Vlachy, Francouzi nebo s Němci a Čechy, velikomocnými a silnými národy, zaneprázdnění míti budeš?« (O Jiřím čti Šubrt, král Jiří Poděbr. 1880; viz též Tobolka, O volbě a korunování Jiřího z Poděbrad.)

Král Jiří nevykonal, co chtěl; překážkou největší byly spory náboženské. Když žádal za potvrzení kompaktát, papež Pius II. nepotvrdil jich, nýbrž prohlásil je za neplatná r. 1462 a žádal, aby Jiří odstranil přijímání z kalicha. A po 100 letech Papež Pius IV. r. 1564 povolil — sami Jesuité podávali v chrámích pod obojí způsobou.

Daliborka a Černá věž z Císařské zahrady.

Příl. 15.

»Protož není divu, že pláč a úpění rozléhaly se po Praze při králově skonání, a že při pohřbu jeho panovala ještě větší žalost nežli nádhera. Však ne toliko sami pod obojí, ale i katolíci oplakávali krále, o kterémž obecný šel hlas, že jemu podobného nebylo ani nebude: neb zrodiv se z lůna národa, necizil se ho nikdy, ale dělal se mu nade všecky jiné otcem moudrým i spravedlivým.« (Palacký.)

Josefovská tř. jest hlavní ul. Židovského města (V.), pojmenovaného Josefovem za císaře Josefa II., jenž mnoho změn učinil i v celém státě i v Praze* i v společenském postavení Židův; r. 1781 odstranil potupné znamení žlutého kolečka, jež musili nositi na pravém rameni, zrušil zákony je pokořující, dovolil, aby směli choditi do škol a gymnasií křesťanských i na universitu. R. 1788 první Žid se stal doktorem lékařství, roku 1790 první Žid doktorem práv. Za něho též přestal zákaz, že nesměli v neděli vycházeti ze svého města; musilť dříve platiti za »pas«, jehož potřeboval, kdo z nich chtěl vyjíti v neděli. Josef II., nařídil též, aby se podpisovali německy** a ne hebrejsky, a aby měli jména německá, jichž nesměli měniti pod pokutou a trestem vypovězení. Tehdy nastala známá rozmanitost jmen židovských, neboť který úředník Židů nenáviděl, dával jim jména podivná i nehezká. — Tím způsobem upevněna byla germanisace u Židů, kteří ovšem už dříve více mluvili německy než česky, ač v 15 stol. mnozí ani neuměli německy.

Tak císař ten Židův ochránil od změn, jež druhdy závisely na libovůli úřadův a vlády; poslední však rozdíly přestaly až zákony r. 1848 a 1867.

Josef II. pečoval nejvíce o blaho hmotné, ale lid velmi reptal, když na př. nařízeno bylo pohřbívati mrtvé bez rakve a p. »Osvícený« materialismus ten nedbal práv národností, hubil památky posvátné (kostely, kláštery), ničil poklady národu drahé (na př. hrad náš měl se státi kasárnami) i díla umělecká (prodej sbírek Rudolfových). Josef II. usiloval němčinu zavésti za jediný jazyk vyučovací do škol všech národů rakouských; hned r. 1780 vydal nařízení, aby nikdo nebyl přijat do gymnasia bez znalosti jazyka německého. A těžké to břímě pro mládež českou trvalo do r. 1863. On první z panovníků rakouských začal nazývati Vídeň svým jediným hlavním a sídelním městem, nehledě již na přednost Prahy, dotud aspoň dle jména šetřenou. Aby nemusil učiniti přísahy královské na zachování práv koruny a země České, nedal se korunovati a čím dál tím zřejměji zavrhoval právo sněmů zemských.« (Tomek, Děje král. Č. str. 381.) —

Veliká část zdejších domů již zmizela; při assanaci, prováděné od r. 1897, valně bude tato třída rozšířena a srovnána, při čemž zabrán bude do ulice i dílek Židovského hřbitova, jak konečně rozhodnuto nejvyšším soudem r. 1902. Hlavní průlom ulicí se stal otevřením veliké třídy assanační od Mikulášského kostela směrem s. s. z. k Vltavě, zde při nyn. Šmilesově ul. a proti ní.

Pro paměť také zde se zmíním i o některých domech, jež již zmizely anebo brzy budou zbořeny. Ovšem křesťanských domů bylo tu málo, a o židovských z minulosti není mnoho známo; vždyť sotva starší jméno u mnohých se zachovalo.

* Josef II. zrušil soudy rychtářů městských, úřadu šestipanského, jenž měl moc ve věcech hospodářských, tržních a stavebních, úřad desíti soudců, kteří soudili menší případy práva soukromého, úřad mostu Karlova, úřad osmi soudců či nákladníků pivovárečných i úřady královských rychtářův a úřad purkmistrovský (1783). Současně císař ustanovil, že magistráty čtyř měst Pražských mají býti spojeny v jeden (12. února 1784), řídící jediné spojené veliké město. (Teige, Starom. rynk str. 25.) Spojení toto skutkem stalo se 9. srpna 1784. - Píši Židé, jako jiná jména národův.

** Židé dříve vedli své knihy o domech v Židovském městě hebrejsky; však pro jistotu dávali opisy zápisů gruntovních i do desk městských.

Dle synagogy říkávali i této ulici Pinkasova, za nejstarších dob zkrátka Židovská, pak Černá i Dlouhá, jak píše ještě Wegweiser r. 1817, kde též uvedeno, že ze 273 domů židovských větší díl jest ze dřeva. Podobně udává Schaller r. 1796 dokládaje, že zde bylo město Markomanů Marobudum. Že v některých částech aspoň byla tu prostora širší, říkali též ulice Široká, poněvadž jinde byly a z části jsou dosud uličky úzké, tmavé, křivolaké, kde »se ukazovaly staré, polozbořené domy oprýskaných průčelí a otlučených říms, jež staletá tradice opředla svým šerým vláknem.« — Některé z pověstí uvádím jinde; kdo více čísti chce, najde v Německém Sippurim.

Při Kaprově a slepé Goldřichově ul. (viz str. 205.) stojí malebné domy č. 11 a 10 (2 a 3 n.). Viz obr. str. 416. Na rohu Kaprové ul. č. staroměstské 54-2, u něhož bývala fortna k sv. Valentinu. V 15. století majitelé byli lékař Jakub, rabín Enoch Sinaj. — Č. 55-4 u Barvinků. Dům ten od Václava IV. dostal služebník jeho Václav Vlček, jenž

Západní část Josefovské třídy.

r. 1415 spáleniště prodal vdově po krejčím Vavřinci Malinovi. V 16. století říkali dům Hubáčkovský, od r. 1612 měli jej Židé (rabín Kaufman Vlach a Jonáš krejčí). — Č. 19 a 22-8 n. se dvěma arkýřovými, vysokými výstupky, v 15. stol. Izáka Pěnkavy; dům tehdy zvaný Rábský r. 1580 koupil rabín Josef od Jakuba koníře. — Č. 20-9 n. roh Pinkasovy ulč. u Erbů, v 15. století bohaté židovské rodiny Hořovských; čti Pražské Ghetto str. 128. — Č. 20-13 jest průchod do synagogy Pinkasovy; v. t. — Č. 27 (28, 29)-15 se táhne daleko na hřbitov a za synagogu Pinkasovu. — Naproti v č. 25-10 prý bydlila rodina Šimona Abelesa, jenž od otce byl zavražděn, že se dal pokřtíti. Viz Týnský kostel. — Č. 26-12 kdysi měl knihař Manasses, pak impressoři Šalomon a Isak. O knihtiskárnách židovských viz Arch. Pam. IX. 364, Ghetto str. 136. pozn. — Č. 30-14 posledně mělo 33 majitelů! Zajímavý dvorek viz obr. str. 417. — Č. 31-16 druhdy rabína Majera Epštejna. — Proti těmto domům vidíme zeď hřbitovní a před ní přízemní domky s krámky č. 283-17, bývalou strážnici. Viz obr. str. 419. — Č. 264-27 v 16. stol. hokynáře Volfa Hanka, pak rodiny Venturův. — Č. 35-22 v 16. stol. mistra Pinkasa, vdovy jeho Mladé, pak rabína Šimona Hanka, jako sousední č. 38-24. — Č. 42-26 na rohu Úzké ul., kolem r. 1516 Judy Velvarského, pak část měl r. 1589 Isaiáš rabbí Munka, r. 1622 rabbí Joachim Prostějovský. — Celá další jižní strana č. 28-62 již byla zbořena, a v l. 1901—1903 vystavěny tu

mohutné moderní domy; dva od arch. Fr. Weyra, třetí od arch. Wejrycha. Byla tu č. 91-28 druhdy dům Žalmana Muňky; obojí toto jméno vzniklo ze slova Šalomoun. Když tu hořelo r. 1516, křesťané pilně se sbíhali, ale nehasili, nýbrž kradli, co se vynášelo. Dům koupil r. 1611 Samuel Fidler, později rodina Karplů či Kapříků. — Č. 93-30 kdysi též Muňkův. — Velice do předu vynikaly domy č. 92-32, kdysi rodiny Falkův. — Č. 91-34 r. 1593 maj. rabín David Vokatý, později rabín David Polák. — V č. 90 (88)-36 bydlil slavný rabbí Löw, syn Bezalelův; viz str. 211. Dům ten měl hollandský arkýř, a na domě bylo viděti vytesaného lva a hrozen. V krámě na rohu bývala pošta. — Č. 106 (107)-38 dům Karplovský po Karplu Saxovi roku 1600; druhou část měl kolem roku 1600 Izák Koudele zvaný Pek. — Č. 108-40 kdysi impressora Judy. — Za ním bývalo schováno č. 109-42; kolem r. 1600 maj. Nosek, pak Hirš Šnatach, Eliáš Touškovský. — Č. 111 měli ke konci 16. stol. impressorové bratři Juda a Markvart. — Č. 110 náleželo od r. 1573 lékaři Isaku, pak rabínu Lvu a synu jeho rabínu Calelovi; tohoto matka slula Perla, žena Michla, syn Marek, ale říkali mu Mendl. — Č. 113-48 býval dle Tomka dům u erbů, kde roku 1519 byla škola. Zde ke konci 16. století v prvním poschodí rabín Izák Wechsler založil synagogu t. zv. Wechslerovskou. Viz Pražské Ghetto strana 122.

Na protější straně od Rabínské ul. ke Šmilesově a Cikánské ul.: Č. 95 (96)-29; na poč. 17. stol. maj. písař Mojžíš a zeť jeho Jakub Codník. — Č. 97 (98)-31; č. 98 r. 1581 knihtiskaře Šalomouna po Janu Těticekém ze Šonova; č. 97 Marka Mardochaje Meyzla od r. 1567, v 17. stol. rabína Šimše Samsona. — Domem č. 104-33 jest průchod zvaný U kolny. — Č. 105 (128, 131)-35 náležel Samuelu Bassevimu z Poncu, od roku 1646 Marlům. — Č. 127 (129)-37 náležel na konci 15. stol. lékaři Majovi, synu Davidovu. Dům tento a s ním sousední č. 130 v Šmilesově ul. zbourán bude roku 1903, aby dále vedena byla hlavní třída assanační. — Č. 125 (126)-39 v 15. stol. rabína Pinkasa a jeho choti Mladé; r. 1574 lékaře Izáka Purye. — Č. 124-41, kde bývala fortna židovská. R. 1400 byl Jonáše Žida, pak pana Smila ze Sulevic a Osvalda Rolla, r. 1446 obec židovská jej darovala rabínu Eliášovi z Landy; od dětí jeho polovici domu zase koupil křesťan David Vokatý; od r. 1586 měli tu dům Saxové, v 17. stol. rabín Chaim, syn nejvyššího rabína vídeňského.

Od Cikánské ul. na vých. byly domy staroměstské. Č. 900-43 u Vacáků, za nímž šla Kostelní ulč. — Č. 901-45 u zeleného stromu. Oba již jsou zbořeny. — Posud (r. 1903) stojí naproti nové reálce v Dušní ul. č. 902-47, č. 903-49 u Kameníků, jež náleželo druhdy k postrannímu právu sv. Ducha (viz str. 173.) a dům č. 894-51 fara u sv. Ducha; o ní viz Dušní ul.

Na jižní straně stávaly domy: č. 114-50 u bývalé brány; dr. Teige jmenuje majitele rabíny Barocha Synaje a Seliga Pauznera, r. 1682 Jüdla Raudnitze. Zde až do zbo-

Nádvoří domu č. 30 v Josefovské třídě.

ření roku 1897 byly ve sklepě lázně pro nebožtíky a — nevěsty. — Č. 115-54 silně vystupovalo proti ústí Cikánské ul. Za ním šla Šamešova ulč. Zde i na místo domů násl. býval dům Šilháčovský po pekaři Martinu Šilháčkovi v 15. stol. I zde Teige nalezl majiteli šlechtické osoby Kateřinu Šeflingerovu z Tuchoraze na poč. 17. stol., pak Hynka Vamberského z Rohatce a sestru jeho Barboru Dorotu Rechenberkerovou (Reichenbergerovu). Viz Bílek, Děj. konf. 840. O majitelích židovských viz Ghetto 118, 120. — Č. 169-60 u zlaté podkovy či u Babinců dle Václ. Babince r. 1551; r. 1564 měl dům Jakub Hašek, židovský kantor, později rabín Psach. V 15. stol. byl maj. Jindřich z Kolovrat a ze Zehrovic, r. 1486 illuminator Jiřík, r. 1511 bakalář Jiří Bílý či Albus.

Poslední byl staroměstský dům na rohu Dušní ul. č. 904-64, kde říkali na růžku. Viz str. 173. Poslední křesťanský majitel bradýř Daniel Kordes platil při konfiskacích pokuty 200 kop míš. — Nyní jsou tu již tři nové domy, nárožní od stav. Em. Dvořáka dle návrhu arch. Dlabače, druhý Rydrychův, třetí Čecháčův, a česká reálka, všecky o 1 *m* vyvýšené nad úroveň dosavadní ulice.

* * *

Jsme zde ve středu Ghetta, a proto slušno vzpomenouti minulosti Židův v Praze vůbec. Obšírně vypsány jsou dějiny Židů v Čechách v Riegrově Nauč. sl. X. 499; viz též Stein, Děje Židů v Č. 1901. R. 1902 vyšlo zajímavé »Pražské Ghetto« společnou prací Ign. Herrmanna, dr. Jos. Teige a dr. Z. Wintra s illustracemi od A. Kašpara.

Kdy Židé v Čechách se usadili, není zjištěno a dějepis o tom nevypravuje, poněvadž se to nestalo náhle nějakým přistěhováním se větším, nýbrž pouze ponenáhlu, a to nejvíce ze sousední říše římské, ale zajisté ještě před stoletím desátým. (Viz Hampejzská ul.)

Dle pověsti již Libuše hlásajíc velikost budoucí Prahy také prorokovala, že za vnuka jejího přijde národ cizí a bude-li přijat vlídně, že zemi přinese štěstí. A po stu letech Hostivítovi se zjevila, že již přichází lid, o němž věstila. Proto prý když r. 860 přitáhli k nám první Židé, Hostivít laskavě je přijal a určil jim bydliti na Újezdě.* Město své čili »ulici židovskou« stavěti počali tam r. 907, ovšem jen ode dřeva a i synagoga jejich tam byla dřevěná. Když pak se rozmohli, bydlili i na pravém břehu vltavském blíže k Vyšehradu, jakož píše Kosmas v kronice své na r. 1091.: »Nikde se neobohatíš více než v Praze samé; obrať se na předměstí pražské pod Vyšehradem, tamť jsou Židé a ze všelikých národů nejbohatší kupci.«

Židé i u nás byli předními obchodníky a vedli též obchod — otroky; známo, že sv. Vojtěch od nich lidi vykupoval. R. 1076 dovoleno jen 1000 Židům bydliti v Praze; ostatních asi 4000 vyhnáno; již tehdy nosili žlutý kousek sukna, aby se lišili od křesťanův. Žlutou barvu za znamení Židů prý vymyslili Mahomedáni.

Pro bohatství jejich často proti nim rozbouřila se nenávist v kruté pronásledování. Tak již roku 1096 zástup Křižáků táhnoucí zemí naší Židy násilně křtil a zabíjel. Když pak mnozí utíkali ze země, jmění jejich jim bylo pobráno dle rozkazu Břetislava II., »že prázdni přišedše do země, prázdni také mají vyjíti«. — A prý odňato jim bylo více bohatství, než si Řekové odvezli z Troje. — Prvně synagoga Židovská se připomíná v Praze r. 1124.

Také r. 1150 fanatičtí mrskači či flagellanti vtrhli do Čech a jako jinde i zde pronásledovali Židy; když však útok učinili na město jejich, řezníci židovští je

* »R. 995 Židé statečně pomáhali křesťanům bojovati proti pohanům. Z té příčiny dopuštěno jim, aby sobě mezi křesťany na břehu řeky Vltavy školu postavili; a to místo v Menším městě Pražském pod klášterem P. Marie nad mostem, kde byla ta škola postavena, okazuje se.« (Hájek.)

odrazili. Za to Vladislav II. jim dovolil město Židovské opevniti branami, na noc vždy zavřenými, a spolu jim dal právo míti ve znaku českého lva.

Celkem až do konce stol. 16. u nás Židé pronásledováni byli asi dvacetkrát.

K roku 1235 se vypravuje v kronikách, že Žid jakýsi cizí pražským přinesl nějakou listinu, a po krátkém čase všichni Židé z Prahy se vším majetkem a s korouhvemi vytáhli za bránu a táborem se položili u kostela sv. Jana na Bojišti. A když král za nimi vyslal, co by to znamenalo, vyznali, že narodil se Messiáš, jenž obnoví říši Židovskou; i chtějí prý i oni se vrátiti do Palestiny. Však prý to byl žert od některého nepřítele jejich nastrojený, a za krátko se vrátili všichni do svých domů k nemalému posměchu křesťanův.

Přemysl Otakar II. dal Židům* jistá privilegia, obnovená za Jana, Karla IV. i Václava IV.; byli vyňati z práva rychtářova majíce své soudce a starší. Viz Tomek I. 277. Jan Lucemb. stále jsa v dluzích po krk, pomohl si jednou radikálně; dal schytati Židy a nepustil, až

V Josefovské tř. č. 283-17. n.

se vyplatili velikým penízem. Židé platili berně ne s městy, nýbrž všichni z celé země zvláště a platili hodně; byliť pokládáni všude za »služebníky komory« a jen proto byli trpěni. —

Za Karla IV. dle ustanovení synody Židé musili nositi »zvláštní klobouky, Židovky pak jakousi vyvýšeninu vlasů ven přes čelo pod závojem nebo pod jiným přikrytím hlavy.** Také bylo jim zakázáno u velký pátek veřejně se ukazovati pro zamezení úsměšků, kterých si jindy dovolovali; měli v ten den celý zavírati dvéře a okna domů svých. — Když založeno bylo Nové město, i tam jim dovoleno se usazovati, jen když budou stavěti z kamene a důkladně; přišli tam Židé odjinud, ze Starého města neměli se stěhovati. Usazovali se tam při svém starém hřbitově (nyn. Vladislavské ul.), kamž vozili mrtvoly z celé země.

* Kdo Žida zranil, měl mu dáti 12 hřiven stříbra a lékaře, ale zároveň též 12 hřiven králi.

** Všude po Evropě Židé nosili klobouky bez okrajku, a nahoře byla kulička na hrotu; u nás nejdéle tak chodili v Chebu. V Praze místo toho měli kukly a pláště, Židovky chodily v šlojířích se širokými žlutými kraji. — Viz Jirásek, Syn Ohnivcův zač.; tam najdeš i líčeno utrpení dů r. 1389. — Z oněch špičatých klobouků prý vznikla též nadávka »spitzbub«.

Na kázání proslulého kazatele Konráda Valdhausera u kostela sv. Havla chodívali i Židé »pilně poslouchajíce; což když jim někteří zakazovali a nechtěli jich mezi sebou trpěti, Konrád napomínal, aby tomu nebránili, neb žeť by se někteří mohli třeba obrátiti na křesťanskou víru«.

R. 1389 Židé kamenovali kněze jdoucího s velebnou svátostí; z toho vznikla proti nim bouře nebývalá. Město jejich v neděli dne 18. dubna spáleno a na 3000 Židů pobito nebo uhořelo. Stopy krve tehdy prolité posud jsou prý na stěnách synagogy Staronové. Václav král zdá se nepotrestal toho násilí, nýbrž dal sobě odevzdati stříbro a zlato pobrané a na radnici odvedené. A když byl po letech jat a v Praze vládl Zikmund, i ten sebe i své věrné obohacoval na škodu Židův.

U Židů nejsnáze se nacházely peníze k půjčkám pánům; provozovaliť vždy obchod — zvláště i koňský — a peněžnictví. Kdežto křesťanům za nectnou lichvu* bylo pokládáno, když půjčovali na úrok, jim bylo dovoleno. Z řemesel Židé vedli jen řeznictví pro své zvláštnosti náboženské, byli i bradýři, šenkéři a — lékaři.** »Páni, zemané, měšťané a jiní lidé, kteří potřebovali peněz, byli v tom odkázáni na Židy; v l. 1497—1500 bylo v Praze více než 40 rodin židovských, od kterých si osoby z nejrozličnějších stavů z celé země peněz vypůjčovali.« Více viz Tomek VIII. 475 násl.

Na sjezdu strany pod obojí po smrti Václava IV. roku 1419 Pražané žádali, »aby půjčování peněz od Židů na základ (zástavu) nebylo dovoleno jiným způsobem, než aby základ ten prve byl ukázán osobám pod přísahou k tomu ustanoveným; čímž měla býti učiněna přítrž krádežím a loupežím, poněvadž Židé přijímali kradené a loupené věci za základ.«

R. 1422 při bouřích pro usmrcení kněze Jana Želívského lid nejprve zloupil kolleje a domy kněžské; potom »chuť k loupení vzbuzená v chudině obrátila se také proti Židům, jichž domy vesměs jsou vybity a zdrancovány.« »Nic nového pod sluncem,« řekl by mudrc. Podobně se stalo r. 1448, když Jiří Poděbradský dobyl Prahy, že ve zmatku lid loupil v Židech, a opět r. 1483 při vzbouření obce.

Na sněmě r. 1501 král se ujal Židů, aby nebyli vyhnáni, ale musili za tuto ochranu platiti ročně králi 500 kop; však na dlouho nepomohlo. Po 6 letech Vladislav schválil usnesení sněmovní o vyhnání Židů z Prahy; za to přijímali páni tyto dobré ovečky na své statky. A brzy i v Praze zůstávali zase, ač již stěhování r. 1507 začalo.

Židé z celých Čech tvořili pro sebe jakousi obec, jejíž střed byl v Praze;*** volili ze sebe »starší« a rychtáře, jímž býval učený rabín, poněvadž u Židů se jednalo dle knih rabínských. Křesťanům se rovnati nesměli; r. 1534 konšelé novoměstští vypověděli, že židovský stav v tomto království žádným stavem není, a kdyby některý Žid pravil se býti měštěnínem, ten má z města zlým člověkem vyveden býti.«

Za války turecké (1541—1545) králi Ferdinandovi bylo žalováno, že Židé tajně vyvážejí stříbro ze země a že jsou vyzvědači Turků, že otravují studnice a najímají paliče a že snad též zavinili veliký oheň dne 2. června 1541. Tehdy král Židům uložil mimořádnou daň 2000 zl. na zahradu královskou za Prašným mostem, a jednalo se též o tom, aby všichni Židé ze země byli vypověděni do 11. listopadu 1541. Ale neměli se k odchodu, i byly tehdy bouře proti nim v Žatci, Litoměřicích a Roudnici, kdežto v Praze do Židovského města dána stráž. A o výpovědi vskutku

* Viz Winter, Kulturní obraz I. 179. násl.
** O Leonu, lékaři arcibiskupa mohučského za Jana Lucemb., vypravuje Sippurim str. 122—175.
*** To bylo ovšem vládě pohodlné; když byla ustanovena nová berně, uložila se pražským, aby ji sami od ostatních vybrali.

dále jednáno a povolena jim lhůta do sv. Jiří následujícího roku; že však vyupomínání dluhů jejich tak rychle nebylo možno, jmenováno od krále 8, potom 15 Židů, kteří tu směli zůstati dále a pořádati záležitosti peněžní ostatním. A 16. dubna počalo veliké stěhování, většinou do Polska; na sněmě pak potvrzeno, aby na budoucí věčné časy Žid nebyl v zemi chován, a kdo by byl v zemi postižen, aby byl trestán na hrdle. Však pomalu se jim ulehčovalo; místo 15 necháno jich 30 a mimo to všichni nemocní a »2 kantoři, 3 školníci, 2 branní, 4 ponocní, jeden řezník, jeden, který dobytky židovské zařezuje, jeden hrobník a ve špitále jejich 4 osoby k opatrování nemocných.«

Že pak úbytkem Židů trpěly důchody korunní, znenáhla dostávalo se většímu jich počtu t. zv. gleitů či dovolení, a jiní vraceli se tajně do země i do Prahy.

R. 1544 konšelé Staroměstští domáhali se, aby Židé v Praze i v celém království nositi musili na prsou na levé straně žlutý soukenný proužek předepsané velikosti k rozeznání od křesťanův. Žádané nařízení vydáno až r. 1551. Kdo udal Žida, že byl bez kolečka, dostal polovici všeho, co bylo u Žida nalezeno; podobně již r. 1515 ustanovena pokuta dvou grošů, kdyby Žid byl na ulici bez kukly a pláště.

Židé se vraceli i bez gleitů, hlavně z Rakous, kamž se nejvíce stěhovali, a bylo jich zase kolik tisíc. Marně řemeslníci a živnostníci žalovali, že se jim od Židů děje škoda rozličnými šmejdy. Teprv když dokázáno, že Židé mince okrajovali a zlehčovali, cizí minci do země přiváželi, ba i sami lili špatné peníze, tu arcikníže Ferdinand, místodržící český, r. 1557 krále Ferdinanda I. žádal, aby opět Židy vypověděl ze všech zemí koruny české. Vskutku v srpnu vydán rozkaz královský, aby Židé do roka se vystěhovali, »aby to plemeno židovské vykořeněno a vybyto z království a zemí jeho býti mohlo.« Všecky synagogy měly býti změněny v kostely křesťanské, a domy dle záměrů arciknížete Ferdinanda měly býti skoupeny a prodány křesťanským řemeslníkům, kteří by stáli pod správou hejtmana hradu královského a vyňati byli tedy z příslušenství k Starému městu. Sem měla býti z hradu přenesena slévárna děl a jiné dílny tamní za účelem přípravy dělostřelby zřízené, aby nebylo nebezpečí ohně na hradě.

Když král Ferdinand I., roku 1558 zvolený ve Frankfurtě za císaře Římského, dne 8. listopadu t. r. měl do Prahy vjezd slavný — právě za příčinou své nové důstojnosti císařské — Židé vítali ho u mostu u velkém zástupu, »zpívali a provozovali své zvláštní způsoby vítací«.

Činilyť se zase přímluvy za Židy, aby jim lhůta byla prodloužena k vyupomínání dluhů; i byla jim dána lhůta do sv. Jiří r. 1559, pak zase lhůta prodloužena hlavně pro nemocné a staré. Však přece něco Židů se stěhovalo; na cestě někteří byli od loupežníků přepadeni, oloupeni, dílem i povražděni. Na nové přímluvy prodloužena lhůta do sv. Jiří roku 1561.

Tehdy také na návrh dvorního kazatele císařova, biskupa Kreckého Urbana, Židé vybídnuti, aby chodili na kázání k Jesuitům a k sv. Duchu; ale všeho všudy jen 3 se dali pokřtíti.

Při vjezdu Maxmilianově ke korunování r. 1562 zase Židé stáli před mostem, »držíce prapor neobyčejně veliký a také nebesa, pod nimiž jeden z nich držel desatero. Měli pacholata svá v bílých košilkách se zlatými páskami, kteráž podivným způsobem svým zpívala a křičela; z nich někteří obstupovali krále a chtěli za ním běžeti, ale od drábů jsou odehnáni«. Vedle jiných obyčejných milostí, udělovaných při korunování, i Židům, kteří posud byli v zemi, povolena lhůta nová do sv. Jiří 1563.

Když pak brzy potom nastal mor a proto soudy nemohly se konati, Židé žádali opět, že prý nemohli dluhů vyupomínati, za nový odklad, jenž jim skutečně povolen do sv. Trojice 1563. Jest pak jisto, že Židé dobře platili, aby dosáhli takových milostí, neb aspoň platiti slibovali; píšeť v té době tajemník kanceláře císařové, jakýsi Mikuláš Walter z Innsbrucku, tajemníkovi arciknížete Kašparu Lindekovi, že jsou mu dlužni Židé ještě za předešlé udělení lhůty a že o nové úplatky se spolu rozdělí. Uměli pak Židé prositi i papeže za přímluvu; Mordechej Zemach ben Gerson, syn majitele tiskárny Katza Gersona, dojel

si k papeži Piu IV., aby zbavil Ferdinanda I. přísahy, jíž v mrzuté chvíli se zavázal Židy vyhnati a zhubiti. (Viz Sippurim str. 64—121.)

Tak se lhůty prodlužovaly, a r. 1566 vidíme, že Židé shánějí peníze na potřeby vojenské. Konečně po 26 letech jich vypovědění král Maxmilian r. 1567 povolil, aby ti, kteří v Praze a v Čechách jsou, napotom s rodinami i potomky zde zůstati směli, ale jiní neměli přicházeti, dvorů od křesťanův aby nekupovali a aby v obchodech falší a podvodů se nedopouštěli.

R. 1571 císař Maxmilian s chotí a dvorem navštívil Židovské město a pěšky tu se procházel. Zajisté před tím tu se hodně čistilo, aby tu nebylo jako jindy nečisto; ale na omluvu Židů musíme uvésti, že teprv r. 1622 kníže Lichtenštein přísně poručiti musil Staroměstským, aby sem do dvou kašen vedli vodu. Před tím tu měli jen studně, a vodou se šetřilo.

Při r. 1580 u Břežana nacházím zprávu, že na svatbě pana Petra Voka z Rožmberka na Bechyni slavené byla i »muzika židovská z Prahy, kteráž velmi libě k tancům hrála«. U nás židovské hudby vymizely; v Haliči východní jsem ji slyšel před několika lety.

R. 1601 z komory královské nařízeno, aby Židé nosili klobouky špičaté, půl žluté; ale »z toho posměchu se vyplatili«.

R. 1602 stěžují si Pražané, že Židé zase odjinud přicházejí sem a kupují domy až k sv. Duchu; i stavové na sněmě jednosvorně se přimlouvali u císaře Rudolfa, aby Židy vypověděl, »že to bude skutek křesťanský, Bohu líbezný a všemu království, zvláště městům pražským velmi užitečný a potřebný«. Ale jako jindy, i tehdy Židé to dovedli »uplatiti a udarovati«. V té době měli již 5 synagog.

Kdežto dříve Židé nesměli bydleti jinde než v »Židovské ulici«, již koncem 16. století kupovali domy křesťanské* a po bitvě Bělohorské již město své rozšířili o 150 domův. Nadarmo žalovali Staroměstští, že tím Staré město, kteréž jest hlavní tohoto království stolice, se zužuje, sousedů že ubývá a že 4 kostely již mezi Židy státi budou — všemohoucí tehdy pán, Karel kníže z Lichtenšteina toho nedbal, že Židé 40.000 rýnských platili ročně na vojnu a zapůjčili hned po bitvě Bělohorské 240.000 zl.; domy tehdy přikoupené sluly Lichtenšteinské. Že utrpěly velice důchody fary týnské, od r. 1656 Židé z domů těch musili platiti ročně »na vychování faráře i žákovstva«, což vykoupeno až r. 1848. (Viz Winter, Kulturní obraz I. 194; sr. Ghetto 36 n.)

Dobře soudí Winter: že Židé v bouřích husitských dílem chovali se nestranně, dílem i rukama svýma věrně pomáhali Husitům, naproti tomu však v bouři pobělohorské, hned po defenestraci světoznámé, podtají spojení měli se všemi nepřáteli národa Českého: toť obojí svědčí o židovském bystrozraku a dobré prozíravosti do budoucna, neboť jest povaha lidí utlačovaných, že se přidávají na tu stranu, která vítězí — a tu Židé věděli napřed, kdo zvítězí.

Požárem r. 1869 zničeno bylo skoro úplně Židovské město, 316 domů většinou dřevěných, a v synagoze na hřbitově uhořelo prý několik set lidí; potom stavělo se z kamene (ale zase všelijak, bez pořádku), stranou k řece zřízena zeď a branky.

Počátkem r. 1699 Židé si nově zřizovali brány a fortny, aby město své zcela oddělili od Starého města; tomu se opřeli Staroměstští, »že by pak rychtáři jejich zamezen tam byl přístup, a přece jest prý známo, že židovské domy jsou pelešemi zločincův a že starší židovští jich chrání«. Ale přes to fortny a brány ty zůstaly. (Teige, Almanach V. 29.) R. 1702 bylo nařízeno dvorským dekretem, aby Židé měli brány jako dříve, ale ke každé aby byly čtvery klíče, jež měli míti hejtman staroměstský, magistrát, rychtář městský a starší židovští. O branách těch viz Ghetto 126.

* Viz Teige, Almanach V. 25 n.

Za velikého moru r. 1713 a 1714 primator Voříkovský dal z nařízení místodržících brány Židovského města zavříti; jenom Židé nemocní byli odtud dopravováni přes František a přes nynější Karlín do lazaretu na Olšanech (viz str. 80); umíralo prý na 100 osob denně v Židech a v nemocnici. Jinak do Josefova nepuštěn byl nikdo ani odtamtud; léky a potraviny tam dodávali v noci branami, od nichž klíče měli Staroměstští. Marně Židé žádali, aby směli se vystěhovati na Císařskou louku; nedovoleno jim, že by prý se rozešli po venkově a že by mrtvoly prý házeli do řeky. Tehdy vymřelo asi polovice Židův.

Pověstná nečistota zdejších příbytků, opravdu orientalská, byla následkem přeplnění domův a bývala příčinou nemocí. O moru r. 1607 zabednili Židy v ulici jejich docela; r. 1714 lékaři »do nečistého a smradlavého« Židovského města nechtěli choditi. Za moru r. 1720 bylo nařízeno, aby každý Žid, který by se z Polska do Čech vplížil bez zdravotního vysvědčení, dopaden jsa ihned na silnici byl oběšen. (Viz Schulz, Příspěvky k dějinám moru 1531—1746.)

Když 13. března 1741 se narodil Marii Terezii mužský dědic, potomní císař Josef II., byla v Praze po 7 dnech veliká slavnost s všeobecným osvětlením. Židé pak zvláště uspořádali v ozdobeném městě svém slavnostní průvod s nesčetnými maskami a několika hudebními sbory, načež byla národní slavnost se skutečnou selskou svatbou. Večer bylo celé Židovské město skvěle osvětleno a hodnostům křesťanským, kteří byli přítomni té slavnosti, uspořádána od bohatých Židů nádherná hostina. (Svátek, Dějiny panování cís. Marie Terezie.)

Dne 17. září 1744 Prusové zmocnili se Prahy a ukrutně tu loupili; škoda způsobená prý obnášela několik milionů zlatých. Po desíti nedělích odtáhli, a hned lid řádil v Židovském městě. »Všecky domy Židovské byly vydrancovány, žádný koutek, žádná skrýše nezůstala tajna, a co se našlo ať v krámích ať v domech nebo modlitebnách, bylo pobráno, odneseno, a co se odnésti nedalo, rozbito a zkaženo. Plných 36 hodin trvalo to plenění dne 26. a 27. listopadu.«

Stalo se to proto, že mnozí ze Židů, jak dokázáno, tehdy drželi s nepřítelem; lid si vypravoval, že ani jediná koule nepadla do Židovského města, když Bedřich střílel na Prahu, a že si přízeň krále koupili 15.000 dukáty.

Tu 18. prosince r. 1744 císařovna Marie Terezie vydala dekret, aby na budoucí časy žádný Žid v království českém trpěn nebyl. Do posledního ledna měli odejíti z Prahy, do konce června z celé země. Tak město Židovské r. 1745—1748 bylo skoro prázdné; vyšlo jich přes 5000. Že lid pak hleděl vniknouti do města Židovského a odnášel, co se dalo, snadno si domyslíme.

Proti tomu ovšem Židé se bránili a podávali žádosti, jež měly výsledek, že nejprve jim lhůta byla prodloužena, a ač z Prahy vskutku většinou odešli (bydlili hlavně v Libni, Proseku, Hrdlořezích a Vysočanech v kolnách a chlévech, kde mnoho trpěli zimou a umírali), na venku jim dovoleno zatím zůstati, až na konec celá věc vešla v zapomenutí. (Viz Emler v Čas. Mus. 1866 str. 155 n., Lacinova Kronika III. 1517 n., Ghetto str. 44 n.)

Z té doby jest tato pověst: »Za císařovny Marie Terezie Židé upadli v podezření, že stranili králi pruskému a nepřátelům, i přemítáno o tom, že za tehdejších běhův válečných není radno, je ponechati v zemích dědičných. O těch úmyslech u dvoru císařského dověděli se Židé a chtěli je překaziti, hledajíce přímluvy mocných pánův. Tu se i stalo, že přišel ke komorníku hraběte Leopolda Krakovského z Kolovrat člověk a ptal se, zdali by mohl s panem hrabětem mluviti. Komorník se hraběte šel zeptat; když však hrabě

slyšel, že je za dveřmi takový a takový člověk, uhodl hned, co chce, a řekl komorníkovi, aby ho odbyl. Člověk tedy šel, ale přišel zase po nějakém čase a pravil komorníkovi, že mu dá pět dukátů, jestliže mu opatří slyšení u hraběte, a že nic více nechce, nežli aby mohl říci jediné slovo. Když komorník to hraběti povídal, odpověděl mu, že mu rád toho výdělku přeje a aby ho do pokoje pustil, více však že mluviti nesmí než jediné slovo. Za chvilku otevřely se dvéře, člověk vstoupil a učiniv němou, velmi uctivou poklonu, jaká příslušela radovi císařského dvoru a ministrovi, řekl: »Schweigen« (mlčeti). Potom zase tak uctivě se ukloniv, jako prve, odešel, a komorník dostal svých pět dukátův.

Po nějakém čase byla státní konference, jíž císařovna sama předsedala. Jednalo se také o to, mají-li býti Židé vypovězeni. Jedni mluvili tak, druzí jinak. Hrabě z Kaunic velice se za Židy přimlouval, a hrabě z Kolovrat pořád jen mlčel. I zpozorovala to císařovna a poněvadž tomu dobře porozuměti nemohla, proč mlčí, ptala se ho, proč se tak zabral do myšlenek. Odpověděl hrabě: »Přemýšlím o tom, když můj komorník dostal pět dukátů za mlčení, kolik asi dostal komorník hraběte z Kaunic za mluvení.« (Sedláček.)
(O tom složil Ant. Langer »Ein Wort an den Minister«; česky přeloženo od Beníška.)

R. 1750 u Prahy byl upálen Žid rabín, starý, ale jen asi $1^{1}/_{2}$ lokte výšky; ten okolo Jičína ovčáky a jiný lid sprostý na židovskou víru vábil a vyučoval. (Paměti Jiř. Paroubka, Sborník hist. II. 242.) Ještě r. 1760 bylo nařízeno, aby Židé nosili žlutý pásek na rameni, Židovky kousek žluté látky ve vlasech.

Až do r. 1849 Židé nesměli bydliti v Praze jinde než v Židovském městě, jež odděleno bylo drátem ve výši prvního patra od Starého města; drát takový byl poslední na rohu Kaprové ul. a Josefovské třídy. A v Haliči v menších městech viděl jsem obyčej tento ještě před lety.* Byla to jakási náhrada bývalých 9 bran, jimiž Židovské město na noc se zavíralo.

Nyní, hlavně od roku 1848 Židům dovoleno bydleti kdekoli a mají všude na nejlepších místech domy a krámy. Zde vedle chudiny židovské a Židů přísně pravověrných zůstala a se vzmáhala chudina křesťanská, jak jest posud v těch částech, jež nebyly ještě zbourány. Ale assanací chudší lid i odtud se vyhání; kdežto r. 1890 bylo tu 11.535 obyv., r. 1900 již jen asi 9000. R. 1791 bylo tu Židů 7341 a křesťanů jen 9, r. 1837 bydlilo tu pražských Židů přes 80%, r. 1857 již jen 72%, r. 1880 28%, r. 1900 pouze 24%.

Ještě r. 1797 počet židovských rodin v Čechách byl omezen na 8600 (dříve 8541); proto bylo nařízeno, aby v každé rodině židovské směl se ženiti jen nejstarší syn. (Viz Zd. Lepař, Statistika Židů, Sborník Č. společn. zeměp. VI.) Roku 1848 zrušena byla všechna obmezení Židův, když nastala rovnost vyznání, a zákonem z r. 1867 Židé jsou postaveni ve všem na roveň ostatním občanům státním.

Od spojení měst pražských r. 1784 byly v Praze 4 čtvrti; r. 1850 jest přidáno Židovské město jakožto pátá čtvrt, město dříve skutečně i potom vzhledem a životem zvláštní, »tato symfonie fantastiky, zoufalé melancholie, bolestné bizarrerie a malebné špíny, orientální to středověk, jenž jakoby omylem zavát byl pod bledé nebe severu«. (Kamper J.) Sr. Prager Juden wie sie leben, Panorama des Univers. 1850. O Židech v Praze v době Josefa II. viz zajímavou knihu Beobachtungen in und über Prag, Gerle 1787 str. 103—121.

Domy židovské některé měly mnoho majitelů; tak zde u č. 21-11 n. jsem napočítal r. 1900 majitelů 14, u č. 30-14 dokonce 33. U 90 domů v různých poschodích příbytky byly chodbami mezi sebou spojeny, že se chodilo z domu do domu a ne přes ulici. Právě proto, že nesměli jinde bydliti, vznikly tyto pověstné domy plné chodeb, jizbiček, děr

* Dráty ty nebo provázky přes ulici slují sabathová (sobotní) šňůra, hebrejsky airuf; v té prostoře směl Žid i v sobotu při sobě nositi věci, jež jinak nesmí. — R. 1796 Židům mimo jejich město bylo povoleno bydleti v 66 domech staroměstských, r. 1811 jim ještě vykázáno 23, r. 1846 dokonce 243 domy.

a zmatků; tak r. 1591 jakýsi Auerbach si koupil půl světnice zadní s mazhauzem a jiný r. 1594 dal synovi a ženě jeho pátý díl světnice a komoru. R. 1715 dvorní komise v domě Manase Náchoda (č. 34 v Josefov. tř. 20 n.) našla 34 rodiny.

R. 1900 na obydlený byt v Praze připadalo lidí: I. 3·8, II. 4, III. 3·7, IV. 3·7, na Vyšehradě 4, kdežto zde 6·5; podnájemníků bylo na Hradč. 0·4% všeho obyvatelstva, III. 0·7, II. 0·8, I. 2·8, na Vyšehr. 3·3, v Holešovicích 4·1, zde 8·8. Domů s přeplněnými byty bylo: II. 30·5, III. 33·2, IV. 37·2, I. 44·2, VI. 54·3, VII. 64·2, zde 73·8%.

Pro přelidnění skrovného místa a pro nečistotu mor vždy zuřival nejvíce v Židech; i říkávali, že Židé »koupajíce se tělem svým vodu otravují.« Jindy mor sváděli na nešťastné planety nebo věřili, že Bůh »pro vejstupky naše království nakažením morovým navštívil«.

Za našich dob assanace Josefova postupuje velice rychle, jak okázáno zde i jinde při jednotlivých ulicích; ještě se urychlí, až se zřídí nový most k Letné. — Assanace usnesena byla r. 1885; důvody byly: veliká úmrtnost i počet onemocnění nemocí nakažlivých, zvláštní poměry stavební, veliký počet zdravotních a stavebních závad a mrtvých stok, přelidnění následkem přílišného zastavění plochy, veliký počet bídných, přeplněných a nečistých příbytků, nedostatek čerstvého vzduchu v domech těsně vedle sebe stojících, nedostatek pitné vody dobré, jakož i to, že okres ten jest v obvodu inundačním. Zbořeno bude asi 600 domův.

Josefská ul. III. z Ulice k mostu k sv. Tomáši. O prvních dvou domech viz Ul. k mostu; dále v l. jsou zadní části domů z Malostr. nám. 3 n. Petzoldovy restaurace, kde slavný Joach. Barrande bydlil v l. 1835—1845, 5 a 7 školy u sv. Mikuláše a u sv. Tomáše (řed. Lad. Benýšek) vystavěné za domy u Splavínů a radnice. V pr. č. 43-4 jest konvent Anglických panen (viz obr. str. 425.) a vedle za zahrádkou kostel sv. Josefa, po němž jméno ulice; dříve slula též jen U radnice po bývalé radnici (na Malostr. nám. č. 22 n.).

Císař Ferdinand III. po ukončení války 30leté dle slibu svého založil tu klášter bosých Karmelitek na majetku (druhdy Adama z Valdšteina, u něhož nějakou dobu zde bydlil slavný Albrecht Valdštein) r. 1655 koupeném od hrab. Ferdinanda Valdšteina. Později na místě tom stavěn nový klášter, dokončený r. 1671; při něm vystavěn dle plánů Parigiho kostel v l. 1686—1692. Chronogram na zajímavém barokovém průčelí se sochou sv. Josefa ve výklenku a sochami sv. Terezie a sv. Jana má rok 1691; nad dolním oknem na prsou cís. orla jest L (Leopold I.). Do okrouhlého kostela světlo padá jen kupolí a dvěma okny v průčelí. Na hlavním oltáři jest krásný obraz od P. Brandla; od něho jest i obraz na oltáři sv. Terezie. Obraz sv. Františka Sal. maloval Josef Hellich; seznam jeho děl viz Method III. str. 40. — Zde i u sv. Tomáše byl varhaníkem Václav Josef Rosenkranz

Nádvoří kláštera Anglických panen v Josefské ul.

(1797—1861), svého času oblíbený hudební skladatel; od něho nejznámější jsou Píseň Čecha a Češka.

Ke jménu sv. Josefa připomínám, že r. 1654 na výslovnou a zvláštní žádost císaře Ferdinanda III. kardinál Harrach a sněm český prohlásili tohoto svatého za spolupatrona království Českého; tak od r. 1655 oslava sv. Josefa dne 19. března nabyla rázu všeobecného, jakožto svátku církevního, zemského i císařského. (Byl to svátek zasvěcený až do Josefa II.) Od té doby také v Čechách se užívalo křestného jména Josef mnohem častěji než dříve.

Vždyť dlouho bylo Josef jménem židovským, a prvního Josefa křesťana v Praze nalezl pilný Winter teprv při r. 1566. Jméno Josef bylo hojnější v Italii, a vlašskými vojáky k nám doneseno; odtud Giuseppe, Beppo naše Pepík. Koncem věku 16. jméno Josef se vyskytuje již častěji. Nejvíce bylo tehdy Janů, pak Václavů a Jiříků; z ženských jmen nejobyčejnější bylo Anna, pak Dorota, Kateřina a Lidmila.

Klášter Karmelitek byl zrušen za Josefa II. r. 1782; jeptišky se odebraly do Pohledu u Něm. Brodu, až za Leopolda II. r. 1792 se usadily ve zrušeném klášteře Barnabitů na Hradčanském náměstí. A tam přeneseno i tělo sv. Elekty, kde jest dosud na pravo od hlavního oltáře. Byla zde převorkou 1660—1663; když pak po letech tělo její pohřbené v kapli v zahradě klášterní nalezeno bylo neporušeno, ctěna za svatou. (Viz str. 253.)

Do tohoto kláštera v Josefské ulici r. 1783 přišly pak Anglické panny,* jimž lid říká »andělské«, kterýžto omyl vznikl stejným zněním německého slova »englisch«. Panny ty od r. 1747 měly vychovávací ústav pro dívky šlechtické v Karmelitské ul. č. 377-19 n.. kde jest nyní c. kr. stavební ředitelství.

Řeholní dům Anglických panen s německou dívčí školou nyní jest budova velice rozsáhlá s Loretánskou kaplí v prvním patře a má ohromnou zahradu, větší než Valdštýnská; vysokou ohradní zeď její jest viděti v ul. Lužické. V zahradě jest umělá krápníková jeskyně kaple sv. Eliáše, pod níž byl hrob sv. Elekty, a druhá kaplička sv. Jana Nep.; v býv. třetí jest skladiště prken oltáře sv. Jana na mostě. V nejnovější době se vyskytl návrh, by na místě zahrady té — bude-li se jen moci koupiti — vystavěla se nová sněmovna s volným prostranstvím kolem.

Všecko to veliké prostranství mezi ulicemi Josefskou, Letenskou, Lužickou a Ul. k mostu jest bývalý biskupský (potom arcibiskupský) dvůr, jemuž náležel i ostrov Kampa a řeka od mostu až pod Brusku. Od založení biskupství r. 973 až do 13. stol. biskupský palác byl na hradě č. 48, viz str. 284. Až biskup Mikuláš asi r. 1248 vystavěl si pevný hrad nedaleko mostu, jenž za bojů Václava I. se synem jeho Přemyslem r. 1249 byl spálen. V celém stol. 13. biskupové již častěji bydleli zde než na hradě; bylo to stavení z největších a nejpamátnějších staré Prahy, obehnané zdmi a příkopy. Vjezd do domu byl za nárožním domem Ul. k mostu; na tom místě kolem r. 1500 vznikl dům nyní rohový č. 44.

R. 1253 při stavbě nových zdí malostranské předmostí »posavad jen z mostecké věže sestávající, sesíleno jest ohrazením s jedné strany paláce biskupského a s druhé strany kostela P. Marie Johannitů, kteréžto obě budovy opatřeny jsou náspy, zdmi a baštami«. Však veliká zahrada byla již za zdmi městskými z r. 1253, které však staly se zbytečnými po novém stavění zdí za Karla IV.

* Anglické panny či dcery zbožné Angličanky Marie Wardové, která v Nizozemsku založila klášter řádu sv. Kláry pro Angličanky, jež pro víru vypuzeny byly z Anglie. Kongregace ta (bez klausury a s prostými jen sliby) schválena byla papežem r. 1703. Viz Krolmus, Popis památky stoleté založ. ústavu a příchodu slečen Anglických do Prahy, Praha 1847.

Za vlády Otty Braniborského Braniboři roku 1279 se zmocnili také biskupova paláce »s velikými sklady obilí, vína, uzenin, sýrů a jiných potřeb«. Bylť biskup se vším duchovenstvem rozhodným nepřítelem těchto vetřelcův.

Za biskupa Jana IV. z Dražic po r. 1301 dům ten byl zvelebován; biskup »vystavěl bránu s věží z kamenů tesaných a sekaných velmi pevnou, vystavěl sýpky od této brány až k věži u mostu, kryté cihlami, domácí kapli dal krásně malovati a vyozdobiti obrazy všech biskupů pražských dle pořádku; v paláci či večeřadle byly na stěnách pěkné verše poučného i mravného obsahu a namalovány štíty mnohých knížat, pánů a šlechticů českých«. V domě č. 47-14 n. v Ul. k mostu posud se zachovala část věže bývalého paláce, ovšem nižší než jest na obr. našem str. 427. dle starší rytiny.

Biskupská věž.

Krvavý výjev tu se udál r. 1307 při volbě nového krále po vymření Přemyslovcův a náhlé smrti Rudolfa I. — Dobeš či Tobiáš z Bechyně, maršálek království, po vymření rodu Přemyslova byl hlavou strany rakouské a císaře Albrechta, a hájil výmluvně práva Bedřicha Sličného, bratra Rudolfova. Strádaje pakostnicí dal se donésti sem do shromáždění stavův a představoval jim živě, do jakého nebezpečí uvedou zemi, jestliže opovrhnouce mocným zvolí slabého, jenž se proti říši hájiti nedovede. Když pak protivníci, hlavně Oldřich z Lichtenburka, domlouvali mu, aby již přestal volati cizozemce a nepřátele předešlých králů k panování nad krajany svými, odpověděl jim úsměšně: »Chcete-li naprosto někoho domácího míti za krále, tedy jděte jen do vsi Stadic; tam mezi sedláky najdete snad nějakého strýce vymřelého rodu Přemyslova; přiveďte si ho sem a usaďte si ho na stolec královský«. Pro ta slova pan Oldřich z Lichtenburka pln hněvu přiskočiv, probodl jej v plném sněmě. Nastal hrozný zmatek, v němž Hynek Krušina z Lichtenburka zabil synovce Tobiášova. Jiný přívrženec strany rakouské, bohatý měšťan Olbram, utekl v čas, neboť po chvíli i po něm se ohlíželi. I po městě vznikly krvavé půtky obou stran, až dne 15. srpna opět ve schůzi v domě biskupském zvolen byl Jindřich Korutanský.

Od dob Václava IV. dvůr arcibiskupský z Ul. k mostu i Josefské skoro úplně byl zastaven domy měšťanskými na místě bývalých hradeb; stalo se to s povolením královským proti mysli arcibiskupa Jana z Jenšteina. V domech těch, hlavně v Ulici k mostu, byly pak bohaté krámy; nezastavena zůstala pouze ulička ke dvoru z ulice Josefské, kde jest dům č. 44-2. O povodni r. 1367 až sem šla voda, že sklepy byly jí plny.

V tomto dvoře arcibiskupově, (jehož popis najdeš u Tomka II. 114.) spáleny byly knihy Viklefovy r. 1410. Ač učení tohoto anglického reformátora v Anglii již r. 1403 bylo uznáno za kacířské, přece knihy jeho se dostaly do Čech a hojně byly čteny od Husa a přátel jeho. Vznikl u nás o ně tuhý spor, až z nařízení papežova arci-

biskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka učení to odsoudil a přivržence jeho trestal; tím více pak ho hájil Hus. Konečně arcibiskup dal knihy si předložiti a zde na hranici ve dvoře spáliti dne 16. července u přítomnosti mnohých duchovních, kteří zpívali Te Deum. »Myslili, že měli nyní konec svízelů, a on z dopuštění Božího byl teprv počátek«.

Pro učení Wiklefovo zde ve dvoře arcibiskupově dvě leta před tím vyslýchán byl mistr Matěj z Knína u velikém shromáždění duchovních a mistrů; když mu pohrozeno bylo vězením, učení odvolal. – Na vrata domu toho r. 1414 Hus nalepil vyhlášku, že chce odpovídati ze své víry a kdyby byl usvědčen, trpěti jako kacíř.

Po smrti Václava IV. r. 1419 nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka osadiv žoldnéři, nejvíce německými, hrad i Strahov, dal posádku též sem do dvora arcibiskupova. Když však 4. listopadu Pražané vrazili na Malou Stranu, královští odtud ustoupili; a Pražané, sebravše tu velikou kořist, zpustošili a pobořili zdejší budovy. A v květnu r. násl. dvůr ten zcela vypálili; potom i v zahradě dvoru toho pokáceli všechno stromoví, aby se tu vojsko Zikmundovo nemohlo skrývati na blízku mostu a břehu. (Viz Jirásek, Proti všem.) Až sem často se osmělovali Pražané a sváděli tu půtky s křižáky.

Dvůr či hrad arcibiskupský za války Husitské zničený již nebyl postaven; kus zahrady r. 1421 od obce dostal sladovník Ondřej. Vladislav II. větší díl býv. zahrady arcibiskupské dal Janu Pytlíkovi, i říkali zde zahrada Pytlíkovská. Tento Pytlík, potom perkmistr hor viničních, paměti hoden jest tím, že r. 1488 vydal s jinými bibli. Více viz Jansa-Herain-Teige str. 213. To jest asi zahrada, později zvaná Flavinovská, jež zabavena byla radnímu malostranskému Janu Kechlovi z Hollenšteina, a pak se dostala hofmistru Adamu z Valdšteina. Ferdinand III. ji i domy sousední, jak praveno, koupil pro klášter Karmelitek.

Asi r. 1560 dostali sice zpět arcibiskupové toto své bývalé sídlo, ale že měli residenci novou na Hradčanech (viz str. 257.), zde již nebydlili. Ant. Brus z Mohelnice r. 1571 část dvora s věží prve uvedenou daroval svému lékaři Mich. Florynovi z Lanšteina či Lambšteina, jenž si vystavěl nový dům v Ul. k mostu; část koupila obec na domy v ul. Tomášské. R. 1573 císař Maxmilián západní okraj zahrady dal řezníkům ke zřízení jatek.

Kde jest kostel sv. Josefa a na rohu proti sv. Tomáši, v 15. stol. byly jatky; r. 1515 měl tu dům Mik. Brykner z Brykšteina (Bruckšteina), místokomorník král. Českého v l. 1514 až 1523, jenž měl statek Podviní u Libně, kterou pak držel syn jeho Albrecht. R. 1522 byl majitelem podkomoří Volfhart Planknar z Kynšperka, jenž r. 1529 i jindy s jinými třemi byl hejtmanem zemským za nepřítomnosti královy († 1539). Po 3 letech dům ten koupila paní Beatrix z Kolovrat, pak jej měla Žofie z Polaneč s chotěm Petrem Osovským z Adlaru, jenž býval dvorským sudím (hofrychtéřem) měst královských. Když hořela Černá věž r. 1538 (viz str. 408), byl mezi tamními vězni. (Druhá větev pánů z Adlaru slula Valkounové.) R. 1537 byl majitelem Ortegl z Flosu.

Hned vedle nynějšího kostela na místě konventu byl dům Kačerovský zvaný po písaři Maur. (Maříku) Kačerovi. R. 1488 slul domem knížecím; držel jej snad některý syn Jiřího Poděbradského. Ale již po 5 letech byl tu Jan ze Šumburka. Po něm tu sídlila vdova po býv. nejvyšším purkrabím Janu Jenci z Janovic na Petersburce, jenž před smrtí obrácen byl od mnicha Dominikána na víru katolickou a pochován byl r. 1503 v nyn. Klementinu. R. 1525 držel jej Václav Hieserle (Hyzrle) z Chodů na Polomi, potom dům zůstal v jeho rodu, až r. 1557 jej koupil Jan ml. z Valdšteina.

Dále k jihu ve 14 stol. byl dům Heršův, pak jej měli řezník, bečvář, uzdář a královský trubač, r. 1550 rytíř Chrysogon Dic z Velké Březnice, královský rada; r. 1616 jej koupil od Bernarta Amerella, řečeného Cretaserin, Adam z Valdšteina, majitel domu

sousedního. — Ten měl r. 1413 Mauricius či Machuta z Hostivaře, prokurator konsistoře; po majitelích jiných držel dům r. 1532 Jeroným Bozický z Bozic na Brzvech (Břvech), r. 1537 Kašpar Vondorfar ze Svobodné Hory, r. 1548 Kašpar Zelender z Prošovic, písař desk zemských, pak výše jmenovaný Michal Florýn z Lambšteina, potom Daniel Princ, rada appellací, r. 1607 Matěj Wacker z Wackerfelsu, dvorský rada, r. 1622 Adam z Valdšteina na Hrádku, nejvyšší hofmistr král. Českého.

Předposlední dům k jihu slul v 15. stol. u Marků, pak r. 1514 u Velvarských. — Poslední (na místě bývalého vjezdu do dvora) měl r. 1544 Melchisedech z Vostrovačic (Vostrovic.) Tomu r. 1543 krejčí Charvát nadal lhářův a lotrův a že »utrakvisti bývají slaninami špikováni.« — Viz dr. Teige v Ottově Sl. N.

Na rohu vedle fortny proti sv. Tomáši, kde jest nyní české gymnasium č. 34-6, v 15. století nějaký čas byla porážka řeznická a vedle kolem r. 1400 dům Jakuba Končaty, pak Mauricia vozataje, r. 1456 ševce Matěje Kožíška. R. 1541 Jan Gynter z Moren prodal dům ten vídeňskému biskupu Bedřichovi Nauseovi, jenž r. 1546 jej prodal svému sekretáři Jakubu Taurellovi ze Šlechštatu. Od roku 1548 byl to dům Ladislava Popela z Lobkovic a na Chlumci a po jeho smrti r. 1584 syna jeho Zdeňka, povýšeného roku 1624 na knížete, manžela bohaté Polyxeny z Pernšteina, vdovy po Vilému z Rožmberka. Zdeňkův syn Václav Eusebius (viz str. 412.) r. 1677 učinil jej dvorem majoratním. Frant. Josef Maxim. z Lobkovic r. 1806 prodal dům Ondřeji Schnellovi (viz Tomášská ul.) za 30.000 zl.; od jeho syna Ondřeje jej koupil r. 1841 kníže Bedřich Oettingen-Wallerštein.

Palác tento barokový, vystavěný po požáru r. 1723 obec koupila, aby uvolnila místo pro dráhu elektrickou, zde málo výnosnou; ale posud jezdí se jen uličkou (4 *m* šir.) a malebným podjezdem. Přátelé staré Prahy zamítají projekt zbořiti palác a navrhují zříditi domem průchod pro pěší.

Nyní jest v paláci Gymnasium české malostranské. Zařízeno bylo, jakožto reálné gymnasium od obce Prahy r. 1875 v domě Vratislavském, od r. 1876 ve vlastní budově v Novodvorské ul., kde však po rozdělení této »Městské střední školy« zůstala reálka, a gymnasium posud jest v tomto domě ne dosti účelném. Prvním ředitelem byl známý spisovatel Václav Zelený († 1875), pak spisovatel Martin Pokorný, potom nyn. zemský šk. inspektor Karel Nečásek, od r. 1902 Frant. Hansl.

Josefské nám. na rozhraní I. a II. dříve slulo Hybernským i Kapucínským po zdejších klášteřích. Dětem pražským dobře to známé místo, poněvadž tu se konávala hlučná pout svatojosefská, již nyní třeba bylo přenésti na Starom. nám.; jestiť tu na veliký shon lidstva i množství krámcův a bud místo nedostatečné a nebezpečné při jízdě dráhy elektrické, jež tudy vede na Poříčí, do Eliščiny tř. a na Příkop. Pout tato, při níž druhdy hlavní věcí bývala barvená vejce, původně byla v kostele sv. Petra; sem přešla v druhé polovici 17. století, když zde byl vystavěn kostel sv. Josefa. Z pouti pak mladý svět chodíval tancovat na Putovku (viz Žižkova ul. Krl. č. 9.). Bude-li však i na Staroměstském nám. rozhojněna »elektrika«, i odtud bude vypuzena pout, která poskytovala výdělku mnohým »malým« lidem.

Jdeme-li od Příkopu, po levé straně od Prašné brány vidíme nízké krámce, za nimiž též jest průchod z Celetné ul. na toto náměstí. Krámce* ty draze skupuje obec,

* Vystavěla je obec r. 1816 náhradou za dřevěné krámky, jež stály na Václav. nám. u Můstku. — R. 1902 platila obec za krámky ty po 30.000—50.000 K, »což jest cena přímo báječná — takové ceny dosud v Praze nikdo neplatil«. — Poslední dvojitý krám (č. 5. a 6.) hodináře Šťastného obec koupila v dubnu 1902; 9·8 m^2 za 100.000 zl.! — Živnostenskou banku stála »kadetka« 2,470.000 K, ale se vším vydáním a úroky na 3,350.000 K.

aby je zbořila dle smlouvy s Živnostenskou bankou, majitelkou bývalého Králova dvora. Před velikou tou budovou, která r. 1902 byla zbořena, bylo rozsáhlé nádvoří, a proto Josefské náměstí se zdálo větším, vzdušnějším. Dlouho se vyjednávalo o způsobu, jak zastavěti toto památné místo (viz Králodvorská ul.) a využitkovati tak ohromné peníze, za něž koupila banka od eráru tuto budovu. Jisto jest, že jest tu místo převýhodné na stavbu krásných, repraesentačních budov — mluvilo se o nové sněmovně — avšak sousedství překrásné Prašné brány, jakých v Evropě málo, nedovoluje tu stavěti vysoké budovy jí v samém sousedství.* Ztracen byl by úplně majestátní dojem její, a byla by větší škoda, než se stala na rohu Vodičkovy ul. a Václav. nám., kde pěkná věž utopena za domem Stýblovým. Doporučuje se tedy vedle věže té vystavěti jen budovu slohovou, nižší, z níž by šla chodba do prvního poschodí Prašné brány, jak bývalo za krále Vladislava. Teprve za ní stavěti by se mohl dům třípatrový, a dále sem čtyřpatrové, spolu však ponechati část nádvoří býv. kadetní školy na rozšíření náměstí. (Na něm r. 1862 mělo se stavěti Národní divadlo, k čemuž bohudíky nedošlo.)

V prosinci 1902 městská rada se usnesla, aby od Živnostenské banky byla zakoupena část pozemku bývalé kadetní školy, a tam aby postaven byl obecní dům s místnostmi potřebnými pro Měšťanskou besedu a českou společenskou repraesentaci.

Na vých. straně od Hybernské ul. až k Poříčí stojí rozsáhlá budova zemského finančního ředitelství na místě býv. kláštera a kostela; viz str. 341.

Druhý roh Poříčí jest skrovný, neúhledný domek č. 1077-2, majetek Českého fondu náboženského, klášter či hospic kapucínský, zvaný u sv. Josefa po vedlejším kostele, jenž dal jméno tomuto prostranství. Viz obr. str. 432.

Zde za hradbami staroměstskými začínalo předměstí Poříčí (v. t.) a na kraji stával dům v Ráji, pivovar, dvůr se zahradou, a j., což vše časem se dostalo špitálu sv. Jakuba, založenému asi roku 1350 od bohatého Jana či Johla Jakubova z rodu Velfloviců. Tento špitál s kaplí P. Marie zaujímal i místo nynějších Josefských kasáren, kde jest i místní vojenské velitelství.** Jest to budova dosti úhledná, z pražských kasáren nejméně kasárnická, vystavěná roku 1860 na místě kláštera i domů, z nichž jeden slul u Kocourů,*** jiný zlatý šíp. K nim náleží i č. 3 n. na Poříčí, vojenská jízdárna.

Špitálu pro chudé zakladatel věnoval 2000 kop; správa špitálu a tedy i přijímání chudých do něho pak byly v rodině Štuků (viz Týnská ul.), z nichž Anna, choť Václava Štuka, špitál r. 1418 rozšířila, a v rodině Rokycanských (viz str. 158); později byli »oprávci« špitálu jen Štukové. R. 1502 Jan Hlaváč z Tříbřich, hofrychtéř měst královských, špitálu daroval ves Čelechovice u Strašecího.

Na místě býv. kláštera r. 1463 byl dům trubače královského Petra, jiný Žibřida ze Strojetic, jenž r. 1497 koupil dům v Sněmovní ul. 13-11 a předtím jiný dům na rohu Elišč. tř. a Souken. ul.; dům zde koupil jiný trubač králův Jan Ursak, r. 1477 pan

---

* Prvotním projektem parcelace pozemků, přílišnou výškou navržených domů a nad to příliš bezohledně ku předu jdoucí jejich čarou stavební vzniklo nebezpečí, že vzácná památka — Prašná brána — úplně pozbude svého vynikajícího postavení, zaniknouc v sousedství obrovského bloku. Zásluhou protestu Klubu za starou Prahu a korporací, ideou spřízněných, podařilo se prvotní projekt skáceti. Sděláním nového plánu pověřen byl proslulý odborník arch. Jos. Sakař. Viz Jednat. zprávu Klubu za starou Prahu r. 1902.

** R. 1848 na dvoře kasáren zdejších byla postavena děla, o jichž odstranění studenti žádali 10. června; stalo se, ale po dvou dnech přece nastal boj, o němž viz str. 112.

*** Jakub bakalář od Kocourů r. 1526 purkmistrem byl, když k upálení odsouzeni byli »kacíři« Mikuláš a Klára z domu č. 479 v Lipové ul.

Mikuláš z Hořic, dvořan královský (magister militum domini regis). Usazovali se tu tedy hojně dvořané, dokud tu na blízku sídlili králové.

V těch místech roku 1630 Gerhard svob. pán z Kvestenberka (Questenbergu) Kapucínům umínil si vystavěti klášter. Tento cís. válečný rada při konfiskacích koupil si v Chebsku po Colonovi svob. p. z Felsu statek Javoří, Čichalov po Huvarovi z Lobenšteina, Chloumek po Volfu ryt. ze Steinsdorfu, Bečov odňatý městu Slavkovu a zdědil v Plzeňsku Skelnou Huť, zabavenou Janu Šeb. Rabicarovi z Rabic. Jak se tehdy kupovalo, víme; zbylo mu tedy, aby zde koupil dům pana Bartoloměje de Pauli, kde od roku 1633 zatím bydlili Kapucíni, a tři domy (u Beránků, Pustý špitál a Za fortnou*) od Jindř. Hlaváče. Stavitel Melichar Mayer zbudoval nákladem jeho tu kostel, vysvěcený roku 1653 a pak i klášter. Kostel jest budova prostá, slohu »Kapucínského«, s malbami akad. malíře Duchoslava z r. 1862; tehdy obnovu kostela pořídil superior Barn. J. Weiss, známý v Praze milovník hudby. Mimo hlavní oltář, kde jsou 3 obrazy neznámých mistrů, jest na oltáři sv. Antonína Pad. krásný obraz Karla Škréty; od něho snad též pochází obraz sv. Felixa na oltáři protějším. V kapli P. Marie, ke kostelu přistavěné, jest hrobka Kapucínův; vedle ní při zdi stojí jehlancový mramorový náhrobek; odpočívá tu nejlepší vojevůdce Marie Terezie polní zbrojmistr Maxm. Ulysses Brown** (čti Braun), jemuž v bitvě u Štěrbohol r. 1757 dělovou koulí roztříštěna byla noha. Byl přivezen do kláštera Hybernského, kam ještě večer po bitvě přišel pruský parlamentář, aby se Praha vzdala. Ale Brown odpověděl: »Velitel Prahy doufá, že hrdinným hájením Prahy si dobude vážnosti královny.« Když pak město bylo obleženo a pruskou střelbou ze Žižkova ohrožen byl klášter, raněný převezen byl do paláce Mansfeldova, nyní Auersperského u Karlova mostu. Zemřel dne 26. června. Na památku pruské střelby tehdejší jsou dvě kule zazděny ve válené klenbě kostelní. Pod náhrobním kamenem prostřed oltáře pohřben byl r. 1781 Václav Leop. hrabě Radecký z Radče, děd slavného vojevůdce.

Kostel nestojí přímo na náměstí, nýbrž oddělen jest od něho dvorkem; u vchodu na náměstí stojí socha sv. Jana Nep. z roku 1730 a socha sv. Františka Seraf. od Ferd. Brokoffa.

Ve dvorečku v l. jest socha sv. Judy Thad. z r. 1741; dvě sochy andělů (po stranách vchodu do kostela) bývaly i se sochou sv. Františka dříve na mostě.

Zdejší Kapucíni horlivě se účastnili hájení Prahy r. 1648 a sloužívali též mši sv. na hradbách; jednou právě o pozdvihování na blízku vyletěl podkop, ale nikomu neublížil. R. 1795 i tento klášter byl zrušen a dáno sem vojsko; kostel byl pak vojenským do roku 1833, kdy Kapucíni dostali též domek prve jmenovaný na hospic.

Na místě býv. kláštera,*** vystavěného po roce 1653, stojí jmenované kasárny, jízdárna na Poříčí na místě býv. zahrady.

V bývalých kasárnách na rohu Truhlářské ul. bydlil Tyl, jenž r. 1831 prostřednictvím strýce svého setníka Zelinky stal se furýrem ve vojenské kanceláři při 28. pluku, v němž

* Na rohu Truhlářské ul. dům na Spáleništi měl bohatý kupec Martin Šmertoš z Ryzenthalu, jenž zaplatil pokutu r. 1624, ale pro náboženství odešel do Saska, postoupiv dům ten i jiné tchánu svému Václ. Vlaverýnovi; že pak Šmertoš se vrátil se Sasy, i tento dům byl zabaven a r. 1645 dán Kapucínům.

** Jsa velitelem vojenským v Čechách od r. 1751 upozorňoval na zlé úmysly pruského Bedřicha II., ale vojenská rada vídeňská jeho rad nedbala.

*** Vedle kostela býval klášter Kapucínský, a vedle toho (na místě býv. domu u Beránků) špitál, z něhož za Josefa II. byly udělány kasárny, jež byly mnohem menší, než jsou nynější.

Josefské náměstí.

sloužíval i otec jeho. Ale i při této práci byl stále duší divadla u Kajetánů; proto též již r. 1836 našel si sem náhradníka, až r. 1842 zcela z úřadu byl propuštěn.

Z minulosti tohoto náměstí vzpomeňme ještě r. 1428. Mezi Starým a Novým městem byly veliké různice a kyselosti o náboženství a užitek ze zabavených statků; a tu uvedeného roku sešly se obě obce zde na příkopě mezi oběma městy a smířily se.

Prostora Josefského nám. bývala majetkem kláštera Hybernského a kostela sv. Jindřicha; viz str. 342.

Jungmannova tř. a **Jungmannovo nám.** II., jež nedají se odloučiti, jako jsem též spojil Jiřskou ul. a nám. u sv. Jiří. Jungm. tř., druhdy Široká, kterýžto název se čte již r. 1464, i Konvářská nebo Zvonařská po bývalých dílnách zdejších, vede z Vodičkovy ul. (kde se říkávalo na louži viz str. 367.) od Lazarské k sev. do Ferdin. tř. a na skrovné nám. Jungmannovo, druhdy u P. Marie Sněžné nebo plac proti Matce Boží Sněžné. Za nejstarší doby ulice tato končila u příkopu staroměstského a po sousedním klášteře říkalo se u Karmelitánův. Náměstí vpředu ozdobeno jest pomníkem Jungmannovým, tvoří pak roh, za nímž uprostřed stojí dva domy č. 759 a 758.

Nové jméno náměstí i třídy má v paměti potomků udržovati jméno slavného patriarchy české literatury.

Josef Jungmann z Hudlic u Berouna nar. 16. července 1773 a zemř. v Praze 14. listopadu 1847, jsa ředitelem (praefektem) akademického gymnasia na odpočinku. Jeho nejznamenitější dílo jest velikolepý Slovník českoněmecký (v pěti dílech r. 1835—1839), jenž posud jest hlavním pramenem při zkoumání českého pokladu jazykového. Nad míru důležita byla i jeho Historie literatury české a jeho Slovesnost. Svými výbornými překlady cizích básní (Miltonova Ztraceného ráje, Chateaubriandovy Ataly, Goethova eposu Heřman a Dorothea a j.) první dokázal bohatství našeho jazyka.

Pražské Benátky.

V době ještě tak smutné ukázal na zdroje, z nichž se obohatiti dá mluva naše dlouho zanedbávaná, a to jsou památky literatury staré, mluva národní a nářečí jinoslovanská. Zlehčovatelům, kteří na chudobu naší literatury okazovali, napsal: »Národ vždy učil se od národu.« A posud význam má jeho slovo: »V jazyku naše národnost«, i výrok jeho: »Podněcuje šlechetné srdce k milování vlasti příklad otců našich, jejich udatenství, nábožnosti, spravedlnosti a moudrosti nám zůstavené památky, jejich nám od nich často draze vykoupený jazyk český, svou látkou i dobou co hvězda se třpytící, jazyk bohatý, ohebný, měkký, nicméně silný, dvorný, libozvučný, ke všem prosaickým i básnickým dílům na nejvýš způsobný.«

Pomník Jungmannův (viz obr. str. 433.) odhalen byl velikou slavností dne 15. května 1878, při níž řeč měl Fr. L. Rieger. Pravil mezi jiným: »Snaha a práce Jungmannova a jiných buditelů národa před 50 lety od krátkozrakých lidí byla odsuzována jakožto marné a neprospěšné

Jungmannovo nám. s pomníkem Jungmannovým.

slovíčkářství; tito mužové nešli za slovíčkem, nýbrž za slovem, myšlenkou, kterou byli nadšeni, a stali se nezištnými a obětavými apoštoly, ba i mučedníky za víru svou v lepší budoucnost národa svého. A hle, co dokázali tito slovíčkáři! Našli národ ve stavu zuboženém, bez sebevědomí, síly a vzdělanosti. Ale oni nad ním nezoufali, nezapřeli ho, oni veliké své úsilí věnovali službě národa. Znajíce mocný vliv jazyka mateřského, jali se k národu mluviti slovy oteckými. Proti oněm úzkoprsým a krátkozrakým odsuzovatelům klopotné práce vlastenecké stála nadšená mládež, za tou pak šel celý národ«.

Pomník zbudován byl nákladem spolku Svatoboru.* Na podstavci přes 4 *m* vys. z různobarevné žuly a syenitu sedí bronzová socha velikosti nadživotní. Model její pochází od L. Šimka, podstavec navrhl A. V. Barvitius. V předu nápis Josef Jungmann, vzadu znak Svatobora v lipovém věnci bronzovém.

Slavný Jungmann odpočívá na Olšanech III. 8. č. 28., a s ním tam i syn jeho Josef, jenž zemřel r. 1833 jsa auskultantem.

* Svatobor, založený r. 1860 od Fr. Palackého, podporuje spisovatele a zachovává jejich památku. Po mnoho let duší spolku jest V. Vlček (viz str. 126.).

Půjdeme i zde podle nových čísel od rohu Lazarské ul., navštívíme kostel a klášter a vrátíme se po straně východní do Vodičkovy ul. Za domem 15-1,* jehož část do ul. Lazarské vyniká řadou vikýřů na střeše, jest starý, ozdobný dům kníž. Adolfa Josefa Schwarzenberga 16-3. Stojí již na bývalém hřbitově židovském, jenž se táhl od Spálené ul. k této až po nynější Měšťanskou besedu, zaujímaje tak i ul. Vladislavskou (v. t.) Při této straně hřbitova stávalo pět domů židovských, jež pak přešly v majetek křesťanův.

Č. 17-5 v min. stol. majitel svob. p. Adam Škronský z Budžova, od r. 1790 vdova po něm Antonie roz. Helversenová z Helversheimů.

Č. 18-7, dříve průchodní, sluje u Fafontů i u Fafantů, po Václ. Pražáku či Fafontovi z Hořkovce, primatoru novom. r. 1594, který zde vystavěl jeden dům místo starších tří. R. 1607 dům ten a vedlejší vyhořely při požáru zaviněném »nedbalostí jedné nestoudné a opilé ženy v den nedělní zrovna v čas kázání.« Dům ten r. 1628 prodal Daniel Meyšnar (Meischner) registratoru zemských desk Jiř. Ad. Bylinovi za 3000 rýn. a odešel pro víru; vrátiv se s vojskem saským r. 1631 odsouzen jest všeho jmění a zde ztratil zbytek sumy trhové 900 rýn. i zbytek 455 kop. miš. za vinici Koláčníkovskou na Letné, již r. 1624 koupil od Alžběty z Lobkovic a pak prodal král. prokurátoru Raf. Mnišovskému ze Sebuzýna. — Potom dům měl hrabě Jan Pachta z Rájova a hrabata Götzové, hrabata Kolovratové, od r. 1791 hrab. Fr. Ad. z Vrtby; r. 1792 slul u Jonákův a měl prý podobu oltáře.

Č. 19-9 u Pirfantů či zlatý orel, před 100 lety svobod. p. Fr. z Jistětic. Řezník Jan Pirfant měl jej r. 1620, potom Neuthart z Thingen. Říkali též Firnfantovský i Koudelovský, a dostali jej Jesuité novoměstští odkazem od Jana ze Špornfeldu r. 1642, ale hned prodali Janu Krtkovi, zámečníku.

Úzký dům 20-11 sluje u zelené boty, dříve u cukrářů po Martinu cukráři, který jej r. 1606 prodal zlatníku Mich. Fuxovi; v době pobělohorské byl Jana Soběslavského.

Rovněž úzký jest 21-13 u dvou mouřenínů. V době bělohorské měl jej Mikuláš Kestenberger (Gerstenberger), jenž nezaplativ pokuty odešel ze země a dům odkázal strýci svému; ale ten ani se nehlásil k domu, jenž ještě r. 1642 byl pustý. — Větší a úhledný jest dům Šturmovic či Plasský č. 22-15, jenž druhdy se táhl až do ul. Vladisl.; dům ten r. 1619 od Šťastného Václ. Pětipeského za 5150 kop. miš. koupil Jetřich Malovec z Malovic, jemuž byl zabaven. Dosáhl sice pardonu, ale protože r. 1639, jsa hejtmanem knížectví Fridlandského, ze země vyvezl na 40.000 kusů dukátů, král. fisku propadlých, dán do vězení a odsouzen k pokutě 230.000 zl rýn., kteráž mu pak prominuta, když ustoupil od všech pretensí (nároků) na pobrané statky.

Popis z r. 1792 dí, že jest to groteskní stavba; nyní ovšem nikoli; stavěl dům po r. 1681 opat Ondř. Troyer. Bylť to dům kláštera v Plasích, až r. 1786 jej koupil Jan Comoy, potom tu byla továrna na knoflíky. Zde jest administrace Časopisu českých turistů, a kancelář toho klubu.

Č. 23 (24)-17 u bílé husy (i u cukrářů) a 3 zlatých lilií, jakž slul dům zde zrušený. Dům u bílé husy měla r. 1610 Veronika Vejvodová ze Suché, r. 1725 bydlil tu stavitel K. Canevalli, jehož otec Marek A. stavěl klášter a kostel Uršulinek.

Č. 25-19 u bílého páva, maj. První pražské zastavárny, založené r. 1872. R. 1791 od svobod. pí. Žofie Bradyové jej koupil hrab. Ant. z Thunu. — (Pávi v Praze koncem 17. stol. se chovali skoro jako později holubi; r. 1740 malostranští žalují, že pávi sedajíce po střechách dělají tuze křiku).

Do ul. Vladisl. dříve též sahal dům č. 26-21 u Komárků, druhdy u státníků, nyní maj. knihtiskaře Ed. Beauforta (dříve svob. pí. Josefy Vančurové z Řehnic), jakož i sousední 27-23 dům Lukavecký, býv. maj. svob. paní Dobřenské z Dobřenic, v 18. stol. hrab. Deyma. V 17. stol. měla dům Johanna Račínová, pak Aug. Dohalský z Dohalic ze staročeské rodiny, jmenované po vsi u Sadové. Zde jsou místnosti časopisu »Čas«, jehož redaktorem jest dr. Jan Herben.

---

* Zde míval dům býv. koudelník Velek z Březnice, hejtman Sirotků, jenž r. 1429 se účastnil bojů mezi Novým městem a Starým, jemuž pomáhali Táboři; vedle proti býv. masným krámům byl r. 1434 dům Jana Kučky, vypálený při vpádu Staroměstských. — Velek byl jedním z »úmluvců« o příměří mezi oběma městy, byl pak na výpravě do Němec a do Uher, kde padl v bitvě u Trnavy r. 1430. Po něm mezi vůdci Novoměstských se jmenuje prknář Čert, pasovaný na rytířství. — V domě tom jest Národní záložna.

Č. 28-25 jest průchodní dům (od r. 1866) Měšťanské besedy (o ní viz Vladisl. ul.) u bílého lva i u Sochorů. Zde r. 1782 bydlil proslulý professor Jindřich Seibt (1735 až 1806), jenž svými přednáškami i spisy měl veliký vliv na tehdejší Prahu. Z této strany ve starém domě místnosti má Ústřední jednota českých hospodářských společenstev, Pražský klub i Klub za starou Prahu, jenž horlivě pečuje o vše památné a krásné v Praze.

Býval tu dům Pavla Sochora r. 1610 a druhý Jana Kahouna z Myslína, r. 1584 Alžb. Vřesovcové ze Šenku; slul pak i Pikartovským po Adamu Pikhartu ze Zeleného Údolí. R. 1610 byl Anny, vdovy po Václ. Trejtlarovi z Krošvic, která pro víru odešla do Drážďan; pozbyla majetku v Litoměřicích a domu v Praze u sv. Jindřicha proti »louži«, který pak měl Jindřich Žežule a potom Albrecht Lavín z Ottenfeldu.

R. 1613 byl Oldřicha z Gerstorfu,* člena direktoria, jenž zemřel v čas vzpoury; pak Gotfrída Hartla z Leutersdorfu, jenž mimo statky na venku koupil dům Kolovratský ve Vlašské ul. (v. t.); roku 1616 Jiřího Doubravského z Boubína, ke konci 17. stol. Morice Mayera z Mayersbachu.

Úpravný dům rodinný č. 29-27 u Veltrů, dříve Farkašovic. — Č. 30-26 u Alexandrů, druhdy u dlaní. Polovici »u Lopatských« měl pekař Tomáš Lopatský, pak r. 1460 jeho vdova, jež si vzala zemana Hrdibora z Veletic. R. 1610 Zikmund Lopatský prodal dům Janu Romeovi. Druhý dům měl r. 1593 Jáchym Španovský z Lisova a na Loutkově, r. 1610 Jan Romanus z Říma, asi týž, jenž měl i dům vedlejší.

Tento i následující 4 domy jsou na místě, kde býval před založením Nového města dvůr kapituly vyšehradské, jež prodala staveniště a brala od držitelů roční poplatek. Hlavní část dvoru byla u č. 33 a 34, což r. 1378 koupil Jakub Charvát (v. t.).

Skrovný jest dům 31-31 u Hačířů či u harcířů, jehož majitelem byl r. 1417 Jan Charvát, r. 1572 malíř Jan Špaček, r. 1725 sochař Jan Hefer.

Rozsáhlý dům č. 32-33 býval druhdy průchodní; sluje u Kornelů a jeho pivovar (jeden z býv. 34 pivovarů novoměstských) se táhne vzadu do ul. Vladisl. a Charvátovy. Viz Charvátova ul. str. 346. Tamtéž viz i o obou nárožních č. 33 a 34. K č. 34 připomínám, že poloha jeho u Bílka se udává »mezi domy Ondřeje Kohouta a Šimona Justa«.

Veliký průjezd, krásné nádvoří i místnosti má č. 35-39 druhdy hraběte Salma-Reifferscheida; nyní maj. hrabě Osvald Thun-Salm, jehož statků inspektorát jest v domě. Zde mají místnosti assekur. společnosti Fenix a Providentia i Isr. Humanitäts-Verein Bohemia B' Nai B' rith. Zde bývaly dva domy; jeden t. zv. Velkerovský kolem roku 1600 drželi páni z Gerštorfu a z Malšvic; Bernard z Gerštorfu jej prodal měšťanu Velkerovi, aby mohl zaplatiti pokutu, byv odsouzen r. 1623 třetiny jmění. Druhý slul Radovský, a byl v 16. stol. Jana Kobiše z Bytišky;** oba drželi Des-Foursové, až 1740 je koupila M. A. hraběnka Auerspergová, která si pak vzala Leop. hrab. Salma-Reifferscheida. Na býv. zahradě byla pak jízdárna.

Poslední jest dům 36-41 u Strnadů i 2 stříbrných hvězd na rohu Ferdin. tř., kde o něm zmínka. Sem hledí širší část znamenité budovy, druhdy palác biskupa hrab. Leop. Thuna z Hohensteina, jenž jej přestavěl a sochami ozdobil. Do dnes spatřují se nad portálem jeho znak, ve dvoře socha na místě, kde stávala kašna, druhá socha v pravo v okně schodů, provedená sochařem Malínským. (Herain 168.) Viz též str. 118. — Dům u Strnadů koupil a v něm zemřel r. 1680 známý sochař Jan Jiří Pendl (Bendl). S této strany jest i sochařství a brusírna mramoru Ot. Sandtnera.

Naproti za Jungmannovým pomníkem jest známá stanice fiakrů; první v Praze začaly r. 1778 a stály zde, na Starom. nám. a na Malostr. nám.; »čímž nosiči krytých seslí, v kterých se dříve mnozí, nejvíce leniví lidé nádherně ode dvou silných, čistě ošacených mužů sem tam nositi dávali, velmi na své výživě utrpěli a pak brzy potom přestali«. Bývali ovšem i dříve kočové, jímž se platilo 1 zl. na 1/2 dne, 2 zl. na den, ale ti byli jen k jízdě za město. (Více viz Winter, Kult. obraz I. 516 n.) Noví fiakristi hned počali jezditi

* Příbuzný jeho Bernard Mik. Gerstorf odsouzený třetiny jmění také měl zde na blízku dům č. 35-39 n.; protože ze statků prodaných od komory nic nedostával, žádal r. 1628, poněvadž nemá z čeho na dům nakládati, aby mu bylo povoleno dům prodati a na srážku své pohledanosti za komorou českou podržeti tolik, co by třetího dílu z té sumy fisku náleželo. Tak bídně se vedlo i těm, kteří pozbyli jen třetiny majetku!

** Naproti němu bydlil slavný zvonař Brikcí (viz dále č. 32 n.); za tehdejšího primitivního způsobu čištění ulic vynadali si spolu »unflotů« pro hrnutí bláta.

čerstvě a neohlížejíce se na bezpečnost chodců, volali jen hop, hop! R. 1822 píše (str. 29.) Krameriův Čechoslav: V Praze po veřejných náměstích a prostorách stojí vždy řadou jistí vozkové se svými kočáry, kteří podle platu každého, kamkoli žádá, dovezou a takto se živí. O novém roce a pak vždy, když blátivo jest, mívají zvláště dobrý počinek. Slovou »lénkočové« neb ještě obyčejněji fiakrové. Dle Němců prý od »Viehjager«, že proháněji dobytek. Však jméno to jest původem z Paříže, kde r. 1640 první fiakři stávali před domem u vývěsního štítu s obrazem sv. Fiacra. — Čísla na vozech nařízena byla r. 1825. Viz Teige-Herain, Starom. rynk str. 226. Drožky zavedeny u nás teprv roku 1856, omnibusy jakýsi občan karlínský zavedl 1860; od r. 1871 se jezdilo pravidelně z Karlína na Malou Stranu a na Smíchov za 10 kr. na každou vzdálenost; Otletova tramway koňská začala r. 1875.

Došli jsme kraje Nového města za staroměstskou fortnou v nyn. Perlové ul.; zde bývalo pole na písku, na němž nyní stojí chrám Panny Marie Sněžné,* v 15. stol. středisko výstřední strany husitské.

Karel IV. r. 1347 v neděli dne 2. září — tedy ještě před založením Nového města r. 1348 — korunován byl a hned druhého dne velikým průvodem se ubíral ze Starého města po Můstku, tehdy branou sv. Havla, sem, aby tu založil klášter Karmelitánů s kostelem, jenž by nad jiné předčil rozsáhlostí i výškou. Na stavbu daroval všecko dříví, z něhož uděláno bylo ohromné stavení ke korunovační hostině na trhu u sv. Havla dne předešlého.

Klášteru přidělil rozsáhlé prostranství od nyn. Můstku k Židovské zahradě, a posud zahrada klášterní (viz obr. str. 437.) se táhne až za domy na Václ. nám., Vodičkově a této ul.; dříve však byla půda klášterní ještě větší, neboť po založení Nového města klášter po okrajích postoupil mnoho míst na stavbu domův. Na těch ovšem pak měl své »postranní« právo. Kde jest nyní Jungm. nám., hřbitov se rozkládal se dvěma vchody: od Můstku mezi č. 772-771, kde jest posud úzký průchod, a z Jungm. ul., kde stojí pomník.

U samého hřbitova tedy později stavěny byly domy zdejší, jež tvoří spolu vých. stranu v Ovocné ul., a na hřbitově samém již před r. 1450 stavěny krámky zlatnické či šmejdířské (z něm. Geschmeide) a nožířské i kožišnické, kde jsou nyní domy 754-757 a 758 i 759 na Jungm. nám. Kde jsou č. 761-771, druhdy se říkalo »pod malými domky«.

Jméno P. Marie Sněžné vykládá stará legenda. Ve čtvrtém století v Římě žil bohatý, zbožný měšťan, jemuž r. 352 P. Marie ve snách kázala, aby založil jí chrám na místě, kde ráno bude ležeti sníh. Bylo pak to počátkem srpna, kdy tam bývají největší vedra. Vskutku však ráno vrch římský Esquilinus pokryt byl sněhem; a že touž noc i papež podobné vidění měl ve snách, na vrchu onom založili chrám P. Marie. Na legendu tu se vztahuje obraz na hlavním oltáři.

Karmelitány nazývali se mniši po hoře palestinské Karmelu (ordo de B. Mariae Virginis de monte Carmelo), kde ve 12. stol. založena byla od sv. Bertholda řehole tato, pův. poustevnická, pak z řádů žebravých.

Z darovaného sobě dříví mniši učinili si skrovné obydlí i kostelík a hned jali se stavěti chrám a klášter. R. 1397 dokonán byl ohromně vysoký kůr kostela, ale pro velikost díla počatého v neobyčejných rozměrech se stavělo ještě na konec vlády Václava IV. Dokonána však již byla velmi krásná vysoká věž, v níž visel zvon Karel či »neúnavný«.

** O něm též J. Černohouz, Lumír 1859 str. 760 n.

Za výtržností pražských o víru ještě za Václava IV. r. 1412 Jeronym Pražský s lidem vtrhl do chrámu a tu pustošil. Opřel se mu kazatel Mikuláš, jenž proto zkusil více než ostatní mniši; dovlekli jej k řece a hodili do vody, ale rybáři ho vysvobodili.

Za interdiktu r. 1415 lid na mniších vynutil, aby sloužili mši sv. i přes zápověď. — Již r. 1419 Václav IV. tento kostel přidělil utrakvistům, kteří tu konali své bohoslužby vedle mnichů potom brzy vyhnaných; zde pak bylo hlavní sídlo a středisko Husitův, jichž hlavou byl vášnivý Jan Želivský, druhdy kněz premonstratský (viz Želivského ul.). Odtud 30. července 1419 vedl po Václav. nám. a Štěpán. ulicí processí, při němž násilím se vedrali do kostela sv. Štěpána i do radnice novoměstské, odkud vyhodili a zabili asi 10 osob. Král uslyšev o tom na hrádku svém v Kundraticích, raněn byl mrtvicí a zemřel 16. srpna. Následovaly války husitské. Hlavně popudem Jana ze Želiva stalo se usnesení obecní roku 1420 »přijímání pod obojí

Chrám Panny Marie Sněžné z klášterní zahrady.

způsobou hájiti proti každému člověku s nasazením statkův a životů až do posledního přemožení«.

Ještě 3 leta Želivský* byl skoro pánem v Praze, maje za sebou lid rozvášněný svou výmluvností; v červnu roku 1421 vedl lid novoměstský na Staré město a sázel pak konšely po své vůli. A vypudiv i mírnější kněze podobojí, vládl i ve věcech duchovních. Po pádu jeho a popravě r. 1432 na radnici staroměstské krev jeho vyvolala nové vraždění v Praze. Nástupce jeho Jakub Vlk pochoval tu Želivského v chrámě pod kazatelnou s náramným rozechvěním lidu. Dne 6. května 1434 vedl výstřední husity novoměstské k boji proti mírnějším staroměstským; s věže tohoto kostela střílelo se na Staré město, až puškař z věže rychty staroměstské srazil památný zvon. Staroměstští se vyřítili na Nové město a zahnavše protivníky, zpustošili kostel a zbořili věž. Rušitel pokoje Vlk byl vyhnán a utekl se do Hradce Králové, kde jat byl r. 1437 a uvězněn. Zemřel pak téhož roku v Kolíně.

* Za něho zde kázal známý Václav Koranda proti užívání ornátův.

Asi r. 1435 s králem Zikmundem několik mnichů sem se vrátilo, a žili tu klidně za Jiřího Poděbradského. Až r. 1483 při nové bouři sem vtrhl lid a rozbil kamenný obraz nad fortnou; mniši uprchli a vrátili se až po 13 letech. — R. 1492 vichr vrazil prkennou stěnu, jíž byl kůr oddělen od nedostavěné lodi, do kostela, až se pobořila i kruchta. A tak i později vítr kus za kusem ze střechy odnášel.

Chrám byl zchátralý, klášter na spadnutí a dobrodinců nebylo; i čte se zpráva té doby, »že klášter, na ten čas obořený, dosti jest nebezpečný, aby se někdy, nebude-li spěšného opatření a opravení, dokonce nezbořil«. A r. 1562 již nikdo ani se neodvažoval v kostele sloužiti mši sv.; konečně střecha i klenba se sřítily. Byla tu poustka, kam dobří sousedé nosili smetí, tuláci pak chodili spat.

Výjev na hřbitově tomto z r. 1584 vypravuje Winter: Desátník městský, tedy osoba vážená, bydle tu kdesi vedle, v noci slyší křik na hřbitově. Otevře okno a vedle své povinnosti napomíná rváče k pokoji; byli to dva tovaryši konváři. Ti postaví se mu pod okno a nadávají a aby šel dolů a s nimi se sekal, je-li syn dobré mateře. Desátník se ozbrojí a vyjde, a již utržil si ránu, od níž za krátko zemřel.

V pustém klášteře měl dílnu proslulý zvonař Bartoš, o němž po chvíli uslyšíme. — Jenom v jižní kapli, nyní sv. Michala, někdy se konaly služby Boží; také na hřbitov se pochovávalo. R. 1606 zde pohřben byl známý dobrodruh a šťastný cís. vojevůdce proti Turkům Heřm. Kryštof Russworm popravený na radnici staroměstské pro vraždu bratra svého odpůrce Vlacha Jana Belgiojosa.

Zpustlý klášter dostali* r. 1603 bosí Františkáni, a dali se do oprav; na Sadelerově obraze z r. 1606 jest kostel tento ještě skoro úplnou zříceninou. Hlavními dobrodinci jich byli Zdeněk Vojt. Popel z Lobkovic, (jenž měl palác na Malé straně, kde nyní jest české gymnasium) a Jan st. z Talmberka na Janově. Od tohoto pochází nyn. hlavní oltář barokové renaissance náramně vysoký, z r. 1625, s obrazem neznámého umělce; jest to asi nejvyšší oltář v celé říši a rovná se výškou domu o třech patrech. Nejníže jsou 4 malované sochy andělů, nevalné práce; po stranách hlavního obrazu i výše po stranách obrazu sv. Františka stojí po 4 sochách, ještě výše anděl s křížem jako zbraní a konečně nejvýše kříž. Františkáni vystavěli klášter, k němuž základ položen byl r. 1606 u přítomnosti cís. Rudolfa, a na kostele novou klenbu; když pak Karmelitáni sem chtěli se vrátiti, dostali kostel sv. Havla r. 1627.

Noví mniši zle přivítáni byli za vpádu Pasovských r. 1611; protestantský lid hledaje všude přátel těch lupičů vybíjel kláštery. I sem vrazili a kde koho našli, zabili; tak kněz jeden zavražděn u samého oltáře. Dva mniši se utekli na vysokou střechu a tam postříleni. Zohavená těla teprv šestého dne pochována v ambitě klášterním, r. 1615 pak uložena pod stupněm oltáře sv. Petra v kapli sv. Michala, jež slula i českou, že se tu kázalo česky v 18. stol., kdežto v kostele německy; do dlouhé nízké kaple se vchází z kostela pod kruchtou v pravo. Nad ní jest noviciát a dvojí oratoř. — Z vražedníků těch potom 14 bylo popraveno. Noví řeholníci sem uvedeni byli ještě r. 1611, přežili povstání r. 1618 i hrůzy války bez příkoří. R. 1636 zde v kostele byl pohřben plukovník Valter Buttler, jenž r. 1634 dověděv se, že Valdštein byl sesazen z velitelství a že vyjednává s nepřáteli, zůstal přece při vojsku jeho, až vyzván byl, aby Valdšteina buď zatkl nebo zavraždil. Získav si chebského velitele Jana Gordona i nejvyššího strážmistra Valtera z Leslie, smluvil se s nimi;

* Jenerál řádu Frant. Sova jel Prahou a vida zříceniny podobné římskému Colosseu, vyžádal si je pro řád.

i pozváni jsou Valdštein a přátelé jeho v Chebu na zámek k hodům. Přišli Trčka, Vchynský, Illo a Neumann, kteří na dané znamení byli povražděni. Potom hned v noci Buttler s ostatními vtrhli do ložnice Valdšteinovy, a setník Deveroux tam ho proklál kopím.

R. 1698 vystavěna byla v nádvoří kaple P. Marie či porciunkulová, v níž pohřbeni byli zakladatelé její hrabě Fr. Ferd. Berchtold z Uherčic a choť jeho roz. hrab. z Vrtby; kaple ta jest již zbořena. Kamenný znak z ní jest na zdi kostelní v l. od vchodu z náměstí do dvora. Viz obr. str. 439., kde viděti nynější nedůstojné průčelí památného chrámu. I tam, kde nyní fara stojí, v té době vystavěny byly dvě kaple.

Zde r. 1719 pochován byl Jiří B. hrabě Vratislav z Mitrovic, roku násl. Barbora Fr. hrab. Berchtoldová roz. z Vrtby, r. 1727 Barbora Ter. hrab. Klary z Kokořova.

R. 1784 nařízeno nepřijímati noviců, aby tak klášter časem vymřel. Ale když toho roku zrušen byl kostel P. Marie na louži, fara po 2 letech přenesena byla sem, a vystavěna r. 1788 nová budova farní, jak stojí dosud za pomníkem Jungmannovým. Ve faře v přízemí v l. jest Jednota učitelská Komenský a v 2. patře stálá výstava školní, v níž jest i museum Komenského, zal. r. 1891. Zde ve faře v květnu 1902 zemřel farář Fr. Ekert, muž o zachování staré Prahy velice zasloužilý, spisovatel knihy Památná místa kr. hl. m. Prahy. Nyní jest farářem P. Ant. Kašpárek. Patronát chrámu odevzdán pak obci. Ze zbořeného toho kostela u nyn. Marian. nám. sem přeneseny dva svícny z r. 1550, obnovené r. 1692, jež stojí před hl. oltářem; pod kruchtou u oltáře sv. Antonina Pad. z r. 1655 spatříš cínovou křtitelnici s českým nápisem z r. 1459, též z onoho kostela.

V červnu bouřlivého roku 1848 Františkáni zdejší byli obviňováni, že také stavěli barikády; v klášteře se pátralo po zbrani, ale marně.

Chrám nynější jest pouze kůr vynikající výškou nad jiné,* ač klenba snížena byla při opravě; i z Václav. nám. dobře bylo jej viděti, dokud nevyrostly ohromné domy, za nimiž nyní jest ukryt. Na oknech uvnitř i zevně viděti, že kostel býval vyšší. Všecky 4 oltáře postranní jsou si podobny; na každém mimo obraz jsou 4 sochy. Na oltáři Zvěstování P. Marie (prvním v l. ode dveří) jest krásný obraz Reinerův »Pozdravení andělské«. Tvarem se liší pouze oltář sv. Antonína pod kruchtou v l.; na pravé straně pod kruchtou jest vchod do kaple sv. Michala se 4 oltáři. Z ní jest vchod na kazatelnu v kostele mezi oltáři sv. Františka Seraf. a oltářem sv. Kříže. — Blíže onoho vchodu do kaple v chrámě jest na klekátku s pokladničkou »Opuštěným dívkám« krásná nová socha Srdce Páně s významným nápisem: »Aniž já tebe odsoudím. Jdi a již nehřeš!«

Chrám Panny Marie Sněžné.

Za hlavním oltářem jest kůr řeholní s hrobkou, kde se pochovávalo do Josefa II.; kolem kůru se tří stran jest dřevěná galerie a na ní varhany. V nádvoří, kde by státi měly boční

* Jest 35 *m* vysoký, o 2 *m* vyšší než Svatovítský.

Gotický portál bývalého hřbitova u P. Marie Sněžne.

lodi chrámové,* na jihu jest kaple Pomocné P. Marie, druhdy 14. sv. Pomocníků; zde na jih od kostela jest rozsáhlá budova klášterní, v níž na chodbě u fortny visí veliký obraz oněch 14 mnichů r. 1611 zde pobitých. Na straně sev. kaple sv. Jana Nepomuckého; za hlavním oltářem jest vchod na část bývalého hřbitova, jehož část jest dvorečkem domů č. 757-16 a 755-18 u Pinkasů.

Na nám. Jungmannově nová č. 1—11 jsou domy z Ovocné ul. V prostředním 766-6 bydlil farář zdejší, než vystavěna byla fara. V č. 761-1 r. 1818 a násl. pracoval houslař Kašp. Strnad a po něm jeho žák Jan Bubeník; v č. 764-4 později byl houslař Jos. Urban. Na straně sev. třetí dům od ulč. k Můstku 774-14 jest živý, úzký průchod na Václ. nám.

V rohu za domem č. 775, jenž sem dveří nemá (viz Václavské náměstí), a domem č. 757 u Červeného srdce jest zachován onen starožitný, gotický portál ze 14. stol., otlučený r. 1483. Viz obr. str. 440. Pokud rozeznati lze, byl na znamenité skulptuře té nahoře obraz Boha Otce držícího kříž, dole Krista korunujícího P. Marii; po stranách dvě klečící postavy, snad Karla IV. a mnicha; stával ještě na poč. 19. stol. v uličce k Václav. nám., kde býval vchod na zdejší hřbitov.

Dům odtud druhý 755-18 jest známá plzeňská pivnice u Pinkasů; ze dvorku odtud, ale lépe z dvorku sousedního jest viděti ohromné zdi kostelní i zbytky starožitného, gotického ambitu nebo kaple za domem č. 757. Viz obr. str. 441.

Dům krajní u kaple kostelní 754-19 sluje u sv. Antonína.

Na rohu Jungm. tř. jest starý dům dvorního zlatníka a klenotníka W. Rummla č. 752 (na nám. 21 n., v ul. 42 n.) u zlatého jablka říšského či u Štefků. Zde kolem r. 1500 měl slavnou huť zvonař Bartoš či Bartoloměj z Berouna, od něhož jest známo na 60 zvonů, mezi nimi veliký Patronus či otec zvonů (viz str. 321), ulitý od něho společně s Ondř. Ptáčkem z Kutné Hory. Bartoš lil také pušky a moždíře na př. r. 1513, kdy se střílelo na zkoušku k Děvínu.

Bartoš byl muž vážený a býval konšelem; a přece se dostal do vězení. Byli r. 1510 schytáni jacísi paliči, kteří řekli při mučení, že od něho byli zjednáni; ač potom odvolali to před ním a konšely, přece byl odsouzen, aby buď smluvil se s poškozeným nebo šel do vězení. Zvonař spoléhaje na svou nevinnost dal se zavříti a teprv na domluvu přátel zaplatil 600 kop míš. a byl propuštěn. — Viz též Rybička, O českém zvonařství 1885.

Jakou moc kdysi mívala Praha, poznáme z této vzpomínky. R. 1543 král Ferdinand I. žádal, aby mu Pražané půjčili děla do války turecké; když primas staroměstský Jakub Fikar to slíbil, neotázav se dříve obce, starší obce nepovolili a konšelům hrozilo se, že půjčí-li děla, »okáží jim okna« — tím se připomínalo vyhazování z oken. Také Novoměštští nesvolili, i bylo tehdy po městě takové zděšení a bouření, že i krámy zůstávaly zavřeny. Vida to král, moudře vzkázal, že již děl nepotřebuje, a tak se mysli uklidnily.

Vedle Bartoše zvonaře († 1533), jenž byl potomek zvonaře Brikciho, sťatého r. 1422 v pomstu za smrt Jana Želivského, vynikl syn jeho Ondřej, jenž slil zvon »Vojtěch«

* Podobně jest u kostela Maltezského, ale tam kdysi loď byla, kdežto zde nikdy vystavěna nebyla.

k sv. Vojtěchu v Jirchářích a zvon »Václav« na hrad. Slavnější ještě byl Brikcí, jenž dostal r. 1571 erb a praedikát z Cinberka (a Stanimonte), majitel domu č. 747-32. Od něho jest známo na 80 zvonů, mezi nimi »Lochman« u sv. Štěpána. Zhotovil též množství cymbálů, křtitelnic, svícnů, rakví a p.

R. 1523 držela dům provaznice Žofka, jíž dovoleno stavěti na zdi kostelní, »dokudž by potřeba neukazovala téhož kostela staviti.«

Téhož majitele jsou dva sousední: č. 751-40, druhdy klášterní; zde po vyhnání mnichů r. 1420 bydlili kněží pod obojí Jan Želivský i Jakub Vlk. R. 1787 tu zemřel houslař Tom. Ondř. Hulinský.

Č. 750-38 u Mnichovských; dům ten s pivovarem klášterním a částí kláštera ve válce husitské dostal od obce písař Jan řečený dobrý pán; ale r. 1435 vše klášteru od obce vráceno, a dům pronajímán byl sousedům.

Č. 749-36 u tří hroznů, také do r. 1391 klášterní. Bývala tu znamenitá huť zvonařská r. 1441 Mik. Ryby puškaře; vdova jeho Kateřina r. 1466 si vzala Jilka konváře a zvonaře, a tomu pak též říkali Ryba. I bohatý syn tohoto, Jilek byl tu zvonařem do r. 1502. V době bělohorské byl to dům Mat. Nefestýna z Koberovic, pak Nikod. Bonnera, jenž pro náboženství odešel z Prahy; ročně z domu vycházelo činže 67 kop míš. V domě tomto, označeném mramorovou pamětní deskou, zemřel Jungmann, jenž dům ten si koupil hned r. 1816, dostav se za professora akad. gymnasia z Litoměřic do Prahy. Nejprve jej koupil na polovici s magistrátním radou Körbrem, r. 1820 již si koupil celý.

Všecky ty domy jsou do zadu krátké; delší jest již č. 748-44 u tří bažantů. Dům ten koupil za 2000 kop míš. Jan nejst. Kafka Říčanský z Říčan, roku 1622 odsouzený dvou třetin jmění; dům postoupen byl po 2 letech bratru jeho Vilémovi z Říčan. Potom to byl dům Rodovských z Hustiřan, jmenovaných po vsi Hustiřanech u Smiřic.

Dům č. 747-32 u Zvonařů či tří zvonků se zajímavou chodbou přes dvůr a nad průjezdem; r. 1581 koupil jej od Jana Hoška z Proseče slavný zvonař Brikcí. Viz výše. Dcera Brikcího zvonaře z Cinberka Anna vzala si Ondřeje Kocoura z Votína, radního novoměstského, jenž sťat byl 21. června 1621; mimo dům Kocourovský na Příkopech (viz str. 430.) zabaven dům jeho tento, jejž koupil býv. dvorský sluha Tomáš Maus za 2500 rýn. a odkázal proboštu pražskému Sim. Brosiusovi (Brozhusovi) z Horšteina. (Také vinice Kocourova Zvonařka r. 1621 postoupena cís. radovi Raf. Mníšovi.) Po Horšteinovi dům měl don Martin de Hoeff Huerta, pak Anna Marie purkrabinka z Donína, roz. Vejvodová, jež odkázala dům klášteru u P. Marie Sněžné; od kláštera r. 1654 jej koupil Karel Kunz z Freyenthurnu.

V domě tom od r. 1560 měl tiskárnu Michal Petrle z Annaberku, pochovaný 1588 u sv. Štěpána; dědicové tu tiskli knihy ještě r. 1606. I v novější době byla tu zvonařská huť Karla Bellmanna, zetě zvonaře Jana V. Kühnera; od něho jsou dva zvony v Týně, dva u sv. Haštala, zvon Dominik u sv. Jindřicha, Jan Křt. u sv. Petra a j. Syn jeho téhož jména ulil r. 1863 čtyři zvony pro chrám karlínský, ale měl též tiskárnu i papírnu v Císařském mlýně. Dcera jeho vedla živnost zvonařskou do r. 1876.

Na dvorku domu č. 757 při kostele P. Marie Sněžné.

Vedle úzkého domu č. 746-30* jest nyní jeden dům arch. Fr. Buldry na místě č. 745-26 u černého orla a zrušeného č. 744. Č. 745 u Hladomře měla Anna Hladomřová, r. 1601 Anna Říčanská ze Skuhrova, r. 1617 Jan ml. z Říčan. Dům č. 744 měl r. 1671 malíř Mat. Cimbrecht († 1680), od něhož jsou obrazy v kostelích pražských, na př. sv. Barbory u sv. Jindřicha, dva obrazy na hlavním oltáři u sv. Štěpána a j.

Vedle bývaly dva domy 743 u tří čápů a 742-24 též Fr. Buldry, jenž tu bydlí. Č. 743 měl Jiřík Čáp od r. 1653, koupiv od Jiřího Ant. Vitáska z Gamsenbergu, před tím r. 1602 od Jindř. Běšina z Běšin Jan Čáb z Chýš (Čaba, Kaba), jenž pro víru odešel.

Tento Vitásek, jsa r. 1648 hejtmanem nad praporcem podruhův a lidu obecního, časté výpady činil do ležení švédského a přiváděl s sebou mnoho zajatých; za své hrdinství r. 1649 povýšen byl na šlechtictví z Kamzíkové Hory či Gamsenbergu. R. 1685 byl císařským rychtářem novoměstským.

Na rohu Palack. ul. jest nový dům První občanské záložny (739, 740, 741) na místě tří domů, z nichž 740 slulo u sedmi mečů. Č. 741 měl ke konci 16. stol. Jan Pollius ze Závořic, pak Jindřich Beřkovský ze Šebířova, volaný k soudu r. 1629 jsa již mrtev, od r. 1644 Netvorští z Břízy (viz Štěpán. ul. č. 618), pak Ferd. hrabě Berchtold, Jan Arn. z Goltzu či z Golče, povýšený r. 1731 za českého hraběte, Jan Jos. Vratislav z Mitrovic, hrab. Bořek Dohalský z Dohalic. (Z rodu tohoto Norbert měl od r. 1769 dům v Celetné ul. č. 602-3.) — O dům č. 739 r. 1437 se soudil karmelitán Beneš, syn Štěpána pasíře, ale že byl mnich, nepřiznáno mu dědictví.

Druhý roh Palackého třídy jest č. 738-18 hotel Viktoria. V 15. stol. dům měl pasíř Václav Huncledr rodem ze Žatce; byl vypověděn z města r. 1441 jsa podezřelý pro tajné spolky s Koldou (viz str. 201.) nebo s Tábory. Roku 1465 slul v kostele i kostelákovský; r. 1590 jej měla Anna Dešanská z Těšína, pak Lobkovicové, r. 1605 Bohachval Berka z Dubé, přední z pánů odbojných r. 1618, jenž život zachránil útěkem; r. 1609 Hannibal z Valdšteina; r. 1614 Oldřich Holický ze Šternberka; r. 1616 Albrecht Bzenský z Prorubě, pak Jan Habart Kostomlatský Vřesovec z Vřesovic, jenž pro víru se odstěhoval r. 1628; r. 1629 Pavel Michna z Vacinova (syn souseda budyňského; r. 1627 stal se hrabětem, řídil reformační komise a z konfiskac nabyl ohromného jmění); r. 1672 Jan Fr. z Kaiseršteina; jeho syn Frant. Bohumír, jenerál a velitel měst pražských, zde zemřel r. 1701. Pak byly tu dva domy; jeden měl hrabě Karel L. Clam-Gallas, a koupil jej r. 1783 Václ. K. svob. p. Hildprandt z Ottenhausenu, c. kr. komoří, jenž r. 1798 si koupil Blatnou. Předek jeho Jan Reinhardt Hildprandt byl za Rudolfa II. dozorcem král. lvího dvoru na hradě. Druhý měla Filipina hrab. Thunová, pak Leop. hrab. Příchovská, od r. 1768 hrab. Aloisie Clamová. Potom její syn Karel Leopold, r. 1787 Ter. ovdov. kněžna Poňatovská roz. Kinská, r. 1793 jej koupil Fr. hrabě Příchovský z Příchovic. — R. 1848 byl tu krajský úřad kraje Kouřimského, k němuž mimo město Prahu náležel celý pravý břeh Vltavy, tedy i Vyšehrad, Karlín a j. Levý břeh byl kraj Berounský a jeho krajský úřad byl v Letenské ul. č. 123.

Sousední starší dům č. 737-16 se táhl dříve za všemi domy na jihu Palack. ul. až do Vodičkovy, kde na půdě jeho nyní stojí č. 1277-17. Slul Bambasovský po majiteli Václ. Bambasovi.

Vedle jest nový, ohromný (nyní v Praze nejvýnosnější) dům průchodní č. 736 a 735 s pěknými sgrafitty sem i do Vodičkovy ul., maj. stavebního rady a mecenáše Hlávky (o němž viz str. 25.). — Býval tu od r. 1792 dům u dvou sloupů, maj. knížete Auersperga, koupený od špitálu sv. Bartoloměje; a druhý u dvou šermířů hrab. Rafaely ze Salmů, jejž také tehdy koupil kníže Auersperg a vystavěl dům jeden. Č. 735 slulo u P. Marie Vítězné. Zde bývala zemská banka. — V 15. stol. do ul. Vodičk. byly dva pivovary, odkázané kostelům od Kateřiny vdovy Maříka Bezrukého, prodané r. 1453 za 150 zl. uherských; pobožná žena ta též dala kostelu sv. Petra vinici 4 korců na Žižkově.

* To byl dům po Jakubu Smržovi Tobiáše Štefka z Koloděj, popraveného dne 21. června 1621; zabaven byl a prodán býv. dvorskému služebníku Ondřeji Gattyovi z Weistrizhofu za 700 zl. rýn. Syn onoho Tobiáš r. 1631 se Sasy přišel do Prahy a s věže mostecké sňal hlavu otcovu. Potom dům měl Jan Miller ze Zlaté Koruny. — Onen Štefek měl v téže ulici ještě jiný dům »proti domu Jana Zykle, primasa novoměstského«, jejž zabavený jemu koupil Maxm. Wolgemut z Muthburgu, cís. dvorský kvartirmeistr.

— Nyní do ul. Vodičkovy jest veliká Akademická kavárna, ve dvoře knihtiskárna Kobrova; do ul. Jungm. M. Urbánek má nakladatelství hudební. Zde bydlil zesnulý básník Jul. Zeyer; bydlí tu prof. č. techn. dr. Karel Domalíp.

Menší jest dům 734-10, druhdy u Labounských; r. 1590 byl Ezechiela Lopatského, r. 1593 Mich. Albr. z Šontálu, r. 1604 Marka Josefa z Kundratic, pak Salomeny Gerstorfové, potom provdané Bordoňové z Reibic (viz Bílek str. 118.), Johanny Kateř. Šleinicové z Ober-Neichingu (Ober-Neychynku) a syna jejího Volfa Ladislava ze Šleinic (viz Bílek str. 597.) r. 1668 Václ. Ign. Saka z Radobejle.

Ještě skrovnější jest 733-8 u zeleného stromu, druhdy u Myslíků, roku 1606 Ludvíka Myslíka z Horšova, Karla Korky z Korkyně, pak Adama Skály ze Zhoře, Veroniky Velemitské ze Lhoty, r. 1615 Jana Kryštofa z Valdšteina, Václava a Jana Boreně ze Lhoty, trestaných po r. 1621, r. 1623 Nejtharta z Thingen.

Do ul. Vodičkovy sahá dům předposlední 732 u zlaté hvězdy, spolu zruš. č. 731 u Hrdličků, kde za Schallera bydlil malíř Vodička. Zde r. 1848 byl c. k. viniční úřad.

Poslední malebný dům rohový 730-2 v 15. století slul u bílého lva, později u stoličkářů; tento ozdobný dům si vystavěl slavný sochař Matyáš Braun z Braunu (1684—1738) rodem z Inšpruku, do Čech přivedený od hraběte Fr. A. Šporka. Od něho pochází překrásné sousoší sv. Luitgardy na mostě, tamtéž sv. Ivo, u Štěpánského kostela sv. Trojice, sochy paláce Clam-Gallasova v Husově tř., portál paláce Thunovského v Nerudově ul., socha Atlantova v býv. Vrtbovském paláci (Karmelit. ul. č. 373-25). Pochován byl do hrobky v kostele sv. Štěpána. Sochaři tomu dobře se vedlo, že měl tři krásné domy; tento ještě r. 1773 byl v jeho rodině. (Dr. Teige píše, že dům koupil r. 1650 Braun z Karlsperka.) Na dvorku jsou dvě sochy, jež bývaly na domě. Před domem stávala kašna, která nyní jest v invalidovně.

Na konec ještě obrázek z minulosti, jak vypravuje v pamětech Jan Jiří Harant z Polžic (vydal F. Menčík): »R. 1625 v pondělí den sv. Michala v Praze na Široké ulici u jednoho pekaře děvečka jeho služebná stonavši na mory bolest, za kamny ležíc zdálo se, že jest již umrdla; protož hospodář poslal, aby ji vynesli pohřbiti. V tom když ji na máry vundávali, že ji hlavu dolů přes máry svěsili, hlavu zdvihla . . . potom ji posadili a do světnice přivedli, kteráž divné věci vypravovala, že ty pány stínané viděla v nebi v bílá roucha oblečený a palmy zelené v rukouch držící a jiné, jako císařského rychtáře, v pekle za vostrohy viseti a jiné pány; a jaký veliký hřích jest, kteří přestupují (na víru katolickou), že se do pekla dostávají. Vzata byla do šatlavy.« Tak tehdy v Praze se mluvilo česky.

Jungmannova tř. Lbň. I. II, jest pokračování Husovy tř. od domu p. Byliny u Starého vrchu ke Kobylisům.

Ještě ke Staré Libni náleží č. 87-90 Malovaný lis na rozcestí této cesty a cesty k Ďáblicům; r. 1526 byla tu vinice řečená Červený lis, maj. proslulého Jany Hlavsy z Liboslavě, o němž vypravuji zvláště při malém nám. č. 459-11. V minulém století byla to vinice Měchurova (viz Palack. ul.), jehož dcera Terezie, choť Palackého, tu bývala na letním bytě. — V Nové Libni jsou názvy č. 48 U Bolehovských a 65 zahrada a restaurace u Kefurtů po dosavadních majitelích, 82 u červeného srdce.

Jungmannova tř. Sm, z Kinského tř. na z. k Husově tř.

Zde jest č. 14-1 pivnice u Mik. Dačického z Heslova, č. 359-5 knihtiskárna Leop. Ballenbergera.

Jungmannova tř. Vnhr., jest nejdelší (4·2 *km*, tedy přes hodinu cesty) ulice vinohradská (ovšem posud z veliké části jen silnice mezi poli) od Václav. nám. na sev. straně Musea po býv. silnici Černokostelecké (v. t.) až ke Strašnicům. Viz plán příl. 3.

Za nárožním domem v l. u zlaté hvězdy č. 555-1 (vystav. r. 1876) jest dům č. 528-3, jejž r. 1902 koupila za 248.000 K zemská německá hospodářská společnost. Dále naproti v č. 640-4 (roh Rubeš. ul.) bydlí prof. uměl. průmyslové školy Jakub Schikaneder, akad. malíř. Druhý roh jest č. 343-6 u božího požehnání (dům z r. 1872), nyní kavárna nad tunelem; jdeť tudy tunel státní dráhy z Františkova nádraží do Nuslí pod ul. Rubešovou a dále Hálkovou (v. t.). U zábradlí na sev. straně stále bývá dosti diváků, pozorujících ruch na nádraží, jež pěkně vypadá za večerního osvětlení; ale skoro stálý kouř lokomotiv zle obtěžuje celé sousedstvo.

Č. 325-8 hostinec u Víšků po majiteli Jos. Víškovi, starostovi vinohradském a majiteli závodu kamenického; v domě vedlejším č. 365-10 knihtiskárna Jar. Pištěka.

Vedle domu Bachheiblovského č. 770-11 z r. 1893 jest č. 37-13 Smetanka, také nový dům z r. 1894; jméno po býv. usedlosti zdejší, jež dala název i nedaleké reálce na Smetance. Na rohu Břetislavovy ul. č. 404-19 hostinec u knížete Břetislava, kde jest německá dívčí škola. Ob dům k vých. Heinovka, německý »národní dům« na Kr. Vinohradech (Grand Restaurant).

Od příčné ul. Žižkovy a Divišovy, kde v pr. byla do r. 1902 zahrada Eichmannova (viz str. 152), třeba byla veliké navážky (provedené r. 1902), jíž srovnána byla tato ulice až k náměstí krále Jiřího.

Proti býv. Eichmance jest v l. hluboko pod úrovní okolí německé divadlo (viz u Pštrosky), dále nové domy Burešovy na začátku býv. zahrady Kanálky (v. t.) Ve druhém (č. 37 n.) bydlí JUDr. Vilém Ryba, redaktor Národních listův a poslanec; vedle v č. 39 n. dr. Arnošt Kraus, prof. univ. Naproti jest rozkošná zahrada při domě Seidlově č. 100. Za ní k Slezské ul. ještě se táhne pusté pole; dále k vých. bývalo č. 92, továrna Jana Prokopce.

Vedle nová tržnice z r. 1902 a za ní před parkem zadní trakt školy (ve Slezské tř.) naproti hlouběji položeným zbytkům Kanálky.

Nový dům č. 1128-47 má zvláštní secessní kovové dveře; zde bydlí univ. prof. Václ. Em. Mourek; vedle č. 49 hostinec u Malých.

Od Kanálky k vých. před nám. krále Jiřího č. 29-91 Cikánka či hostinec u města Prahy, bývalé jatky. V těch místech r. 1408 byla vinice Bernarda Chotka či Bernáška z Olšan a pak dcery její Reginy, o nichž jsme slyšeli na str. 60. Ve vinici té o něco později se připomíná sádek se stromy merunkovými. Starý tento dům, jehož přízemek se octl nyní pod niveau silnice, též jest určen k zboření, před ním k záp. již stojí dva nové domy, a třetí se právě staví. Na rohu sadův a nám. krále Jiřího jest hostinec na Hané, ob dům Podhradského hostinec u krále Jiřího z Poděbrad.

Východnější skupina domů starších (některé již kolem r. 1850 byly stavěny) sluly dříve společným jmenem u lva po starém zájezdním »výsadním« hostinci u bílého lva (č. 268-108 n.).

Dále k vých. cvičiště »kopané« a pole s obou stran až k hostinci u Flory a hřbitovu olšanskému; u něho kvetou drobné obchody, prodeje věnců, květin, svíček a p. a několik závodů kamenických. Jestiť tu po celé dni smutné korso navštěvovatelů hřbitova.

Za starých dob i tu všude byly vinice; o nich viz Tomek VIII. 247 n.

Naproti rozsáhlému hřbitovu olšanskému jest od silnice k jihu č. 48 Horní Stromka, dvůr hospodářský, býv. rafináda cukru a druhdy vinice Svojšova, která již v 15. stol. byla polem Mikuláše Tristramova ze Chrustenic, r. 1475 měšťana Martina Tměje. Ještě o něco dříve v těch místech roku 1407 bratří Jindřich z Vechty, Vaněk a Václav odprodali od tvrze Strašnické tři dvory Mikuláši Štuksovi, jenž byl r. 1418 podčeším t. j. náměstkem nejvyššího číšníka. — Níže a jižněji leží hospodářská usedlost č. 49 Dolní Stromka (stavěna r. 1865).

Dále na jih od silnice se rozkládá nová okresní nemocnice, otevřená v květnu r. 1902; zbudována byla dle plánů arch. K. Horáka a MUDr. V. Michala, nákladem asi 1,200.000 K. Jsou to dvě budovy větší a několik menších.

Daleko za hřbitovem pražským (od Jungm. tř. v l.) i za žižkovskou Václavkou (hostincem č. 897) se prostírá hřbitov vinohradský (v pr.), k němuž aby vedena byla elektrická dráha, posud marně žádá obec vinohradská. R. 1902—1903 zřízen byl až sem široký chodník a vysázeno stromořadí. Hřbitov ten založen byl r. 1885, když Vinohrady

přestaly býti přifařeny k Vršovicům, a od té doby značně rozšířen. R. 1899 vystavěna byla dle návrhu arch. Ant. Turka od stavitele Vlad. Sedláčka krásná gotická kaple sv. Václava s arkádovými hrobkami po obou stranách; v levé nad hrobkou advokáta J. Havlíka jest na zlaté půdě obraz sv. Anny od V. Bartoňka a vedle obraz sv. Josefa. V pr. vedle vchodu hrobka Ant. Chmela († 1898) s náhrobkem od bratří Ducháčků dle plánu arch. Turka; v tympanu obraz sv. Josefa od Ad. Liebschera. V odd. 14. hrob stav. rady Ad. Pecenky († 1901). Z náhrobků vyniká v odd. 3. hrobka býv. starosty Jana Friedländra († 1892), na níž stojí socha andělova od Ant. Poppa. Podobná socha jest na hrobce Burešově (odd. 15.); za ní odpočívá žurnalista J. Balák († 1900). V odd. 9. má hrob sochař Fr. Stránský († 1901), v odd. 11. podobnou pyramidu má spis. prof. Č. Vyhnis († 1897). Na odd. 8. přeneseny byly ostatky J. Škroupa (nápis: Joh. Nep. Skraup Dom. Kapellmeister 1811—1892).

Blíže k Praze na l. od silnice jest nový hřbitov židovský s ozdobnou budovou pohřební síně, a doleji k Strašnicům též na l. straně hřbitov evangelický. Sem přeneseny byly ze hřbitova u invalidovny ostatky P. J. Šafaříka a vedle něho mají býti uloženy ostatky Jana Kollára (posud ve Vídni).

Na rozcestí u Strašnic jest poslední stavení vinohradské č. 93 hostinec na kovárně či u Strašnic, kde od hlavní silnice k jihu se odchyluje cesta do Starých Strašnic.

Jungmannova ul. Vrš. z Jablonského níže a jižněji než Barákova do Havlíčkovy.

V č. 197 jest modlitebna, č. 250 u Prokopa Vel., č. 310 Rychta, rozumí se hospoda toho jména, jež oblíbeno jest od výstavy.

Jungmannovo nám. Krl., jest jediné prostranství v tomto předměstí, upravené z největší části v krásný sad. Táhne se od Královské tř., a zelený vrch Žižkov mu tvoří krásné pozadí. Na mramorovém stojanu v nádržce vodní jsou vyryta jména zakladatelů Karlínských sadů z r. 1862. Mimo sady hlavní ozdobou mu jest skvostný chrám. Druhdy slulo pouze Karlínským náměstím nebo Nám. u školy. Část od Palackého tř. k Žižkově zbytečně názvána jest na záp. od kostela tř. Komenského, na vých. straně tř. Kollárovou. Při záp. straně jest drobný prodej ovoce, zeleniny a p.

Dle nových čísel: 145-1 na vých. rohu Královské tř. u města Petrohradu, kde jest i okresní záložna hospodářská; maj. Občanské záložny Karlínské. (V Karlíně jest vůbec mnoho starších domů, pojmenovaných po známých větších městech.) — Na tom místě bývala škola. Vedle č. 156-3 u modlitebny, ale s nápisem zum Tempel. Třetí dům 170-5 v ráji. — Naproti č. 22 a 51-2 i vedlejší 235-4 jsou maj. továrníka Ed. Brosche; jest tu pošta a bydlí zde spisovatel Fr. Zákrejs, ředitel úřadovny okr. výboru. Vedle č. 59-6 jest dědiců po býv. purkmistru Götzlovi; před ním stávala dřevěná kaple, než vystavěn byl kostel. V pěkném vedlejším se sgraffitty a obrazy č. 399-8 bydlí arch. Josef Sakař. Na rohu Palack. tř. 209-10 (maj. JUDr. Ant. Pavlíčka, advokáta a okresního starosty, známého spisovatele právnického), sluje u arcivévody Leopolda.

K náměstí se počítají též budovy za kostelem: č. 225-12 chlap. škola ob.; vedle jest zahrada reálky se sochou mladého cís. Františka Josefa I., obklopenou níže množstvím popsrí; stávala dříve u bývalé plynárny (na zač. Královské tř. od brány Poříčské v l.) v zahradě své doby známého velitele pražských ostrostřelců Štefka. V sousední radnici č. 316-14 jest i fara* a úřadovna okresního výboru; radnice jest vkusná budova slohu palácového (starofrancouz. šlechtického hotelu) dle plánů arch. Bauma a Münzbergra provedená V. Nekvasilem r. 1886. Prostřed risalitu nad balkonem jest nad znakem městským socha Svornosti; v lomenici vysoký relief allegorie města, ochraňujícího průmysl, obchod, školství a chudinu. Všechny skulptury jsou od Jindř. Čapka.

---

* Cd r. 1898 farářem tu jest spisovatel Frant. Pohunek; bývalý administrátor zdejší fary Dom. Špachta (1803—1859) mimo jiné napsal polskou mluvnici.

Dne 18. října 1863 vysvěcen byl chrám* sv. Cyrilla a Methoda, o jehož založení a stavbu nejvíce se přičiňovali probošt vyšehradský Václ. Štulc a arcibiskup kníže Bedřich ze Švarcenberka. Položení základního kamene dne 10. června 1854 oslaveno byla přítomností císaře a krále Františka Josefa I. a choti jeho Elišky, spolu i arciknížat Leopolda a Josefa. Připomíná 1000 letou památku příchodu sv. bratří na Moravu. Chrám tento z tesaného kamene stavěný dle plánů prof. K. Rösnera od architekta Jana Bělského (1815—1880) a kamenického mistra K. Svobody řízením arch. Ullmanna v čistém románském slohu, i rozsáhlostí (75 *m* dl., 31 *m* š., 27·5 *m* vys.) i ušlechtilostí a lepostí náleží mezi první svatyně v Čechách. V předu se vypínají dvě věže, jež jsou tak vysoké jako jest kostel dlouhý; na skvostných portálech jsou umělecká tympana od Václ. Levého** (Pád prvních rodičů, sv. Cyrill a Method, Zvěstování P. Marie); kovové dvéře s vypuklými obrazy dle nákresů J. Šimka a Jos. Manesa (dar býv. starosty Götzla). Obr. chrámu se strany j. v. viz str. 448.

Na váznoucí stavbu značné peníze sehnal hrabě Jan Harrach. Při svěcení kostela se hrálo Te Deum, poslední dílo hudeb. skladatele Václ. J. Veita, jenž r. 1864 zemřel v Litoměřicích, kde byl praesidentem kraj. soudu.

Po širokých schodech vcházíme do vkusného vnitřku, jenž jest rozdělen 10 mohutnými pilíři na 3 lodi a r. 1885 byl polychromován. Bohužel jest dosti temný. Polokruhová apsida, v níž stojí hlavní oltář, má krásné fresky dle návrhu Trenkvalda, býv. ředitele malířské akademie. V pravé lodi na oltáři sv. Václava jsou výtečné obrazy od Jos. Manesa, v levé lodi na oltáři P. Marie malby od Ant. Lhoty. Malby na straně v postranních lodích těchto jsou od P. Maixnera*** (výjevy ze života sv. Václava) a Sequensa (výjevy ze života Kristova). Kazatelnu od V. Žabky daroval hrabě Harrach; varhany z r. 1899 od Petra jsou z největších v Čechách.

* * *

Zde vhodno poslechnouti o Karlíně vůbec. Karlín,† město na vých. od Prahy mezi Vltavou a horou Žižkovem, z pražských předměstí†† jediné leží zcela v rovině (180 *m* nad mořem), čímž liší se od ostatních, položených malebněji; zde všechny

* Před tím byla zatímní kaple v domě u města Londýna a od r. 1851 dřevěná kaple na náměstí.

** Václav Levý (1820—1870) podporou známého Veitha z Liběchova vzdělal se na výtečného sochaře a žil po 12 let v Římě, kde papež Pius IX. často býval hostem v jeho dílně. Později v Praze byl žákem jeho Jos. Myslbek. — O chrámě viz Lehner, Method XIII.

*** Petr Maixner (1831—1884) provedl též fresky v ruském kostele, obnovil malby ve věži mostecké a v staré síni radnice staroměstské a j. Odpočívá na Olšanech V. 7. č. 41. Tamtéž v č. hrobu 284 leží bratr jeho Karel Maixner (1840—1881), jenž též pracoval o malbách tohoto kostela a hlavně illustroval spisy přírodovědecké.

† Hlavně dle článku v Ottově slovníku od Jana Nedomy (nar. 1846), professora na reálce karlínské, jenž sepsal hojně zpráv z historie tohoto města, na př. Sborník histor. II. 86. Viz též Špaček, Špitální kostel atd. Arch. Pam. IV. 120.

†† Vznik a šíření se nových obcí kol Prahy jest moment pro Prahu samou nikoli šťastný, nýbrž v mnohém ohledu nepříznivý; vznikla samostatná tělesa, jež obklíčivše Prahu zamezila vlastní její vzrůst. Každé z oněch měst se šířilo při tom téměř bez programu, bez plánu, jak náhoda nebo prospěch kázaly. O umělecké stránce nebylo při tom takřka ani potuchy; ještě nejspíše umělecký princip nabyl vrchu v Karlíně, kde hned z počátku projektováno v místech poměrně nejpříznivějších náměstí s chrámem. Téměř libovolně vzrostl Žižkov, a při šíření se Vinohradů dbáno hlavně, aby ulice braly se pokud možno přímočárně a parallelně dle zásady, jež tehdá pokládána za vrchol požadavků při zakládání nových měst a čtvrtí. Předměstí zbavila Prahu krásného okolí, onoho věnce zahrad a promenád, jenž ji obklopoval; o náhradu v předměstích dlouho nikdo se nestaral, ba nejbližší okolí jich pustlo vůčihledě zanedbáním i nešetrností podnikův a tratí železničních kol Prahy zřízených. Každé veliké město má nějaký tmavý bod na svém obvodu, ale tak stejnoměrně zpustošeno jako okolí pražské, jest málokteré.« K. Chytil, O histor. vývoji a rázu Prahy. 1898.

ulice jsou široké a přímé a stýkají se pod úhlem pravým. V nejstarších dobách byly tu louky a polnosti staré vsi Poříčí (v. t.); tento statek zemský Boleslav II. r. 993 daroval klášteru Břevnovskému. Ale Přemysl Otakar II. koupí nebo výměnou pozemky ty získal a dal kommendě německých rytířů při kostele sv. Petra. Choť jeho Konstancie potom kostel ten (viz Petrská ul.) koupila a i s pozemky, kde jest nyní Karlín, darovala r. 1235 špitálu sv. Františka, jejž založila dcera její Anežka r. 1233. (viz str. 12). Špitál spravovali mužové žijící po klášternicku; činnost jejich tak se skvěla, že stali se r. 1250 rytířským řádem Křižovníků s červenou hvězdou dle vzorů řádů, založených za válek křižáckých. A od těch dob se tu říkalo Špitálsko (pole Špitálské, na Špitálském), a řád Křižovníků držel až do r. 1848 většinu pozemků nyní karlínských.

Zde na rovině r. 1039 Pražané v náramném počtu vítali Břetislava I., když se vracel z Polska s tělem sv. Vojtěcha a mnohými poklady. Vltava tehdy byla širší a mělčí; u Štvanice často mohlo se přes řeku chodívati pěšky; tak r. 1105 kníže Svatopluk s vojskem tu se přebrodil. Za Karla IV. zřízením zdí a příkopů kolem Nového města (kde nyní jest nádraží Severozápadní dráhy, Poříčský sad a nádraží Státní dráhy) rozsáhlé pozemky Křižovnické byly přetrženy; z města sem se chodilo jedinou branou Špitálskou či Poříčskou. Za hradbami záhy vznikaly malé živnosti poddaných sedláků, zahrady »špitálské«, chmelnice a na svahu hory Žižkova vinice. Jako jiní duchovní také Křižovníci dávali kusy pozemků v úděl za roční plat poddaným či lenníkům. V 15. stol. se říkalo té osadě Těšnov (v. t.). Měla jako jiné vesnice svého rychtáře.

Když král Zikmund r. 1420 s velikým vojskem přitáhl na Prahu, zde na Špitálsku svedena byla bitva 13. července mezi Pražany a oddílem vojska křižáckého, který přešel Vltavou tu na blízku. A hned druhého dne — bylo v neděli — při všeobecném útoku na Prahu touž cestou sem přešlo vojsko míšeňské a rakouské a v počtu asi 25.000 učinilo útok na horu Žižkov. Ale po krátké chvíli utíkali tudy zase, odkud přišli. (Více viz Žižkov.) A tu Pražané, kteří s úzkostí byli se dívali na bitvu, vyšli na Špitálské pole a klečíce zpívali Tě Boha chválíme.

A jaká zde byla radost, takový žal a hněv u křižáků; i žádali krále, aby střelbou z děl Prahu rozbořil; však Zikmund litoval města rodného a nedovolil stříleti na Prahu; když pak přece bez jeho vůle někteří střelbu počali, ihned to zakázal.

R. 1424 slepý Žižka přitáhl od Žatce proti Pražanům a počátkem září položil se u Libně; chtělť Pražany potrestati pro jejich obojetnost a nespolehlivost. Měšťané se lekli a vypravili k němu poselstvo, jehož mluvčím byl kazatel kostela P. Marie před Týnem, mistr Jan z Rokycan. Prosil za milost Praze, srdci celé země.

»Všechny děje své a slavné kony
v kamenné to moře národ tesal
a těch věží nesčetnými zvony
stokrát k boji bil a vítěz plesal.
Rozpomeň se, Žižko, na lopotu
předků nesčíslných, moře potu,
než těch věží nepřehledný řad
nad pilířů lesy hrdě vzletl
k nebesům, než v modru libě vzkvetl
kamenných těch květů slavný sad!
Připomeň si krve moře žalné,
jímž lid český mnohé věky valné
uhájil ten klenot, pýchy zdroj.

Ó bys viděl, jak tam k tobě vzpíná
kamenné své lokty, plna krás,
Praha velebná, jak slunce jas
královské jí čelo bleskem spíná,
jak těch věží věkem černých tiseň,
kamennou tu slávy české píseň,
červánek rtem purpurovým líbá —
však ty nevidíš. Nuž její hlas
ze rtů mojich slyš! —«

(Svatopluk Čech.)

Úchvatnou řečí až k slzám pohnut byl Žižka a Praze odpustil.

»Tehdy na Špitálském poli smlouvy činili, takže Pražané Žižkovi pokoj zachovati čtrnácti tisíci kop grošů zaručili a toho na znamení velikou hromadu kamení na to místo nakladli pravice, kdoby tu smlouvu přerušil, tímto kamením aby byl ukamenován až do smrti.« (Hájek.)

R. 1432 poslední týden července taková byla povodeň v Praze, že celé Špitálsko bylo pod vodou. A když opadla, pole pokryto bylo dřívím rozličným, almarami, truhlami, koly a kameny mlýnskými, střechami ano i celými mlýny a chalupami.

Při r. 1436 jest zpráva o předměstí za branou Poříčskou, nejstarším tedy předměstí pražském; slovem Špitálsko označována všechna krajina zdejší, Zabransko i Zahradsko (dle mnohých zahrad) byla předměstská obec za branou na Špitálsku. Mimo polnosti Křižovnické byly tu ještě při břehu zbytky bývalých pozemků břevnovského kláštera, které Vladislav II. daroval obci staroměstské; a na nich r. 1504 založen byl špitál, čímž starý název »Špitálsko« se obnovil. (Nedoma, Karlín Progr. R. 1876; Arch. Pam. XX. 62.) Odtud i brána Poříčská slula Špitálskou.

Chrám sv. Cyrilla a Methoda v Karlíně.

Za epidemie totiž, jež k nám přišla z Uher r. 1501, jako vždy nemocných chudých se štítil kde kdo, ba ani do svých domů jich přijímati nechtěli, z čehož přišlo, že po ulicích, po březích, haldách ubozí nakažení lidé leželi. Potom když konšelé z rynku přenésti kázali dřevěné krámy* a boudy na Špitálsko, shrnuli se nemocní pod přístřešek těch krámců a přiměli tak bezděky konšely k tomu, že ten tábor nemocných kázali upraviti za špitál, k němuž dobrodinci tolik dali navézti kamení, že vznikl i chrám.

Na »opravu« špitálu král Vladislav r. 1507 dal obci zvláštní privilegium. Dobrodincem a skoro hlavním původcem špitálu byl kněz Matěj Hlavně z Kouřimě, jenž sám mnoho darovav na stavbu i jiné k tomu pobádal a zde byl pak kaplanem. Když r. 1507 na

* Krámce ty z rynku odstraněny byly r. 1510, když chystal se tam turnaj ke cti Jiřího, markrabí brandenburského, a sem přeneseny.

nám. Starom. přiletěl roj včel a usadil se na pranéři, konšelé je darovali špitálu. Z různých odkazů špitál ten brzy nabyl 4 domů v Praze; ty pak r. 1524 úředníci špitálu prodali a koupili dvůr v Šešovicích od Brikcího Řeháka z Květnice. (Šešovice byla osada, nyní zaniklá, mezi Žižkovem a Malešici s tvrzí.)

O tehdejších poměrech uvedu ještě něco dle Z. Wintra: Často nemocní umírali na ulicích. U každého kostela městského na houni, hadru, slámě i na peřině leželi nemocní žebrajíce, na každé haldě v Praze bylo lze nalézti nemocného člověka, jenž buď neměl příbytku nebo byl z něho vyvržen. Na př. r. 1577 vyvezl starý Martin Slezák nemocnou vetchou ženu svou na haldu a tam ji nechal. Bába naříkala, až hrozno bylo; šlo tudy množství lidu, ani se na ni neohlédl žádný, až Žid šel tudy a řekl: »Smiluj se někdo nad ní«. Potom se nad ní slitovali a položili ji k Jesuitům ke zdi, dali k ní hrneček na almužnu, a z té almužny nuzně se chovala do čtvrtého dne, až umřela. Proto konšelé určili lazaret u sv. Jana při vodě, kamž chudí lidé, na větším díle přespolní po ulicích ležící, měli se dodávati od lidí, řečených »hrobničných«. Úlohou jejich bylo oznamovati o nemocných, kteří se po městě nebo mezi branami složili, aby do špitálu sv. Pavla nebo do lazaretu k sv. Janu odvezeni byli. Ale přes to i potom často se přiházelo, že lidé opuštění na ulicích se povalovali, až tu vypustili duši.

Kostel Obrácení sv. Pavla vysvěcen byl r. 1504 dne 20. srpna od biskupa pod obojí Filipa Sidonského; stával v nynější Pobřežní ul. v místech továrny č. 224; blíže k řece býval špitál t. j. zprvu útulek nemocných, potom chudobinec. Při něm byla lázeňská budova u řeky i hospodářský dvůr a při kostele na již. a vých. straně rozsáhlý hřbitov. Od r. 1684 clo z brány Poříčské odevzdáno bylo od obce staroměstské špitálskému úřadu, aby z něho spravovány byly cesty na Špitálsku.

Budovy špitálu, v němž před válkou třicetiletou bývalo chováno až 50 zchudlých měšťanů staroměstských, za obležení švédského r. 1648 byly vypáleny a pobořeny mimo věž, jež obstála; chovanci přestěhováni do Templu (v. t.) Od té doby nebylo tu již chudobince; kostel však r. 1657 byl obnoven, a na hřbitov při něm pochovávali z Prahy zvláště za moru, až do zřízení hřbitova v Olšanech. Zde r. 1680 pohřben byl Mat. Macht z Löwenmachtu, jenž se vyznamenal při obraně Prahy r. 1648 a později byl primatorem staroměstským. Choť jeho měla dům č. 700 v Masné ul. — Zde také byl pochován Löbl Kurzhandl, vrah Šimona Abelesa, o němž vypravuji při Týnském kostele.

R. 1787 kostel byl zrušen, ale úplně zbořen byl až r. 1861 i s gotickou věží, jež pocházela z doby založení r. 1504. Tak zašla jediná starobylá památka v Karlíně; »to se stalo dne 12. května 1861, roku desátého od zřízení c. kr. centrální komise pro zachování stavitelských památek a roku 80. od panování moderního vandalismu«.*

Okolo pražských měst jako na venkově druhdy časté se dály loupeže; proslulé bývalo od jakživa tou příčinou Špitálsko. Zpráv o přepadech loupežných a vraždách, které se sběhly na Špitálsku, jak vypravuje Z. Winter, jest v pražských knihách přehojně. Na př. r. 1512 jakýsi Smekbidlo, bývalý holomek hradský, se svým druhem zde vraždili a mrtvé metali do Vltavy; byl oběšen a druh jeho na kůl vstrčen.

Když r. 1547 Ferdinand I. přitáhl ke Praze, aby ji ztrestal pro účastenství v tehdejší vzpouře všech stavů, na Špitálském poli harcovali jeho husaři; Pražané ze brány Špitalské i Horské vytrhli proti nim, ale byli zahnáni zpět do města; tehdy tu jich padlo na 300.

* Podobně se vyznamenal později Smíchov, zničiv »když ani vláda ani církev proti zboření ničeho nenamítaly,« nejstarší svou památku (ze 12. století), kostel sv. Jakuba, že prý byl příliš nízko pod niveau náměstí; z té příčiny by se musily i v Praze zbořiti kostel sv. Jindřicha i proslulá synagoga, kde též kolem zdí, hlouběji položených, jest příkop. Aby tam voda netekla, bylo by se snadno dokázalo; že arch. Mocker nebyl proti bourání, nic divného; on se vyslovil i pro zboření kaplí sv. Lidmily u Týna, sv. Lazara, kostela sv. Kříže v Dušní ul. i sv. Václava v Resslově ul.

Na poli Špitálském Pražané asi s 5000 muži ozbrojenými slavně vítali císaře Maxmiliana II. r. 1567; u špitálu sv. Pavla stáli mistři university se vším duchovenstvem i konsistoří pod obojí.

Za Rudolfa II. šlechticové časté souboje své* konali na poli Špitálském, a proto říkalo se »vyzvati na Špitálsko« místo vyzvati na souboj. Tam r. 1591 proslulý císařův alchymista Kalley zabil svého protivníka, dvorního úředníka. O soubojích viz Svátek, Obrazy z kult. dějin II.

Z domů zdejších největší byl dvůr Robmhapovský, jejž r. 1584 založil Václav Robmhap (Rabenhaupt) ze Suché; koupil tehdy čtyři pusté zahrady, kde nyní jest rozsáhlý dům u Červené hvězdy (Královská tř. roh Vítkovy). — Robmhapové drželi Lichnici, statek Rônov nad Doubravkou a j. Viz Bílek 460—462. Zdejší tento statek špitálu Křižovníků r. 1620 za vzpoury obec Pražská koupila »s dědinami, vinicemi zahradou, lidmi poddanými na předměstí, kdež v Zahradách slove«, za 9500 kop míš, zcela zaplacených. Ale již v prosinci t. r. obec musila vrátiti statek špitálu.

Velice zpustlo Špitálsko za války třicetileté; nekatolíci odtud odešli a co zbylo, trpělo od vojska císařského i od nepřátel jako za vpádu Sasův a Švédův. Za Banéra** Švédové vnikli až na pole Špitálské do ležení uherských jezdcův a spálili stany. A před samým koncem té války císařští sami z domů zdejších brali stavivo na hradby, nechtějíce též, aby zde, před samým městem, nepřítel měl útulek v domech.

R. 1644 když do jam na hřbitově u sv. Pavla házeli mrtvé, vrhli tam též jednoho živého, jak vypravuje Kosmanecius, tehdy učitel u sv. Petra. Čas. Mus. 1833 str. 148.

Dosti podrobnou a zajímavou zprávu o Karlíně máme z roku 1648 u Beckovského. Tehdy před vpádem Švédů bylo zde 46 gruntův a domů; mezi nimi 4 hospody, v nichž se víno i pivo Křižovníků šenkovalo. »Nacházely se r. 1648 v tom předměstí dvě ulice; jedna jmenovala se Hlavní ulice a ta měla 23 domy (byla to nynější Pobřežní ul.);*** druhá se jmenovala Vrbová, protože s jedné i druhé strany mnoho řadem vyrostlých vrb stálo a mezi nimi čerstvý potůček tekl; ta ulice měla 23 domy«. (Byla pod Žižkovem.)

Beckovský dále vypočítávaje škody, které zkázou toho předměstí klášter utrpěl jmenuje jednotlivě ty domy, na př. na domě Jindřicha Dvořáka (ten dům stával u samé Poříčské brány, nyní na tom místě nové šance stojí, v Hlavní ulici, skrze kterou se k sv. Pavlu kostelu jezdívalo, blíž místa od starodávna Zač nazvaného) u Červené Hvězdy nazvaném, kde se pivo i víno těch Křižovníků prodávalo, měl řád škody 1800 kop míšeňských.

Dále jmenuje domy Šebestiána Pořičana, Samuela Jelínka, dům a »kratochvilník« či lusthauz, který někdy Funkovům přináležíval, dům Jana Mikulovského, Lidmily Miterlinové, Petra Staršího, Jana Ratejnského, Vavřince Dvořáčka, dům neb lusthauz Jiřího Vorla na Posledním penízi† nazvaný, také hospodu atd. A dále píše: »Ti domové v tom zabranském předměstí špitálském prostranní i ozdobně vystavěni byli; také se při mnohých zahrádky se štěpnicemi spatřovaly dosti prostranné. Ti Zabranští v domích svých rozličné obchody měli; neboť někteří byli kováři, koláři, masaři, ševci, krejčí, truhláři i jiní řemeslníci. Ti domové když r. 1648 se zemí srovnáni byli, kamení všechno z těch dílem spálených, dílem rozbořených domů na poručení jenerála vachtmistra hraběte Contiho do šanců vnově mezi Horskou a Poříčskou branou založených vzato bylo«.

* Tehdy bývaly v Praze i školy šermířské a »mistři dlouhého meče« či fedrfechtíři cvičili mladé pány v šermování mečem, rapírem i dýkou. Viz str. 190. I učenec, hvězdář Tycho de Brahe půl nosu ztratil v souboji a od té doby nosil nepravý nos, ale tak pěkně vyvedený, že nebylo znáti.

** Jan Gustafsson Banér (Banner) již r. 1634 přitrhl až k Praze a po druhé r. 1639, ale Praha vždy se ubránila; zpustošil však strašlivě celou zemi.

*** Cesta tato často trpívala povodní, a stěžuje si zpráva z konce 16. stol. o dvoře křižovnickém, že formani vždy dále a dále jezdí a cestu rozšiřují. — Dobře tedy rozeznávej pozdější Hlavní třídu, nyní Královskou.

† Byla to hospoda a mlýn v Pobřežní ul., kde jest zadní průčelí Červené hvězdy; emigrant z Nového města Vojtěch starší Koutský z Jenšteina prodal majetek ten r. 1640 Pavlu Julišovi ze Šenpachu, appellačnímu registratoru. Koutský odešel r. 1627, vrátil se r. 1631 se Sasy a pozbyl svých jistin, jež mu zůstaly v Praze z prodaných statků. — Poslední peníz zničen byl od Francouzů r. 1742; však brzy zase kvetla hospoda u posledního »feniku«, veselá a živá, hlavně pro plavce; odtud jezdilo se za 1 zl. po nákladní lodi až do Drážďan. Také tu byl celní úřad.

Po válce jen pomalu vyrůstalo Zabransko a kvetlo tu hlavně zahradnictví; průmyslu a obchodu tu nebylo. Starší ještě pamatují zdejší neúhledné domky, roztroušené po zahradách, v nichž bývaly studnice s vysokými zdvihadly.

Za válek v době Marie Terezie, hlavně po vítězství Bedřicha II. r. 1757 u Štěrbohol zase Špitálsko bylo zpustošeno. Byly tu jen dva domy: Na posledním penízi a t. zv. Kaucká (v Žižkově tř., kde jest továrna firmy Breitfeld, Daněk a spol.). Jméno to asi po Koutském, svrchu uvedeném, jenž mimo Poslední peníz měl vinice a pole na Žižkově a »rovinu« koupenou od Jakuba Leop. z Mořeřab.

Když zrušen byl kostel sv. Pavla a jeho hřbitov r. 1787, pozemky bývalého špitálu koupil bohatý knihtiskař Ferdinand ze Schönfeldu, majitel papírny, z níž vyšla větší část papíru na knihy tištěné u nás kolem r. 1800. (Viz též str. 5.) Vystavěl si zde letohrádek a ze hřbitova zřídil rozsáhlou zahradu t. zv. Růžové údolí (viz Pobřežní ul.).

Souvěkovci popisují je takto: »Letohrádek Růžodol (Rosenthal) s taneční síní a letním divadlem,* zřízený dle nejlepšího vkusu, má stavbu čínskou a proto neobvykle zajímavou a romantickou; zde se provádějí německé hry v populárním slohu, jež svou podivností a neobvyklostí zvláštního jsou půvabu. Procházky jsou tu velice upravené a krajina velmi příjemná, ježto venkovské radovánky střídají se tu se zábavami městskými. Končina tato vodou, ostrůvky, keři a pahrbky obklopená byla tak zvelebena, že slouti může pražským rájem; Schönfeld zřídil tu rozsáhlou zahradu ovocnou po způsobu anglickém a to tak, že představovala v malém království České, jsouc jaksi velikou mapou. Každý ze 16 krajů byl vyznačen a v něm místa, jakož i jich poměrné vzdálenosti správně vyměřeny. Stromy měly svá jména měst, jež jim dle mapy slušela, tak že zde každý správného pojmu o poloze měst českých nabýti mohl. Z blízké papírny k zahradě přiléhající voda vedena strouhami, jež řeky české značily, představujíc Labe, Vltavu, Berounku, Ohři atd. U hlavního vchodu stálo na podstavci sousoší, představující mír mezi Žižkou a Pražany, ale tehdy prý již v bídném stavu.«

Po Růžovém údolí a »topografické« zahradě není dnes ovšem ani památky; majitel r. 1799 se odstěhoval do Vídně,** a pozemky na počátku 19. stol. rozprodávány na stavby továren i domů nájemných. Na bývalé zahradě bylo pak bělidlo, v kostelíku se silnou věží byla dílna barvířská k tištění kartounů.*** Ale dokud trvaly hradby pražské, ruchu stavebnímu za nimi vadilo to, že majitelé musili se upisovati reversem, že domy jejich mohou bez náhrady býti zbourány, kdyby toho žádaly účely vojenské. Tak bylo ovšem i na jiných stranách, a na př. ještě r. 1898 činěny překážky od vojenského velitelství, když za Vyšehradem nad Podolem stavěn byl nový dům »Slepičárna«.

Tak ještě před 100 lety, »kde se nyní prostírají živé, elegantní ulice karlínské, procházívali se po úpravné aleji mezi vlajícími klasy ve svátečních dnech letních bodří Pražané s pěkně spletenými copy pod třírohým kloboukem, vzbuzujíce uctivý podiv svým jemným, dlouhým, tmavomodrým kabátem se žlutou podšívkou, pak skvostnou, bohatě vyšívanou vestou a bělostným, varhánkovitým jabotem (náprsenkou); vedle nich jejich spanilé, bohužel dle tehdejšího zlozvyku přes příliš líčené družky a dcerky s ohromnou, bílým pudrem posypanou frisurou. Vše směřovalo k invalidovně, kde časem se konala cvičení vojenská, která již tehdy neodolatelně lákala«.

Mimo pole a zahrady tehdy tu byla stará hospoda Poslední peníz pro plavce a lodníky, hostinec u města Prešpurku (č. 30 v Králov. tř. 55 n.), vinice Palmovka a hospoda Půtovka

* Protože dobře se dařilo českému divadlu v »Boudě« na Václav. nám., měšťan V. Jiřík zřídil r. 1787 v »Rosenthalu« divadlo pro české frašky a opery, kde se hrálo 2 leta. Byla tehdy dvě česká divadla v Praze.

** Tam zemřel r. 1821, sbírky jeho byly prodány r. 1856. Viz Bohemia r. 1856 str. 1008 (ze sbírky p. rady Brože).

*** Továrnu na potiskování plátna a bavlněných tkanin v Růžodole roku 1801 vystavěl Aron Przibram, jenž pak se svým tchánem a společníkem Jerusalemem (viz str. 378) vystavěl r. 1814 podobnou továrnu na Smíchově. Byl muž moudrý a k dělnictvu laskavý, takže pouze jeho dělníci se nebouřili roku 1844, když byly v Praze dělnické nepokoje. Také syn jeho Salomon, zdědiv smíchovskou kartounku, vynikal dobročinností.

(kde jest nyní jmenovaná továrna Breitfeldova) »s tanečním sálem pro nižší třídy, z kterého v létě v neděli vřískavé trouby a bubny vesele zaznívaly po celém okolí«. (Viz str. 429.)

Po válkách napoleonských vznikaly tu továrny, hlavně u řeky, a vzrůstající obec — bylo zde již 30 domů — r. 1817 dne 5. května dostala jméno Karlín* ke cti císařovny Karoliny (č. Karly) Augusty, která navštívila obec tuto r. 1839; byla tehdy také v opatrovně. Farou a školou osadníci zdejší náleželi do vzdálených Olšan; r. 1852 zřízena tu farní expositura. R. 1832 po choleře, v níž mnoho dětí osiřelo, zřízena tu byla opatrovna, první vůbec v Čechách; tehdy zde bylo již skoro 100 domů. Při opatrovně r. 1837 zřízena byla škola výpomocná, od r. 1840 t. zv. elementární a triviální;** r. 1861 založena byla škola hlavní, r. 1869 přeměněná ve školu obecnou a měšťanskou. Od r. 1874 jest tu reálka. R. 1890 bylo tu obyvatelstva 19.540 v 380 domech; r. 1900 obyv. 23.238, domů 432. Smíchov měl však domů již 1021, Vnhr. 1097, Žk. 974. Jak vidíme, předměstí toto daleko zůstalo za Smíchovem, Žižkovem a Vinohrady; nová budoucnost kyne městu po koupení invalidovny a upravení Vltavy.

V Karlíně byla první v Čechách plynárna, první koňská tramway a dříve než v Praze dráha elektrická, již od Státního nádraží po Florenci a zde Palackého třídou do Libně a Vysočan vystavěl slavný český vynálezce Frant. Křižík (nar. 1847 v Plánici u Klatov). První elektrickou dráhu zřídil na Letné. V Karlíně již od r. 1895 jest osvětlení elektrické.

A ještě poslyšme část Zapova popisu z r. 1848: »Na mnohých místech hromadí se v chaotickém zmatku nové domy vedle hlinišť a cihelen,*** a otlučené polámané topole, záhonky zelenářských zahrad co smutné zbytky volné přírody připomínají nám ještě bývalou fysiognomii někdejšího Špitálska«.

Když ještě nebylo skoro památky po Kr. Vinohradech a Žižkově, Karlín vzrůstal slibně; tehdy V. Štulc věnoval mu básničku počínající slovy:

»Na památném poli rosta,
jak se zdviháš, Karlíne,
bratra vítaje i hosta
v lůno svoje hostinné.«

Karlín jako ostatní veliká předměstí pražská (Smíchov, Kr. Vinohrady a Žižkov) stále vzpírají se sloučení s Prahou. Důvody mnohé mluví ovšem pro ně, ale snad zapomíná se, že všecka ta nyní ohromná města nebyla by vznikla bez Prahy a že požívají všech výhod jejích a proto i jim že jest přinésti oběti ve prospěch Veliké Prahy, která zrodila a vyživila mnoho dětí — jsou to právě obce okolní, které ji nyní svírají se všech stran — ale nedochází od nich v potřebách svých podpory. Snad přece přese všechny obtíže připojí se v době nedaleké k Praze obce předměstské, jež samy »uznávají vynikající význam král. hlavního města Prahy pro celé království a celý národ a jsou ochotny radostně a bez rozpaků ku zvýšení tohoto representačního lesku našeho hlavního města dle sil svých přispěti«. (Z prohlášení obcí těch při anketě dne 21. února 1903, svolané zemským výborem.)

Kaizlovy sady pojmenovány jsou nejnověji (usnes. městské rady karlínské 22. dubna 1903) sady na bývalé střelnici u invalidovny. Josef Kaizl († 19. srpna 1901 v Miskovicích u Soběslavě) byl znamenitý politik český, od r. 1898 ministr financí.

* Ale nestala se městem, nýbrž jen předměstím. Lid dlouho říkal »předměstí Poříčské« a ovšem též se neujal navržený název Karolinčany ani Karolínov ani Karolinino údolí (Karolinenthal.) U Krolmusa ještě r. 1845 nacházím pro Karlín jméno »Žižkovice«. Na město Karlín byl povýšen teprv 22. února 1903.

** Dříve chodívaly děti do školy v invalidovně (od r. 1729) ovšem německé, pak do Prahy.

*** Právě tím, že ke zdejším stavbám potřebné cihly bez velikých okolků hned na místě dělati se mohly, a tím že se velmi lacině stavělo, Karlín své doby tak rychle se vzmohl.

Kajetánka za Strahovskou branou. O ní mluveno již na str. 88. Zde na str. 453. připojen obraz staré kaple v zahradě. – Usedlost tato prodána byla r. 1903 za 152.500 K a bude parcellována; jest žádoucno, aby se tak stalo jen v míře té, že by se zachovala kaple i sochy a staré, zajímavé stavení. — Tak zase v okolí Prahy zničena bude pěkná zahrada; než obce sousední s Prahou budou spojeny, budou vypadati již hodně po »pražsku,« aby »matka« Praha, skoro zbavená zahrad, měla radost z hodných dcer. — Na Kajetánce bydlí sochař L. Wurzl.

Kališnická ul. Lbň. I., z Táboritské k západu za Jungmannovou. Kališníky (podobojími, utrakvisty) zváni byli přivrženci Husovi, přijímající též z kalicha či pod obojí způsobou chleba a vína). Později tak se nazývala strana z nich mírná (proti Táborům a Českým Bratřím,) a i stoupenci Lutherovi, když r. 1564 přijímání z kalicha od papeže bylo povoleno. Kalich červený nebo bílý na odění, zbroji i na korouhvích nositi počali Pražané a Táboři r. 1420 při obležení Prahy od vojska křižáckého, jež bylo znamenáno křížem. Kalichem také někteří nazvati chtěli horu Vítkov (nyn. Žižkov) po vítězství tam dobytém 14. července 1420; a totéž jméno dal Žižka tvrzi v Litoměřicku, jíž dobyl a sobě přestavěl. Rovněž i bratr Žižkův Jaroslav psal se »z Kalicha«.

Kamenická ul. VII. a Bbč., od sadů a Kostelní ul. na s. ke Král. oboře; má jméno to od r. 1889. Dříve po krátkou dobu slula Pekařskou. Posud není úplně zastavěna. — Kameníkem předkové naši jmenovali stavitele, ředitele staveb, někdy také zedníkem; tak i slavný Rejsek, Ried a jiní se nazývají kameníky.

Proti sadům při kostelní ul. v I. stojí v zahradě villa stavitele Osvalda Polívky č. 365, v pr. 675 nový pěkný dům městsk. stav. rady Jiřího Soukupa s nápisy a vysokým reliefem sv. Jiří. Dále v pr. v č. 608 bydlí popravčí mistr Leop. Wohlschläger, č. 625 sluje v Zátiší, č. 622 (roh u Studánky) u Lumíra, č. 652 hôtel u národopisné výstavy, č. 655 u Přemysla proti vých. křídlu akademie (viz str. 205).

Na Kampě. III. (druhdy Ostrov Kampa) sluje hlavní prostranství na tomto ostrově při samém Karlově mostě, odkudž sem vedou schody, zřízené teprv r. 1785. Vypravuje »Kronika či dějepis všech povodní« od V. Krolmusa (vyd. 1845) o povodni r. 1784: »Z ostrova Kampy, z kteréhož tehdá žádných schodů nebylo, lid po žebřících na most vylézal, což příležitost podalo a potřebu ukázalo, že tudy stupně v čas zátopy nevyhnutelně potřebny jsou; tím během r. 1785 se stavěly a roku 1844 dvojím chodem pohodlnějším a dokonalejším se postavily.«

Kaple na Kajetánce.

Ostrov ten leží při samé Malé Straně. Již při ul. Říční nedaleko mostu cís. Františka (odtud pohled* obr. str. 454.) odděluje se rameno říční, jemuž teprv snad v 19. stol. dáno jméno Čertovka či Čertouš,** nevím z které příčiny. Rameno to obtéká tento veliký ostrov a s Vltavou se spojuje za domy v Lužické ul. sev. od Karlova mostu.

Zde i na přilehlém levém břehu Vltavy jsou pěkné dosud pozůstatky býv. zahrad, a za Libuše tu prý býval posvátný háj a chrám, kde Libuše bohům obětovala. Viz Český lid XI. 388.; většinou jest to místo utěšené (viz obr. str. 456.) a i tam, kde domy jsou k samé vodě, malebné, podobné vlašským Benátkám. Viz příl. 16. Věčná škoda by bylo zasypati rameno to a zbaviti tak Prahu překrásného místa, jež při osvětlení večerním zdá se nám obrazem z končin cizích. Viz příl. 17. Navrhuje se

Čertovka od mostu cís. Františka.

podél Kampy zříditi inundační násep a Čertovku napájeti stavidlem u Židovského ostrova, tak aby oba konce Čertovky daly se při povodni uzavříti.

Na straně k řece má býti nábřeží od novějších domů č. 558 a 563 u nového mostu, dále při Odkolkově mlýně k prvnímu voďnímu pilíři mostu Karlova, odtud zprvu obloukem k Řetězové lávce. Pod vysokým nábřežím, jako naproti u Rudolf. nábřeží, má býti nízké podbřeží s příjezdem u býv. domu Lichtenšteinského (č. 506) a dole před lávkou u býv. jatek (č. 111.). Pěkné by bylo zříditi sady v celé jižní polovici ostrova, a na nábřeží blíže mostu s obou stran park úzký. Jest tu ještě dosti vysokých stromů, jež by měly býti zachovány. Viz dr. L. Jeřábek, Rozhledy XII. 668.

Kampa druhdy slula jen Ostrovem, nebo »ostrovem pod mostem«*** i Dolejším ostrovem, protože Hořejším zván byl nyn. Střelecký; tam byl do r. 1839 přívoz

* Za dlouhým stavením, jež náleží k Zbrojnici, jest tu viděti kopulovou střechu bývalého kostela sv. Maří Magd. v nyn. četnických kasárnách, o nichž viz Karmelit. ul.

** Viz Jansa-Herain str. 18. i 106.

*** Byl ještě jiný »ostrov pod mostem«, ale ne přímo pod ním, nýbrž jen, jak se mluví o řece dle toku; býval u nyn. Řetéz. lávky (viz Pavelská ul.)

k horní části Kampy, kde jsou posud kamenné schody k řece, zbytek z té doby. Dále pak se chodilo zahradou zbrojnice na Újezd.

Jméno se vykládá různě; buď přímo z lat. campus pole, rovina nebo dle Heraina po Rud. Tychonu Gansnebovi Tengnaglovi z Kampu, jenž tu měl dům. Otec jeho, žák a zeť slavného hvězdáře Tychona, byl více dobrodruh než hvězdář, za Rudolfa II. appellační rada a spoluosnovatel vpádu Pasovských († 1622). S Tychonem přišel do Prahy a byl protivník Keplerův. Syn, cís. rada a hejtman hradu pražského, r. 1658 dostal 5800 zl. ze sumy trhové za statek Vonšov po Janu st. Lukaveckém z Lukavce, provinilém též r. 1618.

U Schallera se čte »Kampovský ostrov« prý od českého Zákampí, což však jest vlastně zaokapí. Legis Glückselig (Miniaturgemälde von Prag, 1853) vykládá od polského Kempa = ostrov; v knize Vollständ. Beschreib. d. kön. Haupt- und Residenzstadt Prag, vydané anonymně u Schönfelda r. 1787, čte se jméno ostrova Kruzpa a jinde Krupka; obé snad jen omylem.

V severní, menší polovici tohoto ostrova jest prostranství, úředně nyní zvané Na Kampě; jsou tu domy některé dosti malebné, a na náměstí samém ticho a prázdno mimo výroční zde trh hliněného nádobí.

Na jihu č. 498-1 sluje modrá liška, jež jest na domě pod Jezulátkem. Větší jest obecní dům 499-2 u zlat. hroznu i u obrázku. Vedle uličky 497-3 u Gürtlerů, č. 496-4 u modré koule. Bezejmenný sousední dům č. 495-5 býval průchodní do ul. Hroznové; rohový 494-6 zlaté (žluté) nůžky. — Daleko rozsáhlejší jest za Hroznovou ul. zlatý lev č. 493-7 s dílnou kamenickou na břehu Čertovky. Ke konci 18. stol. bydlil tu učitel normální školy Ant. Renner, jenž měl tyto »zvláštnosti«: elektrický stroj, vývěvu, magdeburské polokoule, barometry a p., sbírku popelnic a harmoniku, kterou prý on udělal první v Čechách.

Severně od mostu jest mohutný dům č. 515 t. zv. Pražský dvůr, Pulverhof s rozsáhlým dvorem tesařským (na příl. 16. v pravo). Hned za ním vtéká Čertovka do Vltavy. Viz obr. str. 457. Dům ten náležel úřadu mosteckému a bývalo to skladiště dříví; veškeré břehy malostranské i ostrov Kampa byly majetkem Starého města. R. 1791 od Říhy z Gachenthalu koupil dům Jan Jos. Lonqueval hrabě z Buquoy, jenž zřídiv na svém panství ústav pro chudé, povolán byl za Josefa II. do Vídně, aby zřizoval a řídil všechny dobročinné ústavy v říši. — Nyní jest to majetek dědiců Pinkasových; zde narodil se a zemřel malíř a publicista Soběslav Pinkas (1827—1901),* nedlouho před smrtí se přestěhovav do domu otcovského; syn jeho Ladislav JUDr., zakladatel šermířského klubu českého, jest poslancem.

Vrátíme se pod mostem na náměstí, kde blizoučko u mostu u schodů jest č. 514-9 u Panny Marie či Obrázku P. M.; jméno po známém obraze na domě. Připlul prý sem po řece za povodně; kdo prý se tam pomodlí, tomu každé přání ten den se splní. Obrázek ten vždy jest ozdoben květinami a večer hoří před ním světlo. — Po Jiříku Koppenvallerovi měl dům ten v 17. stol. Jan Jiří Karvinský z Karviné, manžel Lidmily, vdovy po Oldř. Erlovi z Erlšteinu. — Užší dům vedlejší 513-10 u Ježíška. — Č. 512-11 Žlutá růže se soškou sv. Jana Nep.; v 17. stol. majitel Jan Romada. — Vedle č. 511 u Štygrů; zde kolem r. 1790 byla továrna na barchet, kartoun, plátno a j.; byla dosti rozsáhlá, když v ní dělalo 126 osob. – Zajímavý jest dále za uličkou k řece dům č. 510-13 u bílé boty s průčelím barokovým, již však hodně opršelým. — Č. 509-14 u Zahrádků s hostincem. — Rozsáhlý jest dům č. 508-15 Zelený dům, kde bydlí spisovatel Václ. Kotyška, jenž vydal místopisný slovník Čech a stručné dílko o Praze.

---

* Jeho přičiněním v Praze r. 1886 založen byl spolek Alliance française za účelem rozšiřování znalosti řeči, literatury, vědy a umění francouz.

Kamzíkova ulč. I., za Karolinem. Z ní se vychází na Starom. nám. a do Celetné ul. třemi průchodícími domy (č. 553, 556 a 557.) Po r. 1350 slula Plajerovou (Plajgessel) po Oldřichu (Ullovi) Plajerovi, majiteli domu č. 556-9 n. (v Celetné ul. 8 n.)

Čertovka.

Rodina Plajerů byla zámožná a vážená ve 14. stol.; držela dům Richtrův na Malém nám. a tvrz Hradištko u Hostivic (do r. 1412). Oldřich Plajer r. 1341 se třemi jinými předními měšťany byl zvolen k napsání práv městských. Nynější jméno jest po domě č. 542-4 u bílého kamzíka, jenž r. 1400 slul u 3 panen (blíže zadních vrat

Pražské Benátky za večera.

Příl. 17.

Při vtoku Čertovky do Vltavy.

kolleje Karlovy). Dům ten r. 1572 odhadnut byl na 2000 kop míš., ač »v něm hambalky a půdy i schody se berou a pálí, zdi se boří, nešlechetnosti provozují«. — Skoro všecky domy zdejší mají »předky« své v ul. sousedních; jenom zde jsou jmenovaný dům 4 n. a 543-6 u červeného páva.

Kanálská zahrada Vnhr., při Jungman. tř. Pamětník starších dob s bolestí se dívá na tato místa, kde bývaly rozkošné sady s výzdobnými pavillony, zahradními domky, jež přechovávaly cizokrajné ptactvo, četnými statuettami a pomníky (viz obr. str. 459. a str. 460.), umělými rybníky a potůčky, bohatou květenou a stinnými stromy. Překrásné to místo nyní se »vyrovnává« a zastavuje nebetyčnými domy v poloze pro stavby úplně nevhodné, kde celá patra v úzkých blocích se budují pod zemí, takže do některých příbytků slunce nepřijde ani na den sv. Jana Křtitele. Královské Vinohrady, jež tu měly podržeti přelíbeznou oasu, pozbyly zastavením Kanálky nejkrásnějšího skvostu.*

Lidumilný hrab. Josef Em. Canal z Malabaily (1745—1826), vystoupiv z vojska, v němž byl podplukovníkem, r. 1770 usadil se v Praze** a v této zahradě své shromáždil pravé poklady vzácných druhů rostlinstva i zvířeny k poučení obecenstva; byl i předsedou vlastenecké hospodářské společnosti.

Hned u vchodu do zahrady byl dvorec, kde se choval první prý v Čechách švýcarský dobytek, zároveň se tu hemžila drůbež druhů dosud v Čechách nevídaných. V rybníku a potoku protékajícím zahradu bylo plno vzácných ryb a ve velikých klecích drátěných strakatilo se ptactvo cizopásné. Každý strom v té zahradě, třeba u nás obyčejný a známý, přece vždy vynikal jakousi zvláštností buď co do barvitosti, útvaru listův a pně buď plodností,

* Právě tyto bývalé rozkošné zahrady byly předmětem chvály a nadšení u cizinců, jak Prahu chválí Humboldt, Grillparzer, Viollet le Duc a j. Ze všech zahrad Kanálka byla nejkrásnější; »její zmaření znamená největší ztrátu«. (Politik 1901 č. 137.) — V letech 1901—1903 na místě Kanálky již zbudovány řady domův, ač zakladatel její v závěti ustanovil, aby zahrada ta nikdy nebyla zastavěna.

** Jsa velmistrem zednářů přičinil se o zřízení sirotčince sv. Jana Křt. a chudobince, podporoval snahy o zvelebení hospodářství a vydržoval i vlastní kapelu hudební. — Praha jej jmenovala čestným měšťanem r. 1817.

vůní nebo ovocem. Jen tam tehdáž byl skleník, kde bylo lze i v zimě zaopatřiti si rostliny kvetoucí.

O hraběti lidé si šeptali, že je velmistrem svobodných zedníků, s kteroužto hodností hlavy spolku humanního podivně kontrastoval nápis nad vraty jeho zahrady: »Juden und Hunden ist der Eintritt verboten.« Veliká pak z toho ovšem byla radost mezi israelity pražskými, když právě jeden z kmene jejich zahradu tu koupil od dědiců hraběte. (Z Upomínek Kar. Světlé). Byl to pražský boháč Moric Zdekauer (1770—1854), vážený pro svou dobročinnost; proto místo Kanálka říkalo se pak též Zdekaurova zahrada. (Syn Zdekaurův byl povýšen na rytířství s přídomkem von Treukron.)

Když působením c. kr. vlasteneckohospodářské společnosti r. 1790 dosazen byl na universitu za professora zemědělství Ant. Šl. Zürchauer — byla to první stolice pro nauky zemědělské v říši naší, r. 1812 přenesená z university na techniku — poukázána mu byla tato zahrada k praktickým pokusům. Hrabě Canal r. 1793 zde postavil první vegetační a fysiologickou stanici), a od r. 1808 do r. 1872 zahrada Kanálská byla stálým výstavištěm hospodářským. R. 1811 hrabě Canal zde zřídil i malý pokusný cukrovar, kde prof. Schmidt vyučoval výrobě cukru z řepy. V díle »Jubilejní výstava« str. 427 najdeš podobiznu tohoto přítele přírody a zemědělství.

Paměti zaslouží i to, že v části věnované účelům botanickým byla posluchárna, kde přednášel též náš slavný přírodozpytec Presl (viz Preslova ul.), dříve prof. Jan Novodvorský.

Před 100 lety časté večerní slavnosti oživovaly tyto sady, jež navštívil i slavný anglický spisovatel Washington Irving a r. 1787 Mozart. Schiessler v knize, vydané r. 1834 pod titulem »Neues Gemälde der königl. Hauptstadt Prag«, popisuje Kanálku takto: »Zahrada jest v anglickém vkusu založena a obsahuje vedle jarého vzrůstu květin domácích i rostliny cizí, cizozemské byliny a keře. Chladivé křoviny se střídají se záhonky, pestré trávníky s ovocnými i kuchyňskými zahrádkami podávají pěkný obraz. Tam, kde se vysoké, ztepilé kaštany nad procházejícími se v tiché výši zvedají, vysokou klenbu listoví tvoříce, lze nejlépe nových sil a osvěžení nabrati neb těšiti se uprostřed lidu, jenž toto místo oživuje.« — O Kanálce a bývalém v ní životě dětí viz Vlček, Osvěta 1901 str. 426 n. Viz též Jirásek, F. L. Věk III.

V Kanálské zahradě r. 1784 se konal souboj, o němž v Praze dlouho se mluvilo. Tehdy hrálo se české divadlo v »Boudě« na Václavském náměstí (viz str. 196), a i císař Josef II. tam několikrát zavítal. Jednou jeden z dvořanů posměšně se vyslovil o nedokonalé české hře a vůbec o Češích, začež jistý český šlechtic jej vyzval na souboj. Dvořenín byl poražen a utržil hodně posměchu. Tu kdosi složil divadelní českou hru pod názvem »Vršovci« s dějem sice historickým, ale hojnými narážkami na onen souboj. Po celý měsíc kus ten v divadle byl znamenitou »attrakcí«, ale šlechta si stěžovala u císaře; však Josef II. dal si předložiti kus a ničeho v něm nezměniv dal svolení k dalším hrám a ještě divadlu tomu dal titul »cís. král. vlastenecké české divadlo«. Bylť císař ten velikým odpůrcem soubojův a napsal, že zvyk ten chce »vymýtiti a ztrestati, byť ho to stálo polovici důstojníkův«; proto také neujal se onoho dvořenína, ač byl vydán veřejnému posměchu na divadle.

V době starší v těch místech vinici měl známý lékárník Anděl z Florencie (viz str. 75) a po něm synovec jeho Ludvík, pak tohoto synové Janek a Anděl. Část Jankovu zdědila vdova jeho Dorota a držela ji se svým druhým mužem Bořivojem z Lochovic či z Lochkova (viz str. 99.) Po nich měla vinici tu Kateřina, manželka pana Čeňka z Klinšteina (viz str. 383.) — Část druhou po Andělu ml. zdědila žena jeho Anna, po ní r. 1489 syn Prokop, zvaný slovutný Prokop z Dubečka, který též měl slavnou zahradu v nyn. Bredovské ul. a dům »v ráji« na rohu Malého náměstí a Karlovy ul. — V době bělohorské Kanálku držel slavný Jan Theod. Sixt z Ottersdorfu (viz str. 99.), jemuž byla zabavena a dekretem kníž. Lichtenšteina r. 1622

postoupena klášteru sv. Jakuba. Od něho r. 1783 ji koupil hrabě Canal za 3312 zl a prostou vinici s poli proměnil v nádherný sad.

Jednotlivá býv. čísla zdejší (č. 30-33) dříve slula Valdštejnka, Jakobitka, Langrovic a Fiskálka. V č. 31. Arnošt Bahlsen si zřídil závod zahradnický a semenářský, v č. 33. byl do r. 1875 úřad společný pro Vinohrady a Žižkov, kteréžto obce rozděleny byly až 16. července r. 1875.

Jak svrchu pověděno, Kanálka padla za obět ruchu stavitelskému; náhradou čilé město Král. Vinohrad s velikou obětí* zřídilo r. 1902 nové sady na sever odtud za Nerudovou ul. na návrší. Sadům těm dle usnesení městské rady r. 1903 dáno jméno Riegrovy sady. R. 1902 koupeny byly a od svatodušních svátků 1903 k veřejnému sadu připojeny sousední rozkošné usedlosti; jest to č. 38 Vozová či Saracinka s pěknou villou, koupená od berlínské firmy K. Breiding. Bývala druhdy hrab. Reichenbacha, jehož vdova se provdala za hrab. Val. Saracina Belforta, hofmistra Ferdinanda Dobrotivého;

Partie z Kanálky.

odtud druhé jméno. Sem jezdíval zvěčnělý král, a bývaly tu schůzky šlechticův; v letech osmdesátých tu bydlil polní zbrojmistr Josef sv. p. Philippovič z Philippsbergu, zemský vojenský velitel, jenž zemřel r. 1889 (viz str. 355.)

V poslední době tu bydlil německý konsul baron Seckendorf. Místo nynějšího skleníku bývala oranžerie, výše ovčinec a stáje. Na pískovcovém jehlanci jest nápis: Für Leben und Glück, Liebe und Dankbarkeit; jest to prý památka na souboj dvou důstojníkův o dívku. Na návrší stojí gloriet s rozhlednou.

K sadu též připojeno č. 28 Švihovka či Švihanka, kde nyní jest zřízen hostinec; byl to majetek dědiců po sládku Vaňkovi u Primasů, jakož i č. 27 Kuchynka na hranicích žižkovských. V 15. stol. měl zde vinici pověstný Jeronym Šrol (viz str. 105.); na místě Vozové měl vinici Vacek, syn kramáře Kříže, zakladatele kaple Betlemské, po něm vnučka Křížova Anička a její druhý manžel Oldřich Medek z Valdeka. Viz pozn. na str. 52.

---

* Pozemky Heineovy obec Kr. Vinohrad koupila za 276.000 K, Vozovou za 555.000 K Švihanku a Kuchynku za 795.000 K. Královský to dar obecenstvu.

Pomník v Kanálce.

Město Královských Vinohrad, zřídivši tento rozsáhlý sad, vykonalo skutek krásný, záslužný, podobný oběti, jež přinesly Praha a Smíchov koupením zahrady Kinských.

Kanovnická ul. IV., ze severozápadního konce Hradčanského nám. na Nový svět; proto jí říkali dříve též Novosvětská přední. Jméno Kanovnická dáno proto, že při jejím začátku bývaly a jsou domy kanovníků kostela sv. Víta. Tak jmenujeme členy kapitoly při chrámech kathedrálních (jako zde u sv. Víta) nebo kollegiátních (jako bývaly kdysi u sv. Jiljí a posud jsou na Vyšehradě, v Staré Boleslavi a poněkud i u Všech Svatých).

Ulice tato dříve se nazývala Uršulinskou, (ale název pak změněn na rozdíl od Uršulinské ul. na Novém městě) po bývalém klášteře Voršilek. V těch místech již r. 1370 arcibiskup Jan Očko založil špitál sv. Antonína, který však úplně zašel za války husitské. Až Ferdinand I. r. 1547 znova tu vystavěl pro 30 chudých špitál sv. Antonína a sv. Alžběty, zrušený r. 1787. Bylo to č. 73-13 (na sev. od kostela), kde pak byla vojenská nemocnice či zase špitál, odkudž jméno Spitalskaserne. Bývalá kaple špitálská nyní jest obnovena a určena bohoslužbě vojínů evangelického vyznání. Stojí ve dvoře v pravo a také nyní jest na požádání přístupna.

Kasárny na jih od kostela (při ul. u Kasáren) jsou bývalý klášter Voršilek či Uršulinek (č. 71 a 72.) Řád ten r. 1655 usadil se v Praze-II. (viz Uršulin. ul.) a zřídil si filiálku zprvu v Letenské ul. č. 119 (dům Windischgrätzský) potom zde přispěním hrab. Kateř. Lamingerové* roz. Popelovny z Lobkovic r. 1706 si koupily bývalý dům hrabat Talmberků, kteří tu měli vzácnou knihovnu; z ní pochází též Talmberský kodex (sbírka právních listin od r. 1320), nyní v museu.

Jeptišky měly tu školu dívčí, na jejíž rozšíření r. 1737 císař Karel VI. jim povolil koupiti si dům pustý Trautmannsdorfský, zvaný u bílého pštrosa od hrab. Frant. Norberta z Trautmannsdorfu. Dům ten stával mezi domem býv. Fürstenberským a domem u černého mouřenína; koupil jej r. 1606 Adam Veselský od Petra Voka z Rožmberka za 2500 kop míš. Byl tu pak veliký hostinec se stájemi na 66 koní.

V letech 1720—1728 Voršilky zbudovaly znamenitý kostel sv. Jana Nep.; stavitelem byl proslulý Kilián J. Dienzenhofer. Jest to z nejkrásnějších staveb pražského baroka. Bohaté průčelí, znetvořené zkomolením věže r. 1815, ozdobeno jest pěknou sochou sv. Jana Nep. a krásnou mříží nad vchodem. (Chrám proti obyčeji obrácen jest k západu.) V r. 1903 bude snad průčelí to obnoveno.

Uvnitř jsou skvostné fresky Reinerovy, dosti pěkně zachované; malby ty výtečné napodobují pokračování architektury a jsou velice živé. Viděti tam i sv. Jana Nep.,

* Byla chotí pověstného Volfa Maxmiliána Lamingera z Albenreutu, jenž pokořil Chody, ale zemřel rok po popravě Jana Sladkého Koziny. Viz str. 348.

kterak se zjevil nemocné Terezii Krebsové; když pak se rázem uzdravila, zázrak ten byl jeden ze čtyř, na jichž základě Jan Nep. r. 1729 byl vyhlášen za svatého.

R. 1784 klášter tento byl zrušen, jeptišky poslány do kláštera na rohu Ferdin. tř., a sem dáno vojsko. Kostel byl skladištěm, od r. 1861 určen k bohoslužbě pro vojíny evangelíky, až r. 1902 obnoven a vysvěcen od polního biskupa dr. K. Bělopotoczkého, od kteréžto doby jest přístupnějším. V neděli ráno bývá tu bohoslužba pro kadety.

Kostelník bydlí v kasárnách v levo hned za vchodem, kde jest zasazena deska, na památku zdejší služby vojenské korunního prince Rudolfa.

Jdeme-li z Hradčanského nám., jest na l. dům kanovnický č. 68-1, v pr. č. 67 býv. dům Martinický a Trčkovský; viz str. 254. a obr. str. 461. Za ním jest č. 70-8 dům Hložkovský, město Mohuč nebo Milán. V těch místech stával dům, v 14. stol. prodaný od Jana st. z Okoře panu Ratmírovi (Rackovi) ze Švamberka, vedle byl dům r. 1393 pana Arnošta ze Šumburka. Hložkovským sluje po býv. majiteli panu Albrechtu Hložku ze Žampachu,

Bývalý dům Martinický a Trčkovský.

jenž od r. 1683 byl hejtmanem hradu Pražského a zemřel r. 1693. Zde ke konci 18. stol. bydlil proslulý umělecký truhlář Jiří Kunert. — Naproti jest dům obecní č. 69-9, kde jest opatrovna a škola mateřská; býv. dům pážat královských; r. 1651 byl koupen od Maxm. Valentina z Martinic pro pážata arcivévody Viléma Leopolda. R. 1665 byl darován Theatinům, kteří po 12 letech jej vyměnili za dům malostranský. Viz Nerudova ul. Zde kdysi býval dům jednoho oltáře u sv. Víta, po válce husitské měšťanský; r. 1509 jej koupil Ladislav ze Šternberka na Bechyni, nejv. komorník, jenž spojil jej s vedlejším č. 68. V tehdejších sporech byl odpůrcem stavu městského, a u něho zde shromažďovali se páni radice se proti Pražanům. — Myslilo se, že zde stával onen dům Curtiův, v němž bydlil Tycho Brahe. Viz Čas. Společn. přátel starož. IX. seš. 3. a v díle našem str. 375. — Dům ten r. 1884 od dvorního eráru koupila obec za 20.000 zl. a k účelům školským jej adaptovala r. 1892.

Poslední domeček v pr. s hospůdkou č. 74-10 tři červené hvězdy čili dírka. Mezi ním a kasárnami stávala Špitálská brána do r. 1885. Vystavěli ji r. 1631 zadarmo tři Vlaši, aby dostali měšťanství na Hradčanech; byli to Jan Ursi, stavitel kaple Loretánské, štukatér Dominik Canevale, od něhož jest krásná figurální ozdoba téže kaple, a jakýsi Dominik Roseti. Vyobrazení viz str. 465.

Kapitolská ul. Mchl., jest název od r. 1895 ulice u Bohdalce. Jméno není snad ve spojení s římským vrchem toho jména, nýbrž odtud, že tu vršek zván byl Kapitola s pozemky k č. 49 v Palack. tř., kde byl lihovar, v místech bývalé vinice kapitoly vyšehradské. Ač vinice r. 1421 od obce byla zabavena a kolem r. 1460 náležela obci Staroměstské, přece se tu dlouho stále říkalo na Kapitole. (Tomek VIII. 246.)

U kapličky VII., ze Šternberkovy ul. přes Rudolfovu třídu sev. do Strojnické ul., má to jméno od r. 1889.

Stávala tam vskutku kaplička jakási, na jejíž památku na domě č. 710 jest nápis »u kapličky« pod soškou P. Marie v malém výklenku. Č. 235 u Fialů, 236 hořejší banka.

Kaplířova ul. Lbň. I., druhdy v Louce Světově, na vých. z Palack. tř., sev. od Tylovy směrem ke Kotlasce. Kašpar Kaplíř ze Sulevic ze staročeské rodiny rytířské býval cís. radou a purkrabím Karlštejnským; pro účast v povstání r. 1618 odsouzen byl hrdla, cti a statkův a sťat 21. června 1621, jsa stár již přes 80 let.

Odsouzen byv na smrt pravil: »Bohu vše poroučím, který spravedlivě souditi bude, a kterýž ví, že jsem já v tom ve všem, co se tu dálo, své slávy ani bohatství nevyhledával«. A když mu vzkázáno bylo, chtěl-li by milosti hledati, že by mu život byl darován, však aby do smrti vězněm zůstával, odpověděl, že jim z takové milosti děkuje. »Nebo,« pravil, »kdybych takové milosti hledal, dal bych se vinen, jakobych něco zlého byl učinil a té smrti hodně zasloužil. A byť i tak bylo, já již shrbený jsa stařec, dávno již jsem syt života svého«. Před popravou v šaty obyčejné oblečen byv, kázal sobě dáti košili z čistého kmentu až do kůtku dlouhou a plášť hedvábný. Byv zavolán řekl: »Ve jméno Boží, však jsem již dosti dlouho čekal.« Pomohli mu pak služebníci jeho vstáti a se všemi se rozžehnav, šel pro starost věku svého velmi pomalu a scházeje se schodů řekl: »Můj Bože, posilni mne, abych nepadl a na smích nepřátelům nebyl.« Na místo když přišel, velmi těžce klekl napolo sehnutý, prose, aby kata napomenuli, jakmile klekne, aby pospíšil, prve než by mu od mdloby padnouti se přihodilo. Ale kat tak shrbeného a schýleného vida, títi nechtěl; tu kněz k návěští rychtářů řekl: »Urozený Pane, když jsi duši Pánu Kristu poručil, již i tu šedivou hlavu vesele Pánu Bohu obětuj a ji vzhůru k nebi pozdvihni!« Odpověděl: »Ve jméno Boží« a jakž mohl hlavu pozdvihnuv řekl: »Pane Ježíši, v ruce tvé poroučím ducha svého,« a v tom když hlava sťata, upadl, a hlava na rožeň vstrčena.

Z majetku po něm v Praze skonfiskován byl zbytek summy trhové za dům v osadě sv. Jiljí vedle domu u 3 kalichů, který Kaplíř prodal r. 1620 Jetřichovi Špetlovi z Janovic (viz str. 335). Vnuk jeho Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř ze Sulevic stal se vojínem, r. 1661 byl již jenerálem podmaršálkem a r. 1672 povýšen ve stav hraběcí. Byl z nejznamenitějších vůdců osvoboditelů Vídně od Turků r. 1683, ač někteří o českém vůdci neradi slýchají. Zemřel r. 1686 a pochován jest v Milešově u Litoměřic.

Kaplířova ul. Žk., na vých. konci města z Poděbradovy tř. na jih.

Č. 427-1 Zlatá Praha, 316-8 u Kaplíře ze Sulevic, 410-9 u Prokopa Malého, 340-11 u Smila Holického ze Šternberka, 421-12 bílý lev, 450-23 u jelena.

Kaprová ul. I. (pouze č. 15-1 náleží k V.), od Rudolfova nábř. ze Sanytrové ul. do Mikulášské ul. k ruskému kostelu. Již tu proveden značný kus assanace; ulice rozšířená ústiti bude mezi ruským kostelem a přístavbou radnice. Ode dávna byla z hlavnějších ulic staroměstských a po kostele sv. Valentina (potom č. 56) měla jméno Svatovalentinská. Jméno nynější po domech u kapra a u tří kaprův.

Ráz ulice, posud opravdu staropražské, změnil by se velmi dráhou elektrickou, jež tudy má se vésti k Rudolfinu a po novém projektovaném mostě a dále Letenskou ulicí na Malostranské nám. Dle jiného projektu má býti dráha vedena z Pernštýna Husovou tř. na Marianské nám., ul. Valentinskou jen na konec této ulice a na most.

Nárožní dům mezi Sanytr. a Goldřich. ul. č. 15 V. již také koupila obec na zboření. Říkávali i zde na Krechtách. Na zač. 15. stol. jej držel z části tesař Mik. Praitfus, druhý díl Zigmund pokrývač. Rozšířené ústí Josefovské ul., kde stávala žid. č. 16 a 17, bude zastaveno blokem X.

Č. 53-5 tři kalichy bylo obce města Slaného, r. 1594 Jiřího ze Sudetu. V nejstarší době (r. 1413) Jan z Újezdce »studens universitatis iuris canonici« koupil jej od Herše z Třebenic. — Č. 51-7 u Hanělů (jako předešlý nízký), r. 1403 a stále v 16. století u 3 korun; r. 1414 držel jej Albrecht Čotr (Schotter), jeden z těch několika málo Němců, kteří za bouří po smrti Václava IV. se nevystěhovali z Prahy. Viz str. 227. R. 1540 dům ten s Dorotkou Korunovou vyženil Zikmund Antoch z Helfenberka, spisovatel a professor universitní; zavražděn byl r. 1552 od Václava z Kolovrat.

Nově vystavěn již (od arch. Bendlmajera) dům č. 50-9 u Kurfiřtů (po landkočím Jiříku Kurfiřtovi), jehož majitelem byl r. 1419 konvář (canulator) Hanuš Šink, který také lil zvony. R. 1496 měl jej Jindř. Kobřanský z Kobřan, v 16. stol. Kaprové z Kapršteina. Z této patricijské rodiny r. 1565 tři bratři dostali erbem tři kapry na červeném štítě. Z nich Pavel byl primatorem staroměstským a pak císařským rychtářem. Jan Daniel Kapr z Kapršteina, cís. rada a místosudí dvorský, zbohatl za konfiskací;* držel dům č. 608-14 na Starom. nám. a jiný v Menším městě. Měl za ženu Němkyni, která od milence svého Adama Zapského jej dala roku 1625 úkladně zavražditi. Vrah i nevěrná žena byli sťati r. 1626. Viz str. 283.

Č. 48-11 u Špulířů býval starý dům s velikým obrazem P. Marie; r. 1357 slavného lékaře Baltazara z Tuscie, jenž byl mezi prvními professory povolanými od Karla IV. na universitu. — To byl asi dům Doupovský (mezi domy pekaře Plzáka a kočího Kurfiřta), jejž Bedřich Doupovec z Doupova r. 1592 koupil od Reček y Vřesovcové z Renšperka za 625 kop gr. č.; synu jeho Vilému Vojt. Doupovci, jenž účastnil se vyhození místodržících i zajetí Fabia Ponzona v klášteře Kapucínském (v. t.) a zemřel roku 1621, byl zabaven a prodán cís. radovi a presidentu appell. Fridrichu z Talmberka za 4000 kop míš. Ale ten ničeho nezaplatil, a teprv synům jeho r. 1666 summa trhová poražena byla na služném, otci jejich zadržalém. Viz Bílek 87. — Zde nyní jest nový Podhorského dům nárožní (do nově projektované ulice), jejž vystavěl J. Stibral (sloh gotický s ranní renaissancí). Jako sousední jest tento značně vyvýšen nad nynější ulicí.

Zbořeno č. 46-13 u Procházků, druhdy Pavla z Kladska, od r. 1364 nejv. sudí dvorského pana Boreše z Riesenburka. R. 1400 držel jej Voksa či Vok z Valdšteina, jenž r. 1395 se nazývá nejvyšším vrátným královským; v kostele Karlovském založil každodenní zpívanou mši za spasení duše své i rodičův a r. 1406 tři syny své najednou dal vysvětiti za akolythy. Ale později stál na straně krále Václava IV. proti arcibiskupu, jenž na něho z Roudnice vydal klatbu; když pak v Praze byly bouře proti vyhlašování odpustků, Voksa vedl se studenty posměšný průvod po městě. Za nestydatou ženu přestrojený student nesl napodobené bully papežské, jež spálili pak u velikém shonu lidu na Karlově náměstí pod pranéřem. — Místo tohoto domu a následujícího nyní povede nová ulice do regulované Josefov. tř.

Vedle naproti Žatecké ulč. stával dům č. 43-15; obec dům r. 1898 koupila za 22.000 zl., a zbořila. Jest to býv. kollej lékařská, druhdy dům pana Bočka z Poděbrad a z Kunštátu, potom r. 1363 dům Fridricha, životního lékaře cís. Karla IV. (koupí od Kláry, vdovy po Volflinovi Danerovi), pak fakulty lékařské, i byly tu přednášky fakulty lékařské (schola medicorum.) Když stavení pak zpustlo, od r. 1464 mistři z Karolína pronajímali je osobám jednotlivým, aby je opravovali; první z nájemců

* Byl sekretářem mimořádného soudu, jenž vyslýchal povstalce; ohlášení četl německy Otto Melander, Kapr česky.

Duchek platnéř musil dům, tehdy zbořeniště, úplně postaviti; za to ho pak měl užívati 28 let. V 16. stol. zase dům byl zchátralý, že professoři nechtěli tu učiti;* r. 1607 stavení opraveno od mistrů samých, kteří na stavbu dříví brali ze statku svého v Michli, a r. 1612 sem dáno gymnasium. Při obnově v 18. stol. nacházeli tu lidské kosti.

Č. 39-17 zelený strom (s ozdobným portálem krámu), kde počínati bude blok XX., táhnoucí se k býv. Úzké ul. R. 1361 jej od vdovy po Kaplanu kožišníkovi koupil Martin orlojník královský. To byl asi dům Popelářovský, maj. r. 1603 Michala Bezděkovského z Děvína. — Č. 37-19 (s mohutnou klenbou v průjezdě) červené srdce, roku 1403 u beránka po majiteli Václ. Beránkovi. Později tu byl Jan Puškařík, jenž v rozbrojích obecních r. 1438 utekl, aby nebyl zatčen. V 18. stol. říkali nový dům, a jakási Ant. Banchieriová měla tu barvírnu.

Č. 36-21 Drdákovský po Matyáši Drdákovi roku 1429, nyní obec též koupila na zboření. R. 1459 měl jej Mik. Nos z Dražovic, pak Burian Leskovec z Leskovce (tvrze u Počátek), který roku 1470 držel též jeden z nyn. Nových mlýnů (č. 1239), Zikmund z Březové, r. 1472 malíř Michal, r. 1473 Anežka z Valdeka, r. 1510 Jan Človíček z Popovic. — Č. 34-23 zlatý kapr, jenž jest na domě; roku 1413 od kramáře Petra z Prahy jej koupil kramář Kříž ze Zásmuk. R. 1581 měl dům Vilém Žampach z Pottenšteina (Potšteina).

Ostrý roh tvoří č. 32-25 do ul. Úzké býv. pivovar u Kotrbů, r. 1415 u Kohoutů i u Kokotů. Majitel Jan Mouček roku 1439 byl sťat, že si od krále Albrechta, k němuž byl vyslán poselstvím ve věci obecní, dal připsati staroměstskou rychtu, aby měl rychtářství dědičně, jako bývalo v jiných městech. Potom tu říkali u Pernikářů po majiteli Janu Pernikáři. Od r. 1567 měl jej Šebastián Agrikola z Horšova, císařský rychtář, pak syn jeho Daniel, potom sladovník Linhart Voves, r. 1609 řezník Martin Slepička. Ještě v době pobělohorské slul ten dům Agrikolským; tehdy i jej chtěli koupiti Židé, ale nebylo povoleno, »že se táhne dál do křesťanské ulice«. Avšak brzy potom i zde byl Žid. Více viz Teige, Ghetto str. 111. n.

Vrátíme se po straně jižní. Č. 31-28, r. 1440 u zlaté růže (nejstarší majitel r. 1393 Petr Šídlo), odděleno bývalo uličkou od následujícího 33-26 u bílého pštrosa (jest na domě), což zde byla úzká zadní část rozsáhlého č. 16 v Mikuláš. ul. 16 n., býv. kolleje Andělské či Všech Svatých, v níž bydlili professoři a chudí studenti, majíce tu úplné zaopatření. Takový dům slul též bursa studentská. Viz str. 53. Více viz Úzká ul., kamž jde křivolaký průchod rozsáhlým dvorem.

Č. 35-24 býv. pravovárečný dům u Rozsypalů se táhne do ulice Žatecké (6 n.) jako následující dva; r. 1437 říkali u 3 klíčů, později Lívovic. Po Jiřím Kopidlanském z Kopidlna dům měl v 16. stol. komorník desk zemských Matiáš Prk z Ražic, r. 1637 Václ. Petráček z Vokounšteina, 1664 Albrecht Blovský z Palatýnu (viz str. 173.).

Č. 38-22 tři stupně (bei 3 Staffeln), r. 1408 u tří biskupů maj. Duchka Rulanta. Po bitvě bělohorské majitel domu, pekař Jan Balcar ze strachu se oběsil; dům byl zabaven a prodán r. 1622 bratřím jeho za 1500 kop. míš. Ale téhož roku uvádí se kupec domu toho pekař David Zacharyáš, jenž také platil pokutu. R. 1629 dům koupil rychtář Linhart Korka Cholovský z Korkyně. (Dle jiného udání týkají se zprávy ty domu č. 33.) — Jest to dům uvnitř starobylý, ale průčelí nové.

Malý byl dům Riemerovský, dříve Levovský č. 40-20, o nějž celý rozšířena bude ulč. Žatecká. V 17. stol. měl jej Jan Veryn.

Podjezd či průchod do ulč. Žatecké (jako při ústí ul. Vejvodovy do Michalské) tvoří č. 42-18 u Vinaře (beim Weiner), dříve u Prkošův. V přízemní klenuté světnici před lety byla prý objevena malba na omítce ze 14. stol.; tehdy byl majitelem Mikuláš z řádu kazatelského sv. Klimenta, a ten asi dal obraz ten malovati.

Úzký byl dům č. 44-16 u bílého kříže, pak Bočkovký po Valentinu Bočkovi r. 1574. — Č. 45-14 zlatá labuť; r. 1405 po tesaři majitelem byl Gothard Kotel bečvář.

* Také neměli dobrého sousedstva; r. 1540 žalují na souseda pekaře Pavla Žáka, že při samé kolleji chová mnoho nevonných vepřův. — Dům všecek býval pomalován erby professorů, že tu říkali u »erbů«; byly prý ještě na domě asi r. 1740.

Nyní na domě jest obrázek a nápis u zlaté husy. — 47-12 dva sloupy kamenné se starými obrazy svatých na domě; nejstarší majitel r. 1361 sukna kraječ Jindřich, pak pasíř, kramář, češíř (hotovitel čiší, picariator, bechrer).

Domem č. 49-10 býval průchod do ul. Valent., kde v staré době býval pivovar tohoto domu; jest tu nový dům (od stavitele Potůčka) s vysokou podezdívkou, jak má býti celá ulice zvýšena, a posunutý v zad dle budoucí šířky této ulice, druhdy známý hostinec u tří kaprů, již r. 1421 u kapra. Jednou po povodni v prvním patře našli ve světnici 3 kapry, odkudž prý jméno domu i ulice; ale poznali jsme již prve zde jiný dům (23 n.) u zlatého kapra. — R. 1441 měšťan Václav od kaprů vypovědén byl z města pro tajný spolek s Tábory (viz str. 201.). R. 1566 dům u kaprů koupil Pavel Kapr z Kapršteina s chotí svou Alžbětou z Rovin; pak jej držel syn Jiří a vnuk Jan r. 1609. Viz výše č. 50-9.

Bývalá Špitálská brána.

Č. 52-8 stará hospoda u černého orla (se zahradou o 4 stromech), dům vetchý, šindelem krytý. Zde dříve bývaly 3 domy, z nichž jeden roku 1414 slul u červeného lva, roku 1417 Rudolfa Motala z Rabensburgu. — Později dům drželi Kaplířové ze Sulevic, roku 1651 Adam Tejřovský z Einsiedle (jenž roku 1638 platil 3000 zl. pokuty, z čehož 2000 zl. dáno na stavbu hradu pražského, ostatek na kollej jesuitskou v Klatovech), roku 1655 Václav Moric Salomon z Friedberku, praotec jenerála, spisovatele a malíře Eman. Salomona z Friedberku, známějšího jménem Mírohorský. R. 1682 byl majitelem Arnošt Jindř. Enis z Atteru a Iveaghe na Lažanech. Irský ten rod k nám přišel za války třicetileté, a Arnošt Jindřich r. 1680 byl povýšen do rytířského stavu král. Českého.

R. 1689 francouzský palič zde založil oheň, jímž lehlo skoro celé město Židovské i kus Starého a Poříčí, celkem 882 domy a 7 kostelů mimo několik synagog; viz str. 216. — R. 1725 držela dům Anna Kaňková ze známé rodiny stavitelů pražských.

Dům ten druhdy býval rohovým, jako opět bude nyní zbořením domu č. 960, o který rozšíří se ul. Valent. — Protější roh 56-4 pozdravení andělské stojí na místě býv. kostela sv. Valentina a jeho hřbitova; náhrobní deska z r. 1604 zde nalezená jest v Městsk. museu. Viz Valentin. ul. — Poslední dům č. 71-2 stával u býv. zdí městských, kde bývala brána sv. Valentina; sluje Kocanda, kteréžto jméno souvisí se starým názvem Kotců, jako posud na venku jsou hospody Kocandy, obyčejně u města; konal se tam trh na len a pazdeří, že do města pro hořlavost nebylo dovoleno je voziti. R. 1420 zde bydlil krčmář Václav, veliký znalec a vykladač bible, jenž rád se stýkal s Tábory, když toho roku byli v Praze.

Kapucínská ul. IV., z Loretánského nám. (kde jest překlenuta chodbou na 4 obloucích z kláštera do kostela v Loretě) na Nový svět, kam vychází dvojmo po

obou stranách domu č. 79. Název ulice po klášteře, o němž mluvím při Loretánském nám., kde jest vchod.

Zde jen ke jménu uvádím, že Kapucíni se nazývají po habitu s přišitou kapucí. Vznikli z řádu Františkánského, a dle ustanovení ze 16. stol. uloženo jim žíti v chudobě úplné, stavěti pouze skrovné, prosté chrámy (»sloh kapucínský«) a dřevěné příbytky, cestovati jen pěšky a p. Nejvyšší představený jejich (generál) bydlí v Římě, v jednotlivých zemích jsou jemu podřízení provinciálové, v jednotlivých klášteřích guardiáni, a představení hospiců slují superioři.

Proti klášteru č. 214-2 nová budova z r. 1896 se mřežovím v oknech jest vojenský c. a kr. soud posádkový (garnisonní) a vojenská věznice. — Č. 79-3 Šmicerovský dům, majetek kaple Loretánské, druhdy Lobkovický; r. 1727 jej koupil za 1830 zl. Filip kníže Lobkovic a věnoval hudebníkům loretánským. — Č. 78-4 u zlat. hroznu se zajímavým arkýřem z konce 17. stol. Viz obr. str. 466.; za Schallera tu byl Josef Pikart, jenž měl mnoho obrazův.

U Karlova II., se táhne od kostela na Karlově do ul. Ječné. Jméno po proslulém chrámu Nanebevzetí P. Marie a sv. Karla Vel. (viz obr. str. 467.) při býv. kláštere kanovníků Lateránských sv. Augustina, nyní městském chorobinci. (O něm viz zvláště Karel Navrátil Paměti kostela atd, 1877; Zlatá Praha 1864, Květy 1870, Jansa-Herain str. 192 n. O návrzích na rekonstrukci viz Zprávy arch. a inž. 1902.)

Dne 18. září r. 1350 o milostivém létě při samých hradbách, jichž původní části tu se zachovaly dosud, vysoko* nad údolím Botíče na místě krásném a zdravém Otec vlasti, blahé paměti Karel IV., založil tento klášter a chrám; list zakládací posud se zachoval v dvorním archivu vídeňském. Dle vůle Karlovy měli mniši za jeho a jeho rodičů spasení Boha o milosrdenství prositi. Stavitelem byl dle některých Matyáš z Arrasu, jenž stavěl chrám sv. Víta v l. 1344—1352, po něm Petr Parléř, nástupce tohoto († 1396.) Ale není tak; Parléř přišel do Prahy až roku 1356. (viz str. 296)

Z Kapucínské ulice.

Pověstí stavitelem se jmenuje jakýsi Bohuslav Staněk či Stanko, řečený Hedvábný. Mladý tento stavitel se ucházel o ruku Anežky, dcery pražského purkmistra Václava z Rokycan. Ale otec jej odmítl, dokud si uměním nedobude jmění a jména. Tu Bohuslav nakreslil smělý a důmyslný plán kostela a králi předložil. Karel IV. poradiv se s Matyášem z Arrasu plán schválil a slíbil Staňkovi, že ho učiní královským stavitelem, šťastně-li provede dílo veliké. Stavbě se dařilo, ale Jaroš, soupeř Bohuslavův, zlé pověsti o tom roztrušoval, že klenba se neudrží, jak odejmou lešení. — Stavba dokonána. Přišel císař, sešlo se valně lidu, ale dělníci nechtěli lešení rozebí-

* Vchod do kostela jest 232 *m* vys., Vyšehrad 221, Strahov 287, sv. Vavřinec na Petříně 322 *m* nad mořem.

Chrám na Karlově.

rati, aby na ně nespadlo. Tu stavitel sám dříví zapálil. Snad tak učinil na radu ďábla, jemuž prý se zapsal, odmítnut byv otcem své milenky.

Mohutné lešení s velikým lomozem se řítilo, a lidé Jarošem najatí křičeli, že padá klenba. U velikém zděšení Anežka omdlela, nešťastný stavitel zmizel. Ale když lešení shořelo, velebná kopule zůstala neporušena. Marně hledali Bohuslava, jejž král chtěl pasovati na rytířství. Povídali, že si ho vzal ďábel.

Ale po 30 letech na hřbitově u kostela tohoto se objevil starý mnich. Byl to Bohuslav, jenž v cizině stal se mnichem; přišel domů a skonal na hrobě své Anežky, jež brzy po onom dni hrůzy vstoupila do kláštera u sv. Anny, a zde po přání svém byla pochována. Že to byl Bohuslav, poznali po prstenu jeho, na němž byla písmena A. R. — Anežka Rokycanova. I pochovali jej vedle Anežky, a na pohřeb sešlo se půl Prahy, když se roznesla zpráva o návratu a smrti stavitele chrámu Karlovského. (Viz Herold, Stavitel Karlova, Lumír 1853; Jirásek, Staré pověsti str. 181; Navrátilovy Paměti str. 8.)

Pověst vznikla z toho, že rozloha a konstrukce chrámu jsou velmi neobyčejny a zajímavy. Prý Karel IV. chtěl tu napodobiti chrám cášský, proslulé dílo a pohřebiště Karla Vel., kde Karel IV. r. 1349 byl korunován. Ohromná loď jest pravidelný osmihran v průměru skoro 24 *m*, přepjatý smělým klenutím, pouze 20 *cm* silným, hvězdovitým, při síle zdí jen 1·15 *m*. Svorník kopule jest nad podlahou 19 *m*, hvězdovitě spletená žebra sbíhají se do 24 uzlů. K vých. jest presbyteř, zakončená šesti stranami desetiúhelníku; jako bývá u staveb Parléřových, do osy chrámové nespadá okno, nýbrž nároží s venkovským opěrákem.

Právem stavba tato má pověst světovou; jest to velebná památka z nejvzácnějších. »Kdokoli ponejprv popatří na tento zkamenělý div ducha tvůrčího, ustrne v dojmu velebnosti, jenž trvale se zakotví v duši a vždy znova vábí mysl zpět pod klenbu čarovnou.«*

---

* »Jen jeden Karlov v Praze; kdo Prahu navštíviv v chrámu Karlovském nebyl, Prahy dosti neviděl.« Pam. kn. — Viz též Ottův Sl. N. Praha, XX. 467 a tamtéž VI. 339.

Do hlavního oltáře vloženy byly tři zuby sv. Karla Vel., jež Karel IV. dostal v Cáchách při korunovaci císařovny. Bezpochyby dar ten byl mu prvním podnětem k založení tohoto chrámu; ovšem asi též chtěl oživiti a zalidniti tuto část města Nového, založeného před dvěma lety. Chrám vysvětil r. 1377 arcibiskup Jan Očko u přítomnosti zakladatele i jeho syna Václava, a král vystrojil slavné hody; skvostné nádobí hodovní daroval pak zdejšímu klášteru; ještě r. 1735 v sakristii se choval královský šat Karla IV., po jeho smrti klášteru darovaný.

Mnichům,* přišlým z Francie, lid pražský říkal pásničkáři, že nosili bílou pásku přes černý oděv. Opati zdejší byli stálými almužníky královského dvoru; titul královského služebníka po zrušení tohoto kláštera byl udělen r. 1790 opatu strahovskému. Majetek klášterní byl bohatý; náležely mu veliké vinice na Bojišti a na stráni k Botíči, statky a podací práva na venku a i proboštství v domnělém rodišti Karla Vel. Dolním Ingelheimě u Mohuče na Rýně, kde Karel IV. r. 1354 založil proboštství a chrám sv. Václava a ustanovil, aby tam dosazováni byli mniši z pražského kláštera Karlovského, »rodilí Čechové milého jazyka českého.« Vskutku tak bylo až do míru Vestfalského. Viz Navrátil 133 n.

Stavby klášterní byly obehnány zdí po způsobu tvrze; ale nezabránily jeho zkáze. R. 1420 dne 3. června lid husitský zahnal odtud řeholníky, klášter poplenil a zapálil, ale nezbořil ho. Po 2 letech jeden z mnichů Jan Láska v Olomouci prosil za rozhřešení, že se přidal k podobojím, prý ze strachu. Mezitím za nepřítomnosti mnichů sousedé si odtud brali staviva, co chtěli; řeholníci se vrátili r. 1437 za Zikmunda a stavby opravovali, což se dálo ještě r. 1481, jak svědčí zápisy o odkazech k tomu účelu. Toho roku se jmenuje zdejší kazatel Martin Puška, jenž směle horlil proti přijímání pod obojí způsobou.

R. 1498 za Vladislava II. chrám byl obnovován; z té doby jsou kružby oken a skrovné zbytky maleb** na skle ve dvou oknech (Karel Vel. a znak manželky Vladislavovy Anny) nejstarších v Praze. Vyobr. obou jest v knize Navrátilově; obraz kostela ze 16. stol. najdeš v Ottově Sl. N. Archit. tab. XV.

R. 1522 mniši zdejší od krále Ludvíka dostali stvrzení svých privilegií, zvláště listu cís. Karla na úřad královského almužníka. R. 1534 zde byla pochována ukrutná paní Kateřina Bechyňová (viz str. 281.) — R. 1540 v klášteře nebylo ani jediného mnicha; spravoval jej kanovník od sv. Víta.

R. 1611 dne 15. února za vpádu Pasovských luza zde strašně řádila; opatu Kašparu Čeplovi usekali údy, kůži mu stáhli s hlavy, řeholníky povraždili. Tehdy zničena byla knihovna i archiv, střecha a zvonice pobourány, zvony sházeny a rozbity, nádobí kostelní a posvátná roucha roznesena. Ostatky umučených řeholníků jsou uloženy pod hlavním oltářem.

R. 1615 ujal se kostela probošt Zderazský, jehož sem určil arcibiskup Jan Lohelius, ale brzy jej postoupil Augustiniánům, kteří klášter opravovali. Obnovený pak chrám opět mnoho utrpěl ve válce třicetileté, když tu vojáci měli skladiště a strážnici; při obležení švédském byly spáleny všechny krovy pro nedostatek dříví. Opat bydlil v chatrči na místě býv. č. 455, kde jest nyní ředitelství nalezince a porodnice.

Nové opravy se tu dály r. 1660, kdy vystavěna byla též t. zv. stará praelatura. (na nádvoří od kostela v pr.), k níž r. 1716 od Frant. Kaňky přistavěna nová naproti

---

* Byli řehole sv. Augustina a sluli Lateránští po slavné basilice římské sv. Jana, vedle níž stojí papežský palác s proslulými sbírkami antik, obrazárnou a museem křesťanským.

** Ale dány byly do musea, zde jsou jen kopie.

vchodu do kostela. R. 1676 uprostřed chrámu vystavěna byla copová kaple P. Marie Cellské od nejv. purkrabí hrab. Bernarda Ign. Martinice; při pozdější opravě však asi r. 1740 právem byla odstraněna, že hyzdila vnitřek.

R. 1708 byla přistavěna kaple Betlemská, do níž sestupuje se po několika schodech. Zvláště hojná návštěva bývá o Vánocích. Jest to místnost dosti rozsáhlá, prý zcela půdorysem podobná kapli v Betlemě. Obraz narození Páně na oltáři jest od Jana Heintsche (viz str. 23.) Ve výklenku stojí jesle se sochami v životní velikosti, v oddělení levém obrazy freskové představující sv. Jeronyma, jenž u jeskyně betlemské písmo sv. překládal, obraz sv. Pauly a dcery její, které v Betlemě založily klášter, a obraz opata sv. Eusebia.

Nad jeskyní jsou od r. 1708 t. zv. svaté schody z červeného mramoru, jejž darovala císařovna Eleonora. Na tom místě dříve býval portál. Dle legendy Spasitel dvakrát kráčel po 24 schodech domu Pilátova. Schody ty císařovna Helena ve IV. stol. z Jerusalema přenésti dala do římského chrámu Lateránského. Z Italie ctění svatých schodů přišlo i k nám, a jest v Čechách patero takových svatých schodův. Po nich smí se vystupovati jen klečmo, protože jsou v nich zasazeny sv. ostatky; ale vedle jsou schody obyčejné do hořejší kaple (opravené v květnu 1903) s obrazem Krista Pána na hoře Olivetské. Schody »svaté« zhotovil dvorský kameník Jan Oldř. Manes, jenž od r. 1723 měl dům na Zderaze blíže proboštství. Veliké sochy P. Marie a sv. Jana u schodů bývaly vedle kříže na příčním trámě vysoko v kostele; tam také asi lépe vypadaly, než na nynějším místě.

V 18. stol. Kilian Dienzenhofer opravoval celý chrám, ale učinil to způsobem, jenž není přiměřený dřívějšímu slohu. Ze tří portálů toliko severní zůstal v podobě původní. Malby a zlacení na klenbě jsou z r. 1737. — Nyní právě vyjednává se, jakým způsobem by se měl chrám ten restaurovati; jedni soudí, že vžila se již nynější podoba červených, kupolových střech, jiní, že bude přec lépe nahraditi je takovými, jaké byly dříve. Viz Rozhledy XII. str. 1151.

R. 1755 utrpěl kostel i klášter požárem. — R. 1757 Prusové obléhajíce Prahu, barbarsky stříleli hlavně na kostely; sem prý padl přes 800 kulí a granátů, z nichž některé posud ve zdi se spatřují. Padesátkrát střecha chytala, ale vždy jako zázrakem byla zachráněna. Tehdy zde v klášteře bydlil Karel Lothrinský, což zanechanému zde řeholníku mnoho starostí nadělalo. Byl tehdy v Praze hrozný hlad, že »jeden oficír vypravoval, že za pečenou kočku byl by dukát platil«. Asi r. 1763 postavena k sev. portálu nová síň, jak jest dosud.

R. 1785 zdejší kanonie byla zrušena; drahocenná knihovna z části přišla do císařské knihovny, většina rozprodána vetešníkům. Po roce pak kostel byl odsvěcen a zvony prodány dražbou. Takového konce za »osvícené« doby dočkal se tento chrám, jejž znají všichni stavitelé celého světa.

Když však 1789 zřízen tu byl chorobinec (pod správou císařskou) pro osoby sklíčené nemocmi nezhojitelnými, i kostel nuzně byl upraven a znova vysvěcen. Tehdy sem převedeno na 160 osob ze zrušených špitálů, a od toho roku do r. 1834 bylo zde oddělení tichých bláznův. Z oné doby jest nad vraty pod orlem latinský nápis: K útěše chorých r. 1790 Josef II. a Leopold II. R. 1862 chorobinec i chrám staly se majetkem obce, jež v l. 1871—3 kostel, nyní farní, dala opraviti.

Hlavní oltář z roku 1872 dle nákresu Bedř. Wachsmanna s třemi obrazy od Ant. Lhoty a soškami Ed. Veselého jest sice pěkný, ale na výšku kostela příliš malý; za to sem příliš veliký jest nový, slohový lustr od Krejčíka. V lodi na l. jest oltář sv. Augustina a velkým obrazem za sklem a dolejším menším obrazem sv. Antonína Pad. od Jana Spitzera

z r. 1756. Vedle jest oltář sv. Salvatora s velikým obrazem od J. Heintsche. Třetí jest tu oltář sv. Karla Vel., vítěze nad prchajícími nepřáteli, s obrazem od Fr. Dallingera von Dalling († 1771 v Praze). Všecky tři oltáře jsou těsně vedle sebe a tvoří takto jednu širokou skupinu. Po obou stranách vchodu jsou ještě dva oltáře menší. Na straně epištolní jest kazatelna, sem přenesená z kaple sv. Karla Bor. pod Petřínem; vchod na ni byl opovážlivě vytesán v hlavním pilíři pod vítězným obloukem. Vedle jest oltář sv. Liboria, jehož ostatky sem z Říma přinesl r. 1734 Vil. Ign. Dienzenhofer; od r. 1676 bylo tu bratrstvo tohoto svatého, patrona proti nemoci kamínkův.* Veliký obraz jest za sklem, menší obraz sv. Barbory r. 1771 maloval Redelmayer. Uprostřed této skupiny oltářů jest prostřední P. Marie Karlovské, kde jest kopie obrazu Heintschova od J. Hellicha z r. 1871 (viz str. 23.). Třetí jest oltář sv. Anny s obrazem od J. Heintsche a doleji menším obrazem sv. Florida od Redelmayera, malíře malostranského, z r. 1772.

Dále jest vchod do sakristie, upravené r. 1861. Vedle jsou Svaté schody, před nimiž na sloupech opat Brinke zřídil pavlač se sochami (Pilát okazuje zbičovaného Krista); bývalé sochy »ošklivých Židů« byly odtud odstraněny. Podobná pavlač jest naproti u portálu se skupinou soch (Navštívení P. Marie). Po obou stranách toho balkonu jest v napodobených oknech po třech sochách.

Pod kruchtou** z r. 1733-1740 jest vchod do chorobince bývalou sakristií, kde visí Heintschův obraz kojící P. Marie.

V kostele samém pod kruchtou na jedné straně visí Heintschův obraz sv. Tří králů; zde bývala kaple P. Marie Cellské, a posud jest na stropě obraz známé svatyně té. Na druhé straně bývala kaple Srdce Panny Marie; zde jsou vedle zpovědnice nízké dvéře na točité schodiště. Po 92 stupních se přijde na ochoz, jenž obchází skoro celou střechu chrámu; tudy jest též vchod na půdu, kde viděti ohromnou klenbu chrámu a podivuhodný krov. S ochozu krásná vyhlídka. Také uprostřed pod kruchtou bývala kaplička; jest tu na stropě obraz pustošení kláštera od husitů r. 1420.

Kolem kostela druhdy se rozkládal hřbitov se třemi kaplemi, z nichž se zachovala bývalá kostnice z r. 1753 v jihových. rohu zdi hřbitovní. V kostele samém mimo jiné dvě krypty jest sklípek, v němž r. 1720 pohřbena Polyxena hrab. z Bubna a Litic; zachoval se tu i náhrobní kámen Mik. Žďárského ze Žďár († 1513) s českým nápisem.

Na nádvoří po l. straně u zbytku bývalé zdi zahradní před besídkou stojí v kaplici málo vkusná socha Karla IV.; jest to z prvních prací Jos. Maxa z r. 1837 a původně stála ve dvorku domu č. 183-14 v Karlově ul.

V zahradě chorobince v kapličce stojí socha sv. Jana Nep. z r. 1829; stávala dříve na zdi v ulici. Do zahrady té vybíhá křídlo budovy t. zv. Kurhaus, kde v l. 1809—1840 byla nemocnice žen s nakažlivou nemocí.

Správcem chorobince jest Mat. Malec, duchovním správcem P. Ant. Postřihač, lékařem dr. Frant. Procházka. Koncem května 1903 jest tu chovanců 320 (133 muži, 173 ženy, 7 chlapců, 7 děvčat); z nich 302 jsou zcela bezplatně, 18 za plat, a jen pro nedostatek místa nemůže býti přijato více osob, jež by příbuzní sem rádi dali pro pohodlí své i svých chorých. Jest tu ošetřování vzorné, místnosti zdravé, čisté a pěkné; jen zahrada měla by býti větší na tolik osob. Pro choré jest v ústavě knihovna 1200 svazkův.

Bylo by zajímavo znáti osudy všech chovanců zdejších; zde na př. poslední útulek nalezl Eman. Arnold, známý agitátor z r. 1848 (viz str. 10.), jenž tu měl své číslo 40. Toto číslo po něm zdědil němý a blbý Bezejmenný; někdo dopravil ho do Prahy o sv. Janě Nep. r. 1872 asi patnáctiletého a zanechal před budovou na ulici.*** Jest tu dosud, a nikdo nikdy k němu se nehlásil; jeho majetek byly 3 košile, 1 podvlécky, 1 punčochy, 4 šátky. Tak se zbavili příbuzní nepohodlného sobě churavce. — Od r. 1842 tu žije slepec Vilém Urban, jenž vyniká podivuhodnou pamětí; pamatuje si na den, kdy který chovanec sem přišel a kdy zemřel. »Číslem 272« byla známá své doby herečka Magd. Hynková, jež sem přišla v lednu r. 1880 a byla tu do smrti. V zahradě má atelier akad. malíř Jan Popelík,

* Předseda toho bratrstva K. Garzulini de Aenimontio sem zhotovil na ostatky ty stříbrnou sošku. —

** Jest velice malebná, bohatě ozdobená a má na zábradlí osm soch. Varhany sem dal zhotoviti r. 1733 opat Tomáš Brinke.

*** Tak dělávali ode dávna; viz str. 449.

jenž tu jest od r. 1899 a posud maluje, ale levou rukou; od něho jest podobizna císaře Josefa II; v německém sále na hradě. Zde zemřeli Čížek Vil., redaktor Hostimila, divadelní herec K. Krš, akad. malíř Bedř. Anděl, učitel hudby a skladatel Ad. Wagner, hudebník Rob. Führer, myslím syn známého skladatele stejného jména, potulný zpěvák Karel Raus, akad. malíř Aug. Kranikovský, známý spisov. Jakub Malý, jest tu bývalá herečka Mušková a j. Ač všichni chovanci stíženi jsou chorobami nevyléčitelnými, není mezi nimi děsno; jakousi klidnou spokojenost vidíš na tvářích všech, kteří tu zůstávají velikou většinou až do smrti.*

Karlov s novou dětskou nemocnicí.

Z místností vyniká ozdobou ložnice č. 8. s krásnou stukaterskou prací na klenbě, kde pod omítkou objeveny byly i malby. Na chodbách visí veliké obrazy neznámého malíře, sem dané r. 1876 od bývalého městského inspektora chorobince Ant. ryt. Klenky z Vlastimilu; bývaly všecky v kostele sv. Petra v Petrské ul. a představují výjevy ze života sv. Petra (uzdravení chromého, nemocné, vysvobození sv. Petra ze žaláře, jetí sv. Petra a Pavla v Římě, lov ryb, sv. Petr při bouři mořské).

Pusté druhdy místo na východ od kostela nyní jest proměněno v pěkný sad; při tom bývalá cesta do ul. Horské byla přeložena dále od kostela mezi zahradou tou a dětskou nemocnicí. Viz obr. str. 471.

V ul. u Karlova k sev. po l. straně jsou ve zdi výklenky, v nichž bývaly obrazy na omítce z r. 1780 od Jana Spitzera, žáka Reinerova. Na zdi, kde posud viděti podstavce, stávaly sochy z r. 1721.

Za zdí tou i dále bývaly rozsáhlé pozemky kláštera, jemuž mimo Prahu náležely též statky Bezděz a Bělá, Lysá, Prosek, Vysočany a j. — Jurisdikce či postranní právo zdejší mělo v okolí Karlova 30 domů, od r. 1754 jen asi 5 malých, dřevěných. Zde klášter měl vinici Karlovskou až do Slup se táhnoucí, v níž tábořilo vojsko císařské r. 1757 v Praze obležené. Při vinici vznikl domek č. 957-4 nyní zemský, kde bydlí P. Josef Ruml, duchovní správce ústavu choromyslných, známý kazatel. Dům ten s vinicí od kláštera byl prodán soukromníkům; po majitelích pak slul Šenfeldovský, Tudeciovský, Krumpholcovský, Čakovský, Krečmerovský;** ale r. 1763 odkazem Františky Krečmerové klášteru vrácen. R. 1789 opět byl prodán; později jej držel jakýsi Popelář, po němž vinice Karlovská zvána Popelářkou. R. 1857 koupil to vše zemský fond; říká se tu též u stříbrného melouna, jenž jest na domě.

Na pr. straně ještě před sedmi lety bývaly tři malé domky, všechny původně majetek klášterní; první (č. 454) na růžku r. 1708 doktor lékařství Dam. Tudecius de Monte Gallea prodal hrab. Polyxeně z Bubnu a Litic, jež zase jej odkázala klášteru, který r 1753 bral z něho 18 zl. činže. Zde v l. 1851—5 byli nalezenci, kteří chodili též na Karlov do školy dítek chorých. Druhý byl staré opatství či u Polívkářů, kde bydlil opat po válce 30leté; třetí (č. 456) u Truhlářů či Holoubků. Všechny r. 1786 koupila Anna Folková za 888 zl., r. 1790 Vít Reisman z Riesenberku, pak rodina Verrův. Nyní tu

* Dle trestního protokolu z r. 1865 pro různé přestupky chovanci bývali trestáni vězením domácím (že nesměli vycházeti z budovy) nebo vězením skutečným v jizbě přízemní, jiní ztrátou nadace (7 kr. denně na drobné potřeby), odnětím masa, piva, nepolepšitelní propuštěním. Jiná kniha z r. 1847 obsahuje katalogy z dob, kdy tu byla škola za faráře Vambery Norb. a učitele V. Kopřivy; roku 1855 podepsán školdozorce proslulý Vojt. Ruffer. Zajímavé jsou známky školákův a mnohé poznámky o nich.

** Majitelé Josef Kromphole do r. 1709, pak hrab. Anna Čakovská ze Svémyslic, r. 1741 rytíř Leop. Malanotte z Galdes, jenž vystavěl kapli v kostele sv. Jindřicha (viz str. 389.).

v rozsáhlých budovách nových jest nalezinec, ústav pro opuštěné dítky se zvláštním oddělením českým a německým, a klinika, jejímž přednostou jest vládní rada dr. K. Schwing.

První nalezinec založen byl již r. 787 v Miláně; potom hlavně duchovní řády ústavy takové zřizovaly, aby zachraňovaly děti pohozené. U nás nejprve Vlašský špitál staral se o takové děti a sirotky; r. 1763 z odkazu hrab. Kinské ze Vchynic k podobnému účelu bylo zakoupeno několik domů v Soukenické ul., r. 1777 oba ústavy sloučeny a později přeneseny do Šporkovy ul. R. 1789 nalezinec veřejný zřízen ve staré porodnici vedle Apollin. kostela; byly v něm tehdy 903 děti. R. 1861 přešel do správy zemské. Nové zdejší budovy stavěny byly v l. 1896—1901 z usnesení sněmu r. 1895 za 800.000 zl.; uprostřed jest budova administrační s kupolí a hodinami, po stranách oddělení české a německé; čtvrtý pavillon jest budova isolační.

Dále k severu naproti porodnici za novou ulicí (prodlouženou Wenzigovou, posud neurovnanou) jest Nemocnice pražského obchodnictva z r. 1861 (č. 458-10), zřízená péčí gremia obchodního, hlavně velkokupce Ed. Pleschnera z Eichstedtu na místě bývalého domu Willemitzrova. Viz obr. str. 472. Jest to úhledná stavba gotická s kaplí sv. Kříže v prvním patře a vkusnou zahradou; v průčelí jest něm. a č. nápis. — K ní náleží i menší dům vedlejší 459-12 u Pivců.

Odtud k sev. naproti budově blázince (viz Kateřin ul.), kde v č. 13 jest ambulance české psychiatrické kliniky, a v č. 15 bydlí ředitel ústavu choromyslných dr. Benj. Čumpelík, jest obecní domek č. 461-18 s velikou zahradou a podružní elektrárnou. Ke konci 18. stol. držel jej baron Vassmuth, po něm vdova Kateřina roz. z Janovských; v 17. stol. slul Zalačárovský, později u Grünbergrů. Po posledním majiteli se říká zahrada Kunerlova; pomýšlí se zříditi tu veřejný sad mezi ulicí touto a Sokolskou tř.

Na rohu Bojiště jsou nyní nové domy Jos. Holovského na půdě domu staršího č. 463 (u Němců Zlatovských, Termaniusů, Cvikrů, Papírníků, Heinů, Makovcovských, Patočků); Ludmila Patočková r. 1771 jej odkázala kostelu Karlovskému. Zde v ulici r. 1673 postavena byla socha sv. Karla Vel., již vítr sklátiv rozbil; postavena pak nová, která r. 1757 rozdrcena byla kulí pruskou. Zároveň byli zabiti tu dva vojáci, kteří na místě tom jsou pohřbeni; u nich stál právě kníže z Lobkovic, jenž z vděčnosti, že vyvázl, postavil tu sochu novou od Jana Platzra. Roku 1846 koupil ji mlynář Fr. Doubek z osady sv. Vojtěcha a postavil ji na své vinici. — Přes ulici jest č. 1771-26 výstavné sanatorium dr. Ondřeje Schneidra se zahradou. Za ním ošklivou ohradní zdí jest ukryta známá Amerika, o níž viz str. 148—150. — Veliký dům rozkládající se až k ul. Kateřinské č. 1660 jest erární budova české fakulty lékařské, anatomicko-pathologický ústav, odkudž z kaple vycházejí pohřby osob pitvaných na českém ústavě. Býval až sem pozemek parku »Ameriky«, potom zde se konávaly týdenní trhy dobytčí, pak byla tu městská zahrada, jež nyní jest v Rajské zahradě.

Obchodní nemocnice a nalezinec v ulici u Karlova.

Od ul. Kateřin. až do Ječné se prostírá veliká budova české reálky, viz str. 374. Naproti za rozsáhlým dvorem a nízkými, neúhlednými staveními Riedla z Riedenšteinu č. 467 jest novější č. 1414-21 uměl. klempíře Jindř. Kosíka. — Na rohu Ječné ul. v l. jest č. 516-23 zlatý kříž či křížek (viz str. 373.).

Stanford University Libraries
3 6105 013 397 042

